

Giuseppe Tomasi di Lampedusa

GHEPARDUL

roman

HUMANITAS fiction

Giuseppe Tomasi di Lampedusa

Ghepardul

Ghepardul este o carte singulară. Mai întâi, fiindcă poate fi socotită unica operă a scriitorului, cele câteva nuvele, eseuri şi fragmente autobiografice nerezistând în faţa ei. Apoi, fiindcă a avut un destin singular: respins rând pe rând de câteva mari edituri italiene, romanul lui Lampedusa a fost publicat în cele din urmă de editura Feltrinelli în 1958, la un an după moartea autorului, datorită excepţionalei intuiţii a scriitorului Giorgio Bassani, şi a înregistrat, imediat după apariţie, un fulgerător succes, amplificat de ecranizarea de referinţă a lui Luchino Visconti din 1963. În sfârşit, fiindcă a fost încununat cu Premiul Strega – caz unic, în istoria literaturii italiene, de acordare postumă a unui premiu. Dar nimic din toate astea nu s-ar fi întâmplat dacă Lampedusa n-ar fi reuşit ceea ce puţini autori au reuşit vreodată: să povestească declinul familiei Salina şi al unei întregi lumi, învăluindu-l în lumina ironic-melancolică a unui farmec dureros care ne fascinează cu precădere pe noi, oameni moderni îndrăgostiţi de crepuscul.

Despre Giuseppe Tomasi, duce de Palma şi principe de Lampedusa, născut în 1896 la Palermo, fiul său adoptiv, Gioacchino Lanza Tomasi, mărturisea că era un „om al tainelor”. Că a fost şi a rămas aşa se poate vedea din faptul că nici azi, la peste cinci decenii de la moartea sa, biografii nu cunosc din viaţa aristocratului sicilian decât foarte puţine lucruri. În timpul

Primului Război Mondial a luptat ca ofiţer de artilerie în armata italiană, a fost prizonier în Ungaria şi, după ce a evadat, s-a întors în Italia pe jos. S-a căsătorit în 1932 cu baroneasa Alessandra Wolff-Stomersee. Nesuportând guvernarea lui Mussolini, a trăit lungi perioade în străinătate, iar după război a revenit la Palermo. În 1955 a început să scrie *Ghepardul*, al cărui plan îl avea în minte de mulţi ani. A murit în 1957, înainte de publicarea romanului. În materie de amănunte biografice, nu ne rămâne decât să ne mulţumim cu puţinul pe care Lampedusa însuşi l-a lăsat să transpară în singulara sa operă, plină de semnificaţii infinit mai grăitoare pentru destinul autorului decât povestea cine ştie căror tribulaţii sentimentale. Să notăm totuşi pasiunea pentru lectură şi meditaţie, de pildă, care l-a însoţit întreaga viaţă, melancolica sa dispoziţie din copilărie către singurătate şi petrecerea timpului mai degrabă în compania lucrurilor decât a oamenilor sau, în sfârşit, cercul tinerilor pasionaţi de literatură în mijlocul cărora şi-a petrecut ultimii ani din viaţă la Palermo.

Ghepardul, capodopera lui Giuseppe Tomasi di Lampedusa, apare în „Raftul Denisei” într-o nouă traducere, împreună cu prefaţa lui Gioacchino Lanza Tomasi, fiul adoptiv al autorului, dedicată metamorfozelor pe care le-a suferit celebrul roman, precum şi cu două fragmente inedite şi câteva poeme cuprinse în aşa-numitul „Canţonier al Casei Salina”. *Ghepardul* a fost ecranizat în 1963, în regia lui Luchino Visconti, cu Burt Lancaster, Alain Delon şi Claudia Cardinale în rolurile principale.

„Dragă Enrico, în mapa de piele vei găsi manuscrisul dactilografiat al *Ghepardului*. […] Mi se pare că prezintă un oarecare interes, pentru că se referă la un nobil sicilian într-un moment de criză (ceea ce nu înseamnă doar cea din 1860), felul în care el reacţionează la această criză şi cum se accentuează decăderea familiei sale până la risipirea ei aproape totală; toate astea văzute dinăuntru cu o oarecare participare a autorului şi fără nicio ranchiună. […] Sicilia este aceea care este: cea din 1860, de dinainte şi dintotdeauna. Cred că totul este impregnat de o proprie

poezie melancolică. [...] Fii atent: câinele Bendicò e un personaj foarte important şi aproape că este cheia romanului."

Giuseppe Tomasi di Lampedusa,
Scrisoare către Enrico Merlo di Tagliavia

„Un roman de o statură excepţională"
Frank Kermode
„Probabil cel mai mare roman al secolului XX."
L.P. Hartley

GIUSEPPE TOMASI DI LAMPEDUSA

Ghepardul

Traducere din italiană de
GABRIELA LUNGU

Cuvânt înainte de
GIOACCHINO LANZA TOMASI

EDITURA HUMANITAS FICTION
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
TOMASI DI LAMPEDUSA, GIUSEPPE
Ghepardul / Giuseppe Tomasi di Lampedusa; trad.: Gabriela
Lungu; pref.: Gioacchino Lanza Tomasi.
- Bucureşti: Humanitas Fiction, 2011
ISBN 978-973-689-427-5

I. Lungu, Gabriela (trad.)
II. Lanza Tomasi, Gioacchino (pref.)
821.131.1-31 135.1

Cuvânt înainte
de Gioacchino Lanza Tomasi

Giuseppe Tomasi di Lampedusa n-a apucat să-şi vadă operele tipărite. În aprilie 1957 i-a fost diagnosticată o tumoare pulmonară, iar la sfârşitul lui mai a făcut o călătorie a speranţei la Roma, unde va muri în 23 iulie. Trecuse deja un an de când încerca să publice *Ghepardul*. Romanul fusese prezentat editurii Mondadori şi fusese refuzat, apoi fusese trimis editurii Einaudi, şi cu puţine zile înainte de a muri autorul a primit o altă scrisoare de refuz. Scriitorul credea cu toată tăria în valoarea acestei opere. Înainte de a pleca spre Roma, Lampedusa redactase două scrisori testament, una adresată soţiei Alessandra (Licy) Wolff Stomersee[1] şi cealaltă mie, fiul său adoptiv[2]. În 30 mai îi scrisese şi lui Enrico Merlo[3]. Scrisoarea către Merlo şi scrisoarea-testament adresată mie au fost găsite în anul 2000 de Giuseppe Bianchieri, nepotul principesei, într-un volum din *Călătoriile căpitanului Cook*. Principesa luase de la soţul ei obiceiul să se folosească de cărţi pentru a ascunde documente secrete. Şi uneori amândoi soţii pierdeau documentul sau chiar bancnote ascunse: să uiţi cartea

---

[1] Psihanalistă, fiica lui Boris Wolff Stomersee şi a lui Alice Barbi, o celebră cântăreaţă de lieduri apropiată a lui Johannes Brahms în ultimii ani de viaţă ai compozitorului.

[2] Gioacchino Lanza di Assaro făcea parte dintre tinerii apropiaţi lui Lampedusa, în ultimii ani ai vieţii sale. Var de departe al lui Lampedusa este adoptat de către acesta în 1956. Profesor de Istoria muzicii şi organizator muzical, este în momentul de faţă director al Teatrului San Carlo din Napoli.

[3] Enrico Merlo, baron de Tagliavia. Consilier al Curţii de Conturi a regiunii Sicilia, face parte din grupul restrâns de prieteni culţi ai lui Lampedusa, erau de altfel singurii care îl recunoșteau ca atare. Merlo şi Lampedusa se întâlneau în fiecare zi la cafeneaua Caflish.

avea acelaşi efect pe care l-ar avea în zilele noastre să uiţi passwordul.

Scrisoarea către Enrico Merlo însoţea un exemplar dactilografiat al romanului, cu o scurtă descriere a legăturilor dintre personajele reale şi cele imaginare. Indicaţiile sunt univoce, cu excepţia lui Tancredi, pentru care spune că s-a inspirat din trăsăturile mele fizice şi din cariera politică a celor doi senatori Lanza di Scalea: Francesco şi Pietro. Francesco, exilat în Toscana şi numit de rege, după Unire, senator, militase în stânga moderată şi concurase fară succes la alegerile pentru postul de primar al oraşului Palermo. Fiul său, Pietro, fusese ministru de Război în guvernul Facta şi ministru al Coloniilor, în primul guvern Mussolini. Politician de profesie, subsecretar în timpul războiului din Libia, trecuse de la stânga moderată la dreapta. Corespundea deci portretului făcut de Tomasi în capitolul neterminat din *Ghepardul*, intitulat *Canţonierul casei Salina*: „Tancredi era încă prea tânăr pentru a aspira la funcţii politice precise, dar activitatea lui şi banii de curând obţinuţi îl făceau indispensabil oriunde. El milita în extrem de profitabila nuanţă de «extrema stângă a extremei drepte», o magnifică trambulină care urma să-i permită acrobaţii admirabile şi admirate, dar ştia să-şi mascheze cu înţelepciune intensa activitate politică cu o indiferenţă şi o uşurinţă a exprimării care îi împăca pe toţi.”

Pe vremea scrisului de mână, amploarea corespondenţei era dictată de mărimea colii de hârtie împăturite în patru. Se scria până la terminarea ei şi deseori ultima frază şi semnătura ajungeau pe lateral. Pentru un autor care explică unui sicilian cult şi expert sensul propriului roman, scrisoarea către Merlo este o comunicare laconică. O manifestare de „understatement” ridicat la rangul de model de comportament etic şi estetic în acelaşi timp.

Domniei sale
Baronului Enrico Merlo di Tagliavia
Personal

30 mai 1957

Dragă Enrico,

În mapa de piele vei găsi manuscrisul dactilografiat al „Ghepardului Te rog să ai grijă de el pentru că este singurul exemplar pe care îl am. Te mai rog să-l citeşti cu grijă, pentru că fiecare cuvânt a fost cântărit şi multe lucruri nu au fost spuse clar, ci doar pe jumătate.

Mi se pare că prezintă un oarecare interes, pentru că se referă la un nobil sicilian într-un moment de criză (ceea ce nu înseamnă doar cea din 1860), felul în care el reacţionează la această criză şi cum se accentuează decăderea familiei sale până la risipirea ei aproape totală; toate astea văzute dinăuntru cu o oarecare participare a autorului şi fară nicio ranchiună, cum se întâmplă în schimb în „Viceregii”.[4]

E de prisos să-ţi spun că „principele de Salina ” este principele de Lampedusa, Giulio Fabrizio, străbunicul meu, fiecare Lucru e real: statura, matematica, falsa violenţă, scepticismul, soţia, mama nemţoaică, refuzul de a fi senator. Părintele Pirrone este şi el real, chiar şi numele. Cred că i-am făcut pe amândoi mai inteligenţi decât erau cu adevărat.

Tancredi este, din punct de vedere fizic şi comportamental, Giò; din punct de vedere moral un amestec între senatorul Scalea şi fiul său Pietro. Angelica nu ştiu cine este, dar aminteşte-ţi că Sedàra, ca nume seamănă mult cu „Favara”.[5]

Donnafugata, ca localitate, este Palma, ca palat, e Santa Margherita. Ţin mult la ultimele două capitole: „Moartea lui Don Fabrizio”, care a fost întotdeauna singur, chiar dacă avea o soţie şi şapte copii; povestea cu moaştele care pecetluieşte totul e absolut autentică şi văzută de mine însumi.

Sicilia este aceea care este: cea din 1860, de dinainte şi dintotdeauna.

Cred că totul este impregnat de o proprie poezie

[4] Roman de Federico de Roberto, tradus şi în limba română. (N. tr.)

[5] Localitate siciliană aflată în provincia Agrigento. (N. tr.)

melancolică.

Eu plec astăzi, nu ştiu când mă voi întoarce; dacă vei vrea să-mi scrii, poţi s-o faci pe adresa doamnei Biancheri Via S. Martino della Battaglia 2

Roma

Cu multe dragi salutări

al tău

Giuseppe

[Pe spatele plicului:]

Fii atent: câinele Bendicò e un personaj foarte important şi aproape că este cheia romanului.

Scrisoarea-testament poate fi utilă pentru a înţelege talentul scriitorului. Pentru că ea este compusă în stilul acestui tip de scrisoare, dar în acelaşi timp dezvăluie o iscusinţă a scrisului care îngemănează forţa comunicării afective cu un control atent al lexicului şi al frazei. Lecturile stendhaliene formaseră un discipol.

Pentru Gio

Mai 1957

Dragul meu Gioitto,

Doresc ca, fie şi după ce cortina va fi căzut, să afli cât îţi sunt de recunoscător pentru alinarea pe care prezenţa ta mi-a dat-o în aceşti ultimi doi sau trei ani ai vieţii, care au fost pentru mine grei şi întunecaţi, dar care, dacă nu ai fi fost tu şi draga de

Mirella[6]*, ar fi devenit pur şi simplu tragici. Existenţa noastră, a Licyei şi a mea, era pe punctul să se ofilească total, din cauza grijilor şi a vârstei, atunci când dragostea, prezenţa constantă, însăşi graţioasa voastră existenţă au adus puţină lumină în întunericul nostru.*

Eu am ţinut foarte mult la tine, Gioitto; n-am avut niciodată un fiu al meu, dar nu cred că l-aş fi putut iubi mai mult decât te-am iubit pe tine.

[...]

Acest gen de scrisoare se termină de obicei prin a cere iertare pentru greşelile care au fost făcute; trebuie însă să-ţi spun că oricât de mult aş căuta în memorie, nu-mi amintesc să-ţi fi făcut vreun rău; dacă memoria ta îşi aduce aminte de ceva, să fii sigur că a fost fară voie; îţi cer totuşi iertare.

Aş mai vrea să te rog să încerci să publici „Ghepardul”. Te rog să le spui Giovannei, lui Casimiro şi lui Lucio[7] *că le sunt foarte, foarte recunoscător pentru afecţiunea constantă pe care mi-au arătat-o întotdeauna; Piana*[8] *a fost una din puţinele oaze de lumină în întunecaţii mei ani din urmă; spune-le că îi rog să-ţi dăruiască ţie şi Mirellei iubirea pe care mi-o purtau mie.*

Te rog să-i citeşti această scrisoare lui Licy. Îmi iau rămas-bun îmbrăţişându-vă pe tine şi pe Mirella cu toată dragostea posibilă şi cu cele mai bune urări pentru fericirea voastră.

În aceleaşi zile de la sfârşitul lui mai şi-a scris şi testamentul. Redactat concomitent cu o scrisoare având titlul:

Ultimele dorinţe private – testamentul se află într-un plic separat.

Este textul iritat al unui om sigur că va muri.

---

[6] Mirella Radice, logodnică și apoi soție a fiului adoptiv, Gioacchino Lanza di Assaro.

[7] Giovanna, Casimiro şi Lucio Piccolo di Calanovella, veri de gradul întâi, pe linie maternă, ai lui Lampedusa. Casimiro se ocupa cu pictura şi fotografia, Lucio cu compoziţia şi poezia. Lucio a fost descoperit de Eugenio Montale. Opera sa poetică este publicată la editurile Mondadori şi Scheiwiller şi a fost tradusă în engleză: *Collected Poems of Lucio Piccolo. Translated and Edited by Brian Swann and Ruth Feldman*, Princeton University Press, Princeton, 1972.

[8] Piana degli Albanesi, localitate în provincia Palermo. (N. tr.)

Doresc, ba nu, vreau, ca la moartea mea să nu se facă niciun fel de anunţ, nici în ziare, nici în vreun alt mod. Funeraliile trebuie să fie cât mai simple posibil, la o oră incomodă. Nu doresc nicio floare şi nimeni care să mă conducă în afară de soţia mea, fiul meu adoptiv şi logodnica acestuia.

Doresc ca soţia mea sau fiul meu să-l anunţe printr-o scrisoare pe inginerul Guido Lajolo[9] *(rua Everlandia – 1147, Sao Paulo, Brazilia).*

Doresc să se facă tot posibilul pentru ca „Ghepardul" să fie publicat (manuscrisul bun este cel aflat într-un singur caiet gros scris de mână); bineînţeles, asta nu înseamnă că trebuie să fie publicat pe cheltuiala moştenitorilor mei; aş considera asta o mare umilinţă.

După ce va fi publicat, câte un exemplar cu dedicaţie va trebui trimis fiecăreia dintre persoanele de mai jos: doamnei Iliaşenko[10]*, Lolette*[11]*, unchiului Pietro*[12]*, Corrado Fatta*[13]*, familiei Piccolo, Francesco Agnello*[14]*, lui Francesco Orlando*[15]*, lui Antonio Pasqualino*[16]*, şi inginerului Guido Lajolo. Şi avocatului*

---

9 Guido Lajolo, inginer şi tovarăş de închisoare al lui Lampedusa, în lagărul de la Syombathely, în timpul Primului Război Mondial. Emigrase apoi în Brazilia. In 1953, cei doi se reîntâlniseră la Palermo şi rămăseseră în corespondenţă.

10 Ludmila Iliaşenko, prietenă din copilărie a prinţesei Lampedusa. Trăia la Palermo dând meditaţii de limbi străine.

11 Olga Wolff Stomersee Bianchieri, sora prinţesei.

12 Pietro Tomasi della Torretta, unchiul lui Lampedusa. Ambasador al Italiei la Londra din 1922 până în 1927. Scriitorul obişnuia să locuiască la ambasadă şi acolo a întâlnit-o pe viitoarea sa soţie, fiică din prima căsătorie a lui Alice Barbi, căsătorită a doua oară cu Pietro Tomasi della Torretta.

13 Corrado Fatta della Fratta, istoric şi bun prieten al lui Lampedusa. Principala sa operă este o biografie a lui Henric VIII.

14 Francesco Agnello aparţinea cercului de tineri apropiaţi ai lui Lampedusa în ultimii ani ai vieţii sale. Mai târziu Agnello a devenit un important manager muzical.

15 Francesco Orlando, elevul preferat al lui Lampedusa, a scris pentru el *Literatura engleză* şi *Literatura franceză*, o serie de lecţii care erau citite de două ori pe săptămână începând din 1954. Francesco Orlando este profesor universitar, titularul catedrei de *Teoria şi tehnica romanului* la Şcoala Normală din Pisa.

16 Antonio Pasqualino aparţinea cercului de tineri apropiaţi ai lui Lampedusa. A devenit medic chirurg şi un apreciat antropolog.

Bono[17]*, lui Ubaldo Mirabelli*[18] *şi domnului Aridon*[19]*.*

Le cer iertare tuturor celor pe care am putut să-i supăr şi declar sincer că scriu jură niciun fel de ranchiună faţă de cineva, nici măcar faţă de cei care m-au lezat şi jignit.

Dar declar şi că, dintre persoanele în viaţă, le iubesc numai pe soţia mea, pe Giò şi pe Mirella. Şi rog să se aibă cea mai mare grijă de Pop[20]*, pe care o iubesc foarte mult.*

Cred că nu mai este altceva de spus, dacă eu am uitat vreun lucru, sunt sigur că moştenitorii mei îl vor îndeplini în spiritul acestor ultime dorinţe ale mele.

Giuseppe Tomasi di Lampedusa
Palermo, 24 mai 1957

Aceste ultime dorinţe private au ieşit la iveală cu ocazia pregătirii unei ediţii a corespondenţei dintre scriitor şi soţia sa. Ele pun capăt nenumăratelor discuţii asupra textului *Ghepardului* aprobat de autor.

Critic ocazional de literatură franceză şi istorie în jurul anilor 1926-1927 în *Le opere e i giorni,* revistă ce apărea lunar la Genova, Lampedusa se reapucase de scris în 1954. Letargia scriitorului durase până la simpozionul care avusese loc la San Pellegrino Terme în vara acelui an. II însoţise acolo pe vărul său Lucio Piccolo, care, prezentat de Eugenio Montale, era admis în salonul Kursaal al Republicii literaţilor. De aproape, republica în cauză nu i s-a părut compusă din semizei. S-o faci pe literatul poate echivala cu a fi literat, şi nu toate minţile care se aflau la San Pellegrino făcuseră cine ştie ce. Activitatea poetică şi soarta

---

[17] Avocatul Misilmeri, tatăl a doi pacienţi ai lui Licy Lampedusa.

[18] Ubaldo Mirabelli, istoric de artă şi jurnalist. Mulţi ani a fost directorul Teatrului Massimo din Palermo.

[19] Giuseppe Aridon, administratorul moştenirii Lampedusa pentru scriitor şi verişoara acestuia, Carolina Tomasi.

[20] Căţeluşa soţilor Lampedusa.

literară a lui Lucio Piccolo, cele două zile petrecute la San Pellegrino în afara singurătăţii sale, meditaţiile pe care i le dădea după-amiaza lui Francesco Orlando, şi el pe vremea aceea poet şi prozator, s-au tradus într-o dorinţă de a acţiona. Scria deja de la sfârşitul anului 1954 şi, în cele treizeci de luni care i-au mai rămas de trăit, Lampedusa a scris aproape în fiecare zi, fară să ţină seama de faptul că destinul a făcut să nu cunoască succesul în timpul vieţii. Atunci când s-a stins, în iulie 1957, începuse lucrul la un al doilea roman, *Pisicuţele oarbe*, şi poate că ar fi adăugat unul sau două capitole la *Ghepardul*.

Romanul a apărut în toamna lui 1958, sub îngrijirea lui Giorgio Bassani, şi nimeni nu s-a îndoit de corectitudinea textului până în 1968, când Carlo Muscetta, profesor universitar de literatură italiană la Universitatea din Catania, a anunţat că găsise sute de neconcordanţe, unele importante chiar, între manuscris şi textul tipărit. S-a pus atunci problema autenticităţii ediţiei Bassani, ca şi a legitimităţii diferitelor izvoare. Problema fusese deja ridicată de Francesco Orlando, în volumul *Amintiri despre Lampedusa*[21]. După cum aminteşte Orlando, există trei variante ale *Ghepardului*, pe care autorul le-a redactat ca text de prezentat editorilor. O primă variantă scrisă de mână în mai multe caiete (1955-1956), o alta în şase părţi scrisă la maşină de Orlando şi corectată de autor (1956), o recopiere autografa în opt părţi din 1957, pe frontispiciul căreia stă scris: *Ghepardul* (*complet*), pe care autorul mi-o încredinţase înainte de a pleca la Roma.

Din cele trei variante, cu siguranţă prima nu trebuie luată în considerare ca text definitiv. Caietele manuscrise folosite pentru a-i dicta lui Francesco Orlando care scria la maşină, nu au fost nici până azi descoperite printre documentele de familie, şi această versiune este depăşită de redactarea dactilografiată cu care autorul a încercat să obţină publicarea romanului încă din luna mai a anului 1956. La început cinci, apoi şase părţi au fost trimise

21 Francesco Orlando, *Ricordo di Lampedusa*, Scheiwiller, Milano, 1962. Text preluat în *Ricordo di Lampedusa* (1962), urmat de *Da distanze diverse*, Bollati Boringhieri, Torino, 1966.

contelui Federici, la editura Mondadori, însoţite de o scrisoare a lui Lucio Piccolo. Manuscrisul dactilografiat, chiar dacă provizoriu, a primit deci „aprobarea” autorului. Este corectat cu grijă şi prezintă câteva adăugiri autografe: numerotarea paginilor şi a părţilor; situarea în timp prin indicarea lunii şi a anului la începutul fiecărei părţi; mai apare şi înlocuirea câtorva cuvinte. Examinarea manuscrisului dactilografiat confirmă amintirile pe care le am despre ordinea în care a fost alcătuit. Când a început, Lampedusa mi-a spus „vor fi 24 de ore din viaţa străbunicului meu în ziua debarcării lui Garibaldi”, iar după câtva timp, „Nu ştiu să scriu *Ulysses*”. Ar fi vrut atunci să se oprească la o schemă alcătuită din trei perioade a câte douăzeci şi cinci de ani: 1860, debarcarea de la Marsala; 1885, moartea Principelui (adevărata dată a morţii străbunicului, nu ştiu de, ce a fost apoi antedatată în 1883); 1910, sfârşitul. Manuscrisul relevă faptul că „Moartea Principeului” constituia iniţial partea a treia, iar „Sfârşitul” partea a patra şi finală. Sunt sigur şi de faptul că *Amintirile din copilărie*[22] au fost începute după *Ghepardul* şi că probabil vastitatea amintirilor trezite de reconstrucţia mentală a Sântei Margerita, nevoia urgentă de a povesti, au făcut ca materia să se extindă dincolo de limitele unei scheme preconcepute.

Odată cu înaintarea în scris, autorul se simţea tot mai cuprins de spaima comunicării. Din agenda sa de buzunar, transcriu, pentru anul 1956, zilele în care este menţionată „Histoire sans nom”, cum era intitulată cartea înainte de a se numi *Ghepardul*. Sunt note intime care dezvăluie amănunte legate de suferinţe şi de sentimente.

22 februarie – Soare dimineaţa. Senin şi frig seara. La ora 18.30 „copiii”. Gioitto îmi dăruieşte un Lope de Vega. Şi citesc împreună cu el *La moza de cántaro*. Scris la roman.

28 februarie. – Timp mai bun, aproape frumos. La Massimo [primul bar din plimbarea de dimineaţă era cofetăria de la Teatrul

[22] Operă autobiografică, apărută postum. (N. tr.)

Massimo] citesc împreună cu Aridon scrisoarea de la unchiul Pietro. Apare pe neaşteptate Lucio. Primim veşti mai bune de la Butera. La M. [M. este cafeneaua Mazzara, unde scriitorul ajungea pe la ora 10] mai întâi Fatta, apoi Lucio se întoarce, apoi Agnello şi în sfârşit anunţatul Gioitto. Cu el şi cu Lucio un prânz bun şi vesel la Renato. Acasă la ora 16. Lipseşte Orlando. La 18.30 vine Giò pentru analiză, în timpul căreia eu mă chinui cu Principele.

29 februarie – Timp mediu către bun. Înainte să ies îi telefonez lui Corrao[23]. După Massimo mă duc la palatul Mazzarino[24] (îl întâlnesc a doua oară pe Lucio care este încă la Palermo). La 10.40 plec cu trenul împreună cu Giò. Sosim la Sant'Agata, iar la 13.15 la Capo d'Orlando. Casa pustie, locuită doar de un nou telescop şi de un glob terestru. Imediat după aceea soseşte Lucio. După prânz Gioitto doarme mult şi după laptele de după-amiază lectură din „Histoire sans nom", care se continuă după cină. Succes decent, fară niciun entuziasm.

1 martie – Timp frumos. Capo d'Orlando. La ora 18 vine Daneu[25] care rămâne la masă şi pleacă la 21.15. Seara o nouă lectură pentru marele public.

7 martie – La M. Aridon. Mai târziu scriu mult la „Histoire sans nom". La 18.30 Giò şi Mirella. Atât el cât şi ea îmi vorbesc despre Agnello. Masa cu „copiii" la pizzerie. Se pare că Mirella i s-a plâns foarte tare lui Licy, de Giò, ameninţând chiar că-l părăseşte.

8 martie – Timp frumos dimineaţa; seara ploi uşoare şi tunete. La M. Aridon. După aceea termin acolo „Histoire sans nom". La 18.50 Orlando, căruia îi citesc ce am scris azi. 17 martie – Uşor înnorat, dar frumos şi cald. La Massimo, Aridon. La M. Corrado Fatta. La 16, Orlando căruia îi citesc mult Tomasi şi puţin *Werther*. La 19 (cu întârziere) „copiii" care îmi aduc: ea, tragediile

---

[23] Francesco Corrao, medic şi psihanalist, elev al principesei.

[24] Palatul Mazzarino din via Maqueda, unde locuiam, aparţinea atunci tatălui meu, Fabrizio Lanza, conte de Assaro.

[25] Antonio Daneu, important anticar din Palermo.

lui Della Valle, el, o cravată. Mirella are o lecţie despre Renaştere; Gioitto ar vrea să citească Góngora cu mine, dar trebuie să suporte o lectură din Tomasi. Amândoi extraordinar de calzi.

Următoarele adnotări se referă la redactarea dactilografiată.

16 iunie – La M., Giò cu veşti proaste despre sănătatea mamei lui Mirella. La 15.30 Licy pleacă la Roma. În ultima clipă soseşte Giò să o salute. Cu el, la Orlando, unde copiez manuscrisul. La 18.30 Giò vine acasă (*Las famosas asturianas*). Seara lectura primului capitol din *Ghepardul* pentru doamna Iliaşenko care nu înţelege nimic.

26 iulie – La ora 15 la Orlando pentru copiat *Ghepardul*. La ora 17.30 la clinica Noto pentru al doilea tratament la nas. La 21 vin „copiii" şi mergem la cină la Spanò, în timp ce Licy merge să cineze la Villa Igiea invitată de Rotary şi de Soroptimist. După cină mergem şi noi la Villa Igiea să

O luăm pe Licy, iar apoi la Lo Monaco[26].

23 august – La 11.15 merg la Orlando pentru a copia ultima parte din Ghepardul. La 11.30 prânz cu Orlando la Castelnuovo, după care ne reluăm munca şi o completăm până la 17.50. Vine Giò care mă duce acasă cu maşina.

Manuscrisul a fost citit în lunile acelea şi în casa lui Bebbuzzo Sgadari şi împrumutat unor prieteni, printre care lui Corrado Fatta şi mamei mele[27]. Nimeni n-a văzut în el un mare roman, ci mai degrabă era subliniată corespondenţa cu întâmplări reale din Palermo cel de pe timpuri, cu un amestec de amuzament şi de repulsie. Doar pasajele care nu se refereau la realitatea palermitană au atras atenţia: întâlnirea cu Chevalley şi moartea Principelui. Licy şi mama, în parte imune la sentimentele locale, au înţeles de la bun început valoarea literară a manuscrisului.

[26] Pietro Emanuele Sgadari (Bebbuzzo), baron de Lo Monaco, muzicolog şi scriitor. Ţinea casă deschisă şi a fost elementul catalizator între Lampedusa şi grupul de tineri prieteni discipoli.

[27] Conchita Ramirez de Villaurrutia, fiica unui diplomat şi istoric spaniol, Venceslao Ramirez de Villaurrutia, ministru de externe în ultimul guvern al lui Alfonso XIII.

În 8 iunie 1956, într-o scrisoare adresată cumnatei sale, Lolette Bianchieri, după ce îi mulţumeşte că i-a împrumutat un volum de Apollinaire, Lampedusa menţionează întâmplări legate de scrierea romanului şi rezultatul aparent favorabil al primei încercări de a-l publica.

Trecând de la Apollinaire la un autor mult inferior, sunt fericit să-ţi spun că *Ghepardul* meu (aşa se numeşte acum) a fost trimis de Lucio Piccolo la editura Mondadori. Spre marea noastră surpriză, printr-un curier ni s-a răspuns cu o scrisoare foarte călduroasă, în care i se mulţumea lui Lucio pentru că semnalase editorului o operă atât de interesantă şi i se promitea (implicit) publicarea, avertizând însă că va dura mult timp din cauza nenumăratelor obligaţii precedente. Trebuie să mărturisesc că reprobabila mea vanitate este foarte satisfăcută.

Am scris un al cincilea episod, de plasat între prânzul la Donnafugata şi moartea Principelui. Apare în el Don Fabrizio la vânătoare împreună cu organistul şi sunt expuse ideile sale despre politică şi despre schimbarea lui Tancredi. Unele părţi sunt drăguţe, altele mult mai puţin. Dacă prietenul meu Orlando, care deocamdată e foarte ocupat cu examenele, va reuşi să le dactilografieze la timp, ţi-l voi trimite cu Licy, în manuscris este de necitit. Veţi hotărî cu Licy dacă să vorbiţi sau nu despre asta cu unchiul Pietro.

Alte scrisori adresate soţiei, din iunie până în noiembrie 1956, ne permit să urmărim cum evoluează lucrul la roman. Şi ne dăm seama că a fost cu adevărat scris într-un timp foarte scurt, aproape ca şi cum ar fi fost aşternut direct pe foaia de hârtie.

Vineri, 29 iunie 1956

A Licy

...Je me félicite pour le succès scientifique queje

communiquerai comme tu le veux. „After having both been the «scourge of the Woermannscher Partei…» we are on the way of being both «the scourge of italian publishers». ” Quant à moi je suis en train d'écrire un épisode qui sera le numero 4: il sera suivi par un N.° 5 (tentative d'adultère de Angelica étouffé par la Principessa pour l'honneur de la familie et I'affection pour Tancredi). Comme ça ce sera un véritable roman et „basta”. Ce que j'ai écrit depuis ton départ (première visite de Angelica après ses fiançailles, arrivée nocturne de Tancredi en coupé) nest pas très mal: malheureusement, poétique.[28]

Duminică, 8 iulie 1956

A Licy

...Moi aussi j'ai été pris par un raptus pour mon Gattopardo. La nuit passée j'ai travaillé jusqu'a 3 heures de la nuit. II s'agissait de faire comprendre en six lignes toutes les significations historiques, sociales, économiques et galantes du premier baiser (public) de Tancredi à sa fiancée Angelica. Je crois que cela nest pas trop mal venu. Le chapitre est presque fini; il sera très long; je nai plus qu'à écrire la conversation de Don Fabrizio quand on vient lui proposer de devenir sénateur.

Ecris-moi et donne moi de nouvelles entières et authentiques. Moi aussi avec affaires, mal au dos, „boys” et „Gattopardo ”je me sens très fatigué.

Miile e miile bons baisers de ton M.[29] *qui t'aime.*[30]

---

[28] Lui Licy / ...Mă felicit pentru succesul ştiinţific, pe care îl voi comunica, aşa cum doreşti. „După ce am fost amândoi «un flagel pentru Woermannscher Partei...», suntem pe cale de a fi amândoi «un flagel pentru editorii italieni». *”* În ceea ce mă priveşte, sunt pe cale să scriu un episod care va fi numărul 4, urmat de nr. 5 (o încercare de adulter a Angelicăi, înăbuşită de principesă în onoarea familiei şi din iubire pentru Tancredi). În felul acesta va fi un adevărat roman şi „basta“. Ceea ce am scris după plecarea ta (prima vizită a Angelicăi, după logodna ei, sosirea nocturnă a lui Tancredi în cupeu) nu e prea rău: din păcate, poetic. (În franceză şi engleză, în original - n. tr.)

[29] Numele cu care îl alinta soţia sa era Muri.

[30] Lui Licy / ...Şi eu am fost cuprins de un soi de raptus pentru *Ghepardul* meu. Noaptea trecută am lucrat până la 3 dimineaţa. Trebuia să fac să se înţeleagă în şase rânduri toate semnificaţiile istorice, sociale, economice şi galante ale primului sărut (public) dat de Tancredi logodnicei sale, Angelica. Cred că n-a ieşit prea rău. Capitolul este aproape gata, va fi foarte lung, nu mai am de scris decât

Luni 9 iulie 1956

A Licy

...Demain j'irai chez Orlando pour faire taper le nouveau chapitre du „Gattopardo". Je pense que cest le meilleur; la première partie est ennuyeuse mais j'ai essayé d'y mettre des tas d'idées sociales; la deuxiéme (les amours assez Poussées de Tancredi et Angelica, leur voyages de découverte dans l'immense palais de Donnafugata) est très vive, pas trop mal écrite comme style, mais je crains, d'un „snobisme" aigu, et peut-être un peu trop poétique. Le spectacle perpétuel des „goings on" des „boys" a produit en moi un attendrissment pour Ies „goings on " de Tancredi et Angelica. Que dis tu de la partie nouvelle queje t'ai envoyée?

Vois le médecin! Et noublie pas ton
M. Qui t'aime
Et qui t'envoie miile baisers.[31]

Miercuri 11 iulie 1956

A Licy

...Mon „Gattopardo" est „practically" fini. Demain il sera aussi fini de taper. Il fait affreusement chaud.

Miile et miile baisers affectueux et amoureux
de ton M. qui t'aime.[32]

---

discuţia lui Don Fabrizio, când i se propune să devină senator. / Scrie-mi şi dă-mi veşti întregi şi autentice. / Şi eu, cu problemele mele, durerea de spate, „copiii" şi Ghepardul, mă simt foarte obosit. / Mii şi mii de dragi sărutări de la al tău M. care te iubeşte. (În franceză în original - n. tr.)

[31] Lui Licy / .. .Mâine voi merge la Orlando ca să-mi scrie la maşină noul capitol din *Ghepardul*. Cred că acesta este cel mai bun; prima parte este plictisitoare, am încercat să pun în ea multe idei sociale, a doua (giugiulelile destul de îndrăzneţe ale lui Tancredi şi ale Angelicăi, călătoria lor de iniţiere în imensul palat din Donnafugata) este foarte viu, bine scris din punct de vedere stilistic, dar mă tem că de un puternic „snobism" şi poate puţin prea poetic. Spectacolul „efuziunilor" continue ale „copiilor" a făcut să se nască în mine o sensibilitate pentru „efuziunile" lui Tancredi şi Angelica. Ce părere ai despre partea nouă pe care ţi-am trimis-o? / Să te duci la doctor! Şi să nu-l uiţi / pe M. al tău care te iubeşte / Şi care îţi trimite mii de sărutări. (În franceză şi engleză în original - n. tr.)

[32] *Ghepardul* meu este „practic" terminat. Mâine se va termina şi dactilografierea lui. Este teribil de

Joi 29 noiembrie 1956

A Licy

...Pendant que j'écrivai cette lettre-ci, chez Mazzara, l'avocat Bono est venu pour me rendre le manuscrit du „Gattopardo ”. Il était secoué par le plus violent enthousiasme: il ma dit que jamais dans un livre il n'avait eu la sensation plus précise de la Sicile avec son grand charme et ses grands défauts. Il dit aussi que c'est d'une actualité brûlante et il predit un grand succès de curiosité et de vente. A travers tout ceci on comprenait qu'il était surtout étonné parce que, évidemment, dans le tréfonds de soi-même, il me croyait un âne.[33]

Dificultăţile publicării au oferit noi pretexte mitului romantic al geniului neînţeles. În realitate, redactorii de la Mondadori şi Elio Vittorini însuşi, care a descoperit manuscrisul mai întâi pentru Mondadori, apoi l-a citit cu atenţie pentru Einaudi, au comis mai degrabă o flagrantă eroare comercială, decât una critică, pentru că, în realitate, ei au recunoscut în *Ghepardul* talentul scriitorului. Răspunsul personal al lui Vittorini l-a găsit pe Lampedusa la Roma: „ca recenzie nu e rău, dar nici vorbă de publicare”, mi-a spus cu o zi înainte de a muri. Dacă Vittorini era un literat în stare să recunoască un adversar demn de consideraţie, el susţinea în acelaşi timp că nu e omul făcut să-l protejeze. Şi totuşi nu s-a împotrivit radical *Ghepardului*. A semnalat editurii Mondadori să-l aibă în vedere, dar, după cum mi-a spus Vittorio Sereni, ghinionul a vrut ca birocratul de serviciu, în loc să răspundă autorului cu o scrisoare provizorie, să

---

cald. Mii şi mii de sărutări afectuoase şi drăgăstoase. / De la M. al tău care te iubeşte. (în franceză şi engleză în original - n. tr.)

33 Lui Licy / ...În timp ce scriam această scrisoare, la Mazzara, avocatul Bono a venit să-mi aducă manuscrisul *Ghepardului*. Era cuprins de un extraordinar entuziasm, mi-a spus că niciodată o carte nu i-a dat o senzaţie mai exactă a Siciliei, cu marele său farmec şi marile sale defecte. El spune şi că este de o surprinzătoare actualitate, îi prezice un mare succes de curiozitate şi vânzări. Datorita tuturor acestor lucruri am înţeles că era mai ales uimit pentru că, evident, în străfundul sufletului mă credea un cretin. (În franceză în original - n. tr.)

restituie manuscrisul expeditorului, împreună cu obişnuitele fraze de circumstanţă. Cele optsprezece luni scurse între trimiterea manuscrisului Elenei Croce, de la care a ajuns la Giorgio Bassani, pe atunci redactor la Feltrinelli, şi publicarea sa în colecţia „Contemporanei" a editurii Feltrinelli, nu ar fi fost prea multe, dacă moartea n-ar fi fost mai iute. Tragedia este în întregime umană, nu literară.

În martie 1958, Giorgio Bassani venise la Palermo pe urmele *Ghepardului*. Manuscrisul dactilografiat fusese deja pus la punct, ca şi episodul balului, care-i fusese transmis într-un exemplar pe care principesa îl dăduse la dactilografiat. Bassani bănuia că se află în faţa unui text incomplet, poate incorect, deci scopul vizitei siciliene era în primul rând acela de a găsi textul originar. I-am încredinţat atunci manuscrisul din '57. S-a folosit de el pentru a corecta pe ici-colo ciornele celor şapte părţi deja terminate şi ca sursă exclusivă pentru partea a cincea, „Vacanţa părintelui Pirrone". Principesa nu-i încredinţase acest intermezzo ţărănesc, deoarece, bazându-se pe o intenţie exprimată doar verbal a autorului, era de părere că trebuie scos din roman. *Ghepardul* din prima ediţie Feltrinelli (1958) a fost tipărit după manuscrisul dactilografiat, cu excepţia vacanţei părintelui Pirrone; a fost controlat după manuscrisul din '57 în ce priveşte variantele (în trecerea de la manuscrisul dactilografiat la ultimul manuscris autorul a făcut mii de corecturi şi adăugiri, pe care Bassani le-a operat în ediţia sa); a fost completat cu sumarul analitic al fiecărei părţi şi revăzut radical de îngrijitorul ediţiei în ceea ce priveşte punctuaţia. Această ediţie a romanului a fost cea pe care s-au bazat primele traduceri, inclusiv cea în engleză a lui Archibald Colquhoun.

Până în 1968, când opera fusese deja tradusă, se poate spune, în toate limbile şi apăruse şi filmul lui Luchino Visconti, ediţia Bassani nu a fost pusă în discuţie. Dar în acel an, Carlo Muscetta a afirmat că textul publicat fusese, într-un anumit sens, rescris de Bassani. Muscetta avusese de la Bassani o fotocopie a manuscrisului şi întâlnise mii de dezacorduri şi chiar dacă ele nu

modificau substanţial romanul, ni s-a părut oportun să facem o nouă ediţie pe baza manuscrisului din 1957. Ea a apărut în 1969 şi a devenit ediţia standard în italiană. După cum ştim acum, este ediţia indicată drept definitivă în ultimele dorinţe ale autorului.

Aşa cum reiese din scrisoarea către Enrico Merlo, aspectul istoric al romanului este dat de câteva referiri precise, genealogice şi topografice, dar mai cu seamă de inserţiile derivate dintr-o cunoaştere exhaustivă a memorialisticii contemporane, în special comportamentul extravertit al lui Tancredi, maniera plină de vervă în care trăieşte revoluţia, se regăsesc în *Trei luni la Vicariatul din Palermo* de Francesco Brancaccio di Carpino[34].

Acesta e unul dintre textele cele mai puţin eroice ale memorialisticii garibaldiene. Brancaccio şi prietenii săi înfruntă revoluţia din 1860, aşa cum tinerii de familie bună se simt astăzi atraşi de motocicletele de mare cilindree: câteva aventuri, puţine lupte, niciun fel de disciplină; iar în cazul lui Brancaccio, cartea este ocazia pentru a putea indica printre prietenii săi de suflet o mare parte dintre nobilii insulei, care nu sunt într-adevăr puţini. Dar realitatea lui Brancaccio este inevitabil falsificată, la fel cum cea a lui Lampedusa este empirică. Propoziţii de tipul „Mă voi întoarce cu tricolorul” sunt ale lui Tancredi văzut prin Brancaccio, astfel încât autorul simte de mai multe ori nevoia de a-i denunţa emfaza şi a o justifica prin oportunism. Atunci când se ocupă de politică, Tancredi şi Angelica sunt singurele personaje construite parţial în afara evenimentelor şi a memoriei, dar pentru un pragmatic tenace ca Lampedusa experienţa este de neînlocuit. Lampedusa era capabil să rescrie perfect plicticoasele, dar adevăratele însemnări de jurnal ale bunicului său, Giuseppe Tomasi (regăsim aici ziua petrecută în rozarii şi practici religioase, pasiunea pentru cai şi, putem să spunem, lipsa de strălucire a primului născut Paolo); ele făceau parte dintr-o experienţă pe care

34 Francesco Brancaccio di Carpino, Trei luni la Vicariatul din Palermo. I860, Palermo, 1900.

putea să o facă adevărată, nu însă şi cutezanţa bătăioasă a lui Brancaccio. Când ea se infiltrează în comportamentul lui Tancredi, Lampedusa o însoţeşte de explicaţii. În urechile acestui mare realist sunetul e fals şi trebuie aduse remedii. Este de ajutor aici comparaţia propusă de Moravia între *Ghepardul* şi *Confesiunile unui italian*[35], ambele romane descriind afectiv apusul unei civilizaţii, dar Lampedusa sună clopoţelul de alarmă imediat ce dorinţa de a descrie e înlocuită de dorinţa de a părea, în timp ce Nievo se poate lăsa în voia retoricii despre patrie şi iubire de-a lungul mai multor capitole. Din punct de vedere literar, Nievo e un bun cetăţean veneţian şi un rău italian. Lampedusa, al cărui roman a corodat cultul Unirii tot atât cât *Închisorile mele*[36] corodaseră meritele, acum regretate, ale administraţiei austriece, stătea de veghe. Retorica Risorgimentului îi este cu siguranţă mai nesuferită decât ideologia Risorgimentului, cu care la urma urmei era de acord (stendhalian autentic cum era, nu ştia să reziste admiraţiei pentru ideologiile care se dovediseră eficiente, şi prin urmare era un admirator ascuns al tuturor revoluţiilor, inclusiv al celei din Octombrie). Favorizat, aşadar, de posibilitatea de a descrie naşterea naţiunii italiene dintr-o perspectivă temporală în care impulsul ideologic se epuizase în nenumărate consecinţe nedorite, Lampedusa va încerca să corecteze din punct de vedere literar episoadele de prost-gust care, inevitabil, apar în orice ideologie.

Uneori tot Brancaccio îi furnizează fundalul ambiental. De exemplu *Frumoasa Gigougin*[37], cântată în Brancaccio de garibaldini la cucerirea oraşului Milazzo, apare în *Ghepardul* intonată de agenţii electorali de pe continent, în timpul campaniei pentru plebiscit. Numai că emoţiile secolului al XIX-lea pot intra

---

35 Roman de Ippolito Nievo a cărui acţiune se petrece într-un răstimp de circa cincizeci de ani, de la campania lui Napoleon în Italia (1796) până la mişcările revoluţionare din 1848. (N. tr.)

36 Roman-jurnal al lui Silvio Pellico despre temniţa grea făcută în fortăreaţa Spielberg. în textele şcolare despre Risorgimento se afirma că *Închisorile mele* au costat Austria mai mult decât o bătălie pierdută.

37 Cântec din Lombardia, cu o tentă libertină, transformat în timpul Risorgimentului în cântec patriotic.

în *Ghepardul* doar cu condiţia să fie ironizate: cântecul indicat de Brancaccio ca un imn al concordiei naţionale, apare la Donnafugata ca o altă emblemă a neputinţei sicilienilor de a se înţelege cu invadatorii. Reduse la scheme, emoţiile pozitive persistă numai în structurile formei romanului şi interferează foarte rar cu descrierea minuţioasă a acelui regn mineral, compus din fosile animate şi inanimate, cu care Lampedusa identifică condiţia sicilienilor. Descoperirea lui Bassani şi refuzul lui Vittorini nu sunt capricii de literaţi. Bassani este şi el un anatomist al învinşilor; în timp ce refuzul transcendenţei, chiar şi la nivel ideologic, este foarte neplăcut pentru cei care cred că pot contribui la progresul omenirii.

Problema autenticităţii textului *Ghepardul*-ui nu dispare cu totul odată cu publicarea ediţiei conforme manuscrisului din 1957. Romanul italian cel mai popular de după cel de al Doilea Război Mondial devine obiectul de studiu preferat al câtorva filologi italieni, care au găsit patruzeci şi nouă de neconcordanţe între manuscris şi textul tipărit. (Neconcordanţe minore care nu împiedică înţelegerea textului.) În 1995 editura Mondadori l-a publicat pe Lampedusa în colecţia „Meridiani” conţinând toate scrierile sale literare. Volumul conţine un fragment de la începutul părţii a patra, amintit de Francesco Orlando în *Amintire despre Lampedusa* şi eliminat ulterior de autor. În stilul „Sumarului analitic” el ar putea fi intitulat „Don Fabrizio şi Bendicò”. Fragmentul acesta se afla într-un caiet, format studenţesc, pe care era scris de mână „Caietul nr. 7 al primei versiuni”. El a fost găsit în biblioteca scriitorului, la Palermo. Şi apare în volumul de faţă în anexă ca „Fragmentul A”.

În 1998, Giuseppe Bianchieri, făcând ordine printre hârtiile mătuşii, principesa Alessandra, a găsit diverse materiale autografe şi dactilografiate în legătură cu *Ghepardul*, printre care fragmentul unei alte părţi din roman, despre care ştiam. Acest fragment apare în anexă ca „Fragmentul B”. El poartă titlul autograf de „Canţonierul casei Salina”. În textul rămas nu apare evidentă dragostea lui Don Fabrizio pentru Angelica. Dar sensul

„Canţonierului casei Salina” este că el trebuia să furnizeze revelaţia pasiunii Principelui pentru Angelica, pasiune ascunsă într-o înşiruire de sonete. Lampedusa îmi vorbise în treacăt şi despre conţinutul unui alt capitol, în care Don Fabrizio evită un scandal ajungând mai devreme la o întâlnire la Hôtel des Palmes dintre Angelica şi un amant de-al ei. Don Fabrizio ajunge la hotel înaintea amantului Angelicăi, probabil senatorul Tassoni, a cărui relaţie cu Angelica este menţionată în partea a opta a textului publicat, şi împiedică atentatul politico-monden pus la cale împotriva celor doi. „Cantonierul” are ca dată anul 1863. Acest capitol ulterior ar fi fost introdus între „Cantonier şi „Moartea Principelui”, după războiul din 1866 şi în vremea primei candidaturi parlamentare a lui Tancredi. Capitolul nu a fost niciodată scris. Giuseppe îmi povestise complotul, amuzându-se de propria-i invenţie centrată pe uneltirea de la Hôtel des Palmes. Edificiul fusese construit ca să servească drept reşedinţă familiei Ingham[38], dar de când fusese transformat în Hôtel, devenise locul preferat al amorurilor citadine, şi în vremea scrierii romanului întâlnirile de la Hôtel des Palmes făceau încă parte din imaginarul erotic palermitan. Îmi aduc aminte însă că Giuseppe îmi citise „Cantonierul” şi îmi aduc aminte că descoperirea numelui Angelicăi trebuia să apară sub forma unui artificiu retoric, de exemplu sub forma unui acrostih (mi se pare că din text trebuia să reiasă sintagma, Angelica mea!”) în finalul „Canţonierului”.

„Cantonierul”, aşa cum a ajuns până la noi, nu reprezintă o adăugare semnificativă la roman şi este incomplet. Sensul său trebuia să fie acela de glumă literară, în care naraţiunea era suspendată şi, în sonete, se trecea la un exerciţiu făcut după câteva opere poetice foarte iubite, în special după *Sonetele* lui Shakespeare, trimiţând, pentru versificarea italiană, la sonetele lui Michelangelo. (Opinia lui Lampedusa despre sonetele lui Michelangelo era: conţinut intens, poezie mediocră.) „Oda”

---

[38] Vestiţi comercianţi englezi de vinuri. În timpul blocadei napoleoniene deschiseseră pivniţelor de vinuri din Siclia calea spre comerţul cu Anglia.

părintelui Pirrone care le precedă este însă o parodie doctă, care ironizează cultura iezuitică din provincie, în raport cu „afacerea" de la Port Royal şi cu legitimismul dogmatic al corectei lecturi catolice a istoriei, pe care părintele Pirrone o etalează când expune propria-i lectură retrogradă a evenimentelor din Antichitatea clasică şi din timpul în care trăia. Parodia se bazează pe o „Canţonetă" compusă de adevăratul părinte Pirrone pentru nunta bunicului lui Giuseppe. De părintele Pirrone se râde mult atât din cauza aprecierii pe care o dă tragediei *Bérénice* de Racine, cât şi pentru absenţa cadavrelor. Iezuitul consideră *Bérénice* singura tragedie nesângeroasă a autorului, în timp ce Lampedusa o comentase cu totul altfel în *Literatura franceză*: „Trupurile rămân intacte, doar sufletele sunt distruse", realitate peste care părintele Pirrone trece în manieră iezuită. Textul celor două sonete reflectă câteva jocuri poetico-culturale care se desfăşurau la Capo d'Orlando între Lampedusa şi Lucio Piccolo. Legat de aceste jocuri există un caiet manuscris, care cuprinde în cea mai mare parte versuri de Lucio Piccolo, dictate lui Lampedusa sau mie, un fragment imitat după o tragedie raciniană şi o altă compunere total diferită, preponderent în versuri, a baletului lui Piccolo, publicat ulterior şi intitulat *Funeraliile lunii*. Aceste ultime două texte fac parte din categoria „wicked jokes"[39] care se practicau după-amiaza la Capo d'Orlando. Cei doi veri se risipeau atunci în piruete literare care aveau drept ţintă prieteni şi cunoscuţi.

Descoperirea evidenţiază în scrisul lui Lampedusa transferul continuu de idei izvorâte din cotidian în scenarii umoristico-sardonice, glume copilăreşti care nu le prea plăceau celor pe seama cărora se glumea, când ajungeau din întâmplare să le afle, şi pe care generaţia lui Lampedusa le atribuia teribilelor bârfe ale surorilor Cutò[40]. Caracterul glumeţ al capitolului, adesea destinat cercului restrâns al cunoştinţelor, şi efortul creaţiei poetice l-au

---

[39] Glume răutăcioase. (N. tr.)

[40] Surorile Mastrogiovanni Tasca Filangeri di Cutò erau Beatrice, mama scriitorului, Teresa, mama fraţilor Piccolo, Giulia, căsătorită Trigona di Sant' Elia, Lina, căsătorită Cianciafara, şi Maria, necăsătorită. Mama lor, Giovanna Filangeri di Cutò, fusese educată la Paris şi surorile primiseră o educaţie internaţională, mai libertină decât cea a aristocraţiei palermitane.

făcut, cred, pe autor să abandoneze ideea. Datarea trimite la toamna anului 1956. Romanul în şase părţi trimis la Mondadori şi apoi la Einaudi şi Elenei Croce, scris la maşină de către Francesco Orlando, circula printre editori, dar Giuseppe completase textul cu partea a cincea („Vacanţa părintelui Pirrone”) şi cu a şasea („Balul”) şi începuse şi scrierea „Canţonierului casei Salina”.

Cu aceste descoperiri istoria editorială a *Ghepardului* se poate considera încheiată. În anul 2002 editura Feltrinelli a tras concluziile şi a publicat o nouă ediţie. Aceasta a rectificat cele patruzeci şi nouă de greşeli indicate de filologi şi a inclus în anexă cele două fragmente destinate romanului. Din cele de mai sus se poate înţelege că această ediţie prezintă câteva deosebiri faţă de cea din 1958 după care s-au făcut traducerile în cele mai importante limbi; cele publicate după 1969, de exemplu în chineză, au fost făcute după ediţia conformă cu manuscrisul din 1957. Din 2006, ediţia 2002 este singura tipărită de editura Feltrinelli şi cea după care s-au făcut noile traduceri în germană, în greacă şi prima traducere în coreeană.

Partea întâi

Mai 1860

„*Nunc et in hora mortis nostrae. Amen*.”[41]

Rugăciunea din fiecare zi a rozariului se terminase. Timp de o jumătate de oră vocea calmă a Principelui reamintise Misterele pătimirii; timp de o jumătate de oră alte voci, amestecate, ţesuseră

[41] „Acum şi în ceasul morţii noastre. Amin”, sfârşitul ultimei rugăciuni a rozariului (în latină în original - *cu două excepţii, semnalate la locul cuvenit, toate notele din cuprinsul romanului aparţin traducătoarei*).

un murmur unduitor din care se desprinseseră florile de aur ale unor cuvinte rar folosite: iubire, neprihănire, moarte; şi cât durase acel murmur salonul rococo părea să-şi fi schimbat înfăţişarea; până şi papagalii care-şi deschideau aripile irizate pe mătasea tapiseriei apăruseră cuprinşi de sfială; chiar şi Magdalena, între cele două ferestre, păruse mai degrabă o pocăită decât o blondă frumoasă, pierdută în cine ştie ce visuri, cum putea fi văzută întotdeauna.

Acum vocea tăcuse şi totul se întorcea la ordinea sau la dezordinea obişnuită. Pe uşa pe care ieşiseră servitorii, dogul Bendicò, întristat de propria-i excludere, intră dând din coadă. Femeile se ridicau agale şi unduitoarea retragere a fustelor descoperea încetul cu încetul nudurile mitologice care se desenau pe fondul lăptos al pavimentului. Rămase acoperită doar o Andromedă, pe care sutana părintelui Pirrone, întârziat în rugăciunile sale suplimentare, o mai împiedică o vreme să-l revadă pe argintatul Perseu, care, zburând peste talazuri, se grăbea s-o salveze şi să-i primească sărutul.

Pe fresca de pe tavan se treziră divinităţile. Cetele de Tritoni şi de Driade, care de pe munţi şi mări, printre nori de culoarea zmeurei şi a ciclamenului, se prăvăleau spre o transfigurată Scoică de aur[42] pentru a slăvi gloria casei Salina, apărură dintr-odată cuprinse de atâta veselie, încât nu mai ţineau cont nici de cele mai simple reguli ale perspectivei; şi zeii cei mari, Principii între zei, fulgerătorul Jupiter, încruntatul Marte, Venus cea languroasă, care o luaseră înaintea celor mici şi mulţi, susţineau cu bunăvoie stema albastră cu Ghepardul. Ştiau că acum, pentru douăzeci şi trei de ore şi jumătate, vor redeveni stăpânii vilei. Pe pereţi maimuţele începură să le dea din nou cu tifla papagalilor.

Dedesubtul acelui Olimp palermitan, până şi făpturile muritoare ale casei Salina coborau în grabă din sferele mistice. Fetele îşi aranjau cutele rochiilor, schimbând ocheade azurii şi cuvinte în jargon de pension; de mai bine de o lună, din ziua

[42] Golful Palermo, cunoscut şi sub numele de *Conca d'oro.*

„răzmeriţei” din 4 aprilie, fuseseră, din prudenţă, aduse acasă de la mănăstire şi regretau paturile cu baldachin şi intimitatea colectivă de la mănăstirea Santissimo Salvatore. Băieţii mai mici se păruiau deja pentru o imagine a Sfântului Francisc de Paola; primul-născut, moştenitorul, ducele Paolo, simţea nevoia să fumeze şi, temându-se s-o facă în faţa părinţilor, îşi pipăia din când în când tabachera din pai împletit, aflată în buzunar; pe chipul său tras se citea o melancolie metafizică: avusese o zi rea: Guiscardo, roibul irlandez, nu i se păruse în apele lui, iar Fanny nu reuşise (sau nu avusese chef?) să-i trimită obişnuitul bileţel de culoarea violetei. La ce bun se mai întrupase atunci Mântuitorul? Cu o semeţie temătoare, Principesa îşi lăsă rozariul să cadă în punga brodată cu pietre de antracit, în timp ce frumoşii ei ochi priveau pe furiş, plini de grijă, la copiii supuşi şi la soţul tiran către care trupul ei micuţ se întindea într-o zadarnică dorinţă de posesiune amoroasă.

Între timp, el, Principele, se ridica: şocul greutăţii sale de uriaş făcea să tremure pardoseala, iar în ochii săi deschişi la culoare se reflectă pentru o clipă orgoliul acestei efemere dovezi a propriei înstăpâniri asupra fiinţelor şi lucrurilor. Acum aşază enorma carte de rugăciuni cu coperţi roşii pe scaunul care se aflase în faţa lui în timp ce se recita rozariul, pune la locul ei batista pe care îşi îndoise genunchiul, şi privirea i se tulbură uşor de nemulţumire la vederea micii pete de cafea care, încă de dimineaţă, cutezase să întrerupă vastul alb al jiletcii sale.

Nu era gras, era doar uriaş şi foarte puternic; capul îi atingea (în casele locuite de muritorii de rând) ciucurele de jos al candelabrelor; putea îndoi cu degetele, ca pe o foaie de hârtie, monedele de un ducat, aşa că între vila Salina şi atelierul unui bijutier era un du-te-vino continuu pentru repararea furculiţelor şi lingurilor pe care, la masă, mânia lui înăbuşită le îndoia deseori în cerc. Aceleaşi degete ştiau, de altfel, să fie şi cât se poate de delicate când mânuiau şi mângâiau, şi de asta îşi amintea, spre regretul ei, Maria Stella, soţia lui; iar şuruburile, inelele şi butoanele şlefuite ale telescoapelor, lunetelor şi „căutătoarelor de

comete”, de care observatorul privat de deasupra vilei era plin până la refuz, rămâneau intacte la atingerea lui uşoară. În după-amiaza aceea de mai, razele soarelui la asfinţit aprindeau chipul rozaliu al Principelui şi părul său de culoarea mierii, care trădau originea nemţească a mamei sale, principesa Carolina, a cărei semeţie îngheţase, cu treizeci de ani în urmă, indolenta curte a Regatului celor Două Sicilii. Dar în sângele lui dospeau şi alte esenţe teutonice, mult mai supărătoare pentru el, aristocratul sicilian, în anul 1860, decât puteau plăcea pielea foarte albă şi părul blond într-o societate de persoane cu pielea măslinie şi părul ca pana corbului, şi anume un temperament autoritar, o anumită rigiditate morală, o înclinaţie spre ideile abstracte, care în cercul molatec al societăţii palermitane se transformaseră în aroganţă capricioasă, infinite scrupule morale şi dispreţ pentru rudele şi prietenii care i se părea că plutesc în derivă pe pragmaticul şi leneşul râu sicilian.

Era primul (şi ultimul) dintr-o nobilă familie care secole de-a rândul nu ştiuse nici măcar să-şi ţină socoteala propriilor cheltuieli şi datorii, şi avea puternice şi reale înclinaţii spre matematici, pe care le aplicase în astronomie, obţinând recunoaşterea publică şi cât se poate de plăcute bucurii private. E suficient să spunem că în el orgoliul şi analiza matematică convieţuiau atât de bine, încât îi dădeau iluzia că astrele ascultă de calculele sale (cum de altfel şi păreau să facă) şi că cele două mici planete pe care le descoperise (şi pe care le numise Salina şi Svelto, în cinstea moşiei sale şi a unui copoi niciodată uitat) duceau faima casei sale pe pustiile întinderi dintre Marte şi Jupiter, frescele vilei fiind deci mai mult o profeţie decât o adulare.

Prins între orgoliul şi intelectualismul matern şi senzualitatea şi nepăsarea tatălui, sărmanul Principe Fabrizio trăia într-o continuă nemulţumire, chiar dacă sub încruntata privire jupiteriană, contemplând ruina clasei sale şi a propriei averi fără să mişte un deget şi fără niciun chef de a remedia situaţia.

Jumătatea aceea de oră dintre citirea rozariului şi cină era unul dintre momentele cele mai puţin iritante ale zilei, iar el îi

savura cu câteva ore înainte tihna, chiar dacă îndoielnică.

Bendicò i-o luă plin de neastâmpăr înainte şi coborâră amândoi cele câteva trepte care duceau în grădină. Închisă între trei ziduri şi o latură a vilei, grădina avea din cauza asta o înfăţişare cimiterială, întărită şi de valurile de pământ paralele care delimitau şanţurile de irigaţie şi care păreau mormintele unor uriaşi subţiratici. Pe terenul roşiatic plantele se înălţau într-o dezordine compactă: florile răsăreau unde dădea Domnul, iar şirurile de mirt păreau puse acolo mai mult ca să împiedice paşii decât ca să-i îndrume. În fundul grădinii, o Flora pătată de licheni negri-gălbui îşi expunea resemnată graţiile mai mult decât seculare; pe laturi două bănci susţineau perne răsucite şi matlasate din aceeaşi marmură cenuşie, iar într-un colţ aurul unei mimoze îşi răspândea veselia prematură. Fiecare palmă de pământ dădea senzaţia unei dorinţe de frumuseţe vlăguite imediat de lene.

Dar grădina, râncezind închisă între marginile sale, răspândea esenţe onctuoase, carnale şi uşor putrede, asemeni lichidelor aromatice secretate de moaştele anumitor sfinte; mirosul pipărat al garoafelor îl acoperea pe cel protocolar al trandafirilor şi pe cel uleios al magnoliilor înghesuite prin colţuri; pitulat sub ele, se simţea parfumul mentei amestecat cu cel delicat al mimozei şi cu cel dulceag al mirtului, iar de dincolo de ziduri, din livada de citrice, se revărsa aroma de alcov a primelor flori de portocal.

Era o grădină pentru orbi: văzul era iritat încontinuu, dar mirosul putea să găsească aici o plăcere intensă, chiar dacă nu prea delicată. Trandafirii Paul Neyron, ai căror butaşi îi cumpărase el însuşi la Paris, degeneraseră: stârniţi la început şi vlăguiţi mai apoi de sucurile viguroase şi indolente ale pământului sicilian, arşi de lunile apocaliptice de vară, se transformaseră într-un soi de verze de culoarea cărnii, obscene, care răspândeau o aromă densă, aproape neruşinată, la care niciun horticultor francez n-ar fi îndrăznit să spere. Principele îşi duse unul la nas şi avu senzaţia că miroase coapsa unei balerine de la Operă. Până şi Bendicò, când îi fu oferit, se retrase îngreţoşat şi se grăbi să caute mirosuri mai salubre prin bălegar şi printre nişte şopârliţe moarte.

Pentru Principe însă, parfumata grădină iscă neplăcute asociaţii de idei. „Acum miroase frumos aici, dar cu o lună în urmă...”

Îşi amintea de repulsia pe care duhoarea dulceagă o trezise în toată vila înainte să fie înlăturată cauza: cadavrul unui tânăr soldat din Batalionul 5 Vânători, care, rănit în încăierarea de la San Lorenzo cu trupele de rebeli, venise să moară, singur, sub un lămâi. Îl găsiseră ghemuit în trifoiul des, cu faţa înfundată în sânge şi vomă, cu unghiile înfipte în pământ şi plin de furnici; iar sub bandulieră intestinele vineţii formaseră o băltoacă. Russo, intendentul, fusese cel care găsise trupul sfârtecat, îl întorsese, îi acoperise faţa cu o batistă roşie, vârâse maţele la loc cu o crenguţă, astupă rana cu poalele verzi ale mantalei, scuipând încontinuu de scârbă, nu chiar pe mort, dar destul de aproape. Totul cu o îndemânare tulburătoare. „Duhoarea hoiturilor ăstora nu încetează nici măcar după moarte”, zicea. Fusese singura comemorare a acelei sărmane morţi. Iar când, năuciţi, camarazii săi îl luară de acolo (ei, da, îl târâseră de umeri până la căruţă, astfel încât câlţii din burta marionetei ieşiseră din nou afară), la rugăciunea de seară fu adăugat un *De Profundis* pentru sufletul necunoscutului; şi nu mai vorbiră despre asta, conştiinţa femeilor din casă declarându-se astfel împăcată.

Don Fabrizio se duse să radă câţiva licheni de pe picioarele Florei şi apoi începu să se plimbe în sus şi-n jos. Soarele la asfinţit îşi proiecta umbra enormă pe straturile funebre de flori. Nu se mai vorbise despre mort, e adevărat; la urma urmelor soldaţii sunt soldaţi tocmai pentru a-şi da viaţa în apărarea Regelui. Dar imaginea acelui trup cu maţele scoase îi venea deseori în minte, ca şi cum ar fi cerut să-i fie redată pacea în singura manieră posibilă pentru Principe: trecând peste extrema-i suferinţă şi justificând-o printr-o necesitate generală. Pentru că a muri pentru cineva sau, mă rog, pentru ceva, e normal; e nevoie totuşi să ştii sau cel puţin să fii sigur că cineva află pentru ce sau pentru cine ai murit; asta cerea chipul acela desfigurat; şi tocmai aici începea ceaţa.

„Dar a murit pentru Rege, dragă Fabrizio, e clar – i-ar fi

răspuns cumnatul său Màlvica, dacă Don Fabrizio l-ar fi întrebat, acel Màlvica pe care-l alegea întotdeauna drept purtător de cuvânt din mulţimea de prieteni. Pentru Rege, care reprezintă ordinea, continuitatea, decenţa, justiţia, onoarea; pentru Rege, singurul care apără Biserica, singurul care împiedică risipirea proprietăţii, scopul ultim al «sectei».”

Cuvinte minunate care exprimau tot ceea ce Principele simţea că iubeşte din adâncul inimii. Totuşi ceva nu se potrivea aici. Regele, sigur. Îl cunoştea bine pe Rege, cel puţin pe cel care murise de curând; actualul nu era decât un seminarist îmbrăcat în uniformă de general. Şi nu era, ce-i drept, cine ştie ce de capul lui. „Dar ăsta nu-i un mod de a judeca, Fabrizio – îi reproşa Màlvica –, un suveran, în sine, poate să nu fie la înălţime, dar ideea monarhică rămâne oricum ceea ce este, dincolo de persoane.” „Şi asta-i adevărat, dar regii care întruchipează o idee nu pot, nu trebuie să coboare generaţii întregi sub un anumit nivel; dacă nu, dragul meu cumnat, ideea însăşi suferă.”

Aşezat pe o bancă, contempla fără să facă nici cel mai mic gest, prăpădul pe care Bendicò îl făcea printre flori; din când în când câinele întorcea spre el o privire inocentă, ca şi cum ar fi aşteptat să fie lăudat pentru ceea ce făcea: paisprezece garoafe retezate, jumătate din gardul viu culcat la pământ, o rigolă înfundată. Părea pur şi simplu un om.

— Cuminte, Bendicò, vino aici.

Şi animalul alerga, îşi lipea botul plin de ţărână de mâna lui, nerăbdător să-i arate că-l ierta pentru că-l întrerupsese fără nicio noimă din treburile lui.

Audienţele, nenumăratele audienţe pe care Regele Ferdinand i le acordase la Caserta, la Napoli, la Capodimonte, la Porţiei, la mama dracului…

Alături de şambelanul de serviciu care-l conducea pălăvrăgind, cu bicornul sub braţ şi cu ultimele vulgarităţi napoletane pe buze, străbăteau săli interminabile cu o arhitectură magnifică şi mobilier oribil (asemenea monarhiei bourbonice), se

strecurau pe coridoare jegoase şi scări prost întreţinute şi intrau într-o anticameră unde aştepta destul de multă lume: chipuri încruntate de zbiri, chipuri lacome de milogi cu pile. Şambelanul se scuza, îl ajuta să treacă peste obstacolul mizerabililor şi-l conducea spre o altă anticameră, aceea rezervată oamenilor de Curte: o mică sală albastru argintie; iar după o scurtă aşteptare un servitor zgâria la uşă şi erau primiţi de către Augusta Prezenţă.

Biroul privat era mic şi nefiresc de simplu: pe pereţii văruiţi se aflau un portret al Regelui Francisc I şi unul al actualei Regine cu o expresie acră; deasupra şemineului o Madonă de Andrea del Sarto părea uimită că se află înconjurată de litografii colorate reprezentând sfinţi de rangul al treilea şi sanctuare napolitane; pe o etajeră un prunc Isus din ceară cu o lumânare aprinsă în faţa lui, iar pe biroul imens hârtii albe, hârtii galbene, hârtii albastre, toată administraţia Regatului ajunsă în faza ei finală, aceea a semnăturii Maiestăţii Sale (D.G.)[43].

În spatele acestei bariere de hârţoage, Regele. Deja în picioare ca să nu fie silit să arate că se ridică, Regele cu faţa lui mare palidă încadrată de favoriţii blonzi, cu tunica militară din postav aspru de sub care se ivea cascada violetă a pantalonilor bufanţi. Făcea un pas înainte cu mâna dreaptă pregătită deja pentru a fi sărutată, gest pe care apoi avea să-l refuze.

— Hei, Salina, fericiţi *uochii* care te văd.

Accentul său napoletan era de departe mult mai savuros decât cel al şambelanului.

— O rog pe Maiestatea Voastră să mă scuze că nu am îmbrăcat ţinuta de Curte. Sunt în drum spre Napoli şi nu voiam să pierd ocazia de a-mi prezenta omagiile în faţa Maiestăţii Voastre.

— Glumeşti, Salina, ştii că la Caserta eşti ca la tine acasă. La tine acasă, sigur, repeta aşezându-se în spatele biroului şi întârziind o clipă să-l invite pe oaspete să se aşeze. Da' fatuţele ce mai fac?

Principele înţelegea că în acest moment trebuia să plaseze echivocul picant şi bigot în acelaşi timp.

---

[43] D.G., prescurtare a formulei *Dei Gratia*, prin voia lui Dumnezeu.

— Fătuţele, Maiestate? La vârsta mea şi sub sfântul legământ al căsătoriei?

Gura regelui râdea, în timp ce mâinile aranjau cu ţâfnă hârtiile.

— Nu mi-aş fi permis niciodată, Salina. Întrebam de fatuţele tale, de prinţese. Concetta, draga noastră fină, trebuie să fie mare acum, o domnişoară.

De la familie se trecu la ştiinţă.

— Tu, Salina, faci cinste nu numai numelui tău, ci întregului Regat! Mare lucru ştiinţa, când nu-i trece prin tărtăcuţă să atace religia!

După aceea însă, masca prietenului era dată deoparte şi înlocuită cu cea a Suveranului Sever.

— Ia spune-mi, Salina, ce se spune în Sicilia despre Castelcicala?

Don Fabrizio evita să se pronunţe: auzise vrute şi nevrute şi de la monarhişti, şi de la liberali, dar nu voia să-şi trădeze prietenul, aşa că rămânea la generalităţi.

— Mare gentilom, rană glorioasă, poate puţin cam bătrân pentru greutăţile Locotenenţei.

Regele se întuneca: Salina nu voia să spună ce ştia, deci Salina nu prezenta niciun interes pentru el. Cu palmele sprijinite pe birou se pregătea să-l concedieze.

— Am atâta de lucru, tot Regatul se sprijină pe umerii ăştia.

Era momentul să-l ia cu zăhărelul, aşa că-şi puse din nou masca prietenoasă:

— Când mai vii la Napoli, Salina, adu-o şi pe Concetta s-o vadă Regina. Ştiu că e prea tânără să fie prezentată la Curte, dar nu ne împiedică nimeni să luăm un mic prânz privat. *Maccarune e belle guaglione*[44], cum se zice. Mergi în pace, Salina.

O dată însă despărţirea nu ieşise prea bine. Don Fabrizio se

[44] Macaroane şi fete frumoase (în siciliana în original).

înclinase a doua oară retrăgându-se cu spatele, când Regele l-a chemat înapoi:

— Salina, ascultă-mă. Mi s-a spus că la Palermo frecventezi persoane nepotrivite. Nepotul ăla al tău, Falconeri… de ce nu-l obligi să-şi bage minţile-n cap?

— Maiestate, dar Tancredi nu se ocupi decât de cărţi şi de femei.

Regele îşi pierdu răbdarea:

— Salina, Salina, eşti nebun. Tu eşti responsabil, tutorele. Spune-i să-şi păzească spatele. Te salut.

Parcurgând din nou drumul de un fast mediocru pentru a merge să semneze în registrul Reginei, se simţea descurajat. Cordialitatea plebee îl deprimase tot atât cât rânjetul poliţienesc. Ferice de prietenii lui care voiau să interpreteze familiaritatea drept prietenie, iar ameninţarea drept autoritate regală. El nu reuşea. Şi în timp ce schimba câteva bârfe cu impecabilul şambelan, se întreba cine era menit să urmeze acestei monarhii care purta pe chip semnele morţii. Piemontezul, aşa-zisul Gentilom care făcea atâta zarvă în mica lui capitală aflată la mama dracului? N-ar fi fost acelaşi lucru? Dialectul torinez în locul celui napoletan, şi gata.

Ajunseseră la registru. Semnă: Fabrizio Corbera, Principe de Salina.

Sau republica lui don Peppino Mazzini? „Nu, mulţumesc. Aş deveni domnul Corbera.”

Lungul drum de întoarcere nu-l linişti. Nu putu să-l consoleze nici măcar întâlnirea pe care o fixase deja cu Cora Danòlo.

Aşa stând lucrurile, ce rămânea de făcut? Să se agaţe de ceea ce exista, fără să facă salturi în necunoscut? Atunci era nevoie de pocnetele seci ale împuşcăturilor, cum răsunaseră cu puţin timp în urmă într-o mizerabilă piaţă din Palermo; dar împuşcăturile la ce foloseau?

— Nu se rezolvă nimic cu bum! bum! Nu-i aşa, Bendicò?

„Ding, ding, ding!” răspunse în schimb clopoţelul care anunţa cina. Bendicò alerga salivând cu gândul la mâncare. „Un

piemontez adevărat!” se gândea Salina urcând scara.

Cina era servită, la vila Salina, cu fastul scăpătat care era pe atunci stilul Regatului celor Două Sicilii. Numărul comesenilor (paisprezece, cuprinzându-i pe stăpânii casei, copiii lor, guvernantele şi preceptorii) era suficient pentru a da mesei măreţie. Acoperită cu o broderie extrem de fină, dar cârpită, masa strălucea în lumina unei puternice „carsella”[45] atârnată într-un echilibru precar sub „nimfa”, candelabrul de Murano. Pe ferestre se mai strecura încă lumina, dar figurile albe simulând basoreliefuri pe fondul întunecat de deasupra uşilor se pierdeau deja în umbră. Argintăria era masivă, iar splendidele pahare din cristal de Boemia purtau pe medalionul neted din mijloc iniţialele F.D. (*Ferdinandus dedit*) în amintirea generozităţii regale, farfuriile însă, fiecare cu o monogramă ilustră, nu erau decât supravieţuitoarele masacrelor înfăptuite de servitori şi proveneau din servicii desperecheate. Cele mai mari, dintr-un minunat porţelan de Capodimonte cu o bordură lată de culoarea migdalei verzi, marcată cu mici ancore aurite, erau rezervate Principelui, căruia, excepţie făcând soţia, îi plăcea să se înconjoare de lucruri pe măsura lui. Când intră în sufragerie erau cu toţii acolo, doar Principesa stătea jos, ceilalţi în picioare în spatele scaunelor. În faţa locului său, flancate de o coloană de farfurii, se rotunjeau şoldurile de argint ale enormei supiere acoperite cu un capac pe care dansa Ghepardul. Principele servea el însuşi supa, un gest plăcut, simbol al îndatoririlor proteguitoare ale unui *pater familias*. În seara aceea însă, cum nu se mai întâmplase de mult, se auzi ameninţător clinchetul polonicului izbit de pereţii supierei: semn de mânie reţinută încă, unul din cele mai teribile zgomote cu putinţă, cum afirma după patruzeci de ani un fiu încă în viaţă: Principele îşi dăduse seama că Francesco Paolo, fiul de şaisprezece ani, nu era la locul lui. Băiatul intră imediat („iertare,

---

[45] Lampă cu ulei.

papă”) şi se aşeză. Nu i se facu niciun reproş, dar părintele Pirrone, care avea mai mult sau mai puţin atribuţiile unui câine de pază al turmei, îşi înclină capul şi ceru ajutorul lui Dumnezeu. Bomba nu explodase, dar suflul trecerii ei îngheţase atmosfera şi cheful de mâncare pierise oricum. În timp ce mâncau în tăcere, ochii albaştri ai Principelui, strânşi puţin între pleoapele pe jumătate închise, îi fixau pe fii unul după altul amuţindu-i de frică.

„Frumoasă familie”, gândea el, în schimb. Fetele durdulii, plesnind de sănătate, cu gropiţele lor şmechereşti şi cu o încruntătură între frunte şi nas, semnul atavic al celor din neamul Salina. Băieţii uscăţivi, dar puternici mânuiau tacâmurile cu o violenţă controlată. Unul dintre ei, Giovanni, al doilea născut, cel mai iubit, cel mai arţăgos, lipsea de doi ani. Intr-o bună zi dispăruse de acasă şi n-au mai ştiut nimic despre el vreme de două luni. Până când au primit, de la Londra, o scrisoare respectuoasă, dar rece, în care cerea iertare pentru grijile pricinuite, îi asigura că e sănătos şi, în mod ciudat, afirma că preferă viaţa modestă de funcţionar într-un depozit de cărbuni, existenţei „cocoloşite” (a se citi: sufocate) printre comodităţile palermitane. Amintirea, îngrijorarea pentru tânărul rătăcitor în ceaţa fumegoasă a acelui oraş eretic fripseră sălbatic inima Principelui care a suferit mult. Se întunecă şi mai tare.

Se întunecă atât de tare, încât Principesa, care stătea lângă el, îşi întinse mâna de copil şi mângâie laba puternică care se odihnea pe faţa de masă. Gest neprevăzut care declanşă o serie de senzaţii: iritare pentru că era compătimit, senzualitate trezită, dar neîndreptată către cea care o iscase. Intr-o clipă Principelui îi veni în minte Mariannina cu capul cufundat în pernă. Ridică sec vocea:

— Domenico, îi zise unui servitor, du-te şi spune-i lui don Antonio să înhame caii la cupeu, plec la Palermo imediat după cină.

Uitându-se la ochii soţiei sale care deveniseră sticloşi, îi păru rău de porunca dată, dar pentru că era de neconceput retragerea unui ordin dat, insistă adăugând cruzimii batjocura:

— Părinte Pirrone, vino cu mine, ne întoarcem la unsprezece,

o să poţi petrece două ore la Casa Professa[46] cu prietenii dumitale.

Mersul la Palermo seara, mai ales în timpurile acelea tulburi, apărea ca un gest fără noimă, dacă nu punem la socoteală o aventură galantă de joasă speţă; iar faptul că-l lua cu el şi pe preotul casei era de o aroganţă jignitoare. Cel puţin aşa socoti părintele Pirrone şi se simţi jignit; dar, evident, se supuse.

De abia fusese înghiţită ultima nespola, că se şi auzi huruitul trăsurii în faţa intrării; în timp ce în sufragerie un servitor îi întindea lui Don Fabrizio jobenul şi iezuitului tricornul, Principesa, deja cu lacrimi în ochi, făcu o ultimă încercare, absolut inutilă:

— Dar, Fabrizio, în vremurile astea… cu drumurile pline de soldaţi, pline de bandiţi, se poate întâmpla o nenorocire.

El râse ironic:

— Prostii, Stella, prostii, ce vrei să se întâmple? Toţi mă cunosc, bărbaţi înalţi cât o prăjină sunt puţini la Palermo. La revedere.

Şi sărută în grabă fruntea încă netedă, aflată la nivelul bărbiei sale. Dar, fie că mirosul pielii Principesei îi trezi amintiri duioase, fie că în spatele lui zgomotul paşilor îndemnând la căinţă ai părintelui Pirrone îi treziseră pioase remuşcări, când ajunse în faţa cupeului fu din nou pe punctul să contramandeze călătoria. În momentul acela, în timp ce deschidea gura să ceară să se deshame caii, un strigăt neaşteptat: „Fabrizio! Iubitul meu Fabrizio!" se auzi de la fereastra de sus, urmat de ţipete ascuţite. Principesa avea una din crizele sale isterice.

— Dă-i drumul! îi spuse vizitiului care stătea pe capră cu biciul sprijinit în diagonală pe burtă. Dă-i drumul, mergem la Palermo să-l lăsăm pe părinte la Casa Professa.

Şi trânti portiera înainte ca servitorul să apuce s-o închidă.

---

[46] Biserica lui Isus sau Biserica Sfintei Marii a lui Isus (Chiesa di Santa Maria di Gesù) cunoscută şi sub numele de Casa Professa este una dintre cele mai importante biserici baroce din Palermo, dar şi o mănăstire de iezuiţi.

Întunericul nu era încă deplin, iar strada, strânsă între zidurile înalte, apărea nespus de albă. Imediat ce se ieşea de pe domeniul Salina se zărea, în stânga, vila pe jumătate năruită a familiei Falconeri, aparţinând lui Tancredi, nepotul căruia Principele îi era tutore. Un tată cheltuitor, însurat cu sora Principelui, risipise toată averea şi apoi murise. Fusese una din acele ruinări totale când se dau la topit până şi fireturile de argint de pe galoanele livrelelor. La moartea mamei, Regele încredinţase tutela orfanului, care pe atunci avea paisprezece ani, unchiului Salina. Băiatul, aproape necunoscut înainte, îi devenise foarte drag irascibilului Principe care descoperea în el o veselie rebelă, un temperament frivol cu neaşteptate crize de seriozitate. Fără să şi-o mărturisească, ar fi preferat ca el să fie fiul lui, primul născut, în locul mototolului de Paolo. Acum, la douăzeci de ani, Tancredi se distra cu banii pe care tutorele nu i-i refuza, scoţându-i uneori din buzunarul propriu. „Cine ştie ce-o mai fi punând la cale, afurisitul ăla”, se gândea Principele în timp ce trecea pe lângă vila Falconeri, căreia uriaşa *bougainvillea* ce-şi revărsa peste poartă cascada florilor de mătase episcopală îi dădea o înfăţişare nefiresc de fastuoasă.

„Cine ştie ce pune la cale.” Pentru că Regele Ferdinand, atunci când vorbise despre legăturile nepotrivite ale tânărului, nu făcuse bine, dar avusese de fapt dreptate. Intrat într-o gaşcă de prieteni cartofori şi de prietene, cum se spune, „zvăpăiate”, cucerite de farmecul său delicat, Tancredi ajunsese să aibă simpatie pentru „secte” şi relaţii cu Comitetul Naţional secret; poate primea chiar bani de la ei, cum de altfel primea şi din Caseta Regală. Şi fusese nevoie de multe insistenţe, de vizite la scepticul Castelcicala şi la preagentilul Maniscalco pentru a-l scăpa pe tânăr de necazurile provocate de incidentele din 4 aprilie. Iar asta nu era deloc plăcut; pe de altă parte, în ochii unchiului, Tancredi nu putea să greşească niciodată, de vină erau vremurile, aceste vremuri incoerente în care un tânăr de familie bună nu era liber să joace nici măcar o partidă de cărţi, fără să se încurce în prietenii compromiţătoare. Urâte vremuri.

— Urâte vremuri, Excelentă.

Vocea părintelui Pirrone sună ca un ecou al gândurilor sale. Înghesuit într-un colţ al cupeului, strivit de statura masivă a Principelui, încovoiat de trufia Principelui, iezuitul suferea cu trupul şi cu spiritul şi, nefiind o fiinţă mediocră, transfera propriile-i suferinţe efemere în lumea durabilă a istoriei.

— Priviţi, Excelenţă, şi arătă spre munţii abrupţi ai Scoicii de Aur luminaţi încă de ultimele raze ale asfinţitului.

Pe coastele lor şi pe culmi ardeau zeci de focuri, vâlvătăi pe care „trupele” rebele le aprindeau în fiecare noapte, ameninţare tăcută pentru oraşul regal şi mănăstiresc. Păreau candele arzând în camerele celor grav bolnavi, în nopţile de veghe.

— Văd, părinte, văd, şi se gândea că Tancredi se afla, poate, pe lângă unul din focurile alea afurisite, aţâţând cu mâinile lui aristocratice jăratecul care ardea tocmai ca să ducă la pieire mâini ca acelea. „Într-adevăr, grozav tutore mai sunt pentru băiatul ăsta care face orice prostie îi trece prin cap.”

Drumul cobora acum într-o pantă uşoară şi nu departe se vedea oraşul Palermo cufundat în întuneric. Casele sale joase şi înghesuite erau sufocate de dimensiunile impunătoare ale mănăstirilor care erau cu zecile, toate enorme, deseori asociate în grupuri de câte două-trei, mănăstiri de bărbaţi şi de femei, mănăstiri bogate şi mănăstiri sărace, mănăstiri nobile şi mănăstiri de rând, mănăstiri de iezuiţi, de benedictini, de franciscani, de capucini, de carmeliţi, de redemptorişti, de augustini… Câteva cupole subţiratice, cu arcuiri incerte, asemeni unor sâni secătuiţi de lapte, se înălţau şi mai sus, dar ele, mănăstirile, îi dădeau oraşului înfăţişarea sumbră, caracterul, aspectul demn şi totodată senzaţia aceea de moarte pe care nici măcar frenetica lumină siciliană nu reuşea să o alunge. La ora aceea, când noaptea era aproape deplină, ele, mănăstirile, dominau panorama. Şi, în realitate, împotriva lor se aprinseseră focurile din munţi, aţâţate de fapt de oameni destul de asemănători cu cei care trăiau în mănăstiri, fanatici ca şi ei, ascunşi ca şi ei, ca şi ei lacomi de putere, deci, cum se-ntâmplă de obicei, de trândăveală.

La asta se gândea Principele în timp ce caii coborau panta la

pas; gânduri contrastând cu adevăratul său caracter, născute din îngrijorarea pentru soarta lui Tancredi şi de frisonul senzual care-l făcea să se revolte împotriva constrângerilor întruchipate de mănăstiri.

Acum drumul trecea printre livezile de portocali, şi parfumul nupţial al florilor anula orice altceva, aşa cum luna plină anulează un peisaj: mirosul cailor asudaţi, mirosul pielii cu care era căptuşit cupeul, mirosul de Principe şi mirosul de iezuit, totul era şters de parfumul acela islamic care evoca splendide fecioare şi luxuriante lumi de dincolo de mormânt.

Părintele Pirrone se emoţionă şi el.

— Ce frumoasă ar fi ţara asta, Excelenţă, dacă…

„Dacă n-ar fi atâţia iezuiţi”, se gândi Principele, căruia vocea preotului îi întrerupsese şirul unor foarte plăcute presimţiri. Se căi imediat de grosolănia nespusă şi mâna lui mare bătu pe tricornul vechiului prieten.

La intrarea în oraş, lângă vila Airoldi, o patrulă opri trăsura. Voci cu accent pugliez şi napoletan ordonară: „Stai!”, lungi baionete străluciră în lumina tremurătoare a unui felinar, dar un subofiţer îl recunoscu imediat pe Don Fabrizio care îşi ţinea jobenul pe genunchi.

— Scuzaţi, Excelenţă, puteţi trece.

Şi ordonă unui soldat să se urce pe capră ca să nu mai fie deranjaţi la celelalte posturi de pază. Cupeul, împovărat, înaintă mai încet, ocoli vila Ranchibile, trecu de Terrerosse şi de grădinile de la Villafranca şi intră în oraş pe Poarta Maqueda. La cafeneaua „Romeres ai Quattro Canti di Campagna”, ofiţerii din detaşamentele de gardă glumeau în timp ce sorbeau nişte *granite*[47] enorme. Dar fu singurul semn de viaţă din oraş: străzile erau pustii, se auzea doar zgomotul paşilor cadenţaţi ai soldaţilor de rond trecând cu bandulierele lor albe încrucişate pe piept. De o

---

[47] Băutură semiîngheţată preparată cu apă, zahăr şi suc de fructe sau cafea.

parte şi de alta a străzii se întindea şirul de mănăstiri: Badia del Monte, Le Stimmate, I Crociferi, I Teatini, masive, negre ca smoala, cufundate într-un somn care semăna cu neantul.

— Peste două ore trec să te iau părinte. Roagă-te în pace!

Şi sărmanul părinte Pirrone bătu tulburat la poarta mănăstirii, în timp ce cupeul se îndepărta.

După ce îşi lăsă trăsura la palat, Principele se duse pe jos acolo unde era hotărât să meargă. Drumul era scurt, dar cartierul rău famat. Soldaţi complet echipaţi, aşa încât se înţelegea imediat că se îndepărtaseră pe furiş de trupele lor cantonate în pieţe, ieşeau cu ochii sticloşi din căsuţele scunde pe ale căror mici balcoane o plantă de busuioc explica uşurinţa cu care intraseră acolo. Tinerei cu o înfăţişare ameninţătoare, îmbrăcaţi cu pantaloni largi, se certau fără să strige, aşa cum fac sicilienii la mânie. De departe se auzeau focuri de armă scăpate din greşeală de santinele nervoase. După ce se ieşea din cartierul acesta, drumul o lua de-a lungul golfului: în vechiul port de pescari se legănau bărci pe jumătate putrede semănând dezolant cu nişte câini râioşi.

„Sunt un păcătos, ştiu, de două ori păcătos, în faţa legii divine şi în faţa iubirii omeneşti a Stellei. Nu există nicio îndoială, iar mâine o să mă spovedesc părintelui Pirrone. Zâmbi în sinea sa gândindu-se că poate era inutil, pentru că iezuitul îi cunoştea cât se poate de bine aventurile de azi; dar în cele din urmă spiritul său fantezist începu din nou să lucreze:

„Păcătuiesc, e adevărat, dar o fac tocmai ca să nu mai păcătuiesc, ca să-mi smulg spinul ăsta din carne şi ca să nu fiu târât în necazuri şi mai mari. Dumnezeu ştie asta.” Fu copleşit de o mare duioşie pentru el însuşi, vărsă chiar o lacrimă interioară. „Sunt un biet om slab – se gândea, în timp ce paşii săi puternici călcau pe caldarâmul murdar – sunt slab şi nimeni nu mă ajută. Stella! Uşor de spus! Martor mi-e Dumnezeu că am iubit-o, ne-am căsătorit la douăzeci de ani. Dar acum e prea arţăgoasă. Şi prea bătrână.” Sentimentul de slăbiciune îi trecuse. „Sunt încă un

bărbat în putere, cum aş putea să mă mulţumesc cu o femeie care în pat îşi face cruce înainte de fiecare îmbrăţişare şi care după aceea, în clipele de mare intensitate, nu ştie să spună decât: «Isuse Cristoase!» Când ne-am căsătorit toate astea mă extaziau, dar acum… Am avut şapte copii cu ea, şapte, şi nu i-am văzut niciodată buricul. Se poate aşa ceva?” Aproape că striga, cuprins de iritarea aceea ciudată. „Se poate aşa ceva? Vă întreb pe voi toţi!” Şi adresându-se porticului bisericii Santa Maria della Catena: „Ea e adevărata păcătoasă!”

Această descoperire liniştitoare îi dădu curaj, aşa că bătu plin de hotărâre la uşa Mariannninei.

Două ore mai târziu era din nou în cupeu întorcându-se acasă împreună cu părintele Pirrone, care era foarte tulburat: confraţii săi îl puseseră la curent cu situaţia politică, mult mai încordată decât se percepea din liniştea nepăsătoare a vilei Salina. Se temea că va avea loc o debarcare a piemontezilor în sudul insulei, pe lângă Sciacca, iar autorităţile observaseră în populaţie o agitaţie mocnită: borfaşii oraşului aşteptau primul semn de slăbiciune a puterii ca să înceapă jafurile şi violenţele. Călugării erau alarmaţi şi trei dintre ei, cei mai bătrâni, fuseseră trimişi la Napoli cu „pachebul”[48] de după-amiază, ducând cu ei documentele mănăstirii.

— Dumnezeu să ne apere şi să ferească acest sfânt Regat.

Don Fabrizio nu-l prea asculta, cufundat cum era într-o pace sătulă, maculată de repulsie. Mariannina îl privise cu ochii opaci de ţărancă, nu-i refuzase nimic, arătându-se umilă şi complezentă. Un fel de Bendicò în fustiţă de mătase. Intr-un moment de înflăcărare deosebită i se întâmplase chiar să exclame: „Principone!”[49] Şi, aducându-şi aminte, Principele zâmbi satisfăcut. Desigur, mult mai bine aşa, decât „*mon chat*” sau „*mon singe blond*” care însoţeau momentele asemănătoare petrecute cu Sarah, târfuliţa pariziană pe care o frecventase cu trei ani în urmă,

---

48 Din franţuzescul *paquebot,* vapor.

49 Augmentativul de la *Principe*.

când, la Congresul de astronomie de la Sorbona, i se decernase o medalie de argint. Fără îndoială mai bine decât „*mon singe blond*”; mult mai bine decât „Isuse Cristoase”; cel puţin nu comitea niciun sacrilegiu. Era o fată bună Mariannina, data viitoare o să-i ducă un cupon de mătase *ponzò*.[50]

Dar şi ce tristeţe: trupul acela tânăr, prea mult folosit, indecenţa aceea resemnată. Şi el însuşi, el însuşi ce era? Un porc, nimic altceva. Îi veni în minte un vers pe care îl citise întâmplător într-o librărie din Paris, răsfoind un volum, nu mai ştia al cui, unul dintre poeţii pe care Franţa îi scoate pe piaţă în fiecare săptămână şi apoi îi uită. Revedea şirul galben-lămâie al exemplarelor nevândute, pagina, o pagină cu un număr par, şi auzea din nou versurile cu care se încheia o poezie ciudată:

Seigneur, donnez-moi la force et le courage
de regarder mon coeur et mon corps sans dégoût![51]

Şi în timp ce părintele Pirrone continua să se ocupe de un oarecare La Farina[52] şi de un oarecare Crispi[53], „Principonele” adormi într-un soi de disperată euforie, legănat de trapul cailor pe ale căror crupe grase felinarele cupeului făceau să joace lumina. Se trezi în curba din faţa vilei Falconeri: „Ala pune jar pe focul care o să-l înghită.”

Când intră în dormitor şi o văzu pe sărmana Stella cu părul bine strâns sub bonetă suspinând în somn în patul lor mare şi înalt de aramă, fu cuprins de emoţie şi duioşie. „Mi-a dăruit şapte copii şi a fost numai a mea.” Un miros de valeriană plutea în dormitor,

---

[50] Din franţuzescul *ponceau*, roşu-aprins.

[51] „O, Doamne! dă-mi curajul şi vlaga minunată / să-mi pot privi şi gândul, şi trupul nescârbit“ - Charles Beaudelaire, *Les fleurs du mal* / *Florile răului*, ediţie alcătuită de Geo Dumitrescu, EPLU, Bucureşti, 1968, p. 381, trad. rom. de Al. Philippide. (În franceză în original.)

[52] Giuseppe La Farina (1815-1863), istoric şi om de stat italian. Participă la mişcarea revoluţionară din 1848. În 1860 Cavour îl numeşte consilier al Locotenenţei şi îl trimite în Sicilia.

[53] Francesco Crispi (1819-1910), revoluţionar şi om de stat italian, a organizat expediţia lui Garibaldi în Sicilia. Din republican cu idei democratice s-a transformat mai târziu în monarhist.

ultima mărturie a unei crize isterice. „Săraca mea Stelluccia”, îşi spunea plin de remuşcări urcându-se în pat. Timpul trecea şi el nu reuşea să adoarmă. Dumnezeu, cu mâna lui puternică, amesteca în gândurile sale trei focuri: cel al mângâierilor Mariannninei, cel al versurilor poetului necunoscut şi cel furios al rugurilor din munţi.

Când se crăpă de ziuă Principesa avu totuşi ocazia să-şi facă semnul crucii.

A doua zi dimineaţa, soarele lumină un Principe care-şi regăsise încrederea. Îşi băuse cafeaua şi, în halatul roşu înflorat cu negru, se bărbierea în faţa unei oglinjoare. Bendicò îşi aşezase capul său mare pe papucul stăpânului. În timp ce îşi rădea obrazul drept, văzu în oglindă, în spatele său, chipul unui tânăr, o faţă slabă, distinsă, cu o expresie de ironie temătoare. Nu se întoarse şi continuă să se bărbierească.

— Tancredi, ce năzbâtii ai făcut azi-noapte?

— Bună ziua, unchiule. Ce năzbâtii am făcut? Niciuna, am fost cu prietenii. O noapte cuminte. Nu ca aceea a unor cunoştinţe de-ale mele care au fost să se distreze la Palermo.

Don Fabrizio se concentra pe porţiunea de piele, greu de ras, dintre buză şi bărbie. Vocea uşor nazală a nepotului avea în ea o asemenea încărcătură de vervă tinerească, că era imposibil să se supere pe el; dar ar fi fost poate cazul să se arate surprins. Se întoarse şi, ţinând prosopul sub bărbie, îşi privi nepotul. Acesta era în ţinută de vânătoare, cu o jachetă pe talie şi jambiere înalte.

— Cine erau cunoştinţele astea, se poate şti?

— Tu, *zione*[54], tu. Te-am văzut cu ochii mei, la postul de pază de la Vila Airoldi, când vorbeai cu sergentul. Frumos îţi şade, la vârsta ta! Şi însoţit de un preacuvios! Boşorogi libertini!

Era într-adevăr prea impertinent, credea că poate să-şi permită orice. Printre gene, ochii de un albastru tulbure, ochii mamei sale, ochi ca ai săi, îl priveau râzând. Principele se simţea jignit: băiatul ăsta chiar că nu ştia când să se oprească, dar nici nu-i venea să-l certe; de altfel avea dreptate el.

[54] Augmentativul de la *zio*, unchi, în italiană.

— Dar de ce eşti îmbrăcat aşa? Ce se întâmplă? Un bal mascat dis-de-dimineată?

Tânărul deveni serios; pe faţa sa triunghiulară se citi o neaşteptată expresie virilă.

— Plec, *zione*, plec peste o jumătate de oră. Am venit să-mi iau rămas-bun.

Sărmanul Salina simţi cum i se strânge inima.

— Un duel?

— Un mare duel, unchiule. Cu Franceschiello Dio Guardi[55]. Mă duc în munţi, la Corleone; să nu spui nimănui, mai ales lui Paolo. Se pregătesc lucruri importante, unchiule, iar eu nu vreau să stau acasă, unde, de altfel, m-ar înhăţa imediat, dacă aş rămâne.

Principele avu una din viziunile lui neaşteptate: o scenă sângeroasă de gherilă, pocnete de armă prin pădure şi Tancredi al său la pământ cu maţele scoase ca nenorocitul ăla de soldat.

— Eşti nebun, băiete! Să te înhăitezi cu indivizii ăia? Sunt cu toţii nişte mafioţi, nişte ticăloşi. Un Falconeri trebuie să fie cu noi, pentru Rege.

Ochii lui Tancredi zâmbiră din nou.

— Pentru Rege, sigur, dar pentru care Rege? (Tânărul avu din nou una din crizele sale de seriozitate care-l făceau impenetrabil şi drag.) Dacă nu suntem şi noi acolo, ăia ne aduc pe cap republica. Dacă vrem ca totul să rămână aşa cum este, trebuie ca totul să se schimbe. Ai înţeles?

Îşi îmbrăţişă unchiul puţin emoţionat.

— La revedere. Pe curând. Mă voi întoarce cu tricolorul.

Retorica prietenilor se revărsase puţin şi asupra nepotului său, sau poate că nu. În vocea sa nazală exista un accent care nu părea deloc retoric. Ce băiat! Cu capul plin de prostii şi în acelaşi timp refiizându-le. În timp ce în clipa asta Paolo, fiul său, supraveghea fără doar şi poate digestia lui „Guiscardo”! Acesta era adevăratul său fiu. Don Fabrizio se ridică grăbit, îşi smulse

---

[55] Francisc II de Bourbon, poreclit ironic Dio Guardi (Dumnezeu să ne scape de el) în loc de Dei Grazia (prin voia lui Dumnezeu).

prosopul de la gât şi începu să scotocească într-un sertar.

— Tancredi, Tancredi, aşteaptă.

Alergă după nepot, îi puse în buzunar un fişic de monede de aur şi îl bătu pe umăr. Băiatul râdea:

— Ai ajuns şi să subvenţionezi revoluţia! Oricum, îţi mulţumesc, *zione*, pe curând; îmbrăţişeaz-o pe mătuşa din partea mea.

Şi o luă la fugă pe scări în jos.

Principele chemă câinele care se luase după prietenul său umplând vila cu lătratul lui voios, termină cu bărbieritul şi se spălă pe faţă. Valetul veni să-l îmbrace şi să-l încalţe. „Tricolorul! Bravo, tricolorul! Fac mare caz de cuvântul ăsta, ticăloşii! Şi ce înseamnă emblema asta geometrică, maimuţăreala asta după francezi, atât de urâtă în comparaţie cu drapelul nostru alb cu crinul de aur al stemei? Şi ce-i poate face să spere un asemenea talmeş-balmeş de culori stridente?” Venise clipa să-şi înfaşoare în jurul gâtului monumentala cravată Ascot din mătase neagră. Operaţie dificilă în timpul căreia era mai bine să renunţe la gândurile politice. O dată, de două ori, de trei ori. Degetele sale mari şi delicate aranjau cutele, netezeau ridicăturile, prindeau pe mătase capul de meduză cu ochi de rubin.

— O vestă curată. Nu vezi că asta-i pătată?

Valetul se ridică în vârful picioarelor ca să-l îmbrace cu redingota de postav maro şi îi întinse batista cu trei picături de parfum de bergamotă. Cheile, ceasul cu lanţ şi portmoneul şi le puse singur în buzunar. Se privi în oglindă: nimic de spus, era încă un bărbat frumos. „«Boşorog libertin!» Auzi, auzi, canalia! Aş vrea să-l văd la vârsta mea, slăbănog cum e.”

Pasul său hotărât făcea să zornăie geamurile saloanelor prin care trecea. Casa era senină, luminoasă şi elegantă, dar mai ales era a lui. În timp ce cobora treptele înţelese. „Dacă vrem ca totul să rămână aşa cum este…” Tancredi era un bărbat adevărat, întotdeauna crezuse asta.

Încăperile administraţiei erau încă pustii, luminate tăcut de

soare printre obloanele trase. Deşi din toată vila aici se săvârşeau cele mai mari frivolităţi, aspectul locului era de o austeritate severă. De pe pereţii văruiţi se reflectau pe podeaua dată cu ceară enormele tablouri reprezentând domeniile casei Salina: bătând la ochi din cauza culorilor vii în rame negre şi aurii se vedeau Salina, insula munţilor gemeni, înconjuraţi de o mare numai dantele de spumă pe care săltau galere cu pavoazul arborat; Querceta, cu casele ei scunde strânse în jurul Catedralei către care se îndreptau grupuri de pelerini albăstrii; Ragattisi, înghesuit între cheile munţilor; Argivocale, pierdut pe câmpia imensă cu lanuri în care lucrau ţăranii; Donnafugata, cu palatul ei baroc, ţinta unor trăsuri stacojii, trăsuri verzui, trăsuri aurite, încărcate, se pare, cu femei, sticle şi viori; şi încă multe altele, toate apărate sub cerul limpede şi liniştitor de Ghepardul zâmbind pe sub mustăţile sale lungi. Toate vesele, toate doritoare să slăvească luminatul imperiu, pe cât de „amestecat”, pe atât de „pur”, al casei Salina. Capodopere naive de artă rustică din secolul trecut, neputând însă să delimiteze teritorii sau să determine suprafeţe şi venituri, care rămâneau într-adevăr necunoscute. Bogăţia, în multele secole de existenţă, se preschimbase în podoabe, în lux, în plăceri, în nimic altceva; abolirea drepturilor feudale decapitase obligaţiile împreună cu privilegiile, iar bogăţia, asemeni unui vin vechi, lăsase să cadă pe fundul butoiului drojdia lăcomiei, a grijilor, dar şi a prudenţei, pentru a păstra doar căldura şi culoarea. Şi în felul acesta ajungea să se anuleze pe sine: bogăţia aceasta, care-şi realizase propriul sfârşit, se compunea doar din uleiuri esenţiale şi, asemeni uleiurilor esenţiale, se evapora cât se poate de repede. Deja câteva din domeniile acelea, atât de vesele în tablouri, îşi luaseră zborul, rămânând doar pe pânzele colorate şi în numele foştilor proprietari. Altele păreau rândunelele de septembrie zăbovind încă, dar adunându-se în copaci şi ciripind strident, gata de plecare. Erau însă multe, părea că nu se vor termina niciodată.

În ciuda acestei ultime consideraţii, senzaţia pe care o avu Principele intrând în camera sa de lucru, fu ca întotdeauna plăcută. În mijlocul încăperii trona un birou cu zeci de sertare, nişe,

caneluri, ascunzători şi planuri înclinate. Masiv, din lemn galben şi negru, era sculptat şi decorat ca o scenă de teatru, plin de trape, de planuri glisante, de dispozitive secrete pe care nimeni nu mai ştia să le pună în funcţiune, în afară de hoţi. Era acoperit de hârtii şi, deşi Principele avusese grijă ca mare parte dintre ele să se refere la liniştitele întinderi dominate de astronomie, ceea ce rămânea era suficient ca să-i umple sufletul de nelinişte. Îi veni pe neaşteptate în minte biroul Regelui Ferdinand, la Caserta, plin şi el de acte şi de hotărâri de luat, care-ţi puteau da iluzia că influenţezi torentul destinelor, când de fapt el ţâşnea, fără să-i pese de nimeni şi de nimic, într-o altă vale.

Don Fabrizio se gândi la un medicament descoperit de puţină vreme în Statele Unite ale Americii, care-i ajuta pe bolnavi să nu sufere în timpul celor mai grele operaţii şi să înfrunte senini necazurile. Îi spuseseră morfină acestui grosolan surogat chimic al stoicismului păgân, al resemnării creştine. Pentru sărmanul Rege, administraţia fantomatică ţinea locul morfinei; el, Salina, deţinea una de mai aleasă factură: astronomia. Alungând din minte imaginile moşiei pierdute de la Ragattisi şi ale celei de la Argicale, aflată pe ducă, se cufundă în lectura celui mai recent număr din *Journal des savants.* „Les dernières observations de l'Observatoire de Greenwich présentent un intérêt tout particulier…"[56]

Dar fu obligat să părăsească repede seninele imperii stelare. Intră don Ciccio Ferrara, contabilul. Era un omuleţ uscăţiv care, în spatele unei perechi de ochelari ce inspirau încredere şi a unor papioane imaculate, ascundea sufletul rapace şi plin de iluzii al unui liberal. În dimineaţa aceea era mai vioi ca de obicei, se vedea clar că aceleaşi veşti care îl întristaseră pe părintele Pirrone avuseseră asupra lui efectul unui tonic.

— Triste vremuri, Excelenţă, spuse după obişnuitele formule reverenţioase de salut, sunt pe cale să se întâmple lucruri teribile,

[56] Jurnalul savanţilor. „Ultimele observaţii ale Observatorului din Greenwich prezintă un interes cu totul deosebit..." (În franceză în original.)

dar după un pic de vânzoleală şi câteva împuşcături totul va fi cât se poate de bine, şi noi vremuri glorioase vor veni pentru Sicilia noastră. Dacă n-ar trebui ca atâţia tineri să-şi pună pielea în joc, am putea fi mulţumiţi.

Principele mormăi ceva, fară să-şi exprime însă părerea.

— Don Ciccio, spuse apoi, trebuie făcută ordine în strângerea arenzilor de la Querceta, au trecut doi ani de când n-am mai văzut un ban de acolo.

— Contabilitatea e în regulă, Excelenţă. (Era fraza magică.) Trebuie doar să-i scriem lui don Angelo Mazza să aplice procedurile; vă voi aduce chiar azi scrisoarea s-o semnaţi.

Şi plecă să răscolească printre uriaşele registre în care, cu o întârziere de doi ani, erau caligrafiate minuţios toate socotelile casei Salina, mai puţin cele cu adevărat importante.

Rămas singur, Don Fabrizio amână clipa pierderii printre nebuloase. Era iritat nu atât de evenimentele care se puneau la cale, cât de prostia lui Ferrara, în care descoperise dintr-odată una din clasele ce urmau să vină la putere. „Ceea ce spune omul ăsta este exact contrarul adevărului. Îi plânge pe tinerii care vor crăpa, dar ăştia vor fi foarte puţini, după cum cunosc eu caracterul celor doi adversari; nici măcar unul în plus faţă de cât va fi nevoie pentru redactarea unui comunicat despre victorie la Napoli sau la Torino, ceea ce, de altfel, înseamnă acelaşi lucru. Crede însă în «vremuri glorioase pentru Sicilia noastră», cum spune el, ceva ce ne-a fost promis la fiecare din cele o sută de debarcări de la Nicias[57] încoace, dar nu s-a întâmplat niciodată. De altfel, de ce ar fi trebuit să se întâmple? Tratative punctate de focuri de armă aproape inofensive şi, după aceea, totul va fi la fel, deşi totul va fi schimbat.” Îi reveniseră în minte cuvintele ambigue ale lui Tancredi, pe care însă acum le înţelegea pe deplin. Se linişti şi încetă să mai răsfoiască revista. Privea spre coastele Muntelui Pellegrino, arse ici-colo, erodate şi veşnice ca mizeria.

Puţin după aceea apăru Russo, intendentul, omul pe care Principele îl socotea cel mai important dintre slujbaşii săi. Zvelt,

---

[57] General atenian, conducătorul unei expediţii împotriva Siracusei (415 î.Cr.).

înfăşurat, nu fără eleganţă, în „bunaca”[58] de catifea reiată, cu ochii hulpavi sub o frunte fără remuşcări, reprezenta pentru el expresia perfectă a unei clase în ascensiune. Respectuos, de altfel, şi de un devotament aproape sincer, de vreme ce-şi ducea la bun sfârşit hoţiile convins că îşi exercita un drept.

— Îmi închipui cât de mâhnită trebuie să fie Excelenţa Voastră de plecarea domnişorului Tancredi, dar absenţa lui nu va fi de lungă durată, sunt sigur de asta, şi totul se va termina cu bine.

Şi, din nou, Principele se trezi în faţa uneia din enigmele siciliene. În insula aceasta misterioasă, unde casele sunt ferecate şi ţăranii spun că nu cunosc drumul către satul în care trăiesc şi care se vede sus pe deal, la zece minute de mers, în insula aceasta, în ciuda unei ostentative cultivări a misterului, discreţia e un mit.

Îi făcu semn lui Russo să ia loc şi îl privi fix în ochi:

— Pietro, să vorbim de la bărbat la bărbat, eşti şi tu amestecat în poveştile astea?

Nu era amestecat, răspunse, el avea familie, iar asemenea riscuri sunt pentru tineri ca domnişorul Tancredi.

— Cum aş putea să ascund ceva Excelenţei Voastre care îmi este ca un tată. (Până una alta, în urmă cu trei luni ascunsese în magazia lui o sută cincizeci de coşuri cu lămâi aparţinând Principelui şi ştia că acesta era la curent.) Dar trebuie să mărturisesc că sufletul meu e cu ei, cu tinerii plini de curaj.

Se ridică să-i dea drumul lui Bendicò, care zgâlţâia uşa cu impetuozitatea lui prietenoasă, apoi se aşeză din nou.

— Excelenţa Voastră ştie, nu se mai poate: percheziţii, interogatorii, hârţoage pentru orice, un poliţist la fiecare colţ de stradă, un om cumsecade nu mai poate să-şi vadă de treburile lui în libertate. După aceea vom avea libertate, siguranţă, taxe mai mici, facilităţi, vom putea face comerţ. Cu toţii vom trăi mai bine, numai popii vor avea de pierdut. Dumnezeu îi ocroteşte pe cei sărmani ca mine, nu pe ei. (Don Fabrizio zâmbi, ştia că tocmai Russo era cel care, printr-un intermediar, voia să cumpere

---

[58] Haină de vânătoare.

Argicovale.) Vor fi zile cu împuşcături şi dezordine, dar vila Salina va fi sigură ca o fortăreaţă. Excelenţa Voastră este părintele nostru, iar eu am mulţi prieteni aici. Piemontezii nu vor intra decât cu pălăria în mână ca să le salute reverenţios pe Excelenţele Voastre. Ca să nu mai vorbim de faptul că Excelenţa Voastră e unchiul şi tutorele lui don Tancredi!

Principele se simţi umilit; se vedea coborât la rangul de protejat al amicilor lui Russo; singurul lui merit, după cum se părea, era acela de fi unchiul mucosului ăluia de Tancredi. „Peste o săptămână voi ajunge să scap cu viaţă pentru că-l ţin în casă pe Bendicò.” Răsucea între degete cu atâta forţă urechea câinelui, că sărmanul animal scheuna, onorat, fără îndoială, dar suferind.

Imediat după aceea, câteva cuvinte ale lui Russo îl făcură să se simtă mai uşurat.

— Totul va fi bine, credeţi-mă, Excelenţă. Oamenii cinstiţi şi întreprinzători vor putea să iasă în faţă. Restul va fi ca înainte.

Oamenii ăştia, ţărănoii ăştia liberali de doi bani voiau doar să aibă posibilitatea de a se îmbogăţi mai uşor. Nimic altceva. Rândunelele şi-ar fi luat zborul mai devreme, asta-i tot. De altfel, mai erau încă multe în cuib.

— Poate că ai dreptate tu. Cine ştie?

Înţelesese acum toate sensurile ascunse: cuvintele misterioase ale lui Tancredi, cele emfatice ale lui Ferrara, cele false, dar revelatoare ale lui Russo îşi dezvăluiseră secretul dătător de curaj. Multe lucruri se vor întâmpla, dar totul va fi o comedie, o romantică şi zgomotoasă comedie cu câteva pete de sânge pe-o haină de bufon. Doar se aflau în patria aranjamentelor, aici nu exista furia franceză; de altfel chiar şi în Franţa, în afară de iunie ’48, când s-a mai întâmplat ceva cât de cât serios? Doar politeţea sa înnăscută îl opri să-i spună lui Russo: „Am înţeles foarte bine, voi nu vreţi să ne distrugeţi pe noi, «părinţii» voştri, vreţi doar să ne luaţi locul. Cu blândeţe, cu bune maniere şi vârându-ne, la nevoie, şi câteva mii de ducaţi în buzunar. Nu-i aşa? Nepotul tău, dragă Russo, va crede sincer că e baron, iar tu vei deveni, ce ştiu eu, descendentul vreunui boier din Moscovia, graţie numelui, în

loc de fiul unui ţărănoi cu părul roşu[59], aşa cum de fapt indică numele tău. Fiică-ta, chiar înainte de asta, va fi luat de bărbat pe unul dintre noi, poate chiar pe Tancredi, cu ochii lui albaştri şi mâinile lui subţiri. De altfel, e frumoasă, şi după ce va fi învăţat să se spele… «Pentru ca totul să rămână aşa cum este». Cum este, la temelie, cu o lentă înlocuire de clase. Cheile mele aurite de gentilom de cameră[60] şi cordonul vişiniu al ordinului San Gennaro vor rămâne în sertar, după care vor ajunge în vitrina fiului lui Paolo, dar familia Salina va rămâne familia Salina şi poate că vor fi recompensaţi în vreun fel: cu un loc în Senatul Sardiniei sau cu panglica de culoarea fisticului a ordinului San Maurizio. Farafastâcuri toate."

Se ridică:

— Pietro, vorbeşte cu prietenii tăi. Aici sunt multe fete. Nu trebuie să le sperie.

— Eram sigur, Excelenţă, am vorbit deja, vila Salina va fi liniştită ca o mănăstire. Şi zâmbi cu o afectuoasă ironie.

Don Fabrizio ieşi urmat de Bendicò; voia să-i facă o vizită părintelui Pirrone, dar privirea rugătoare a câinelui îl obligă să meargă în grădină. Bendicò păstra amintiri exaltante despre isprava din seara trecută şi voia s-o ducă la bun sfârşit după toate regulile artei. Grădina era şi mai parfumată ca în ajun, iar sub soarele matinal aurul mimozei era mai puţin distonant. „Dar Suveranii, Suveranii noştri? Şi ce se va întâmpla cu legitimitatea?" Gândul acesta îl tulbură o clipă, nu-l putea ignora, şi se simţi oarecum ca Màlvica. Aceşti Ferdinanzi, aceşti Francesci, atât de mult dispreţuiţi, îi apărură ca nişte fraţi mai mari, încrezători, iubitori, drepţi, nişte adevăraţi regi. Dar forţele ce-i apărau liniştea interioară, atât de vigilente în inima Principelui, îi săreau deja în ajutor cu muschetele legii, cu artileria istoriei. „Dar Franţa? Napoleon III nu e şi el nelegitim? Şi nu

---

[59] Joc de cuvinte, în italiană: *russo* = rus, *rosso* = roşu.

[60] Printre sarcinile gentilomului de cameră era aceea de a asista dimineaţa la trezirea regelui, ajutându-1 eventual să se îmbrace, dar şi de a administra cheltuielile camerei acestuia.

trăiesc oare francezii fericiţi sub acest împărat luminat care îi va conduce cu siguranţă spre cele mai înalte destine? De altfel, să ne înţelegem bine: Carol III[61] era oare exact ce trebuia? Şi bătălia de la Bitonto[62] a fost un soi de bătălie ca la Corleone sau la Bisacquino sau nu ştiu unde, în care ai noştri o vor lua pe coajă de la piemontezi, una din acele bătălii date pentru ca totul să rămână aşa cum este. De altfel, nici Jupiter nu era regele legitim al Olimpului."

Evident că lovitura de stat a lui Jupiter împotriva lui Saturn trebuia să-i reamintească de astre.

Îl lăsă pe Bendicò gâfâind de atâta hârjoneală, urcă scările, străbătu saloanele în care fiicele sale vorbeau despre prietenele de la pension (la trecerea lui, mătasea fustelor fâşâi în timp ce fetele se ridicau), urcă o scară lungă şi îngustă şi intră în puternica lumină albastră a Observatorului. Părintele Pirrone, cu înfăţişarea senină a preotului care a terminat liturghia şi a băut o cafea tare cu biscuiţi de Monreale, era cufundat în formulele sale algebrice. Cele două telescoape şi cele trei ocheane, orbite de soare, stăteau aşezate cuminţi cu capacul negru pe ocular, animale bine dresate care ştiau că-şi vor primi hrana abia seara.

Vizita Principelui îl făcu pe părinte să-şi lase la o parte calculele şi îi aduse aminte de poziţia ingrată în care se aflase cu o seară înainte. Se ridică, salută reverenţios, dar nu se putu abţine să întrebe:

— Excelenţa Voastră vine să se spovedească?

Don Fabrizio, pe care somnul şi conversaţiile din timpul dimineţii îl făcuseră să uite isprava nocturni, se miră.

— Să mă spovedesc? Dar nu e sâmbătă, astăzi! apoi îşi aduse aminte şi zâmbi: De fapt, părinte, nici n-ar fi nevoie, pentru că ştii deja totul.

---

[61] Carol III de Bourbon, rege al Neapolelui între 1734-1788.

[62] Locul unde s-a dat bătălia împotriva austriecilor prin care Carol III de Bourbon a cucerit Regatul Neapolelui (1734).

Această insistenţă în a-i impune complicitatea îl supără pe iezuit.

— Excelenţă, eficienţa spovedaniei nu constă numai în a mărturisi păcatele, ci şi în a le regreta, aşa că până când nu vă veţi căi şi nu mi-o veţi demonstra şi mie, veţi continua să trăiţi în păcat de moarte, indiferent dacă eu vă cunosc sau nu faptele.

Scutură plin de meticulozitate un fir de praf de pe mânecă şi se cufundă din nou în abstracţiile sale.

Liniştea pe care descoperirile politice de dimineaţă o instaurase în sufletul Principelui era atât de profundă, încât el nu făcu altceva decât să zâmbească la ceea ce, într-un alt moment, i s-ar fi părut o obrăznicie. Deschise una din ferestrele turnului. Peisajul îşi etala orgolios întreaga-i frumuseţe. Sub fierbinţeala soarelui puternic totul părea lipsit de greutate: marea, la orizont, era o pată de culoare pură, munţii care noaptea apăruseră fioroşi, plini de primejdii, arătau acum ca nişte aglomerări de vapori pe punctul de a se dizolva, şi însuşi întunecatul Palermo se întindea liniştit în jurul mănăstirilor ca o turmă la picioarele păstorilor. În radă, corăbii străine, ancorate în vederea unor posibile tulburări, nu reuşeau să înspăimânte nicidecum liniştea plină de uimire. Soarele, care în dimineaţa aceea de 13 mai era oricum departe de culmile arşiţei sale, se arăta ca un adevărat suveran al Siciliei: soarele violent şi neruşinat, soarele narcotizant chiar, care anula orice voinţă, impunând tuturor o nemişcare servilă, legănată de visuri violente, de violenţe care luau parte la arbitrarul visurilor.

„Va fi nevoie de mulţi Vittorio Emanuele pentru a schimba poţiunea asta fermecată ce ne este servită mereu!”

Părintele Pirrone se ridicase, îşi aranjase brâul şi se îndreptase spre Principe cu mâna întinsă:

— Excelenţă, am fost prea pripit, nu mă lipsiţi de bunăvoinţa domniei voastre, dar, daţi-mi ascultare: spovediţi-vă.

Gheaţa se spărsese şi Principele putu să-i vorbească părintelui Pirrone despre propriile-i intuiţii politice. Iezuitul însă fu departe de a-i împărtăşi calmul, dimpotrivă, redeveni tăios:

— De fapt voi, nobilii, cădeţi de acord cu liberalii, dar ce zic

cu liberalii!, cu masonii chiar, pe spinarea noastră, pe spinarea Bisericii. Pentru că e clar că bunurile noastre, bunurile care sunt patrimoniu al săracilor, vor fi înhăţate şi împărţite fară nicio raţiune între căpeteniile cele mai neruşinate; şi după aceea cine va potoli foamea nenumăraţilor nefericiţi pe care astăzi Biserica îi protejează şi călăuzeşte? (Principele tăcea.) Cum vor mai putea fi atunci potolite mulţimile acelea disperate? Vă spun imediat, Excelenţă. Li se va azvârli mai întâi o bucată, apoi o alta şi la sfârşit toate pământurile voastre. Şi aşa, Dumnezeu va face dreptate, chiar dacă prin intermediul masonilor. Dumnezeu îi vindecă pe cei orbi în trup, dar cu cei orbi în spirit ce se va întâmpla?

Nefericitul părinte răsufla greu, simţea o durere sinceră pentru previzibila risipire a patrimoniului Bisericii împreună cu remuşcarea de a-şi fi dat din nou drumul şi cu teama de a-l fi jignit pe Principe, la care ţinea şi căruia îi cunoştea furia zgomotoasă şi bunătatea nepăsătoare. Stătea deci deoparte prevăzător şi-l privea pe sub gene pe Don Fabrizio care curăţa cu o periuţă mecanismul unei lunete şi părea absorbit de meticuloasa-i îndeletnicire; la scurt timp, acesta se ridică, îşi şterse îndelung mâinile cu o cârpă, chipul îi era lipsit de orice expresie, ochii săi deschişi la culoare păreau să nu fie interesaţi de altceva decât de găsirea vreunei pete de grăsime ascunse pe sub unghii. Jos, în jurul vilei, domnea o tăcere luminoasă, cât se poate de nobilă, evidenţiată mai mult decât tulburată de lătratul îndepărtat al lui Bendicò, care în fundul livezii de portocali se oţăra la câinele grădinarului, şi de bătaia ritmică a cuţitului unui bucătar care, în bucătărie, pe un tocător, mărunţea carnea pentru prânzul ce se apropia. Soarele puternic înghiţise atât agitaţia oamenilor, cât şi asprimea pământului. Don Fabrizio se apropie apoi de masa călugărului, se aşeză şi începu să deseneze nişte ţuguiaţi crini bourbonici cu creionul bine ascuţit pe care iezuitul în mânia lui îl abandonase. Avea o expresie serioasă, dar atât de senină, încât părintelui Pirrone îi trecură toate supărările.

— Nu suntem orbi, părinte dragă, nu suntem decât oameni.

Trăim într-o realitate schimbătoare, la care încercăm să ne adaptăm aşa cum se înclină algele sub forţa valurilor. Sfintei Biserici i-a fost explicit făgăduită nemurirea, nouă, în calitate de clasă socială, nu. Pentru noi, un paliativ care promite că vom dăinui o sută de ani echivalează cu eternitatea. Vom putea cel puţin să ne facem probleme pentru fii, poate pentru nepoţei, dar dincolo de ceea ce putem spera că vom mângâia cu mâinile noastre, nu mai avem nicio obligaţie, iar eu nu-mi pot face probleme pentru ceea ce vor fi eventualii mei urmaşi în anul 1960. Biserica, da, trebuie să-şi facă probleme, pentru că e destinată să nu moară. În disperarea sa e cuprinsă şi consolarea. Şi dumneata crezi că, dacă ar putea acum sau va putea în viitor să se salveze pe ea însăşi sacrificându-ne pe noi, n-ar face-o? Bineînţeles că da, şi bine ar face.

Părintele Pirrone era atât de mulţumit că nu-l supărase pe Principe, că nu se supără nici el. Cuvântul acela: „disperare" cu referire la Biserică era inadmisibil, dar lunga practică a mărturisirii îl învăţase să aprecieze felul de a fi, lipsit de iluzii, al lui Don Fabrizio. Nu trebuia totuşi să-şi lase interlocutorul să triumfe.

— Sâmbătă veţi avea de mărturisit două păcate, Excelenţă: unul de ieri, al trupului, celălalt de azi, al spiritului. Să nu uitaţi!

Calmaţi acum amândoi, începură să discute despre un referat care trebuia trimis urgent la un observator străin, cel din Arcetri[63]. Susţinute, călăuzite, aparent, de numere, invizibile la ora aceea, dar prezente, astrele brăzdau cerul cu traiectoriile lor exacte. Respectând întâlnirile, cometele se obişnuiseră să se prezinte punctuale până la ultima secundă în faţa celor care le observau. Iar ele nu erau vestitoare ale unor catastrofe, cum credea Stella: apariţia lor prevăzută era, dimpotrivă, triumful raţiunii umane care se proiecta şi lua parte la sublima normalitate a cerurilor. „Să-i lăsăm aici jos pe aceşti Bendicò să-şi urmărească prăzile lor

63 Observator astronomic din Toscana.

rustice, iar pe bucătar să toace carnea nevinovatelor animale. La înălţimea acestui observator, fanfaronadele unuia, cruzimea celuilalt se topesc într-o calmă armonie. Problema adevărată, singura problemă, este să poţi continua să trăieşti această viaţă spirituală în momentele ei cele mai abstracte, cele mai asemănătoare morţii.”

Aşa gândea Principele, uitând de propriile eresuri dintotdeauna şi de capriciile carnale din ajun. Iar pentru clipele acelea de abstracţiune, poate că fu mult mai profund absolvit, adică unit din nou cu universul, decât ar fi putut s-o facă formula părintelui Pirrone. Pentru o jumătate de oră în dimineaţa aceea, zeii de pe tavan şi maimuţele de pe tapiserii fură din nou siliţi să tacă. Dar în salon nimeni nu-şi dădu seama de asta.

Când clopoţelul de prânz îi chemă jos, amândoi se înseninaseră, atât pentru că înţeleseseră conjuncturile politice, cât şi pentru că trecuseră chiar şi peste această înţelegere, şi o atmosferă neobişnuit de destinsă puse stăpânire pe întreaga vilă. Masa de prânz era cea mai importantă a zilei şi, slavă Domnului, totul se desfăşură perfect. Se întâmplă ca uneia dintre fiice, Carolina, cea de douăzeci de ani, să i se desprindă una din buclele care-i încadrau chipul şi care pesemne nu fusese prinsă bine cu agrafa şi să-i ajungă drept în farfurie. Incidentul, care într-o altă zi ar fi putut da naştere la neplăceri, de data asta nu făcu decât să sporească voia bună; atunci când fratele care stătea lângă fată prinse cârlionţul şi-l puse la gât atârnat ca un pandantiv, până şi Don Fabrizio binevoi să zâmbească. Toţi erau la curent cu plecarea, destinaţia şi intenţiile lui Tancredi şi toţi vorbeau despre asta, în afară de Paolo, care mânca fară să scoată o vorbă. De altfel, nimeni nu era îngrijorat, doar Principele, care ascundea în adâncul sufletului o oarecare nelinişte şi Concetta, singura pe a cărei frunte frumoasă rămăsese o umbră. „Fata e probabil puţin îndrăgostită de pezevenghiul ăla. Ar fi o pereche frumoasă, dar mă tem că Tancredi trebuie să ţintească mai sus, adică mai jos.” Şi pentru că înseninarea politică alungase ceaţa sub care bonomia de

fond a Principelui era de obicei ascunsă, aceasta ieşea din nou la iveală. Ca să-şi liniştească fiica, începu să explice slaba eficacitate a puştilor armatei regale, vorbi despre lipsa ghinturilor la armele acelea uriaşe şi de cât de puţină forţă de penetraţie aveau proiectilele pe care le foloseau, explicaţii tehnice, date pe deasupra şi cu rea-credinţă, pe care puţini le înţeleseră şi de care nimeni nu fu convins, dar care îi liniştiră pe toţi pentru că reuşiseră să transforme războiul, dintr-un haos extrem de concret şi de murdar, cum este în realitate, într-o reprezentare curată de forţe.

La sfârşitul prânzului fu servită gelatina cu rom. Era desertul preferat al lui Don Fabrizio şi Principesa, recunoscătoare pentru consolările primite, se îngrijise să-l comande dis-de-dimineaţă. Apărea ameninţător, în formă de turn aşezat pe bastioane şi contraforturi, cu ziduri netede şi lunecoase imposibil de escaladat, apărat de o garnizoană roşie şi verde din cireşe şi fistic, era însă transparent şi tremurând, iar lingura se afunda în gelatină cu o uimitoare uşurinţă. Atunci când fortăreaţa de culoarea chihlimbarului ajunse la Francesco Paolo, băiatul de şaisprezece ani, servit la urmă, din ea nu mai rămăseseră decât nişte parapeţi bombardaţi şi nişte brazde desţelenite. Înveselit de aroma alcoolului şi de gustul delicat al garnizoanei multicolore, Principele savurase desertul asistând la dărâmarea întunecatei fortăreţe sub asaltul poftelor. Unul dintre paharele sale rămăsese pe jumătate plin cu Marsala; îl ridică rotindu-şi privirea asupra familiei şi fixând o clipă ochii albaştri ai Concettei spuse: „În sănătatea dragului nostru Tancredi.” Bău vinul dintr-o înghiţitură. Literele F. D., care înainte ieşiseră în evidenţă pe auriul paharului plin, nu se mai văzură.

La Administraţie, unde Don Fabrizio cobori din nou după prânz, lumina intra acum pieziş, iar tablourile moşiilor, aflate în umbră, nu-i mai reproşară nimic.

— Binecuvântaţi-ne, Excelenţa Voastră, murmurară Pastorello şi Lo Nigro, cei doi arendaşi care aduseseră „i carnaggi”, acea parte din câştiguri care se plăteşte în natură.

Stăteau ţepeni, cu o privire mirată pe chipurile bine bărbierite şi arse de soare. Răspândeau un miros de cireadă. Principele le vorbi cu cordialitate, în dialectul său foarte stilizat, se interesă de familiile lor, de starea vitelor, de cum va fi recolta. Apoi întrebă:

— Aţi adus ceva?

Şi în timp ce ei răspundeau că da, că totul se afla în camera de alături, Principele se ruşină un pic dându-şi seama că întrevederea era o repetare a audienţelor Regelui Ferdinand.

— Aşteptaţi cinci minute şi Ferrara o să vă dea chitanţele.

Puse câte doi ducaţi în mâna fiecăruia, mai mult poate decât valorau lucrurile pe care le aduseseră.

— Să beţi un pahar în sănătatea noastră.

Şi se duse să vadă „i carnaggi”: pe podea se aflau patru caşuri „primosale” de douăsprezece „rotoli”, adică de zece kile fiecare; le privi cu indiferenţă, pentru că detesta soiul ăsta de brânză; mai erau şase miei, ultimii născuţi în anul acela, cu capetele jalnic sprijinite pe tăietura profundă prin care viaţa lor se scursese cu câteva ore înainte; le fuseseră spintecate şi burţile, iar maţele irizate atârnau în afară. „Odihnească-se în pace”, îşi spuse cu gândul la soldatul spintecat în urmă cu o lună. Patru perechi de găini cu picioarele legate se zbăteau înspăimântate sub botul cercetător al lui Bendicò., Alt exemplu de spaimă inutilă, se gândea; câinele nu reprezintă niciun pericol pentru ele, nu va mânca nici măcar un os din ele, pentru că l-ar durea burta.” Spectacolul acela de sânge şi teroare îl scârbi însă.

— Tu, Pastorello, du găinile în coteţ, deocamdată nu e nevoie de ele în cămară, iar altă dată să duci mieii direct la bucătărie, aici murdăresc. Şi tu, Lo Nigro, du-te şi spune-i lui Salvatore să vină să cureţe şi să ia brânza de aici. Şi deschide fereastra, să iasă mirosul.

Apoi intră Ferrara cu chitanţele.

Când urcă, Don Fabrizio îl găsi pe Paolo, fiul cel mare, ducele de Querceta, aşteptându-l în biroul pe al cărui divan roşu obişnuia să-şi facă siesta. Băiatul îşi luase inima în dinţi şi voia

să-i vorbească. Mic de statură, subţirel, cu tenul măsliniu, părea mai bătrân decât el.

— Voiam să te întreb, papà, cum trebuie să ne purtăm cu Tancredi când o să-l vedem din nou.

Tatăl înţelese imediat despre ce era vorba şi începu să se enerveze.

— Ce vrei să spui? Ce s-a schimbat?

— Dar, papà, e clar că tu nu poţi fi de acord: s-a dus cu ticăloşii ăia care întorc Sicilia pe dos. Aşa ceva nu se face.

Gelozia personală, ranchiuna bigotului împotriva verişorului libertin, a tontului împotriva isteţului se deghizaseră în argumentaţie politică. Don Fabrizio fu atât de indignat, că nici măcar nu-şi invită fiul să ia loc.

— Mai bine să facă prostii, decât să stea toată ziua să se uite la baliga cailor! Tancredi mi-e şi mai drag decât înainte. Şi de fapt nici nu sunt prostii. Dacă tu o să-ţi poţi face cărţi de vizită pe care să scrie „Duce de Querceta” şi dacă, atunci când voi părăsi lumea asta, o să moşteneşti ceva, i-o vei datora lui Tancredi şi altora ca el. Pleacă şi să nu te mai aud vorbind despre asta! Aici eu comand, numai eu. (Apoi se îmbună şi mânia i se transformă în ironie.) Du-te, fiule, vreau să dorm. Du-te să vorbeşti despre politică cu Guiscardo, o să vă înţelegeţi minunat.

Şi în timp ce Paolo, umilit, închidea uşa, Don Fabrizio îşi scoase redingota şi cizmele, se întinse pe divanul care gemu sub greutatea lui şi adormi liniştit.

Când se trezi, valetul îi aduse pe tavă un ziar şi un bilet. Fuseseră trimise de cumnatul său, Màlvica, de la Palermo, cu un servitor călare. Puţin buimac încă, Principele deschise scrisoarea: „Dragă Fabrizio, îţi scriu într-o stare de deprimare extremă. Citeşte teribilele ştiri din ziar. Piemontezii au debarcat. Suntem pierduţi cu toţii. Chiar în seara asta, eu cu întreaga familie ne refugiem pe vasele englezeşti. Cu siguranţă vei face la fel; dacă socoteşti cu cale, îţi reţin câteva locuri. Dumnezeu să-l apere încă pe iubitul nostru Rege. Te îmbrăţişez. Al tău, Ciccio.”

Împături biletul, îl vârî în buzunar şi începu să râdă în hohote. Màlvica ăsta! Fusese întotdeauna sperios ca un iepure. Nu înţelesese nimic şi acum tremura de frică. Şi îşi lăsa palatul la cheremul servitorilor: de data asta chiar că-l va găsi golit! „Apropo, Paolo trebuie să meargă să stea la Palermo, casele abandonate în clipele astea sunt case pierdute. O să vorbesc cu el la cină."

Deschise ziarul. „Un act de piraterie flagrantă a fost comis în 11 mai, în urma debarcării în portul din Marsala a unor indivizi înarmaţi. Rapoartele ulterioare au lămurit că era o bandă de circa opt sute de oameni comandată de Garibaldi. Imediat ce aventurierii au pus piciorul pe pământ, au evitat cu grijă orice întâlnire cu trupele regale, îndreptându-se, după cum am fost informaţi, spre Castelvetrano, ameninţând paşnicii cetăţeni şi săvârşind jafuri şi devastări… etc. Etc"

Numele lui Garibaldi îl tulbură puţin. Aventurierul ăla numai plete şi barbă era un mazzinian get-beget. Avea să aducă doar belele. „Dar daci Regele Gentilom l-a adus până aici înseamnă că e sigur de el. Îl vor ţine în frâu."

Se linişti, se pieptănă, iar valetul îl ajută să-şi pună pantofii şi redingota. Azvârli ziarul într-un sertar. Se apropia ora rozariului, dar salonul era încă pustiu. Se aşeză pe un divan şi, în timp ce aştepta, observă că zeul Vulcan de pe plafon semăna puţin cu Garibaldi din litografiile pe care le văzuse la Torino. Zâmbi. „Un încornorat şi ista."

Familia începea să se adune. Mătasea fustelor foşnea. Cei mai tineri glumeau între ei. Din spatele uşii se auzi obişnuitul ecou al certei dintre servitori şi câine care dorea cu orice preţ să fie prezent. O rază de soare încărcată de pulbere fină lumină maimuţele răutăcioase.

Îngenunche: „*Salve, Regina, Mater misericordiae*..."[64]

---

[64] „Bucură-te, regină, maica milei“, primul vers al imnului închinat Fecioarei Maria la începutul rozariului (în latină în original).

Partea a doua

August 1860

— Copacii! Se văd copacii!

Strigătul pornit din prima trăsură străbătu mergând înapoi şirul celorlalte patru, aproape invizibile din cauza norului de praf alb, şi la fiecare portieră chipuri asudate îşi arătară satisfacţia obosită.

Copacii, la drept vorbind, erau doar trei, nişte eucalipţi, cei mai pociţi fii ai Mamei Natura, dar erau şi primii care apăruseră în cale de când, la şase dimineaţa, familia Salina plecase din Bisacquino. Acum era ora 11 şi timp de cinci ore nu văzuseră decât leneşe spinări de coline învăpăiate de galben sub soare. Trapul de scurtă durată pe porţiunile de drum întinse alternase cu lungi şi lente căţărări pe povârnişuri, cu pasul prudent în coborâri; atât zgomotul mersului la pas, cât şi al trapului fuseseră acoperite de clinchetul continuu al zurgălăilor, clinchet care nu mai era perceput decât ca o manifestare sonoră a peisajului ars de soare. Străbătuseră sate buimace, văruite într-un albastru gingaş, trecuseră pe poduri de o măreţie ciudată, peste râuri în întregime secate, înaintaseră pe marginea unor prăpăstii înspăimântătoare, pe care sorgul şi ginestrele nu reuşeau să le-mblânzească. Niciun copac, nicio picătură de apă, numai soare şi nori de praf. În trăsurile închise din cauza soarelui şi a prafului, temperatura atinsese cu siguranţă cincizeci de grade. Copacii însetaţi care se profilau pe cerul palid anunţau multe lucruri: că ajunseseră la mai puţin de două ore de capătul călătoriei, că intrau pe pământurile casei Salina, că puteau să mănânce şi eventual să se şi spele pe faţă cu apa stătută a unei fântâni.

Zece minute mai târziu ajungeau la ferma din Rampinzèri: o clădire uriaşă locuită numai o lună pe an de zilieri, catâri şi alte animale care se adunau aici pentru seceriş. Pe uşa masivă, dar spartă, dansa un ghepard de piatră, deşi o lovitură îi sfărâmase pur şi simplu picioarele; nu departe de clădire, o fântână adâncă,

străjuită de nelipsiţii eucalipţi, oferea tăcută diferitele servicii de care era capabilă: putea să fie bazin, adăpătoare, închisoare, cimitir. Potolea setea, răspândea tifosul, adăpostea creştinii sechestraţi, ascundea cadavre de animale şi de oameni până când se transformau în lustruite schelete anonime.

Toţi membrii familiei Salina coborâră din trăsuri. Principele, bucuros la gândul că va ajunge curând la Donnafugata lui preferată, Principesa, iritată şi în acelaşi timp fară vlagă, dar îmbărbătată de seninătatea soţului său; fetele obosite; copiii stârniţi de situaţia nouă în care se aflau şi pe care căldura nu-i putuse domoli; mademoiselle Dombreuil, guvernanta franceză, complet epuizată şi care, amintindu-şi de anii petrecuţi în Algeria pe lângă familia mareşalului Bugeaud, se văita: „*Mon Dieu, mon Dieu, c'est pire qu'en Afrique*!”[65], ştergându-şi năsucul cârn; părintele Pirrone pe care lectura *Breviarului* îl adormise repede, aşa încât drumul i se păruse scurt, şi care era cel mai sprinten dintre toţi; o cameristă şi doi servitori, oameni de la oraş enervaţi de aspectele neobişnuite ale vieţii la ţară; şi Bendicò, care, sărind din ultima trăsură, îşi manifesta dezaprobarea faţă de prevestirile funebre ale ciorilor ce se roteau jos, în lumină.

Erau cu toţii albi de praf până şi pe gene, pe buze sau pe cozi, norişori albi se înălţau în jurul persoanelor care, ajunse la locul de popas, se scuturau una pe alta.

Cu atât mai mult strălucea în toată dezordinea aceasta ţinuta elegantă a lui Tancredi. Făcuse călătoria călare şi, pentru că ajunsese la fermă cu o jumătate de oră înaintea caravanei, avusese timp să se scuture de praf, să se cureţe şi să-şi schimbe cravata albă. Când scosese apa din fântâna cu multe întrebuinţări, se privise o clipă în oglinda din găleată şi găsise că arăta bine cu bandajul negru pe ochiul drept, care acum folosea mai mult să amintească decât să oblojească rana de la sprânceană căpătată în urmă cu trei luni, în luptele de la Palermo; cu celălalt ochi albastru care părea să-şi fi asumat sarcina de a exprima maliţia şi pentru cel deocamdată ascuns; cu firetul stacojiu pus peste cravată, aluzie

---

65 Sfinte Dumnezeule, e mai rău ca în Africa! (În franceză în original.)

discretă la cămaşa roşie pe care o purtase. O ajută pe Principesă să coboare din trăsură, şterse de praf cu mâneca jobenul unchiului, împărţi bomboane verişoarelor şi ironii verişorilor, îngenunche aproape în faţa iezuitului, răspunse impetuozităţii pasionale a lui Bendicò în acelaşi fel, o consolă pe mademoiselle Dombreuil, îi tachină pe toţi, îi încântă pe toţi.

Vizitii plimbau încet caii, în cerc, pentru a-i răcori înainte de a-i adăpa, servitorii întindeau feţe de masă pe paiele rămase după treierat, în micul dreptunghi de umbră al clădirii. Lângă fântâna darnică începu masa. Jur-împrejur unduia câmpia funerară, galbenă de paie, neagră de miriştea arsă; plânsetul greierilor umplea cerul, era ca horcăitul Siciliei arse care la sfârşitul lui august aşteaptă în zadar ploaia.

O oră mai târziu, învioraţi cu toţii, erau din nou pe drum. Deşi caii, obosiţi, mergeau acum mai încet, ultima parte a drumului apărea scurtă; peisajul, care nu mai era necunoscut, îşi pierduse aspectul sinistru. Începeau să recunoască locuri familiare, ţinte aride ale unor plimbări trecute şi picnicuri din ultimii ani: trecătoarea de la Dragonara, răspântia din Misilbesi, în curând urmau să ajungă la Madonna delle Grazie, care, de la Donnafugata, era ţinta celor mai lungi plimbări pe jos. Principesa adormise, Don Fabrizio, singur cu ea în trăsura încăpătoare, era fericit. Niciodată nu fusese atât de bucuros că merge să petreacă trei luni la Donnafugata, ca acum, în acest sfârşit de august al anului 1860. Nu numai pentru că la Donnafugata iubea casa, oamenii, senzaţia de stăpânire feudală care mai supravieţuia acolo, dar şi pentru că, spre deosebire de alte dăţi, nu regreta deloc serile liniştite din observator sau vizitele ocazionale la Mariannina. Cinstit vorbind, spectacolul pe care-l oferise Palermo în ultimele trei luni îl scârbise puţin. Ar fi vrut să se poată mândri că a fost singurul care a înţeles situaţia şi a acceptat cu seninătate bau-baul în cămaşă roşie, dar se văzuse nevoit să înţeleagă că familia Salina nu avea monopolul clarviziunii. Toţi palermitanii păreau fericiţi, toţi în afară de o mână de nătărăi: Màlvica, dragul său cumnat,

care se lăsase prins de poliţia Dictatorului[66] şi care stătuse zece zile la pârnaie; fiul său Paolo, tot atât de nemulţumit, dar mai prudent, pe care-l lăsase la Palermo, amestecat în cine ştie ce comploturi infantile. Toţi ceilalţi îşi manifestau ostentativ bucuria, se plimbau cu cocarde tricolore agăţate de rever, organizau procesiuni de dimineaţa până seara şi, mai ales, vorbeau, ţineau discursuri, declamau; şi, dacă în primele zile de ocupaţie toată gălăgia asta avusese probabil un sens, dat de aclamaţiile cu care erau salutaţi cei câţiva răniţi care treceau pe străzile principale şi de văicărelile „sticleţilor”, agenţii poliţiei învinse care erau torturaţi pe uliţe, acum, când răniţii se vindecaseră şi „sticleţii” scăpaţi cu viaţă se înrolaseră în noua poliţie, aceste mascarade, cărora le recunoştea totuşi inevitabila necesitate, îi apăreau stupide şi fară rost. Trebuia să admită însă că totul nu era decât manifestarea superficială a unei proaste educaţii; esenţa lucrurilor, situaţia economică şi socială era satisfăcătoare, exact aşa cum prevăzuse. Don Pietro Russo îşi ţinuse promisiunile şi în jurul vilei Salina nu se auzise nici măcar o împuşcătură; iar dacă din palatul de la Palermo fusese furat un important serviciu de porţelan chinezesc, asta se datora numai prostiei lui Paolo, care pusese să fie ambalat în două coşuri pe care, în timpul bombardamentului, le lăsase în curte, pur şi simplu o invitaţie pentru ca înşişi cei care-l ambalaseră să-l facă să dispară.

Piemontezii (aşa continua să-i numească Principele pentru a-şi face singur curaj, aşa cum alţii le spuneau garibaldini ca să-i proslăvească sau garibaldişti ca să-i blameze), piemontezii se prezentaseră în faţa lui, dacă nu cu pălăria în mână cum se prezisese, cel puţin cu mâna la cozorocul chipielor roşii, tot atât de mototolite şi de decolorate ca ale ofiţerilor bourboni.

Anunţat cu douăzeci şi patru de ore înainte de către Tancredi, cam prin 20 iunie se prezentase la vila Salina un general în veston scurt roşu cu găitane negre. Urmat de aghiotant, ceruse politicos să fie lăsat să admire frescele de pe tavane. I se făcu desigur pe

[66] Titlu asumat de Garibaldi în timpul campaniei de cucerire a Siciliei.

plac pentru că preavizul fusese suficient pentru a scoate de pe perete un portret al regelui Ferdinand II în ţinută de ceremonie şi a-l înlocui cu o neutră *Scăldătoare din Ierusalim*[67], gest care reunea avantajele estetice cu cele politice.

Generalul era un toscan foarte subţire, de vreo treizeci de ani, flecar şi puţin fanfaron, dar educat şi simpatic, care se comportase cu necesara reverenţă, adresându-i-se lui Don Fabrizio cu „Excelenţă”, în totală contradicţie cu unul dintre primele decrete ale Dictatorului; aghiotantul, un ţângău de nouăsprezece ani, era un conte milanez care le fascină pe fete cu cizmele lucioase şi cu r-urile sale graseiate.

Veniseră însoţiţi de Tancredi, care fusese înaintat, mai bine zis „creat” căpitan pe câmpul de luptă; puţin slăbit din cauza suferinţelor provocate de rană, îmbrăcat în roşu şi irezistibil, îşi etala prietenia cu învingătorii, o prietenie bazată pe tutuială reciprocă şi fraze care începeau cu „viteazul meu prieten”, aruncate de „continentali” cu un elan pueril şi cărora Tancredi le răspundea pe nas şi, pentru Don Fabrizio, cu o ascunsă ironie. Principele îi primise de la înălţimea inexpugnabilei sale politeţi, iar ei îl amuzaseră peste măsură şi-l liniştiseră din plin, astfel încât, după trei zile, cei doi „piemontezi” fură invitaţi la cină; minunată fusese imaginea Carolinei acompaniind la pian cântecul generalului care, în cinstea Siciliei, riscase un „*Vi ravviso, o, luoghi ameni*”[68], în timp ce Tancredi întorcea paginile partiturii cu seriozitate, ca şi cum falsurile nici n-ar fi existat pe lumea asta. Între timp, aplecat peste o sofa, micul conte milanez îi vorbea Concettei despre florile de portocal şi îi dezvăluia existenţa lui Aleardo Aleardi[69]; ea se prefăcea că ascultă şi se întrista pentru aspectul vărului ei, pe care lumânările de pe pian îl făceau să pară

---

67 Aici se petrece episodul vindecării paraliticului, povestit în Evanghelia după loan, 5, 1-16.

68 Vă revăd, o, preaplăcute locuri", arie din opera Somnambula de Vincenzo Bellini, compozitor de origine siciliană.

69 Vă revăd, o, preaplăcute locuri", arie din opera Somnambula de Vincenzo Bellini, compozitor de origine siciliană.

şi mai palid decât era în realitate.

Serata fusese de-a dreptul idilică şi fu urmată de altele la fel de cordiale; într-una din ele generalul fu rugat să pună o vorbă bună pentru ca ordinul de expulzare a iezuiţilor să nu fie aplicat părintelui Pirrone care fu descris ca apăsat de ani şi de boli. Generalul, care începuse să-l simpatizeze pe admirabilul părinte, se prefăcu că dă crezare stării mizerabile a acestuia, se strădui, vorbi cu prietenii săi politicieni şi părintele Pirrone rămase pe loc. Ceea ce îi întări şi mai mult lui Don Fabrizio exactitatea propriilor preziceri.

Generalul fu foarte util şi în problema permiselor de liberă trecere necesare în zilele acelea agitate celor care voiau să se mişte dintr-un loc într-altul; lui i se datoră în mare parte faptul că şi în anul acela de revoluţie familia Salina putu să se bucure de vilegiatură. Tânărul căpitan obţinu şi el o permisie de o lună şi putu pleca împreună cu unchii săi. Chiar fără problema permiselor de liberă trecere, pregătirile de plecare fuseseră lungi şi complicate. Fuseseră necesare eliptice tratative în birourile administraţiei cu oamenii de încredere ai unor „persoane influente” din Girgenti, tratative care, conduse de Pietro Russo, se sfârşiseră cu zâmbete, strângeri de mâini şi clinchet de monede.

Se obţinuse un al doilea permis, mai valid; dar acest lucru nu era o noutate. Fu nevoie să se adune munţi de bagaje şi de provizii şi să fie expediaţi cu trei zile înainte o parte dintre bucătari şi servitori; fu nevoie să se ambaleze un mic telescop şi să i se permită lui Paolo să rămână la Palermo; după care putură în sfârşit să plece. Generalul şi micul sublocotenent veniseră să le ureze călătorie plăcută şi să le aducă flori; şi când trăsurile ieşiră de la vila Salina, două braţe roşii se agitară îndelung, jobenul negru al Principelui se întinse peste portieră, dar mânuţa înmănuşată în dantelă neagră, pe care micul conte sperase s-o vadă, rămase în poala Concettei.

Călătoria durase trei zile şi fusese oribilă. Drumurile, vestitele drumuri siciliene, din cauza cărora principele de Satriano pierduse Locotenenţa, erau doar nişte vagi urme pline de gropi şi

acoperite de praf. Prima noapte la Marineo, în casa unui notar prieten, fusese cât de cât suportabilă; dar a doua, într-un han mizerabil din Prizzi, trecuse greu, culcaţi cum erau câte trei în fiecare pat şi asediaţi de o faună dezgustătoare. A treia, la Bisacquino. Aici nu existau ploşniţe, dar în schimb Don Fabrizio găsise treisprezece muşte în paharul cu *granita*; un miros greu de fecale se ridica atât de pe drum, cât şi din „camera hârdaielor" aflată alături, şi asta îl făcuse pe Principe să viseze urât; când se trezise dis-de-dimineaţă, afundat în sudoare şi putori, nu putuse să nu compare această dezgustătoare călătorie cu propria-i viaţă, care o pornise la început pe câmpii zâmbitoare, se căţărase apoi pe munţi prăpăstioşi, se strecurase prin trecători ameninţătoare pentru a se revărsa apoi în nesfârşite valuri de o singură culoare, pustii ca disperarea. Aceste fantezii matinale însemnau tot ce putea fi mai rău pentru un bărbat de vârstă mijlocie; şi, cu toate că le ştia menite să dispară în vâltoarea zilei, Don Fabrizio suferea nespus pentru că le cunoştea îndeajuns ca să-şi dea seama că lăsau în fundul sufletului un sediment de doliu care, îngroşându-se în fiecare zi, avea să sfârşească prin a deveni adevărata cauză a morţii.

Odată cu răsăritul soarelui, monştrii aceia se pitiseră în adâncurile subconştientului. Donnafugata era deja aproape, cu palatul său, cu fântânile arteziene, cu amintirile despre strămoşii săi sfinţi, cu senzaţia de veşnicie a copilăriei pe care o dădea. Chiar şi oamenii de acolo erau simpatici, devotaţi şi simpli. Dar, ajuns aici, începu să-l chinuie un gând: cine ştie dacă după ultimele întâmplări oamenii vor mai fi devotaţi ca înainte. „Vom vedea."

Acum erau cu adevărat aproape de sosire. Chipul inteligent al lui Tancredi apăru în dreptul ferestruicii.

— Pregătiţi-vă, în cinci minute am ajuns.

Tancredi avea prea mult tact ca să între în sat înaintea Principelui, îşi lăsă calul la pas şi înaintă sobru, alături de prima trăsură.

Dincolo de micul pod, autorităţile aşteptau înconjurate de câteva zeci de ţărani. Imediat ce trăsurile intrară pe pod, fanfara începu să cânte cu o înflăcărare frenetică „*Noi siamo zingarelle*”[70], primul salut ciudat, dar călduros, cu care de câţiva ani Donnafugata îl primea pe Principe; şi, imediat după aceea, clopotele Catedralei şi ale mănăstirii Santo Spirito, la semnul vreunui ştrengar, umplură văzduhul cu larma lor sărbătorească. „Slavă Domnului, mi se pare că totul este ca de obicei”, îşi spuse Principele coborând din trăsură. Îl aşteptau don Calogero Sedàra, primarul, cu şoldurile strânse într-o eşarfă tricoloră nouă-nouţă, asemeni funcţiei sale; monseniorul Trottolino, protopopul, cu faţa lui mare şi uşor arsă de soare; don Ciccio Ginestra, notarul, care, în calitatea sa de căpitan al Gărzii Naţionale, venise încărcat de fireturi şi panaşuri; mai era şi don Totò Giambono, medicul, era şi Nunzia Giarritta, care-i întinse Principesei un buchet cam neglijent de flori, culese, de altfel, cu o jumătate de oră înainte, din grădina palatului. Era şi Ciccio Tumeo, organistul catedralei, care, în realitate, n-ar fi avut rangul potrivit să stea cu autorităţile, dar venise în calitate de prieten şi tovarăş de vânătoare şi avusese fericita idee de a o aduce cu sine, pentru a-i face plăcere Principelui, pe Teresina, un brac maroniu cu două pete de culoarea alunei deasupra ochilor, iar Don Fabrizio îl răsplăti pentru îndrăzneala lui cu un zâmbet special. Principele, foarte bine-dispus şi de o blândeţe sinceră, coborâse din trăsură împreună cu soţia ca să mulţumească şi, în sunetele muzicii lui Verdi şi în vacarmul clopotelor, îl îmbrăţişă pe primar şi strânse mâna tuturor celorlalţi. Grupul de ţărani nu scotea o vorbă, dar în privirile lor fixe se putea citi o curiozitate lipsită de duşmănie, pentru că sătenii din Donnafugata nu aveau nimic împotriva îngăduitorului lor stăpân, care uita atât de des să ceară dările şi micile arenzi; şi, de altfel, obişnuiţi să vadă mustăciosul ghepard dansând pe faţada palatului, pe frontonul bisericilor, în vârful fântânilor, pe plăcile

[70] „Noi suntem ţigăncuşe“, cor din opera *Traviata* de Giuseppe Verdi.

de faianţă ale caselor, erau curioşi să-l vadă acum pe adevăratul Ghepard în pantaloni de *piqué* dând labe amicale tuturor şi zâmbind cu faţa lui de felină amabilă. „Nimic de zis, totul e ca înainte, mai bine chiar.” Tancredi era privit şi el cu mare curiozitate, îl cunoşteau cu toţii de multă vreme, dar acum apărea transfigurat: nu mai vedeau în el pe tânărul cinic, ci pe aristocratul liberal, tovarăşul lui Rosolino Pilo[71], viteazul rănit în luptele de la Palermo. Iar el se simţea în admiraţia aceea zgomotoasă ca peştele în apă; admiratorii ăştia de la ţară îl amuzau grozav, le vorbea în dialect, glumea, îşi bătea joc de sine însuşi şi de rana lui. Dar atunci când spunea „generalul Garibaldi cobora vocea şi îşi lua un aer răpit, de ministrant în faţa chivotului; iar lui don Calogero Sedàra, despre care auzise vag că-şi dăduse multă osteneală în zilele eliberării, îi spuse cu voce tare:

— Don Calogero, Crispi mi-a spus numai lucruri bune despre dumneata.

După care îi dădu braţul verişoarei Concetta şi plecă, lăsându-i pe toţi plini de admiraţie.

Trăsurile cu servitorii, copiii şi Bendicò se duseră direct la palat, dar conform unui vechi obicei, ceilalţi, înainte de a pune piciorul în casă, trebuiau să asiste la un *Te Deum* în Catedrală. Aceasta era, de altfel, la doi paşi şi se îndreptară spre ea în alai, prăfuiţi, dar impunători, nou-sosiţii, strălucitoare, dar umile, autorităţile. În frunte se afla don Ciccio Ginestra, care, cu prestigiul dat de uniformă, le făcea drum printre trecători; urma Principele la braţul soţiei sale şi părând un leu sătul şi ascultător; în spatele lor Tancredi şi în dreapta lui Concetta, care înaintând spre biserică alături de vărul său simţea o tulburare profundă şi o duioasă nevoie de a plânge, o stare sufletească pe care presiunea puternică exercitată de atentul tânăr pe braţul ei, cu singurul scop, vai!, de a o ajuta să ocolească gropile şi gunoaiele care umpleau

---

[71] Patriot şi revoluţionar italian (1820-1860), se alătură lui Garibaldi şi moare in primele zile de asediu ale oraşului Palermo.

strada, nu reuşea s-o potolească. În spatele lor veneau de-a valma ceilalţi. Organistul se retrăsese în mare grabă ca s-o lase pe Teresina acasă şi să fie la tunătorul său post în momentul intrării în biserică. Clopotele continua să bată dezlănţuite şi pe pereţii caselor inscripţiile cu „Trăiască Garibaldi”, „Trăiască Regele Vittorio” şi „Moarte regelui bourbon”, pe care o pensulă nepricepută le scrisese cu două luni înainte, se decolorau şi păreau că vor să se topească în zid. Petardele explodau în timp ce urcau scările şi când micul alai intră în biserică, don Ciccio Tumeo, care sosise gâfâind, dar la timp, începu să cânte plin de pasiune *Amami Alfredo*[72].

O mulţime de curioşi umpleau până la refuz biserica, printre masivele ei coloane din marmură roşie. Familia Salina se aşeză în cor şi în timpul scurtei ceremonii Don Fabrizio se arătă mulţimii, uimind-o; Principesa era gata-gata să leşine din cauza căldurii şi a oboselii, iar Tancredi, sub pretextul că alungă muştele, atinse de câteva ori capul blond al Concettei. Totul era în ordine şi, după scurta predică a monseniorului Trottolino, cu toţii se închinară în faţa altarului, apoi se îndreptară spre uşă şi ieşiră în piaţa toropită de soare.

La capătul scărilor autorităţile îşi luară rămas-bun, şi Principesa, căreia i se şoptiseră nişte dispoziţii în timpul ceremoniei, îi invită la cină în seara aceea pe primar, pe protopop şi pe notar. Preotul era celibatar prin profesie, iar notarul din vocaţie, aşa că problema consoartelor nici nu exista pentru ei; invitaţia pentru primar fu extinsă în mod destul de neclar şi către soţia sa, un soi de ţărancă, foarte frumoasă, dar considerată de însuşi soţul ei, din mai multe motive, neprezentabilă; aşa că nimeni nu fu surprins când el spuse că soţia nu se simţea bine, dar mare fu mirarea când îl auziră adăugând;

— Dacă Excelenţele Voastre o permit, voi veni cu fiica mea, Angelica, care de o lună nu spune decât ce plăcere i-ar face să o

---

72 „Iubeşte-mă, Alfredo“, arie din opera *Traviata* de Giuseppe Verdi.

cunoaşteţi acum, că s-a făcut mare.

Bineînţeles că i se dădu numaidecât permisiunea, iar Don Fabrizio care îl văzuse pe Tumeo privind din spatele celorlalţi îi strigă:

— Şi dumneata, bineînţeles, don Ciccio, şi adu-o şi peteresina. Şi adresându-se celorlalţi adăugă: Iar după cină, la nouă şi jumătate, vom fi bucuroşi să ne întâlnim cu toţi prietenii.

Donnafugata comentă îndelung aceste ultime cuvinte. Iar Principele, care găsise locul neschimbat, fu considerat foarte schimbat, el, care n-ar fi folosit niciodată înainte cuvinte atât de cordiale. Şi din clipa aceea începu, invizibil, declinul prestigiului său.

Palatul Salina se afla lângă Catedrală. Faţada lui scurtă, cu şapte balcoane deasupra străzii, nu lisa să se bănuiască imensitatea construcţiei, care se întindea în spate pe doua sute de metri, cu edificii în stiluri diferite, unite însă într-o manieră armonioasă în jurul a trei curţi mari şi terminându-se cu un parc întins şi împrejmuit cu ziduri. La intrarea principală dinspre piaţă, călătorii fură întâmpinaţi cu alte urări de bun venit. Don Onofrio Rotolo, administratorul local, nu participase, nu participa niciodată, la primirile oficiale de la intrarea în sat. Educat la şcoala extrem de rigidă a principesei Carolina, el considera *vulgul* ca inexistent şi pe Principe ca pe un rezident în străinătate până în momentul în care trecea pragul propriului palat, aşa că stătea acolo, la doi paşi de intrare, foarte mic, foarte bătrân, foarte bărbos, însoţit de soţia sa, voinică şi mult mai tânără decât el, înconjurat de servitori şi de cei opt „pândari" cu ghepardul de aur pe chipiu şi în mână cu opt puşti, despre care nu se putea spune că nu erau periculoase.

— Sunt fericit să pot ura Excelenţelor Voastre bun venit acasă. Vă predau palatul exact în starea în care a fost lăsat.

Don Onofrio era unul din puţinii oameni stimaţi de Principe şi poate singurul care nu-l furase niciodată. Cinstea lui era pur şi simplu maniacală şi despre ea se povesteau episoade incredibile, cum era acela al păhăruţului de lichior lăsat pe jumătate plin de

Principesă în momentul plecării şi regăsit un an mai târziu exact în acelaşi loc, cu conţinutul evaporat şi transformat într-un sediment zaharos, dar neatins. „Pentru că aceasta e o părticică din averea Principelui şi nu trebuie risipită.”

Odată terminat schimbul de amabilităţi cu don Onofrio şi Donna Maria, Principesa, care era deja la capătul puterilor, se duse direct la culcare, iar fetele şi Tancredi alergară spre caldele umbre ale grădinii. Don Fabrizio şi administratorul dădură o tură prin apartamentul cel mare. Totul era în perfectă ordine: tablourile în ramele lor greoaie erau şterse de praf, auriul cărţilor în legăturile lor antice sclipeau discret, soarele puternic făcea să strălucească marmura cenuşie din jurul fiecărei uşi. Totul era în aceeaşi stare în care se găsea de cincizeci de ani. Scăpat de tumultul zgomotos al disputelor civile, Don Fabrizio se simţi refăcut, plin de o senină încredere şi îl privi aproape cu duioşie pe don Onofrio care tropăia grăbit pe lângă el.

— Don ’Nofrio, dumneata eşti cu adevărat ca unul din spiriduşii aceia care păzesc comorile; îţi datorăm o mare recunoştinţă.

Cu un an înainte sentimentul fusese identic, dar cuvintele nu-i veniseră pe buze; don ’Nofrio îl privi recunoscător şi uimit.

— Nu-mi fac decât datoria, Excelenţă. Şi ca să-şi ascundă emoţia îşi scărpina urechea cu unghia foarte lungă a degetului mic de la mâna stângă.

Apoi administratorul fu supus torturii ceaiului. Don Fabrizio ceru să i se aducă două căni şi, cu moartea în suflet, don Onofrio trebui să înghită una; după care îl puse la curent pe Principe cu ceea ce se întâmplase la Donnafugata: cu două săptămâni în urmă reînnoise arenda moşiei Aquila, în condiţii puţin mai rele decât înainte; avusese de făcut cheltuieli pentru repararea plafoanelor din camerele pentru oaspeţi, dar se aflau în casă, la dispoziţia Excelenţei Sale, trei mii două sute şaptezeci şi cinci de uncii, din care nu trebuiau reţinute nicio altă cheltuială, nicio taxă şi nici măcar propria-i leafa.

Apoi veni rândul informaţiilor private care se învârteau toate

în jurul marelui eveniment al anului: continua şi rapida ascensiune a averii lui don Calogero Sedàra; cu şase luni în urmă expirase termenul pentru împrumutul pe care i-l făcuse baronului Tumino şi el pusese mâna pe moşia acestuia: în schimbul celor o mie de uncii împrumutate, stăpânea acum o nouă proprietate care-i aducea cinci sute pe an; în aprilie putuse să ia două *salme*[73] de teren pentru o bucată de pâine, dar în acea mică proprietate exista o carieră de piatră foarte căutată, pe care el avea intenţia s-o exploateze; încheiase contracte de vânzare a grâului cât se poate de avantajoase în momentele de dezorientare şi de foamete care urmaseră debarcării. Vocea lui don 'Nofrio se umplu de ciudă:

— Am făcut socoteala pe degete: în scurtă vreme veniturile lui don Calogero vor fi egale cu cele ale Excelenţei Voastre la Donnafugata, iar cea de aici din sat e cea mai mică dintre proprietăţile sale.

Odată cu bogăţia, creştea şi influenţa sa politică, devenise şeful liberalilor din Donnafugata şi din târgurile vecine, era sigur că la următoarele alegeri va fi trimis deputat la Torino.

— Şi ce de aere îşi dau! Nu el, pentru că e prea inteligent s-o facă, dar fiică-sa de exemplu, care s-a întors de la pensionul din Florenţa şi se plimbă prin sat cu fusta umflată şi cu panglici de catifea atârnate de pălărie.

Principele tăcea: fiica, Angelica, desigur, care urma să vină la cină, era curios să vadă cum arăta ciobăniţa aia dichisită; nu-i adevărat că nimic nu se schimbase; don Calogero tot atât de bogat ca el! Dar lucrurile astea erau de fapt previzibile, erau preţul care trebuia plătit.

Tăcerea Principelui îl nelinişti pe don 'Nofrio, îşi închipuia că îl supărase povestindu-i. Bârfele din sat.

— Excelenţă, m-am gândit să pun să fie pregătită baia, trebuie să fie gata acum.

Don Fabrizio îşi dădu brusc seama că era obosit: era aproape

[73] Măsură de capacitate şi de suprafaţă. O *salma* este egală cu o suprafaţă de teren cuprinsă între unu şi patru hectare.

trei şi de nouă ore se afla pe drum sub un soare torid şi după o noapte ca aceea; îşi simţea tot trupul plin de praf până în cele mai ascunse cute.

— Mulţumesc, don 'Nofrio, că te-ai gândit la asta; şi pentru tot restul. Ne vedem diseară, la cină.

Urcă scara interioară, trecu prin salonul cu tapiserii, apoi prin cel albastru şi prin cel galben; obloanele trase filtrau lumina, în biroul său pendula Boulle bătea încet orele. „Ce pace, Doamne Dumnezeule, ce pace!" Intră în camera de baie: mică, văruită, cu pardoseala din cărămizi neşlefuite, în mijlocul căreia se afla orificiul pentru scurgerea apei. Cada era un soi de albie ovală, imensă, din tablă vopsită în galben pe dinafară şi albă pe dinăuntru, ridicată pe patru picioare robuste din lemn. Pe fereastra lipsită de obloane soarele intra cu brutalitate.[74]*

Don Fabrizio chemă, intrară doi servitori, fiecare cu câte două găleţi pline ochi, una cu apă rece, cealaltă cu apă fierbinte, intrară şi ieşiră de mai multe ori până când albia se umplu, el încercă temperatura cu mâna, era bună. Dădu afară servitorii, se dezbrăcă şi intră în apă. Sub masa enormă, apa fu cât pe-aci să se reverse. Se săpuni, se fricţionă cu peria: căldura îi făcea bine, îl relaxa. Aproape adormi, când cineva bătu la uşă: Domenico, valetul, intră cu teamă.

— Părintele Pirrone cere să o vadă imediat pe Excelenţa Voastră. Aşteaptă alături ca Excelenţa Voastră să iasă din baie.

Principele fu uimit. Dacă se întâmplase ceva rău, era mai bine să ştie imediat.

— Nici vorbă, spune-i să între acum.

Graba iezuitului îl neliniştise pe Don Fabrizio; şi, puţin din această pricină, puţin din respect pentru haina sacerdotală, se grăbi să iasă din baie: spera să poată îmbrăca halatul înainte ca părintele Pirrone să între, dar nu reuşi, şi preotul apăru exact în

---

[74] * Adăugare în manuscrisul dactilografiat:„Agăţat de un cui pe perete se afla un halat; pe unul din scaunele de frânghie, lenjeria de schimb, pe un altul un costum de haine încă şifonat de cum stătuse în cufăr. Lângă vană, o bucată mare de săpun roz, o perie, o batistă înnodată, cu tărâţe care, ude, lăsau un lapte mirositor, un burete enorm, unul din cele pe care i le trimitea administratorul din Salina." (N. ed.)

clipa în care Principele, nemaiascuns de apa cu spumă şi neacoperit încă de efemerul giulgiu, se ridica gol-puşcă, asemenea lui Hercule Farnese[75], care pe deasupra mai şi fumega, în timp ce de pe gât, braţe, abdomen şi coapse i se scurgeau pârâiaşe, aşa cum Ronul, Rinul şi Dunărea traversează şi scaldă piscurile alpine. Imaginea uriaşului Principe în costumul lui Adam îi era necunoscută părintelui Pirrone. Familiarizat prin taina spovedaniei cu goliciunea sufletelor, era cât se poate de puţin pregătit pentru cea a trupurilor; şi, cu toate că nici măcar n-ar fi clipit ascultând mărturisirea, să zicem, a unei relaţii incestuoase, se tulbură la vederea acelei inocente goliciuni titanice. Bolborosi o scuză şi dădu să se întoarcă, dar Don Fabrizio, enervat pentru că nu avusese timp să se acopere, îşi întoarse evident mânia împotriva lui:

— Părinte, n-o face pe prostul, dă-mi mai degrabă halatul şi, dacă nu te superi, ajută-mă să mă şterg. (Imediat după aceea îi veni în minte o ceartă trecută.) Şi ascultă aici, părinte, mai fa şi dumneata o baie.

Mulţumit că putuse să dea o mustrare igienică celui care-l copleşea cu atâtea morale, se linişti. Cu partea de sus a halatului pe care, în sfârşit, îl obţinuse, îşi uscă părul, perciunii şi gâtul, în timp ce, cu partea de jos, umilitul părinte Pirrone îi freca picioarele. Când vârful şi poalele muntelui fură uscate, Principele zise:

— Acum, părinte, ia loc şi spune-mi de ce voiai să-mi vorbeşti cu atâta grabă.

În timp ce iezuitul se aşeza, purcese de unul singur la asanări mai intime.

— Uitaţi, Excelenţă, am primit o misiune delicată. O persoană cât se poate de dragă vouă a dorit să-şi deschidă sufletul şi să-mi facă onoarea de a face cunoscute sentimentele sale, încrezătoare, poate pe nedrept, în preţuirea cu care sunt onorat…

---

[75] Copie a statuii antice a lui Hercule. Face parte din colecţia alcătuită de Alessandro Farnese, viitorul papă Paul III.

Ezitările părintelui Pirrone se diluau în fraze interminabile. Don Fabrizio îşi pierdu răbdarea:

— Pe scurt, părinte, despre cine-i vorba? Despre Principesă?

Şi, cu braţul ridicat, părea să ameninţe, de fapt se ştergea la subsuoară.

— Principesa e obosită, doarme şi n-am văzut-o. E vorba de domnişoara Concetta. (Pauză.) Dânsa e îndrăgostită.

Un bărbat de patruzeci şi cinci de ani poate să creadă că e încă tânăr, până în clipa în care îşi dă seama că are copii aflaţi la vârsta îndrăgostirii. Principele simţi cum îmbătrâneşte brusc, uită de kilometrii pe care îi străbătea la vânătoare, de acei „Iisuse Cristoase" pe care ştia să-i provoace, de prospeţimea lui de acum, la capătul unei călătorii lungi şi obositoare, şi dintr-odată se văzu un bătrân însoţind un cârd de nepoţei călare pe caprele de la Villa Giulia.

— Şi proasta aia de ce ţi-a povestit dumitale lucrurile astea? De ce n-a venit la mine? Nici măcar nu întrebă de cine era îndrăgostită Concetta, era inutil.

— Excelenţa Voastră ascunde prea bine sufletul de părinte sub asprimea stăpânului, e normal deci ca bietei fete să-i fie teamă şi să i se adreseze devotatului preot al casei.

Don Fabrizio îşi trăgea izmenele şi pufnea, prevedea nesfârşite discuţii, lacrimi, plictiseli infinite, sclifosită aia îi strica prima zi la Donnafugata.

— Aşa e, părinte, aşa e. În familie nu mă înţelege nimeni. Asta-i nenorocirea mea.

Stătea aşezat pe un taburet cu părul blond de pe piept brobonit de picături de sudoare. Pârâiaşe de apă şiroiau pe cărămizi, baia era încărcată de parfumul lăptos al târâtelor, de parfumul de migdale al săpunului.

— Şi ce ar trebui să spun eu, după părerea dumitale?

Iezuitul transpira în căldura ca de sobă, şi acum, când transmisese deja confidenţa, ar fi vrut să plece, dar sentimentul propriei responsabilităţi îl reţinea.

— Dorinţa de a întemeia o familie creştină e cât se poate de

dragă Bisericii. Prezenţa Mântuitorului la nunta din Cana…

— Să nu divagăm. Eu vorbesc despre această căsătorie, nu despre căsătorie în general. Tancredi a făcut nişte propuneri precise? Când anume?

Vreme de cinci ani părintele Pirrone încercase să-l înveţe pe băiat latina; vreme de şapte ani suferise capriciile şi glumele acestuia; ca toţi ceilalţi, fusese fermecat de el, dar recentele isprăvi politice ale lui Tancredi îl jigniseră; vechiul sentiment se lupta în el cu noua supărare. Acum nu ştia ce să spună.

— Propuneri în adevăratul sens al cuvântului, nu. Dar domnişoara Concetta nu are nicio îndoială: atenţiile, privirile, aluziile, toate din ce în ce mai dese, au convins sufletul ei neprihănit; e sigură că este iubită; dar, ca o fiică supusă şi iubitoare, voia să întrebe, prin intermediul meu, ce va trebui să răspundă când propunerile vor veni cu adevărat, pentru că simte că sunt aproape.

Don Fabrizio se mai linişti puţin: de unde până unde să fi avut fetişcana aia atâta experienţă încât să vadă clar care erau intenţiile unui tânăr, mai ales unul ca Tancredi? Probabil era vorba doar de simple fantezii, de unul din acele „vise de aur” care răvăşesc pernele fetelor de pension. Pericolul era departe.

Pericol. Cuvântul îi sună în ureche atât de limpede, că fu uimit. Pericol. Dar pericol de ce? El o iubea mult pe Concetta, îi plăceau nestrămutata ei supunere, blândeţea cu care reacţiona la oricare dintre insuportabilele manifestări ale voinţei paterne, supunere şi blândeţe, pe cate, de altfel, el le supraevalua. Tendinţa firească pe care o avea de a înlătura orice i-ar fi ameninţat propria linişte îl făcuse să nu dea prea multă importanţă lucirilor metalice care se aprindeau în ochii fetei atunci când bizareriile cărora trebuia să se supună erau cu adevărat prea jignitoare. Principele o iubea mult pe fată, dar îl iubea şi mai mult pe Tancredi. Cucerit dintotdeauna de afecţiunea ironică a tânărului, începuse în ultima vreme să-i admire şi inteligenţa: rapiditatea cu care se adapta oricărei situaţii, felul în care pătrunsese în societate, acea artă înnăscută a nuanţelor care-i venea din felul de a folosi limbajul

demagogic la modă, dându-le însă de înţeles iniţiaţilor că nu era decât o distracţie, în voia căreia el, Principele de Falconeri, se abandona pentru o clipă – toate lucrurile astea îl amuzaseră, iar pentru persoanele cu caracterul şi clasa lui Don Fabrizio amuzamentul constituie patru cincimi din afecţiune. După părerea lui, Tancredi avea în faţă un mare viitor, el ar fi putut fi promotorul unui contraatac pe care nobilimea, cu alte uniforme, putea să-l îndrepte împotriva noii ordini politice. Pentru asta îi lipsea un singur lucru: banii; or, Tancredi n-avea o leţcaie. Iar ca să între în politică, acum când numele avea să conteze mai puţin, era nevoie de mulţi: bani pentru a cumpăra voturi, bani pentru favoruri electorale, bani pentru un stil de viaţă care să ia ochii. Stil de viaţă… dar Concetta, cu toate calităţile ei pasive, ar fi fost în stare să-şi ajute un soţ ambiţios şi strălucitor să urce treptele alunecoase ale noii societăţi? Timidă, rezervată, taciturnă cum era? Ar fi rămas întotdeauna frumoasa domnişoară de pension care e acum, adică o ghiulea de plumb agăţată de piciorul bărbatului ei.

— O vezi, dumneata, părinte Pirrone, pe Concetta soţie de ambasador la Viena sau Petersburg?

Mintea părintelui Pirrone fu năucită de această întrebare.

— Dar ce legătură are? Nu înţeleg.

Don Fabrizio nu încercă să-i explice şi se cufundă din nou în gândurile sale. Bani? Concetta va avea o zestre, desigur. Dar averea casei Salina trebuia împărţită în opt părţi, în părţi inegale, din care a fetelor ar fi fost cea mai mică. Şi atunci? Tancredi avea nevoie de cu totul altceva: de Maria Santa Pau, de exemplu, cu cele patru moşii deja ale sale şi cu toţi unchii ei preoţi, care ştiau să pună bani deoparte; de una din fetele Sutèra, atât de urâţele, dar atât de bogate. Iubirea. Sigur, iubirea. Foc şi flăcări pentru un an, cenuşă pentru treizeci. Ştia el ce însemna iubirea… ca să nu mai vorbim de Tancredi, la picioarele căruia femeile ar fi căzut ca perele coapte…

Dintr-odată i se făcu frig. Apa de pe el se evapora, iar pielea de pe braţe îi era rece ca gheaţa. Vârfurile degetelor i se zbârceau.

Şi câte discuţii penibile va avea de înfruntat. Trebuia să le evite…

— Acum trebuie să merg să mă îmbrac, părinte. Spune-i, te rog, Concettei că nu sunt deloc supărat, dar că vom vorbi despre toate astea atunci când vom fi siguri că nu e vorba doar de fanteziile unei fete romantice. Pe curând, părinte.

Se ridică şi trecu în camera de toaletă. De la catedrala vecină se auzeau clopotele trăgând a mort. Cineva murise la Donnafugata, vreun trup istovit care nu mai rezistase la marele doliu al verii siciliene, care nu mai avusese putere să aştepte ploaia. „Ferice de el”, gândi Principele, în timp ce-şi dădea cu o loţiune pe favoriţi. „Ferice de el, acum i se fâlfâie de fiice, zestre şi cariere politice.” Această efemeră identificare cu un defunct necunoscut fu suficientă ca să-l calmeze. „Cât timp există moarte, există şi speranţă”, gândi, apoi simţi că e ridicol să se lase cuprins de o asemenea deprimare pentru că una din fiicele sale voia sa se căsătorească. *Ce sont leurs affaires, après tout*[76] gândi în franceză, aşa cum făcea atunci când cugetările sale se străduiau să fie poznaşe. Se aşeză într-un fotoliu şi aţipi.

O oră mai târziu se trezi înviorat şi coborî în grădină. Soarele asfinţea şi razele care-şi pierduseră din putere înveleau într-o lumină plăcută arborii de araucaria, pinii, stejarii puternici care făceau faima locului. Aleea principală cobora domol printre gardurile vii de dafin încadrând anonime busturi de zeiţe cu nasul ciuntit; de la capătul ei se auzea ploaia molcomă a artezienei care-şi azvârlea apa în fântâna Amfitritei. Se îndreptă sprinten înspre ea, nerăbdător s-o vadă. Suflate din amforele Tritonilor, din scoicile Naiadelor, din nările monştrilor marini, apele ţâşneau în firişoare subţiri, plesneau cu un şopot înţepător suprafaţa verzuie a bazinului, iscau ricoşeuri, bulbuci, spumă, unduiri, foşnete, vesele vârtejuri. Întreaga fântână, apa ei călduţă, pietrele acoperite cu muşchi catifelat, răspândeau făgăduiala unei plăceri care n-ar fi putut niciodată să se transforme în durere. Pe o insuliţă, în

---

[76] E treaba lor, de fapt! (În franceză în original.)

mijlocul bazinului rotund, modelat de o daltă nepricepută, dar senzuală, un Neptun sprinten şi zâmbitor strângea în braţe o Amfitrită iubitoare; buricul ei udat de stropi, strălucea în soare, cuib, în curând, al sărutărilor ascunse în umbrişul apelor. Don Fabrizio se opri, privi, îşi aduse aminte, regretă. Rămase aşa mult timp.

— *Zione*, vino să vezi piersicile străine. Sunt minunate! Şi mai lasă indecenţele astea, că nu-s făcute pentru bărbaţi de vârsta ta.

Ironia afectuoasă din vocea lui Tancredi îl smulse din voluptuoasa-i toropeală. Nu-l auzise venind, era ca o pisică. Pentru prima oară i se păru că simte un soi de ciudă la vederea tânărului; filfizonul ăsta cu mijlocelul subţire sub haina bleumarin fusese motivul pentru care, în urmă cu două ore, se gândise cu atâta înverşunare la moarte. Apoi îşi dădu seama că nu era ciudă, ci doar o travestire a fricii: se temea că îi va vorbi de Concetta. Dar felul în care-l întâmpinase, tonul nepotului său nu erau ale cuiva care se pregăteşte să facă mărturisiri amoroase unuia ca el. Se linişti: nepotul îl privea cu afecţiunea ironică pe care tinerii o rezervă persoanelor în vârstă. „Îşi pot permite să fie cât de cât drăguţi cu noi, oricum sunt siguri că a doua zi după înmormântarea noastră vor fi liberi.” Se duseră să privească „piersicile străine”. Altoirea cu mlădiţe nemţeşti, făcută cu doi ani în urmă, reuşise perfect: piersicile nu erau multe, o duzină pe cei doi pomi altoiţi, dar erau mari, catifelate şi parfumate, aurii cu două umbre rozalii în obraji, păreau nişte căpşoare de mici chinezoaice pudice. Principele le pipăi cu faimoasa delicateţe a degetelor sale.

— Mi se pare că sunt coapte. Păcat că sunt prea puţine ca să le servim diseară la masă. Mâine o să pun să fie culese şi o să vedem cum sunt.

— Aşa îmi placi, unchiule, aşa, în rolul unui *agricola pius*[77]

[77] Agricultor milostiv (în latină în original).

care ştie să preţuiască şi să se bucure de roadele propriei munci, nu cum te-am găsit adineaori, contemplând nişte goliciuni scandaloase.

— Şi totuşi, Tancredi, chiar şi piersicile astea sunt rodul unor iubiri, al unor împreunări.

— Sigur, dar al unor iubiri legale, încurajate de tine, stăpânul, şi de grădinar, notarul; al unor iubiri chibzuite, rodnice. Cât despre alea, zise, făcând aluzie la fântâna al cărei freamăt se auzea de dincolo de cortina de stejari, crezi că au trecut de-adevăratelea pe la popă?

Conversaţia lua o întorsătură periculoasă şi Don Fabrizio se grăbi să schimbe vorba.

Urcând spre casă, Tancredi îi povesti ce aflase din cronica galantă a Donnafugatei: Menica, fiica pândarului Saverio, rămăsese gravidă cu logodnicul, aşa că acum nunta trebuia făcută în mare grabă. Colicchio scăpase ca prin urechile acului de glonţul unui soţ furios.

— Dar cum reuşeşti să afli toate astea?

— Le aflu, unchiule, le aflu. Mie îmi povestesc totul, pentru că ştiu că eu le înţeleg suferinţele.

Ajunşi în vârful scării care, în curbe largi şi cu lungi opriri pe paliere, urca din grădină în palat, văzură, dincolo de copaci, orizontul serii: dinspre mare suiau pe cer nori uriaşi de culoarea cernelii. Poate mânia lui Dumnezeu se potolise şi blestemul anual al Siciliei luase sfârşit. În momentul acela norii purtători de alinare erau priviţi de mii de alţi ochi, presimţiţi de miliarde de seminţe aflate în sânul pământului.

— Să sperăm că vara s-a dus şi că în sfârşit va ploua, spuse Don Fabrizio; şi cu aceste cuvinte trufaşul gentilom, pe care ploile l-ar fi sâcâit doar, se dovedea a fi frate cu neciopliţii săi ţărani.

Principele dorise întotdeauna ca prima cină la Donnafugata să aibă un caracter solemn: copiii sub cincisprezece ani nu erau primiţi la masă, se serveau vinuri franţuzeşti şi punciul *à la romana* înainte de friptură, iar servitorii purtau peruci pudrate şi

pantaloni până la genunchi. Un singur amănunt era trecut cu vederea: nu se îmbrăca în haine de seară, ca să nu-şi pună în încurcătură oaspeţii care, evident, nu aveau aşa ceva. În seara aceea, în salonul numit „al lui Leopoldo”, familia Salina îşi aştepta ultimii invitaţi. De sub abajururile din dantelă, lămpile cu petrol răspândeau o lumină galbenă limitată; uriaşele portrete ecvestre ale defuncţilor din familia Salina nu erau nimic altceva decât nişte imagini impunătoare şi nesigure, ca şi amintirea lor. Don Onofrio cu soţia sosiseră deja, la fel şi preotul paroh care, cu o pelerină plisată în semn de gală, vorbea cu Principesa despre necazurile de la Colegiul Maria. Venise şi don Ciccio, organistul (Teresina fusese deja legată de piciorul unei mese în debara), care evoca împreună cu Principele formidabile partide de vânătoare în cheile Dragonarei. Totul era calm ca de obicei, când Francesco Paolo, fiul de şaisprezece ani, dădu buzna în salon, într-un fel total nepotrivit:

— Papà, don Calogero urcă scările. E în frac!

Tancredi cântări importanţa veştii cu o secundă înaintea celorlalţi, era ocupat s-o farmece pe soţia lui don Onofrio, dar când auzi cuvântul fatal, nu se putu abţine şi izbucni într-un hohot de râs. Nu râse deloc Principele, asupra căruia, trebuie s-o spunem, vestea avu un efect mai mare decât cea a debarcării de la Marsala. Acela fusese un eveniment prevăzut, ba chiar mai mult, îndepărtat şi invizibil. Acum, sensibil cum era la prevestiri şi simboluri, vedea Revoluţia însăşi în papionul alb şi în cozile negre ale fracului care urcau treptele casei sale. Nu numai că el, Principele, nu mai era marele proprietar din Donnafugata, dar în plus se vedea constrâns să primească, în costum de după-amiază, un invitat care se prezenta, pe bună dreptate, în ţinută de seară.

Iritarea lui fu mare şi era încă vie în timp ce se îndrepta maşinal spre uşă pentru a-l primi pe oaspete. Atunci când îl văzu însă, necazul i se mai potoli. Perfect adecvat ca manifestare politică, se putea însă afirma că fracul lui don Calogero era o catastrofa croitoricească. Stofa era foarte fină, modelul recent, dar croiala era pur şi simplu oribilă. Rigorile modei londoneze se

întrupaseră cât se poate de rău într-un meşter din Girgenti, căruia, în teribila lui zgârcenie, i se adresase don Calogero. Vârfurile celor două cozi se ridicau spre cer într-o mută implorare, gulerul larg era diform şi, oricât de dureros ar fi, trebuie să spunem că picioarele primarului erau vârâte în botine cu nasturi.

Don Calogero înainta cu mâna întinsă şi înmănuşată spre Principesă:

— Fiica mea vă cere scuze, nu era chiar gata. Excelenţa Voastră ştie cum sunt femeile în asemenea împrejurări, adăugă exprimând în termeni aproape dialectali un gând de o sprinteneală pariziană. Dar va fi aici într-o clipă, de la noi de acasă nu sunt decât doi paşi, după cum ştiţi.

Clipa dură cinci minute, apoi uşa se deschise şi intră Angelica. Prima impresie fu de orbitoare surpriză. Cei din familia Salina rămaseră cu gura căscată, Tancredi simţi pur şi simplu cum îi zvâcneau vinele de la tâmple. Sub impresia puternică a frumuseţii sale, bărbaţii nu fură în stare să observe, analizându-le, nu puţinele defecte pe care le avea această frumuseţe; multe trebuie să fi fost persoanele care nu putură face această analiză critică niciodată. Conform unor criterii cât se poate de generoase, era înaltă şi bine făcută, tenul avea probabil savoarea smântânii proaspete cu care semăna, iar gura copilărească pe cea a căpşunilor. Sub părul bogat de culoarea nopţii, strâns în bucle delicate, ochii verzi străluceau, ficşi ca ai statuilor şi, asemeni lor, cu o privire cam tăioasă. Înainta încet, unduindu-şi bogata fustă albă şi întreaga-i fiinţă era impregnată de calmul şi siguranţa femeii conştiente de frumuseţea ei. Multe luni mai târziu doar se află că în momentul intrării sale triumfale fusese pe punctul de a leşina de frică.

Nu-l băgă în seamă pe Don Fabrizio care alerga spre ea, trecu pe lângă Tancredi care zâmbea buimăcit; în faţa fotoliului Principesei spatele ei minunat schiţă o uşoară plecăciune şi această formă de omagiu neobişnuit în Sicilia adăugă, pentru o clipă, frumuseţii ei rustice un farmec exotic.

— Angelica, de când nu te-am văzut! Te-ai schimbat mult, şi

nu în rău.

Principesei nu-i venea să-şi creadă ochilor, îşi aducea aminte copila de treisprezece ani, şleampătă şi urâţică, de acum patru ani, şi nu reuşea să suprapună imaginea ei peste cea a adolescentei voluptuoase pe care o avea în faţă. Principele nu avea amintiri de pus în ordine, ci doar previziuni de răsturnat; lovitura dată orgoliului său de fracul tatălui se repeta cu înfăţişarea fiicei, dar de data asta nu era vorba de stofa neagră, ci de o piele mată şi albă ca laptele; bine făcută, foarte bine făcută! Ca un bătrân armăsar călit în lupte ce era, clinchetul graţiei feminine îl găsi pregătit şi el se adresă fetei cu toată graţioasa curtenie pe care ar fi avut-o vorbind cu ducesa de Bovino sau cu Principesa de Lampedusa.

— E un mare noroc pentru noi, domnişoară Angelica, să primim în casa noastră o floare atât de frumoasă şi sper să avem bucuria de a o vedea cât mai des.

— Mulţumesc, Principe, văd că bunăvoinţa pe care mi-o arătaţi este la fel cu cea pe care i-aţi demonstrat-o întotdeauna iubitului meu tată.

Vocea era frumoasă, uşor joasă, poate puţin prea controlată, pensionul florentin ştersese orice urmă a dialectului din Girgenti, siciliana rămăsese doar în asprimea consoanelor care de altfel se armonizau cât se poate de bine cu frumuseţea ei evidentă, dar neşlefuită. Tot la Florenţa învăţase să lase deoparte cuvântul „Excelenţă."

Din păcate, nu sunt prea multe de spus despre Tancredi: după ce i-a cerut lui don Calogero să-l prezinte, după ce rezistase cu greu tentaţiei de a-i săruta mâna Angelicăi, după ce manevrase farul ochiului său albastru, se puse pe pălăvrăgit cu doamna Rotolo neînţelegând nimic din ce i se spunea. Părintele Pirrone, medita într-un ungher întunecat cu gândul la Sfânta

Scriptură, care în seara aceea i se prezenta doar ca o procesiune de Dalile, Iudite şi Estere.

Uşa centrală a salonului se deschise şi majordomul declamă: „Ciin seeerv", nişte sunete misterioase prin care se anunţa că cina era servită, şi grupul eterogen se îndreptă spre sufragerie.

Principele avea prea multă experienţă ca să ofere unor oaspeţi sicilieni, într-un târg din interiorul insulei, o masă care să înceapă cu un *potage*, şi trecea cu atât mai uşor peste regulile bucătăriei franţuzeşti, cu cât acest lucru se potrivea cu propriile-i gusturi. Dar informaţiile despre barbarul obicei străin de a servi o zeamă ca prim fel ajunseseră mult prea stăruitor la urechile notabilităţilor din Donnafugata, pentru ca o uşoară spaimă să nu-i cuprindă la începutul oricăruia din prânzurile acelea solemne. De aceea atunci când trei servitori în verde, aur şi cu peruci pudrate intrară ducând fiecare o uriaşă tavă de argint pe care trona o budincă de macaroane, doar patru dintre cele douăzeci de persoane se abţinură să-şi manifeste plăcuta surpriză: Principele şi Principesa, pentru că ştiau, Angelica, din afectare şi Concetta, pentru că nu-i era foame. Toţi ceilalţi (inclusiv Tancredi, din păcate), îşi manifestară bucuria în diferite moduri, de la grohăiturile înăbuşite ale notarului în extaz, la ţipătul strident al lui Francesco Paolo. Rotindu-şi privirea ameninţătoare, stăpânul casei făcu să înceteze imediat aceste manifestări nepotrivite.

Dacă lăsăm însă deoparte bunele maniere, aspectul acelor uriaşe budinci era cât se poate de demn de a stârni fiori de admiraţie. Aurul rumenit al crustei, parfumul de zahăr şi de scorţişoară pe care-l emanau, nu erau decât preludiul senzaţiei de deliciu care se răspândea din interior, când cuţitul sfâşia crusta: izbucnea mai întâi un abur încărcat de arome, se zăreau apoi ficăţeii de pui, ouăle tari, feliuţele de şuncă, de pui şi de trufe prinse în masa unsuroasă şi fierbinte a macaroanelor scurte cărora sucul de carne de dădea o preţioasă culoare arămie.

Începutul cinei fu, aşa cum se întâmplă întotdeauna în provincie, potolit. Preotul îşi făcu semnul crucii şi se aruncă pe bucate cu capul plecat, fără să scoată o vorbă; organistul savura suculenta mâncării cu ochii închişi, recunoscător Creatorului pentru că dibăcia lui în a fulgera iepuri şi sitari îi procura uneori asemenea momente de extaz şi gândindu-se că el şi cu Teresina ar fi putut trăi o lună numai din cât costa o asemenea budincă;

Angelica, frumoasa Angelica, uitând toate plăcinţelele toscane şi o parte din bunele sale maniere, devora cu pofta celor şaptesprezece ani ai săi şi cu vigoarea pe care furculiţa, ţinută la jumătatea cozii, i-o oferea. Tancredi, căutând să combine galanteria cu pofta de mâncare, încerca să-şi închipuie aroma sărutărilor Angelicăi, vecina sa la masă, în îmbucăturile savuroase, dar îşi dădu seama că experimentul era dezgustător şi renunţă, cu gândul să recupereze aceste fantezii la desert; Don Fabrizio, deşi pierdut în contemplarea Angelicăi aşezată în faţa lui, putu să observe, singurul dintre comeseni, că sosul *demi-glacé* era prea gros şi îşi propuse să i-o spună a doua zi bucătarului; ceilalţi mâncau fără să se gândească la nimic şi nu ştiau că bucatele li se păreau atât de minunate şi pentru că o boare senzuală pătrunsese în casă.

Toţi erau calmi şi mulţumiţi. Toţi, în afară de Concetta. Ea o îmbrăţişase şi o sărutase pe Angelica, refuzase chiar pluralul cu care aceasta i se adresa şi ceruse să fie tutuită ca în copilăria lor, dar sub corsajul albastru-pal, i se strângea inima, se trezea în ea sângele aprig al celor din neamul Salina şi sub fruntea netedă se urzeau planuri de otrăvire. Tancredi era aşezat între ea şi Angelica şi, cu politeţea exagerată a celui care se ştie vinovat, împărţea în mod egal priviri, complimente şi vorbe de haz între cele două vecine ale sale; dar Concetta simţea, în mod animalic simţea, şuvoiul de dorinţă care se revărsa dinspre vărul ei spre intrusă, şi încruntătura de la rădăcina nasului i se înăsprea; dorea să ucidă tot atât cât dorea să moară. Şi pentru că era femeie se agăţa de amănunte: observa graţia vulgară cu care Angelica îşi ridica degetul mic în timp ce ţinea paharul, observa o aluniţă roşiatică pe pielea gâtului, observa încercarea oprită la jumătatea drumului de a scoate cu mâna un rest de mâncare dintre dinţii extrem de albi; observa cu şi mai multă vioiciune o anumită asprime a spiritului; şi de aceste amănunte, care în realitate nu aveau nicio importanţă pentru că erau risipite de un farmec plin de senzualitate, se agăţa încrezătoare şi disperată, aşa cum un zidar care cade se prinde de o streaşină de plumb; spera ca Tancredi să le observe şi el şi să fie dezgustat de aceste semne atât de evidente ale diferenţei de

educaţie. Dar Tancredi le observase deja şi, din păcate, fără niciun rezultat. Se lăsa târât de impulsul fizic pe care splendida femeie îl dădea tinereţii lui focoase şi de excitarea, să-i zicem contabilă, pe care fata bogată o stârnea în creierul său de bărbat ambiţios şi sărac.

La sfârşitul cinei conversaţia devenise generală: don Calogero povestea cât se poate de prost, dar cu o vădită intuiţie, câteva dedesubturi ale cuceririi garibaldine a provinciei, notarul vorbea cu Principesa despre vilişoara pe care şi-o făcea „afară din oraş” (adică la o sută de metri de Donnafugata); Angelica stârnită de lumini, de mâncare, de *chablis*[78], de vădita aprobare pe care o simţea la toţi bărbaţii din jurul mesei, îi ceruse lui Tancredi să-i povestească episoade din „glorioasele fapte de arme” de la Palermo, îşi sprijinise cotul pe masă şi-şi rezemase bărbia în palmă; sângele i se ridica în obraji şi era primejdios de plăcută la vedere; arabescul desenat de braţ, cot, degete, mănuşa albă atârnândă fu socotit delicios de către Tancredi şi dezgustător de către Concetta. Tânărul, continuând să admire, povestea bătălia într-un mod în care totul apărea uşor şi fără importanţă: marşul nocturn asupra Gibilrossei, cearta dintre Bixio şi La Masa, asaltul de la Porta Termini.

— Eu nu aveam încă plasturele ăsta pe ochi şi m-am distrat de minune, domnişoară, credeţi-mă. Cel mai mult am râs în seara de 28 mai, cu câteva minute înainte de a fi rănit. Generalul avea nevoie de un post de observaţie în turnul mănăstirii dell’Origlione: batem, batem la poartă, înjurăm, nu ne deschide nimeni, era o mănăstire de clauzură. Tassoni, Aldrighetd, eu şi alţi câţiva încercăm să spargem uşa cu paturile puştilor. Nimic. Atunci alergăm într-o casă vecină, bombardată, luăm o bârnă şi, în sfârşit, cu un zgomot infernal, aruncăm uşa la pământ. Intrăm, totul era pustiu, dar dintr-un colţ al coridorului se aud ţipete disperate, un

[78] Vin alb franţuzesc (în franceză în original).

grup de călugăriţe se refugiase în capelă şi stăteau acolo îngrămădite lângă altar; cine ştie ce se aş-tep-tau de la cei zece tineri înfuriaţi. Era o scenă caraghioasă, urâte şi bătrâne cum erau, în rasele lor negre, cu ochii holbaţi, gata pregătite pentru… martiraj. Schelălăiau ca nişte căţele. Tassoni, un tip grozav, strigă: „Nimic de făcut, măicuţelor, avem alte treburi, ne întoarcem când o să le scoateţi la iveală pe novice!” Ne tăvăleam cu toţii de râs. Şi le-am lăsat acolo cu buza umflată, ca să mergem să tragem în regalişti de pe terasele de deasupra.

Angelica, cu cotul sprijinit încă pe masă, râdea arătându-şi toţi dinţii de lupoaică tânără. Gluma i se părea delicioasă, ideea unui posibil viol o tulbura, frumosul ei gât palpita.

— Grozavi tipi trebuie să fi fost! Ce mult aş fi vrut să fiu cu voi!

Tancredi părea schimbat: elanul povestirii, intensitatea amintirii, altoite amândouă pe excitaţia pe care i-o producea aura senzuală a fetei, îl transformară pentru o clipă din tânărul educat, care era în realitate, într-un soldăţoi brutal.

— Dacă aţi fi fost cu noi, domnişoară, n-am fi avut nevoie să aşteptăm novicele.

Acasă la ea, Angelica auzise multe cuvinte grosolane, dar asta era prima dată (nu şi ultima) când devenea ţinta unei fraze cu subînţeles lasciv: noutatea îi plăcu, râsul ei urcă cu un ton şi deveni strident.

În momentul acela toţi se ridicau de la masă; Tancredi se aplecă să culeagă evantaiul de pene pe care Angelica îl lăsase să cadă; când se ridică o văzu pe Concetta cu chipul învăpăiat şi lacrimi în colţul ochilor:

— Tancredi, lucrurile astea urâte se spun confesorului, nu se povestesc domnişoarelor, la masă, cel puţin atunci când sunt şi eu.

Şi îi întoarse spatele.

Înainte de a se duce la culcare, Don Fabrizio se opri o clipă pe balconaşul de la camera în care se dezbrăca. Grădina dormea cufundată în umbră; dedesubt, în aerul nemişcat, copacii păreau

de plumb topit; din clopotniţa vecină se auzea şuieratul fabulos al bufniţelor. Cerul era lipsit de nori, cei pe care-i salutaseră la începutul serii se duseseră cine ştie unde, către ţări mai puţin păcătoase, cărora mânia divină le dăduse o pedeapsă mai uşoară. Stelele apăreau tulburi, razele lor străbăteau cu greu perdeaua de zăduf.

Sufletul lui Don Fabrizio se avântă spre ele, spre cele de neatins, spre cele de neajuns, cele care dau bucurie fără să poată pretinde nimic în schimb, cele care nu înşală; ca de atâtea alte ori, îşi imagină că va putea fi în curând pe acele meleaguri îngheţate, intelect pur, înarmat cu un caiet pentru calcule, calcule neasemuit de grele, dar cărora le va găsi întotdeauna rezolvarea. „Ele sunt singurele pure, singurele persoane cumsecade” îşi spuse cu una din formulele sale de om de lume. „Cui îi trece prin cap să-şi facă griji pentru zestrea Pleiadelor, pentru cariera politică a lui Sirius, pentru comportamentul în alcov al lui Vega?” Avusese o zi rea; îşi dădea seama acum, nu numai după greutatea pe care o simţea în stomac, dar i-o spuneau şi stelele: în loc să le vadă aşezate în dispunerea lor obişnuită, de câte ori ridica ochii zărea acolo sus o unică diagramă: două stele deasupra, ochii, una jos, vârful bărbiei, schema batjocoritoare a unui chip triunghiular, pe care sufletul său, atunci când era răvăşit, îl proiecta în constelaţii. Fracul lui don Calogero, iubirile Concettei, exaltarea evidentă a lui Tancredi, propria-i laşitate, până şi frumuseţea ameninţătoare a acestei Angelica. Lucruri urâte, pietricele care cad prevestind o surpare. Cât despre Tancredi! Avea dreptate, desigur, şi îl va ajuta, dar nu se putea nega că e puţin ticălos. Iar el însuşi era ca Tancredi: „Ajunge, să mergem la culcare.”

În întuneric, Bendicò îşi freca botul de genunchiul stăpânului. „Vezi tu, Bendicò, eşti într-un fel asemeni lor, asemeni stelelor, din fericire de neînţeles şi incapabil de a provoca spaimă.” Ridică capul aproape invizibil al câinelui. „De altfel cu ochii ăştia, la acelaşi nivel cu nasul, şi fără bărbie e imposibil ca scăfârlia ta să evoce spectre răutăcioase pe cer.”

Obiceiuri seculare impuneau ca a doua zi după sosire, familia Salina să meargă la mănăstirea Santo Spirito pentru a se ruga la mormântul preafericitei Corbera, străbuna Principelui, care întemeiase mănăstirea, o înzestrase, trăise şi murise acolo ca o sfântă.

Mănăstirea respecta o rigidă regulă de clauzură şi bărbaţilor le era categoric interzisă intrarea. Tocmai de asta Don Fabrizio era deosebit de încântat s-o viziteze, deoarece pentru el, descendent direct al fondatoarei, interdicţia nu era valabilă, şi la acest privilegiu, pe care-l împărţea doar cu Regele Neapolelui, ţinea foarte mult şi îl apăra cu o mândrie copilărească.

Acest drept de încălcare a canoanelor era cauza principală, dar nu singura, a predilecţiei sale pentru mănăstirea Santo Spirito. Îi plăcea totul acolo, începând cu modestia vorbitorului simplu, cu bolta din bârne în mijlocul căreia se afla un ghepard, cu zăbrele duble pentru convorbiri, cu mica roată din lemn pentru intrarea şi ieşirea mesajelor, cu uşa bine fasonată pe care doar Regele şi el, singurii bărbaţi din lume, puteau intra legal. Îi plăcea înfăţişarea maicilor, cu plastronul mare de în imaculat, plisat mărunt, care strălucea pe rasa aspră şi neagră; se lumina ascultând-o pe stareţă povestind pentru a douăzecea oară despre naivele miracole ale Preafericitei, privind-o cum îi arată acel colţ melancolic al grădinii în care sfânta călugăriţă oprise în aer un pietroi cu care Diavolul, enervat de austeritatea ei, încercase s-o lovească; se mira de fiecare dată când vedea puse în ramă pe peretele unei chilii cele două vestite scrisori indescifrabile, cea pe care Preafericita Corbèra o scrisese Diavolului ca să-l îndemne spre bine şi răspunsul acestuia care-şi exprima, se pare, regretul că nu putea să se supună; îi plăceau şi prăjiturile cu migdale pe care maicile le făceau după reţete vechi de sute de ani, îi plăcea să asculte slujba din cor şi era de-a dreptul mulţumit să doneze acelei comunităţi o parte, deloc neglijabilă, din propriile venituri, aşa cum cerea actul de ctitorire.

Aşadar, în cele două trăsuri care se îndreptau către mănăstirea aşezată imediat cum ieşeai din târg, nu se aflau în dimineaţa aceea

decât persoane mulţumite. În prima, erau Principele cu Principesa şi fiicele Carolina şi Concetta; în a doua Tancredi, Caterina, o altă fiică, şi părintele Pirrone, care, bineînţeles, urmau să se oprească *extra muros*[79] şi să aştepte în vorbitor atâta timp cât ţinea vizita, consolându-se cu prăjiturile cu migdale, care urmau să le fie oferite pe roata de lemn. Concetta părea puţin absentă, dar senină, şi Principele spera că terminase cu farafastâcurile din ajun.

Intrarea într-o mănăstire de clauzură nu durează puţin nici pentru posesorul celui mai sacru dintre drepturi. Călugăriţele ţin să arate o oarecare împotrivire, formală, e adevărat, dar prelungită, care de altfel conferă o mai mare savoare primirii scontate deja; aşadar, deşi vizita era anunţată, trebuiră totuşi să aştepte destul de mult în vorbitor. Către sfârşitul momentului de aşteptare, Tancredi îi spuse pe neaşteptate Principelui:

— Unchiule, n-ai putea să mă ajuţi să intru şi eu? La urma urmei sunt pe jumătate un Salina şi n-am fost niciodată aici.

În realitate Principele fii mulţumit de această rugăminte, dar scutură hotărât din cap.

— Dar, copilul meu, ştii bine că numai eu pot intra aici, pentru ceilalţi e imposibil.

Nu era însă uşor să-l faci pe Tancredi să renunţe.

— Scuză-mă, unchiule, am recitit azi dimineaţă, în bibliotecă, actul de ctitorire: „va putea intra Principele de Salina şi împreună cu el doi gentilomi din suita lui, dacă maica stareţă o va permite”. Voi fi gentilomul din suita ta, voi fi scutierul tău, voi fi ce vrei. Întreab-o, te rog, pe maica stareţă.

Vorbea cu o căldură neobişnuită, voia poate să facă pe cineva să uite vorbele-i nesăbuite din seara trecută. Don Fabrizio era măgulit:

— Dacă ţii atât de mult, dragul meu, o să văd…

Dar Concetta, cu zâmbetul ei cel mai blând, i se adresă

---

[79] În afara zidurilor (în latină în original).

verişorului:

— Tancredi, venind încoace am văzut o bârnă pe jos, în faţa casei lui Ginestra. Du-te s-o iei, aşa o să poţi intra mai repede.

Ochiul albastru al lui Tancredi se întunecă şi se făcu roşu ca sfecla la faţă, nu se ştie dacă de ruşine sau de mânie; voia să-i spună ceva lui Don Fabrizio care era surprins, dar Concetta interveni din nou, de data asta cu o voce răutăcioasă şi fară să zâmbească:

— Lasă, papà, Tancredi glumeşte, a fost deja cel puţin într-o mănăstire, şi trebuie să-i fie de ajuns, într-a noastră nu-i bine să între.

Cu un huruit de zăvoare trase uşa se deschise. În vorbitorul sufocant intră răcoarea mănăstirii şi şopotitul maicilor adunate la un loc. Era prea târziu pentru tratative şi Tancredi rămase să se plimbe în faţa mănăstirii sub cerul de pară.

Vizita reuşi perfect. De dragul liniştii, Don Fabrizio n-o întrebă pe Concetta ce însemnau vorbele sale, probabil că era vorba despre una din obişnuitele tachinări dintre veri; în orice caz, cearta dintre cei doi tineri îndepărta bătăi de cap, discuţii, hotărâri de luat, aşa că era bine-venită. În această stare de spirit mormântul Preafericitei Corbèra fu venerat de toţi cu multă pocăinţă, cafeaua slabă a maicilor băută cu îngăduinţă şi prăjiturelele verzi şi roz cu migdale ronţăite cu plăcere; Principesa cercetă garderoba, Concetta le vorbi călugăriţelor cu obişnuita-i bunătate plină de discreţie, Principele lăsă pe masa din refectoriu cele douăzeci de uncii pe care le oferea de fiecare dată. E adevărat că, la ieşire, părintele Pirrone era singur, dar spuse că Tancredi s-a întors acasă pe jos pentru că şi-a adus aminte că avea de scris o scrisoare urgentă, şi nimeni nu făcu caz de asta.

Întors la palat, Principele urcă în biblioteca aflată exact în mijlocul faţadei, sub ceas şi paratrăsnet. Din balconul cel mare, închis din cauza zăpuşelii, se vedea piaţa din Donnafugata: largă, umbrită de platani prăfuiţi. Casele din faţă aveau nişte faţade desenate cu dezinvoltură de un arhitect localnic; monştri rustici

din tuf, tociţi de trecerea anilor, susţineau răsucindu-se balconaşele prea mici; alte case, printre care cea a lui don Calogero, se ascundeau în spatele unor mici faţade pudice în stil Empire.

Don Fabrizio se plimba în sus şi în jos prin camera uriaşă; din când în când arunca în trecere o privire spre piaţă: pe una din băncile donate de el comunei trei bătrânei se prăjeau la soare, vreo zece copii alergau unul după altul învârtind nişte spade de lemn, patru catâri stăteau legaţi de un copac. Sub arşiţa necruţătoare a soarelui, nu putea exista o imagine mai rustică. Trecând la un moment dat din nou prin faţa ferestrei, privirea îi fu atrasă de o figură cu totul citadină: dreaptă, subţire, bine îmbrăcată. Îşi ascuţi privirea: era Tancredi, îl recunoscu, deşi era puţin cam departe, după umerii căzuţi şi mijlocelul bine strâns în redingotă. Îşi schimbase hainele, nu mai era îmbrăcat în maro, ca la mănăstire, ci în albastru de Prusia, „culoarea mea de seducător”, cum spunea chiar el. Ţinea în mână un baston cu măciulia smălţuită (era probabil cel cu inorogul Falconerilor şi cu deviza *Semper purus*[80] şi păşea uşor ca o pisică, asemenea cuiva care se teme să nu-şi umple de praf încălţările. La zece paşi în urma lui venea un servitor ducând un coş împodobit cu panglici în care se aflau vreo zece piersici aurii cu obrăjorii roşii.

Dădu la o parte un copil, evită cu grijă o baltă lăsată de catâr. Ajunse la uşa casei Sedàra.

Partea a treia

Octombrie 1860

---

[80] Mereu neprihănit (în latină în original).

Ploaia venise, ploaia plecase, iar soarele se urcase din nou pe tron ca un rege absolut care, înlăturat pentru o săptămână de baricadele supuşilor, se întoarce să domnească furios, dar înfrânat de documente constituţionale. Căldura refăcea forţele,

fară să ardă, lumina era autoritară, dar lăsa viaţă culorilor, şi din pământ se iveau cu sfioşenie trifoiul şi menta, iar pe feţele neîncrezătoare, speranţele.

Don Fabrizio împreună cu Teresina şi Arguto, câini, şi don Ciccio Tumeo, discipol, petrecea ore întregi la vânătoare, din zorii zilei până după-amiaza. Oboseala nu era nicidecum pe măsura rezultatelor, pentru că până şi celor mai buni trăgători le vine greu să lovească o ţintă care nu există aproape niciodată, şi era mult dacă Principele, întorcându-se acasă, putea să trimită la bucătărie o pereche de potârnichi, la fel cum don Ciccio se putea considera norocos dacă putea să arunce pe masă un iepuraş, care de altfel era înălţat *ipso facto*[81] la rangul de iepure, cum se obişnuieşte la noi.

De fapt, o pradă bogată ar fi însemnat pentru Principe o plăcere secundară; bucuria zilelor de vânătoare era alta, împărţită în multe episoade mărunte. Începea cu bărbieritul în camera întunecată încă, la lumina unei lumânări care-i amplifica gesturile proiectându-le pe tavanul cu arhitecturi pictate; se înteţea atunci când străbătea saloanele adormite, ocolind în lumina nesigură mesele cu cărţi de joc lăsate în dezordine printre jetoane şi păhărele goale, zărind printre ele valetul de spade care-i trimitea o urare virilă; când trecea prin grădina încremenită sub lumina cenuşie în care păsările cele mai matinale se scuturau ca să alunge roua de pe pene; când se strecura pe portiţa năpădită de iederă, pe scurt când fugea de acasă; şi apoi pe drumul neatins încă în lumina alburie a zorilor, când îl găsea pe don Ciccio zâmbind pe sub mustaţa îngălbenită în timp ce-şi înjura drăgăstos câinii, cărora în aşteptare le zvâcneau muşchii sub catifeaua blănii. Luceafărul de dimineaţă strălucea, boabă de strugure decojită,

81 Imediat (în latină în original).

transparentă şi umedă şi i se părea că aude deja vuietul carului solar care urca povârnişul de sub orizont; curând se întâlneau primele turme care înaintau toropite ca mareele, mânate cu pietre de ciobani încălţaţi în opinci; sub primele raze lâna oilor apărea moale şi trandafirie; apoi trebuiau potolite obscure certuri de prioritate între câinii de turmă şi copoii îndărătnici, şi după acest intermezzo asurzitor coteau în sus pe un povârniş şi se trezeau în străvechea linişte a Siciliei pastorale. Erau dintr-odată departe de tot, în spaţiu, dar şi mai departe în timp. Donnafugata cu palatul său şi proaspăt îmbogăţiţii săi era la doar două mile, dar părea decolorată în amintire asemenea peisajelor care se întrevăd la ieşirea îndepărtată a unui tunel, durerile şi luxul ei apăreau mai neînsemnate decât dacă ar fi aparţinut trecutului, deoarece, în comparaţie cu veşnicia acestor locuri îndepărtate, păreau să facă parte din viitor, plăsmuite nu din piatră şi carne, ci din stofa unui viitor închipuit, izvorâte dintr-o Utopie contemplată de un Platon de ţară, şi putând, datorită unui incident oricât de mic, să ia forme diverse sau pur şi simplu să nu mai existe; lipsite astfel şi de acea minimă încărcătură de energie pe care orice lucru trecut continuă s-o aibă, nu mai puteau să facă rău.

Lui Don Fabrizio i se întâmplaseră multe lucruri rele în ultimele două luni: se iviseră din toate părţile ca furnicile la asaltul unei şopârle moarte. Unele apăruseră din adâncile crăpături ale situaţiei politice, altele îi fuseseră aruncate în cârcă de pasiunile altcuiva, iar altele (şi erau cele mai usturătoare) se născuseră din interiorul lui, adică din reacţiile sale iraţionale la politică şi la capriciile aproapelui (le numea capricii când era enervat, când era calm le considera pasiuni); trecea în revistă necazurile astea în fiecare zi, le manevra, le aşeza în coloană sau le desfăşura în piaţa de arme a conştiinţei sale, sperând că va observa în evoluţiile lor un semn oarecare de finalitate care să-l poată linişti, dar nu reuşea. În anii trecuţi grijile erau mai puţin numeroase şi în orice caz şederea la Donnafugata însemna o perioadă de relaxare: necazurile lepădau armele, se pierdeau

printre cotiturile văilor şi rămâneau liniştite, ocupate să mănânce pâine cu brânză, astfel încât erau uitate uniformele lor războinice şi puteau fi luate drept nişte văcari inofensivi. Anul acesta însă, asemenea unor trupe răzvrătite care ţipau înşfăcându-şi armele, rămăseseră grupate şi îi trezeau, în casa lui, consternarea unui colonel care, după ce a ordonat: „Rupeţi rândurile! ”, îşi vede regimentul mai compact şi mai ameninţător ca niciodată..

Fanfare, petarde, clopote, „ţigăncuşe” şi un *Te Deum* la sosire, bune toate! Dar mai erau şi revoluţia burgheză care-i urca scările îmbrăcată cu fracul lui don Calogero, frumuseţea Angelicăi care umbrea graţia rezervată a Concettei sale, Tancredi care grăbea timpul evoluţiei prevăzute şi pe care aprinderea simţurilor îl făcea să ascundă motivele ei reale; scrupulele şi echivocul Plebiscitului; miile de şiretlicuri în faţa cărora trebuia să se plece, el, Ghepardul, care ani întregi alungase greutăţile cu un dos de labă.

Tancredi plecase deja de mai bine de o lună şi acum stătea la Caserta, instalat în apartamentele Regelui său; de acolo îi trimitea din când în când lui Don Fabrizio scrisori pe care acesta le citea alternând zâmbete cu mormăieli şi pe care le punea apoi în cel mai dosnic sertar al biroului. Concettei nu-i scrisese niciodată, dar nu uita să-i trimită salutări cu obişnuita-i maliţie afectuoasă, o dată chiar scrisese: „Sărut mâinile tuturor Ghepărdiţelor, şi mai ales ale Concettei”, frază care fu cenzurată de prudenţa paternă atunci când scrisoarea fu citită în familie. Angelica venea în vizită aproape în fiecare zi, mai seducătoare ca oricând, însoţită de tatăl ei sau de o cameristă piază-rea. Oficial vizitele erau făcute prietenelor, fetelor, dar de fapt se intuia care era adevăratul lor scop în momentul în care Angelica întreba indiferentă: „Şi aveţi veşti de la Principe?” „Principele” pe frumoasele buze ale Angelicăi nu era, din păcate, cuvântul care-l indica pe el, pe Don Fabrizio, ci pe căpitănaşul garibaldin, şi acest lucru îi stârnea lui Salina un sentiment caraghios ţesut din bumbacul invidiei simţurilor şi din mătasea mulţumirii pentru succesul dragului Tancredi, un sentiment neplăcut, la urma urmei. La întrebare

răspundea întotdeauna chiar el: într-o formă foarte studiată spunea ceea ce ştia, având însă grijă să prezinte un bucheţel de veşti bine tunse, cărora foarfecele lui prevăzătoare le tăiase atât spinii (poveşti despre drumuri frecvente la Napoli, aluzii cât se poate de clare la frumuseţea picioarelor Aurorei Schwarzwald, o mică balerină la teatrul San Carlo), cât şi bobocii prematuri („dă-mi veşti despre domnişoara Angelica”, „în cabinetul lui Ferdinand II am văzut o Madonă de Andrea del Sarto, care mi-a amintit de domnişoara Sedàra”). Plăsmuia, în felul acesta, o imagine insipidă a lui Tancredi, foarte puţin veridică, dar măcar nu se putea spune că juca rolul unuia care taie orice elan sau pe acela al unui codoş. Aceste precauţii verbale corespundeau destul de bine cu propriile-i sentimente cu privire la calculata pasiune a lui Tancredi, dar îl iritau pentru că-l oboseau; erau de altfel doar o mostră din cele o sută de şiretlicuri de limbaj şi de comportament pe care de câtăva vreme era obligat să le născocească; se gândea cu părere de rău la situaţia de anul trecut când spunea tot ce-i trecea prin cap, sigur fiind că orice prostie va fi acceptată ca literă de Evanghelie şi orice indiscreţie drept nonşalanţă princiară. După ce o pornise pe drumul regretelor, în momentele de proastă dispoziţie mergea şi mai departe pe această cale periculoasă: odată, în timp ce punea zahăr în cana de ceai pe care i-o întinsese Angelica, îşi dădu seama că invidia posibilitatea Fabrizilor Corbèra şi a Tancredilor Falconeri de acum trei sute de ani care şi-ar fi potolit dorinţa de a se culca cu Angelicile de pe vremea lor fără să trebuiască să treacă pe la popă, fără să le pese de zestrea ţărăncilor (care de altfel nici nu exista) şi fără să-şi constrângă respectabilii unchi să facă salturi mortale pentru a spune sau a ascunde lucrurile convenabile. Pornirea de luxurie atavică (care de fapt nu era întru totul luxurie, ci şi o manifestare senzuală a trândăviei) fu atât de brutală, încât îl făcu să roşească pe foarte civilizatul gentilom de cincizeci de ani, şi sufletul său care, deşi trecut prin numeroase filtre, sfârşise prin a se colora de scrupule rousseauiste, se ruşină profund; situaţie din care luă naştere un şi mai teribil dezgust faţă de conjunctura socială în care fusese prins.

Senzaţia că era prizonierul unei situaţii care evolua mai repede decât se prevedea, era deosebit de puternică în dimineaţa aceea. Cu o seară înainte, diligenţa, care într-o cutie galbenă transporta în mod neregulat puţina corespondenţă pentru Donnafugata, îi adusese o scrisoare de la Tancredi.

Încă înainte de a fi deschisă, ea îşi proclamase importanţa, scrisă cum era pe somptuoase foi de hârtie lucioasă, cu o caligrafie clară şi armonioasă. Se vedea imediat că era „copia pe curat" a cine ştie câtor ciorne dezordonate. În ea Principele nu era chemat *zione*, un apelativ care începuse să-i placă, ci „mult iubite unchiule Fabrizio", formulă cu merite multiple: îndepărta de la bun început orice bănuială de glumă, prezenta importanţa a ceea ce va fi scris în continuare, permitea, la nevoie, ca scrisoarea să fie arătată oricui şi se lega de foarte vechi tradiţii religioase în care exactitatea numelui invocat avea puterea unui angajament.

„Mult iubitul unchi Fabrizio", aşadar, era înştiinţat că „preaiubitorul şi foarte devotatul" său nepot era de trei luni pradă celui mai violent amor şi că nici „primejdiile războiului" (citeşte: plimbările în parcul din Caserta), nici „multele atracţii ale unui mare oraş" (citeşte: farmecele balerinei Schwarzwald) nu putuseră să-i scoată măcar o clipă din minte şi din suflet imaginea domnişoarei Angelica Sedàra (aici un lung şir de adjective exaltau frumuseţea, graţia, virtutea, inteligenţa obiectului iubirii). Cu ajutorul unor strălucitoare arabescuri de cerneală şi sentimente se spunea apoi cum Tancredi însuşi, conştient de propria-i nevrednicie, încercase să-şi înăbuşe pasiunea („lungi, dar inutile au fost orele în care în zarva din Napoli sau în austeritatea împărţită cu tovarăşii mei de arme am încercat să-mi înfrânez sentimentele"). Acum însă iubirea depăşise obstacolele şi el îl ruga pe preaiubitul său unchi să ceară pentru el mâna domnişoarei Angelica de la „mult stimatul său tată". „Tu ştii, unchiule, că eu nu-i pot oferi fetei iubite nimic altceva în afara iubirii, numelui şi spadei mele." După această frază, în legătură cu care nu trebuie să uităm că ne aflam pe atunci la apogeul romantismului, Tancredi se

avânta în lungi consideraţii privind oportunitatea, ba chiar necesitatea ca uniuni între familii cum erau Falconeri şi Sedàra (o dată îndrăznise chiar să scrie „casa Sedàra”) trebuiau încurajate pentru sângele nou pe care îl aduceau în vechile stirpe şi pentru acţiunea de nivelare a claselor, care era unul din scopurile actualei mişcări politice în Italia. Aceasta fu singura parte a scrisorii pe care Don Fabrizio o citi cu plăcere, nu numai pentru ci ea confirma previziunile sale şi îi conferea o aureolă de profet, dar şi pentru că stilul, revărsându-se în subînţelesuri ironice, îi evoca ca prin minune figura nepotului, natalitatea dispreţuitoare, ochii din care ţâşnea o maliţie albăstruie, micile răutăţi curtenitoare. Când însă Don Fabrizio îşi dădu seama că acest pasaj iacobin era scris exact pe o pagină, în aşa fel încât se putea citi scrisoarea fară capitolaşul revoluţionar, admiraţia sa pentru tactul lui Tancredi atinse culmea. După ce povestise pe scurt cele mai recente întâmplări de arme şi îşi exprimase convingerea că în nu mai mult de un an vor ajunge la Roma, „predestinata capitală augustă a Italiei noi”, mulţumea pentru grija şi afecţiunea primite în trecut şi încheia scuzându-se pentru îndrăzneala de a-i fi încredinţat lui sarcina „de care depinde fericirea mea viitoare”. Iar la sfârşit salutări (numai pentru el).

Prima lectură a acestui extraordinar fragment de proză îl ameţi puţin pe Don Fabrizio. Notă din nou surprinzătoarea accelerare a istorie; ca să ne exprimăm în termeni moderni, vom spune că el se trezi în starea de spirit a unei persoane care, închipuindu-şi astăzi că a urcat la bordul unuia din paşnicele avioane care fac legătura între Palermo şi Napoli, îşi dă seama că de fapt se află într-un supersonic şi înţelege că va ajunge la destinaţie înainte de a avea timp să-şi facă semnul crucii. Un al doilea aspect, cel afectuos, al personalităţii sale se făcu simţit, şi el se bucură de hotărârea lui Tancredi, o hotărâre care i-ar fi adus satisfacţia trupească, efemeră, şi liniştea economică, perenă. De abia după aceea notă incredibila infatuare a tânărului care îşi afirma cu insistenţă dorinţa, ca şi cum ar fi fost deja acceptat de Angelica; dar în cele din urmă toate gândurile acestea fură

înghiţite de un teribil sentiment de umilinţă, pentru că era constrâns să vorbească cu don Calogero despre probleme atât de intime, şi de plictiseală, pentru că trebuia să înceapă a doua zi tratative delicate folosind cu precauţie vicleşugurile care displăceau caracterului său presupus leonin.

Conţinutul scrisorii fu împărtăşit de Don Fabrizio doar soţiei sale, când erau deja în pat, sub lumina albăstruie a candelei, acoperită de globul de sticlă. În primul moment Maria-Stella nu scoase niciun cuvânt, dar îşi făcu o sumedenie de cruci, apoi spuse că nu cu dreapta, ci cu stânga ar fi trebuit să se închine, iar după această expresie de mare uimire, se dezlănţuiră fulgerele elocvenţei sale. Aşezată în pat, frământa cu degetele cearşaful, în timp ce cuvintele, roşii ca nişte torţe mânioase, brăzdau atmosfera lunară a dormitorului.

— Şi eu care sperasem că se va căsători cu Concetta! E un trădător, ca toţi liberalii de teapa lui. Mai întâi l-a trădat pe Rege, acum ne trădează pe noi! El, cu mutra aia falsă, cu vorbele lui mieroase şi faptele pline de venin! Uite ce se întâmplă atunci când aduci în casă pe unul care nu e întru totul sânge din sângele tău! Aici dădu drumul şarjei de cavalerie a scenelor de familie: Eu am spus-o întotdeauna, dar nimeni nu mă ascultă. N-am putut niciodată să-l sufăr pe filfizonul ăsta. Numai tu ţi-ai pierdut capul din cauza lui!

În realitate şi ea fusese cucerită de dulcegăriile lui Tancredi, şi ea îl mai iubea încă, dar satisfacţia de a striga „tu eşti de vină!”, cea mai puternică de care se poate bucura o fiinţă umană, înlătura orice alt adevăr sau sentiment.

— Şi acum mai are şi obrăznicia de a-ţi cere ţie, unchiul lui, Principe de Salina şi stăpânul său de o sută de ori, tatăl fiinţei pe care a înşelat-o, să duci josnica lui cerere nemernicului ăluia, tatăl târfei ăleia! Dar tu nu trebuie s-o faci, Fabrizio, nu trebuie s-o faci, n-o s-o faci, nu trebuie s-o faci!

Vocea i se ascuţea, iar corpul începea să-i devină rigid. Don Fabrizio, culcat încă pe spate, trase cu coada ochiului ca să se asigure că valeriana se afla pe comodă. Sticluţa era acolo, la fel şi

lingura de argint aşezată oblic deasupra dopului; în penumbra marină a camerei străluceau ca un far liniştitor împotriva furtunilor isterice. O clipă vru să se ridice şi să le ia, dar se mulţumi să se aşeze şi el în capul oaselor; în felul acesta recâştigă o parte din prestigiu.

— Stelluccia, nu mai spune atâtea prostii, nu ştii ce spui. Angelica nu e o târfa, poate o şi devină, dar deocamdată e o fată ca oricare alta, mai frumoasă decât altele şi poate şi puţin îndrăgostită de Tancredi, ca noi toţi. Bani, oricum, va avea; banii noştri, în mare parte, dar administraţi chiar prea bine de don Calogero, iar Tancredi are mare nevoie de ei, e un gentilom, e ambiţios, e mână sparţi. Concettei nu i-a spus nimic, dimpotrivă, ea e cea care de când am venit aici l-a tratat ca pe un câine. Şi apoi nu e deloc un trădător, se adaptează vremurilor, asta-i tot, în politică şi în viaţa privată, de altfel e cel mai drăguţ tânăr pe care îl cunosc şi tu o ştii la fii de bine ca mine, Stelluccia dragă.

Cinci degete enorme atinseră minuscula ei cutie craniană. Principesa plângea acum cu sughiţuri, avusese bunul-simţ să bea o înghiţitură de apă şi vâlvătaia furiei se transformase în durere. Don Fabrizio începu să spere că nu va fi nevoie să iasă din patul călduţ şi să înfrunte cu picioarele goale traversarea camerei deja rece. Ca să fie sigur că va avea parte de linişte în viitor, se ascunse în spatele unei false furii:

— Şi nu vreau ţipete în casa mea, în dormitorul meu, în patul meu! Niciun „o să faci” sau „n-o să faci”. Eu hotărăsc, am hotărât deja, atunci când ţie nici măcar nu-ţi trecea prin cap. Şi cu asta am terminat!

Cel care ura ţipetele, urla el însuşi cu toată forţa găzduită în toracele său uriaş. Imaginându-şi că are în faţă o masă, îşi dădu un pumn în genunchi, îl duru şi se calmă şi el.

Soţia lui, înspăimântată, scâncea încet ca un căţeluş în pericol.

— Să dormim acuma. Mâine mă duc la vânătoare şi trebuie să mă scol devreme. Gata! Ce s-a hotărât, s-a hotărât. Noapte bună, Stelluccia.

Îşi sărută soţia, întâi pe frunte, în semn de împăcare, apoi pe gură, în semn de iubire. Se culcă la loc şi se întoarse cu faţa la perete. Pe mătasea tapetului, umbra sa culcată se proiecta ca un lanţ de munţi pe un orizont albastru.

Steluccia se culcă şi ea şi, în timp ce piciorul ei drept atingea stângul Principelui, se simţi consolată şi mândră că are un soţ atât de energic şi de sever. Ce importanţă mai avea Tancredi… sau chiar Concetta…

Aceste acrobaţii pe muchie de cuţit erau pentru moment abandonate, împreună cu alte gânduri, în arhaicitatea parfumată a câmpiei, dacă se puteau numi aşa locurile în care mergea atât de des să vâneze. În cuvântul „câmpie" este cuprinsă şi o idee de pământ transformat prin muncă. Mărăcinişul agăţat de coastele dealului însă se afla în exact aceeaşi situaţie de învălmăşeală aromată în care îl găsiseră fenicienii, dorienii şi ionienii când debarcaseră în Sicilia, această Americă a lumii antice. Don Fabrizio şi Tumeo urcau, coborau, alunecau, se zgâriau în spini, aşa cum un Archidamos sau un Filostrat oarecare se obosiseră şi se zgâriaseră cu douăzeci şi cinci de secole înainte; vedeau aceleaşi plante, o sudoare tot atât de lipicioasă le uda hainele, acelaşi indiferent şi neobosit vânt dinspre mare legăna mirtul şi ginestrele, împrăştia parfumul cimbrului. Neprevăzutele opriri de gândire ale câinilor, patetica lor tensiune în aşteptarea prăzii era aidoma celei din zilele în care în ajutorul vânătorii era invocată Artemis. Redusă la aceste elemente esenţiale, cu chipul spălat de sulimanurile grijilor, viaţa avea o înfăţişare suportabilă.

În dimineaţa aceea, cu puţin înainte de a ajunge în vârful dealului, Arguto şi Teresina începură dansul religios al câinilor care au mirosit vânatul: târâituri, încremeniri, prudente ridicări de labe, lătrături înăbuşite; după câteva minute un funduleţ cu blăniţa de un cenuşiu stins ţâşni dintre ierburi, două lovituri aproape simultane puseră capăt tăcutei aşteptări şi Arguto depuse la picioarele Principelui un mic animal în agonie. Era un iepuraş: umila lui cazacă de culoarea argilei nu fusese suficientă pentru a-l

salva. Răni oribile îi sfârtecaseră botul şi pieptul. Don Fabrizio se trezi fixat de nişte ochi mari şi negri, care năpădiţi cu repeziciune de un văl verde-albăstrui, îl priveau fară reproş, dar grei de o durere uimită îndreptată împotriva întregii rânduieli a lucrurilor; urechile catifelate erau deja reci, lăbuţele viguroase se contractau ritmic, simbol supravieţuitor al unei fugi inutile; animalul murea chinuit de o speranţă profund neliniştită de salvare, imaginându-şi, asemenea multor oameni, că o mai poate încă scoate la capăt, când era deja în ghearele morţii; în timp ce degetele miloase îi mângâiau nefericitul botişor, micul animal avu o ultimă zvâcnire şi muri; dar Don Fabrizio şi Tumeo îşi umpluseră timpul, ba primul simţise pe lângă plăcerea de a ucide şi pe aceea, reconfortantă, a milei.

Când vânătorii ajunseră în vârful muntelui, le apăru în faţa ochilor, printre tamarisci şi arbori rari de plută, adevărata privelişte a Siciliei, în comparaţie cu care oraşele baroce şi livezile de portocali nu sunt decât farafastâcuri fară importanţă. Priveliştea unei aridităţi vălurite la infinit, în culmi peste culmi, dezolate şi iraţionale, cărora mintea nu putea să le cuprindă liniile principale, concepute într-un moment de delir al genezei; o mare care s-ar fi pietrificat în clipa în care o schimbare a direcţiei vântului ar fi înnebunit valurile. Donnafugata se ascundea ghemuindu-se într-un val anonim al terenului, şi nu se vedea ţipenie de om; şiruri jigărite de viţă erau singurele mărturii ale trecerii oamenilor pe acolo. Dincolo de coline, într-o parte, apărea pata violetă a mării, mai dură şi mai stearpă decât pământul. Un vânt uşor trecea peste toate, răspândea în jur mirosuri de bălegar, de stârvuri şi de salvie, ştergea, anula, recompunea orice lucru în trecerea lui nepăsătoare, usca picăturile de sânge, singura urmă lăsată de iepure, iar mai încolo se ducea să fluture pletele lui Garibaldi şi apoi arunca praful în ochii soldaţilor napoletani care consolidau în grabă bastioanele din Gaeta, amăgindu-se cu o speranţă care era tot atât de deşartă pe cât fusese fuga doborâtă la pământ a vânatului.

Principele şi organistul se odihniră la umbra firavă a arborilor

de plută, băură vinul călduţ din ploştile de lemn, însoţiră un pui fript, scos din tolba lui Don Fabrizio, cu nişte „muffoletti”[82] pufoase tăvălite în faină crudă, pe care le adusese don Ciccio, gustară dulcele „insolia”, un soi de strugure pe cât de urât la vedere, pe atât de bun la gust, potoliră cu zdravene felii de pâine foamea copoilor care stăteau în faţa lor impasibili ca nişte portărei concentraţi pe recuperarea propriilor credite. Sub soarele constituţional, Don Fabrizio şi don Ciccio fură cât pe-aci să adoarmă.

Dar dacă o împuşcătură omorâse iepurele, dacă tunurile ghintuite ale lui Cialdini[83] îi descurajau deja pe soldaţii napoletani, dacă zăpuşeala după-amiezii îi adormea pe oameni, în schimb nimic nu putea opri furnicile. Atrase de câteva boabe de strugure stricate pe care don Ciccio le scuipase pe jos, alergau în rânduri strânse, înflăcărate de dorinţa de a-şi însuşi acea bucăţică de putreziciune îmbibată cu salivă de organist. Înaintau cutezătoare, în dezordine, dar cu hotărâre, grupuşoare de câte trei sau patru, se opreau o clipă să şuşotească şi cu siguranţă proslăveau gloria seculară şi bunăstarea viitoare a muşuroiului numărul 2 de sub arborele de plută numărul 4, pe culmea muntelui Morco; apoi împreună cu celelalte îşi reluau marşul spre viitorul cel sigur; spinările lucioase ale insectelor vibrau de entuziasm şi, fară doar şi poate, deasupra şirurilor lor pluteau notele unui imn.

Ca urmare a câtorva asociaţii de idei pe care n-ar fi oportun să le precizăm, agitaţia furnicilor nu-l lăsă pe Don Fabrizio să doarmă şi îi aduse aminte de zilele plebiscitului pe care le trăise cu puţin timp în urmă chiar la Donnafugata; în afară de uimire, zilele acelea îi lăsaseră multe enigme de dezlegat; acum, în faţa acestei naturi căreia, în afară de furnici, era clar că puţin îi păsa de enigme, ar fi putut probabil să caute soluţia vreuneia dintre ele. Câinii dormeau întinşi şi lipiţi de pământ ca nişte figurine

[82] Chifle.

[83] Enrico Cialdini (1813-1892), general în armata sabaudă (armata dinastiei de Savoia), atacă Gaeta, ultima fortăreaţă apărată de Francesco II, şi o cucereşte la 13 februarie 1861.

decupate, iepuraşul agăţat cu capul în jos de o ramură atârna în diagonală bătut fară încetare de vânt, iar Tumeo, ajutat în asta şi de pipa sa, reuşea încă să-şi ţină ochii deschişi.

— Şi dumneata, don Ciccio, cum ai votat în ziua de 21?

Sărmanul om tresări. Luat pe neaşteptate, într-un moment în care se afla în afara ţarcului de prudenţe în care se închidea de obicei, ca oricare dintre consătenii săi, ezita, neştiind cum să răspundă.

Principele luă drept teamă ceea e era doar surpriză şi se enervă.

— Se poate şti de cine ţi-e frică? Aici nu suntem decât noi, vântul şi câinii.

La drept vorbind, lista martorilor de încredere nu era prea fericită; vântul e flecar prin definiţie, iar Principele era. Pe jumătate sicilian. De absolută încredere nu erau decât câinii, şi asta doar pentru că le lipsea un limbaj articulat. Don Ciccio însă îşi revenise şi şiretenia lui ţărănească îi sugerase răspunsul potrivit, adică niciunul.

— Scuzaţi-mă, Excelenţă, întrebarea dumneavoastră e inutilă. Ştiţi deja că la Donnafugata toţi au votat „da”.

Don Fabrizio ştia într-adevăr asta, şi tocmai de aceea răspunsul nu făcu altceva decât să transforme o enigmă fară importanţă într-o enigmă istorică. Înainte de a vota, multe persoane veniseră la el să-i ceară sfatul, toate fuseseră sincer îndemnate să voteze afirmativ. Căci Don Fabrizio nici măcar nu-şi închipuia cum s-ar fi putut face altfel, atât din cauza faptului consumat deja, cât şi ca o formă de respect pentru teatrala banalitate a gestului, a necesităţii istorice, dar şi ţinând cont de necazurile pe care persoanele acelea umile le-ar fi avut dacă atitudinea lor negativă ar fi fost descoperită. Îşi dăduse însă seama că mulţi nu fuseseră convinşi de cuvintele sale. Intrase în joc machiavellismul incult al sicilienilor, care atât de des, pe vremea aceea, făcea ca aceşti oameni, generoşi prin definiţie, să înalţe schelării complicate pe temelii foarte fragile. Aidoma unor clinicieni foarte pricepuţi în a trata, dar care s-ar baza pe analize

de sânge şi de urină complet greşite, şi pe care, din prea multă lene, nu le-ar mai corecta, sicilienii (de atunci) sfârşeau prin a ucide bolnavul, adică pe ei înşişi, tocmai din cauza prea rafinatei şiretenii care nu se sprijinea aproape niciodată pe o reală cunoaştere a problemelor sau cel puţin a interlocutorilor. Unii dintre ei, care făcuseră drumul *ad limina Gattopardorum*[84], considerau un lucru imposibil ca un Principe de Salina să poată vota în favoarea Revoluţiei (aşa erau considerate încă în târgul acela îndepărtat recentele schimbări) şi interpretau raţionamentele acestuia ca pe nişte ieşiri ironice menite să obţină un rezultat practic opus celui sugerat în cuvinte; aceşti pelerini (şi erau cei mai buni) ieşiseră din biroul său facându-i cu ochiul, atât cât le-o îngăduia respectul, mândri de a fi pătruns sensul cuvintelor princiare şi frecându-şi mâinile ca să se felicite pentru propria lor perspicacitate, exact în momentul în care aceasta dispăruse. Alţii, în schimb, după ce îl ascultaseră plecau întristaţi, convinşi că el era un trădător sau un smintit şi hotărâţi, mai mult ca oricând, să nu-i urmeze sfatul şi să asculte de proverbul milenar care îndeamnă să preferi răul cunoscut deja, binelui neîncercat; aceştia mai erau refractari recunoaşterii noii realităţi naţionale şi din motive personale, fie din cauza credinţei religioase, fie pentru că primiseră favoruri de la fostul regim şi nu ştiuseră după aceea să se alăture celui nou cu suficientă sprinteneală; fie, în sfârşit, pentru că în zăpăceala eliberării le dispăruseră câteva perechi de claponi şi câteva măsuri de bob şi le apăruseră în schimb câteva perechi de coarne, sau liber consimţit, ca în cazul trupelor garibaldine, sau prin recrutare forţată, ca în cazul regimentelor bourbonice. Despre cel puţin zece persoane avusese senzaţia neplăcută, dar clară, că vor vota „nu”, o minoritate slabă, dar care nu putea fi trecută cu vederea în micul electorat din Donnafugata. Iar dacă se ia în considerare şi faptul că persoanele care veniseră la el erau spuma târgului şi că printre sutele de alegători trebuiau

---

84 Parafrază a expresiei latineşti *Ad limina apostolorum*, aici cu sensul de: în locuinţa gheparzilor.

să fie oricum şi câţiva care nu erau convinşi şi cărora nici măcar nu le trecuse prin cap să se arate la palat, Principele calculase că solidaritatea afirmativă din Donnafugata va fi împestriţată de vreo treizeci de voturi negative.

În ziua plebiscitului bătuse vântul şi fusese înnorat, iar pe străzile târgului fuseseră văzute rătăcind mici grupuri obosite de tineri cu un cartonaş pe care era scris un „da”, înfipt în panglica pălăriei. Printre hârtiile şi gunoaiele ridicate de rafalele de vânt, cântau câteva strofe din *Bella Gigougin*[85], transformate într-un soi de bocet arab, un destin căruia trebuie să i se supună orice melodie sprinţară care este cântată în Siclia. Fuseseră văzute şi două trei „mutre străine” (adică din Girgenti), instalate la cârciuma lui moş Menico, unde preamăreau „măreţele destine şi propăşirea”[86] unei reînnoite Sicilii unită cu reînviata Italie. Câţiva ţărani ascultau muţi, îndobitociţi cum erau, în egală măsură, de folosirea exagerată a sapei şi de multele zile de trândăveală forţată şi flămândă. Hârâiau şi scuipau des, dar tăceau, tăceau atât de mult, încât probabil atunci (cum povestea mai târziu Don Fabrizio) „mutrele străine” se hotărâră să pună, printre artele Quadriviului[87], matematica înaintea retoricii.

Pe la patru după-amiaza, Principele se dusese să voteze, flancat, în dreapta, de părintele Pirrone şi, în stânga, de don Onofrio Rotolo; încruntat şi palid, înainta prudent către primărie şi cu mâinile îşi apăra des ochii ca nu cumva vântul, încărcat de toate mizeriile adunate de pe stradă, să-i provoace conjunctivita la care era predispus; mergea spunându-i părintelui Pirrone că, fară vânt, aerul ar fi fost ca o mlaştină putredă, dar că până şi palele de vânt binefăcătoare aduceau cu ele multe porcării. Purta aceeaşi redingotă neagră cu care în urmă cu trei ani se dusese la Caserta să-l omagieze pe sărmanul Rege Ferdinand mort, spre norocul lui, la timp ca să nu mai fie prezent în această zi biciuită de un vânt impur, în care îi era confirmată prostia. Dar fusese cu adevărat

---

85 *Frumoasa Gigougin,* cântec militar lombard.

86 Vers din poezia *La Ginestra* de Giacomo Leopardi.

87 Quadriviul, care se studia în şcolile medievale, era format din patru discipline.

prostie? Atunci se poate spune că şi cine moare de tifos îşi dă duhul din prostie. Îşi aduse aminte de Regele acela ocupat până peste cap cu mormane de hârtii inutile şi brusc îşi dădu seama câtă nevoie inconştientă de îndurare era zugrăvită pe chipul acela antipatic. Asemenea gânduri erau neplăcute, ca toate cele care ne fac să înţelegem lucrurile prea târziu, şi înfăţişarea Principelui, chipul său, deveniră atât de solemne şi de întunecate, că părea să meargă în urma unui dric invizibil. Doar violenţa cu care pietricelele de pe drum săreau în toate părţile la lovitura furioasă a picioarelor, trăda măcinarea interioară; e inutil să spunem că în panglica jobenului nu era înfipt niciun cartonaş, dar în ochii celor care îl cunoşteau, pe strălucirea fetrului alternau un „da” şi un „nu”.

Ajuns într-o cameră a primăriei, unde se aflau urnele, fu surprins să vadă că toţi membrii secţiei de votare se ridicară atunci când statura sa umplu în întregime înălţimea uşii; fură daţi deoparte câţiva ţărani veniţi înaintea lui şi care voiau să voteze, şi astfel, fară să trebuiască să aştepte, Don Fabrizio îşi depuse „da”-ul în patrioticele mâini ale primarului Sedàra. Părintele Pirrone, în schimb, nu votă, pentru că avusese grijă să nu fie înscris ca rezident în târg. Don ’Nofrio însă, supunându-se ordinelor Principelui, îşi manifestă monosilabica opinie în privinţa complicatei chestiuni italiene, capodoperă de concizie care fu îndeplinită cu aceeaşi plăcere cu care un copil bea uleiul de ricin.

După care fură invitaţi cu toţii „să ia un păhărel”, sus, în biroul primarului, dar părintele Pirrone şi don ’Nofrio rămaseră jos, motivând unul că nu bea niciodată, altul că îl doare burta. Don Fabrizio trebui să înfrunte singur trataţia.

În spatele biroului lui don Calogero strălucea un portret al lui Garibaldi şi (deja) unul al lui Vittorio Emanuele, aşezat din întâmplare în dreapta; bărbat frumos, primul, şi teribil de urât al doilea, înfrăţiţi însă de prodigioasa prosperitate a bărbilor care aproape că le ascundeau feţele. Pe o măsuţă se aflau o farfurie cu nişte biscuiţi foarte vechi, îndoliaţi din cauza rahatului de muşte, şi douăsprezece păhărele dolofane umplute cu lichior: patru roşii,

patru verzi, patru albe chiar în centru, o naivă simbolizare a noului drapel care învălui într-un zâmbet remuşcarea Principelui. Acesta alese lichiorul alb, probabil pentru că era mai puţin indigest, şi nu, cum se zise, ca un târziu omagiu adus stindardului bourbonic. Cele trei varietăţi de lichior erau, de fapt, la fel de dulci, lipicioase şi greţoase. Avură bunul-gust să nu toasteze, pentru că, după cum spuse don Calogero, marile bucurii sunt mute. Îi fu arătată lui Don Fabrizio o scrisoare a autorităţilor din Girgenti prin care harnicii cetăţeni din Donnafugata erau anunţaţi de acordarea unei contribuţii de două mii de lire pentru canalizare, operă ce va fi terminată până în 1961, cum asigură primarul, împiedicându-se într-unul din acele lapsusuri al căror mecanism avea să-l explice Freud cu multe decenii mai târziu; şi reuniunea luă sfârşit.

Înainte de asfinţitul soarelui, cele trei sau patru prostituate din Donnafugata (existau şi aici, nu grupate, ci active fiecare în întreprinderea ei privată) apărură în piaţă, cu părul împodobit de panglici tricolore, pentru a protesta împotriva excluderii femeilor de la vot; sărăcuţele fură luate în râs până şi de cei mai înfocaţi liberali şi fură obligate să se retragă. Asta nu împiedică *Jurnalul din Trinacria* ca, patru zile mai târziu, să le spună palermitanilor că la Donnafugata „câteva delicate reprezentante ale sexului frumos au dorit să-şi manifeste încrederea de nestrămutat în noul şi strălucitorul destin al preaiubitei Patrii şi au defilat în piaţă în aprobarea generală a patrioticei populaţii locale".

După aceea, biroul de votare fu închis, persoanele care numărau voturile se puseră pe treabă, şi la căderea întunericului fu deschisă larg uşa de la balconul central al primăriei şi îşi făcu apariţia don Calogero, cu eşarfa tricoloră şi tot ce trebuia, încadrat de doi copii cu candelabrele aprinse pe care, de altfel, vântul le stinse numaidecât. El anunţă mulţimii nevăzute din întuneric că la Donnafugata plebiscitul avusese următoarele rezultate:

Înscrişi 515; votanţi 512, „da" 512; „nu" zero.

Din fundul pieţei întunecate se auziră aplauze şi urale; din

balconaşul casei sale, Angelica, împreună cu funebra ei servitoare, aplauda cu frumoasele-i mâini hrăpăreţe; se ţinură discursuri; adjective încărcate de superlative şi de consoane apăsate săltau şi se izbeau pe întuneric de la un zid la altul al caselor;

În exploziile petardelor se trimiseră mesaje Regelui (celui nou) şi Generalului; câteva focuri de artificii tricolore urcară din târgul aflat în beznă către cerul lipsit de stele; la ora opt totul se terminase şi nu rămase decât întunericul, ca în orice altă seară, ca întotdeauna.

Pe culmea muntelui Morco, totul era limpede acum, în plină zi; dar întunecimea acelei nopţi mai stăruia încă în adâncul sufletului lui Don Fabrizio. Indispoziţia lui căpăta forme cu atât mai dureroase, cu cât acestea erau mai incerte; nu lua nicidecum naştere din problemele importante pe care plebiscitul pornise să le rezolve: marile interese ale Regatului (celor Două Sicilii), interesele propriei sale clase, interesele sale private ieşeau din aceste evenimente vătămate, dar încă vitale; date fiind circumstanţele, nu era îngăduit să ceară mai mult; indispoziţia lui nu era de natură politică şi probabil avea rădăcini mai profunde, plecând de la unul din acele motive pe care le numim iraţionale, pentru că sunt îngropate sub grămezi de ignoranţă privitoare la noi înşine.

Italia se născuse, în seara aceea posomorâtă, la Donnafugata; tocmai acolo, în târgul acela uitat de lume, ca şi în lenea palermitană sau în haosul din Napoli; o zână rea, căreia nu i se cunoştea numele, trebuie să fi fost prezentă; în orice caz, Italia se născuse şi era de sperat că va putea să trăiască în această formă; oricare alta ar fi fost mai rea. De acord. Şi totuşi, această stăruitoare nelinişte trebuia să însemne ceva; el simţea că în timpul acelei enunţări seci de cifre, ca şi în timpul acelor discursuri prea emfatice, ceva, cineva murise, doar Dumnezeu ştia în care colţ al ţării, în care cută a conştiinţei populare.

Răcoarea risipise toropeala lui don Ciccio, masiva solemnitate a Principelui îi alungase orice îndoială; acum, la

suprafaţa conştiinţei sale apărea doar ciuda, inutilă, desigur, dar nu mârşavă. Stând în picioare, vorbea în dialect şi gesticula, sărmană paiaţă care avea în mod ridicol dreptate.

— Eu, Excelenţă, am votat „nu”. „Nu”, de o sută de ori „nu”. Îmi aminteam ce mi-aţi spus: necesitatea, inutilitatea, unitatea, oportunitatea. Oţi fi având dreptate, dar eu nu înţeleg nimic din politică. Las lucrurile astea pe seama altora. Dar Ciccio Tumeo e un om corect, sărac şi nenorocit, cu pantalonii rupţi în fund (şi îşi lovea pe fese peticele pantalonilor de vânătoare cusute cu grijă), dar nu uită binele care i s-a făcut; iar porcii ăia de la primărie îmi înghit părerea, o mestecă şi apoi o cacă, transformată cum vor ei. Eu am spus negru şi ei mă fac să spun alb! Singura dată când puteam să spun ce gândesc, lipitoarea aia de Sedàra mă desfiinţează, face ca şi cum n-aş fi existat niciodată, ca şi cum aş fi un nimic amestecat cu nimeni, eu care sunt Francesco Tumeo La Manna, al răposatului Leonardo, organistul catedralei din Donnafugata, de o mie de ori mai presus decât el, şi care i-am dedicat o mazurcă compusă de mine când s-a născut… (îşi muşcă un deget, ca să se înfrâneze) fandosita aia de fie-sa!

În momentul acela pacea coborî peste Don Fabrizio, în sfârşit dezlegase enigma; acum ştia cine fusese sugrumat la Donnafugata şi în o sută de alte locuri, în noaptea aceea de vânt necurat: o nou-născută: buna-credinţă, exact copilul care ar fi trebuit îngrijit, a cărui creştere ar fi justificat câteva stupide vandalisme inutile. Votul negativ al lui don Ciccio, cincizeci de voturi asemănătoare la Donnafugata, o sută de mii de „nu” în tot regatul n-ar fi schimbat cu nimic rezultatul, dimpotrivă, l-ar fi făcut şi mai important şi s-ar fi evitat schilodirea sufletelor. Cu şase luni în urmă se auzea o voce despotică spunând: „Sau faci cum spun eu, sau ai încurcat-o.” Acum aveai deja impresia că ameninţarea fusese înlocuită cu cuvintele mieroase ale cămătarului:

„Dar ai semnat chiar tu. Nu vezi? E atât de clar! Trebuie să faci cum spunem noi, pentru că uite poliţa! Voinţa ta e egală cu a noastră.”

Don Ciccio tuna în continuare:

— Pentru voi, nobilii, e altceva. Poţi să fii nerecunoscător pentru o moşie în plus, dar pentru o bucată de pâine recunoştinţa e o obligaţie. Cu totul altceva e şi pentru speculanţii ca Sedàra, pentru care a profita de orice e o lege a naturii. Pentru noi, oamenii simpli, lucrurile sunt aşa cum sunt. Ştiţi, Excelenţă, că bunul meu tată era paznic de vânătoare la Pavilionul regal din Sant' Onofrio, deja pe timpul lui Ferdinand IV, când aici stăpâneau englezii. Viaţa era grea, dar uniforma verde regală şi placa de argint confereau autoritate. Regina Isabella, spaniola, care era şi ducesă de Calabria, ea mi-a dat posibilitatea să studiez şi mi-a permis să fiu ceea ce sunt, organist al catedralei, onorat de bunăvoinţa Excelentei Voastre. Iar în anii cu mari greutăţi, dacă mama trimitea o cerere la Curte, cele cinci uncii de ajutor ne soseau sigure ca moartea, pentru că la Napoli eram iubiţi, ştiau că suntem oameni cumsecade şi supuşi credincioşi. Când venea Regele, îl bătea pe tata pe umăr şi spunea: „Don Lionà, ar fi nevoie de mulţi ca dumneata, credincioşi sprijinitori ai tronului şi ai Persoanei mele." Aghiotantul împărţea apoi monede de aur. Acum, această generozitate a adevăraţilor Regi e numită de ăştia pomană; îi zic aşa ca să nu trebuiască să dea ei, dar erau corecte recompensele pentru devotament. Şi astăzi, dacă toţi aceşti sfinţi Regi şi frumoase Regine ne privesc din cer, ce ar trebui să spună? „Fiul lui don Leonardo Tumeo ne-a trădat!" Slavă Domnului că în rai se ştie adevărul. Ştiu, Excelenţă, oamenii ca voi mi-au spus-o, astfel de gesturi din partea regilor nu înseamnă nimic, fac parte din meseria lor! O fi adevărat, ba nu, e chiar adevărat. Dar cele cinci uncii de aur existau şi ele ne ajutau să trecem peste iarnă. Iar acum, când puteam să plătesc datoria, nimic. „Tu nu exişti!" „Nu"- ul meu se transformă în „da". Eram un „supus credincios", am devenit un „împuţit de bourbon". Acum toţi sunt savoiarzi[88]! Dar eu savoiarzii[89] îi mănânc la cafea!

Şi ţinând între degetul mare şi arătător un pişcot închipuit îl

---

[88] Susţinători ai casei Savoia, casă din care făcea parte şi regele Victor Emanuel II.

[89] Joc de cuvinte intraductibil: *savoiardi* = susţinătorii casei Savoia, dar şi pişcoturi.

muia într-o cană imaginară.

Don Fabrizio ţinuse întotdeauna la don Ciccio, dar fusese un sentiment născut din mila pentru orice persoană care în tinereţe se crezuse destinată artei şi care, la bătrâneţe, după ce îşi dăduse seama că nu are talent, continuă să exercite aceeaşi activitate la un nivel inferior, cu sărmanele sale vise în buzunar; îi era milă şi de mizeria lui rezervată. Dar acum simţea pentru el şi un fel de admiraţie şi în străfundul, chiar în străfundul, orgolioasei sale conştiinţe o voce întreba dacă nu cumva don Ciccio nu se comportase cu mai multă nobleţe decât Principele de Salina. Iar Sedàra, toţi aceşti Sedàra, de la cel minuscul, care violenta aritmetica la Donnafugata, până la cei mari de la Palermo sau Torino, nu săvârşiseră oare o crimă sugrumând aceste conştiinţe? Don Fabrizio nu avea cum să ştie atunci, dar o parte din indolenţa, din docilitatea pentru care în deceniile ce vor urma vor fi blamaţi oamenii din sud, şi-a avut originea în această stupidă anulare a primei expresii de libertate cu care a avut vreodată de-a face acest neam.

Don Ciccio se simţea uşurat; acum autentica, dar rara personificare a omului corect, dar auster, era înlocuită de alta, mult mai frecventă şi tot atât de adevărată a „snobului”. Pentru că Tumeo aparţinea speciei zoologice a „snobilor pasivi”, specie pe nedrept blamată acum. Cuvântul „snob” era, evident, necunoscut în Sicilia anului 1860, dar aşa cum tuberculoşii existau şi înainte de Koch, la fel, în epoca aceea foarte îndepărtată, existau oameni pentru care a se supune, a imita şi mai ales a nu provoca mila celor pe care-i consideră de o categorie socială superioară este o lege supremă a vieţii, snobul fiind de fapt contrarul invidiosului. Pe atunci el se înfăţişa sub denumiri diverse: era numit „devotat”, „ataşat de”, „credincios”; şi-şi petrecea viaţa fericit, pentru că orice zâmbet, cât de fugar, al unui nobil era suficient pentru a-i umple de soare întreaga zi; şi, pentru că se înfăţişă însoţit de aceste apelative afectuoase, graţiile înviorătoare erau mai frecvente decât cele de acum. Deci don Ciccio, cu cordialul său caracter de snob, se temea să nu-l fi supărat pe Don Fabrizio, şi

zelul său se grăbea să găsească mijloacele prin care să alunge umbrele adunate, credea, din cauza lui, pe fruntea olimpiană a Principelui, iar mijlocul cel mai rapid şi potrivit era acela de a-i propune să reia vânătoarea, şi aşa făcu.

Surprinse în siesta lor de după-amiază, câteva becaţe ghinioniste şi un alt iepure căzură sub loviturile vânătorilor, lovituri deosebit de nemiloase în ziua aceea, pentru că atât Salina, cât şi Tumeo se complăceau să identifice nevinovatele animale cu don Calogero Sedàra. Dar împuşcăturile, şomoioagele de puf şi pene pe care loviturile le făceau să strălucească o clipă în soare, nu ajungeau în ziua aceea să-l însenineze pe Principe; pe măsură ce treceau orele şi întoarcerea la Donnafugata se apropia, îngrijorarea, ciuda, umilinţa pentru iminenta convorbire cu plebeul primar îl apăsau, iar faptul că numise în sufletul său două becaţe şi un iepure „don Calogero" nu servise în cele din urmă la nimic; deşi era deja pregătit să înghită scârbosul hap, simţi nevoia să aibă informaţii cât mai cuprinzătoare despre adversar sau, mai bine zis, să sondeze părerea oamenilor cu privire la pasul pe care urma să-l facă. Aşa că pentru a doua oară în ziua aceea don Ciccio fu surprins cu o întrebare neaşteptată.

— Ascultă, Don Ciccio. Dumneata, care cunoşti atâta lume în târg, poţi să-mi spui ce se crede cu adevărat despre don Calogero la Donnafugata?

Lui Tumeo i se părea că de fapt îşi exprimase cu destulă claritate părerea despre primar şi se pregătea să răspundă, când îi veniră brusc în minte zvonurile vagi pe care le auzise în legătură cu ochii dulci pe care Don Tancredi i-ar fi făcut Angelicăi, şi atunci îl cuprinse părerea de rău pentru că-şi dăduse drumul în manifestări de tribun, care poate că-i miroseau urât Principelui, dacă ceea ce se spunea era adevărat. În acelaşi timp, într-un alt compartiment al minţii sale, se bucura pentru că nu spusese nimic clar împotriva Angelicăi, aşa că uşoara durere pe care o simţea încă la arătătorul mâinii drepte avu efectul unui balsam.

— La urma urmei, Excelenţă, don Calogero Sedàra nu e mai rău decât atâţia alţii care s-au ridicat în ultimele luni.

Elogiul era modest, dar fu suficient ca să-i permită lui Don Fabrizio să insiste.

— Pentru că, vezi dumneata, don Ciccio, sunt foarte interesat să aflu adevărul despre don Calogero şi familia sa.

— Adevărul este, Excelenţă, că don Calogero este foarte bogat, dar şi foarte influent; că e zgârcit (când fiică-sa era la pension, el şi nevastă-sa mâncau în doi un ou prăjit), dar că atunci când e nevoie ştie să cheltuiască; şi pentru că fiecare *tari*[90] cheltuit ajunge în buzunarul cuiva, acum multă lume depinde de el; dar când e prieten e prieten, nimic de spus. Îşi arendează pământul cu patru *terraggi*[91], iar ţăranii plesnesc până ajung să plătească; dar cu o lună în urmă i-a dat cu împrumut, fară dobândă, cincizeci de uncii lui Pasquale Tripi, care-l ajutase în perioada debarcării, iar ăsta e cel mai mare miracol care s-a văzut vreodată, de când Sfânta Rosalia a făcut să înceteze ciuma de la Palermo. De altfel, e deştept ca diavolul. Excelenţa Voastră ar fi trebuit să-l vadă astă primăvară, mergea în sus şi-n jos prin toată regiunea ca un liliac, cu docarul, călare pe catâr, pe jos, indiferent dacă ploua sau era senin, şi pe unde trecea luau naştere societăţi secrete, se pregătea calea pentru cei care urmau să vină. Pedeapsa lui Dumnezeu, Excelenţă, pedeapsa lui Dumnezeu! Şi deocamdată nu se vede decât începutul carierei sale! Peste câteva luni va fi deputat la Torino, şi peste câţiva ani, când se vor pune în vânzare bunurile Bisericii, va cumpăra pe nimic moşiile de la Marca şi de la Masciddàro, şi va deveni cel mai mare proprietar al provinciei. Asta e don Calogero, Excelenţă, omul nou, aşa cum trebuie să fie; păcat însă că trebuie să fie aşa.

Don Fabrizio îşi aminti de conversaţia avută cu câteva luni în urmă cu părintele Pirrone în observatorul inundat de soare; ceea ce prezisese iezuitul se adeverea; dar nu era oare o tactică bună să

---

[90] Monedă de aur sau de argint, introdusă în Sicilia în anul 913 de către arabi şi aflată în circulaţie până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

[91] O formă de arendă cu plata în natură, determinată *a priori* indiferent de cantitatea recoltată. în perioada la care se referă Lampedusa, contractele variau între doi şi trei *terraggi*.

între în noua mişcare şi s-o orienteze, cel puţin în parte, în favoarea câtorva indivizi din clasa sa? Neplăcerea pe care o simţea la gândul apropiatei convorbiri cu don Calogero se mai potoli.

— Dar ceilalţi din casă, don Ciccio, ceilalţi cum sunt cu adevărat?

— Excelenţă, pe nevasta lui don Calogero n-a văzut-o nimeni de ani de zile, în afară de mine. Iese numai ca să meargă la prima slujbă de dimineaţă, cea de la ora cinci, când nu e nimeni în biserică. La ora aia nu trebuie să cânt la orgă, dar odată m-am sculat şi eu dis-de-dimineaţă, numai ca s-o văd. Donna Bastiana intră însoţită de cameristă, dar eu, din cauza confesionalului în spatele căruia mă ascunsesem, nu reuşeam să o văd prea bine; numai că, la sfârşitul slujbei, săraca femeie fu învinsă de căldură şi îşi scoase vălul negru. Pe cuvântul meu de onoare, Excelenţă, că e frumoasă ca soarele! Şi nu poţi să nu-i dai dreptate lui don Calogero care, urât ca un gândac cum e, vrea s-o ţină departe de ochii lumii. Dar şi din casele cele mai bine păzite se află pân' la urmă ce se-ntâmplă, servitoarele vorbesc, şi se pare că donna Bastiana e un fel de animal: nu ştie să citească, nici să scrie, nu cunoaşte ceasul, aproape că nu ştie să vorbească, o iapă splendidă, voluptuoasă şi necioplită, nu e în stare nici să-şi iubească fiica, e bună doar la pat, şi nimic mai mult.

Don Ciccio care, protejat de regine şi discipol al principilor, ţinea mult la propriile-i simple maniere pe care le considera perfecte, zâmbea amabil; descoperise modul de a-şi lua puţin revanşa faţă de cel care-i anulase personalitatea.

— De altfel, continuă, nici n-ar putea fi altfel. Ştiţi, Excelenţă, a cui fiică este donna Bastiana? (Întorcându-se, se ridică în vârful picioarelor şi arătă cu degetul un grup de case, în depărtare, care păreau că stau să alunece în jos pe panta unui deal şi că sunt pironite acolo mai mult sau mai puţin de o clopotniţă necăjită: un sat răstignit.) E fata unui arendaş al vostru din Runci. Se numea Peppe Giunta şi era atât de jegos şi de rău, că toţi îi spuneau „Peppe Căcat". Scuzaţi cuvântul, Excelenţă. (Mulţumit,

îşi înfăşură pe deget o ureche a Teresinei.) La doi ani după ce don Calogero a fugit cu Bastiana, a fost găsit mort pe cărarea care duce la Rampinzeri, cu douăsprezece cartuşe în spate. Norocos ca-ntotdeauna, don Calogero, pentru că ăla începuse să devină supărător şi arogant.

Multe din lucrurile astea îi erau deja cunoscute lui Don Fabrizio şi fuseseră cântărite cu grijă, dar porecla bunicului Angelicăi n-o ştia; ea deschidea o perspectivă istorică profundă, descoperea prăpăstii, în comparaţie cu care don Calogero părea un răzor într-o grădină. Simţi cu adevărat că-i fuge pământul de sub picioare. Cum va reuşi Tancredi să treacă şi peste asta? Dar el însuşi? Mintea lui începu să calculeze ce legătură de rudenie ar fi putut fi între Principele de Salina, unchiul mirelui, şi bunicul miresei; nu găsi niciuna, nu existau. Angelica era Angelica, o floare de fată, un trandafir căruia porecla bunicului îi servise doar de fertilizant. *Non olet*[92], repeta, *non olet*, dimpotrivă, *optime foeminam ac contubernium olet*[93].

— Mi-ai vorbit despre toate, don Ciccio, de mame sălbatice şi de bunici fecali, dar nu despre ce mă interesează cel mai mult, despre domnişoara Angelica.

Secretul intenţiilor matrimoniale ale lui Tancredi, deşi în stare embrionară până în urmă cu câteva ore, ar fi fost cu siguranţă dezvăluit dacă, din întâmplare, nu ar fi avut norocul să se camufleze. Fără îndoială că fuseseră observate vizitele frecvente ale tânărului în casa lui don Calogero, ca şi zâmbetele lui extaziate; miile de mici atenţii, obişnuite şi fără importanţă la oraş, deveneau în ochii puritanismului donnafugasc semne ale unor teribile dorinţe. Lucrul cel mai scandalos fusese primul: bătrâneii care se prăjeau la soare şi copiii care se duelau văzuseră tot, înţeleseseră tot şi repetaseră tot; cât despre înţelesul codoşesc şi afrodiziac al duzinei de piersici, fuseseră consultate megere experte şi cărţi tălmăcitoare de taine, printre care în primul rând

---

[92] *(Pecunia) non olet* - (banii) n-au miros, celebru aforism atribuit împăratului Vespasian.

[93] Foarte bine miros femeia şi patul ei (în latină în original).

Rutilio Benincasa[94], Aristotelul ţăranilor. Din fericire, avusese loc un fenomen relativ frecvent la noi: dorinţa de a bârfi mascase adevărul; toţi îşi construiseră marioneta unui Tancredi libertin, care-şi îndreptase dorinţele desfrânate spre Angelica şi care uneltea s-o seducă, şi atât. Simpla idee a unei căsătorii plănuite între Principele de Falconeri şi o nepoată a lui Peppe Căcat nici măcar nu le trecu prin minte ţăranilor care aduceau în felul acesta caselor feudale un omagiu echivalent cu cel pe care blasfematorul îl aduce lui Dumnezeu. Plecarea lui Tancredi pusese brusc capăt tuturor fanteziilor şi nu se mai vorbi despre asta. Din acest punct de vedere, Tumeo fusese la fel ca toţi ceilalţi, aşa că ascultă întrebarea Principelui cu expresia amuzată a unui bătrân care vorbeşte despre ştrengăriile unui tânăr.

— Despre domnişoară, Excelenţă, nu e nimic de spus, spune ea însăşi totul: ochii, pielea, strălucirea ei se văd ca lumina zilei şi oricine le înţelege. Cred că limbajul lor a fost bine înţeles de don Tancredi; sau sunt prea maliţios când cred asta? În ea e toată frumuseţea mamei, fară mirosul de bălegar al bunicului. În plus e şi inteligentă! Aţi văzut cum s-a schimbat în cei câţiva ani petrecuţi la Florenţa? A devenit o adevărată doamnă, continua don Ciccio, insensibil la nuanţe, o doamnă completă. Când s-a întors de la pension m-a chemat acasă la ea şi a cântat vechea mea mazurcă, cânta prost, dar era o încântare s-o priveşti, cu cozile ei negre, ochii, picioarele, pieptul ei… Ooo! Nici vorbă de miros de bălegar! Cearşafurile ei trebuie să aibă parfum de paradis!

Principele se supără: atât de gelos e orgoliul de clasă, chiar şi în momentul în care degenerează, încât laudele acelea deşănţate la adresa atitudinii provocatoare a viitoarei sale nepoate îl jigniră; cum îndrăznea don Ciccio să se exprime cu lirismul ăsta lasciv despre viitoarea Principesă de Falconeri? Era însă adevărat că bietul om nu ştia nimic, trebuia să-i povestească tot, de altfel peste câteva ore vestea va fi publică. Se hotărî imediat şi îi adresă lui

---

[94] Rutilio Benincasa (1555-1626) autorul unui *Almanah perpetuu* foarte cunoscut, vreme de secole, în Italia.

Tumeo un zâmbet ghepardesc, dar amical.

— Calmează-te, dragă don Ciccio, calmează-te; acasă am o scrisoare de la nepotul meu care mă însărcinează s-o cer în căsătorie, în numele lui, pe domnişoara Angelica; de acum încolo vei vorbi despre ea cu obişnuitul dumitale respect. Eşti primul care află vestea, dar pentru acest avantaj va trebui să plăteşti: odată întors la palat vei fi închis cu cheia împreună cu Teresina în sala armelor; vei avea timp să cureţi şi să ungi destule şi vei fi pus în libertate numai după vizita lui don Calogero, nu vreau să se audă ceva până atunci.

Luate astfel pe neaşteptate, cele o sută de precauţii, cele o sută de snobisme ale lui don Ciccio se prăbuşiră brusc, asemenea unui grup de popice lovite în plin. Supravieţui doar un sentiment foarte vechi.

— Asta, Excelenţă, e o porcărie! Un nepot, aproape un fiu al vostru, nu trebuie să se însoare cu fata celor care vă sunt duşmani şi care au încercat întotdeauna să vă facă rău. Să încerce s-o seducă, aşa cum credeam eu, era un gest de cuceritor, aşa însă, e o capitulare fară condiţii. E sfârşitul Falconerilor şi chiar al familiei Salina!

Odată spuse vorbele astea, îşi lăsă capul în jos şi dori, plin de spaimă, să se crape pământul sub el. Principele se făcuse stacojiu, până şi urechile şi globii ochilor păreau de sânge. Îşi încleştă pumnii şi făcu un pas către don Ciccio. Dar era un om de ştiinţă, obişnuit, de fapt, să vadă aspectele negative şi pozitive ale lucrurilor; în plus, dincolo de aspectul său leonin, era un sceptic. Suportase deja destule azi: rezultatul plebiscitului, porecla bunicului Angelicăi, gloanţele! Iar Tumeo avea dreptate, în el vorbea tradiţia pură. Numai că era un prost: căsătoria asta nu însemna sfârşitul a nimic, ci începutul a tot; avea loc în cadrul unor obiceiuri seculare.

Pumnii se desfăcură, semnele unghiilor rămăseseră imprimate în palme.

— Să mergem acasă, don Ciccio, dumneata anumite lucruri nu le poţi înţelege. Rămâne cum am vorbit, ne-am înţeles?

Şi în timp ce coborau spre drum, ar fi fost greu de spus care din ei era don Quijote şi care Sancho.

Când, la ora patru şi jumătate fix, fu anunţată sosirea extrem de punctuală a lui don Calogero, Principele nu-şi terminase încă toaleta; transmise domnului primar că-l roagă să aştepte un moment în birou şi continuă fără grabă să se facă frumos, îşi dădu pe păr cu *lemo-liscio, Lime-juice* de la Atkinson, o loţiune densă, alburie care-i venea în casete de la Londra şi al cărei nume suferea aceeaşi deformare etnică a cântecelor; refuză redingota neagră şi ceru să fie înlocuită cu una de un liliachiu pal care i se părea mai potrivită pentru ocazia presupus plăcută, mai zăbovi puţin pentru a-şi smulge din bărbie, cu o pensetă, un fir neruşinat de păr blond care reuşise să scape la bărbieritul grăbit de dimineaţă; trimise după părintele Pirrone, iar înainte de a ieşi, luă de pe masă un extras din *Blätter der Himmelsforschung*[95] şi cu fasciculul răsucit îşi făcu cruce, un gest de devoţiune care în Sicilia are o semnificaţie nereligioasă mai frecventă decât s-ar crede.

În timp ce trecea prin cele două încăperi care-l despărţeau de birou, îşi închipui că este un Ghepard impunător cu blana netedă şi parfumată care se pregătea să sfâşie un mic şacal înfricoşat; dar din cauza unei involuntare asociaţii de idei care reprezintă nenorocirea firilor ca a lui, îi veni în minte un tablou istoric franţuzesc, în care mareşali şi generali austrieci, încărcaţi de panaşe şi decoraţii, defilează, predându-se în faţa unui ironic Napoleon; ei sunt, fără îndoială, mai eleganţi, dar învingătorul este omuleţul acela în mantie cenuşie; aşa se face că, ofensat de aceste amintiri nepotrivite despre Mantova şi Ulm, în birou intră un Ghepard întărâtat.

Don Calogero îl aştepta în picioare, mic de statură, pirpiriu şi prost bărbierit; ar fi semănat într-adevăr cu un mic şacal, dacă n-ar fi fost ochişorii săi care scânteiau de inteligenţă; dar pentru că

---

95 Pagini de astronomie (în germană in original).

isteţimea aceasta avea un scop material opus celui abstract, spre care tindea cea a Principelui, ea fu considerată un semn de răutate. Lipsit de simţul de potrivire a hainei la împrejurări, care la Principe era înnăscut, primarul crezuse că face bine dacă se îmbracă aproape în doliu; era cam tot atât de cernit ca părintele Pirrone, dar în timp ce acesta din urmă se aşezase într-un colţ, luându-şi aerul abstract marmorean al preoţilor care nu vor să influenţeze în niciun fel hotărârile altora, chipul său, exprimând o aşteptare avidă, aproape că nu se putea privi. Începură imediat cu acele schimburi de cuvinte fără însemnătate care precedă marile bătălii verbale. Dar don Calogero fu cel care începu marele atac:

— Excelenţă, întrebă, aţi primit veşti bune de la Don Tancredi?

Pe atunci, în micile localităţi, primarul avea posibilitatea de a controla în mod abuziv poşta, şi neobişnuita eleganţă a scrisorii lui Tancredi îl pusese probabil în gardă. Când îi trecu prin cap ideea asta, Principele începu să se înfurie.

— Nu, don Calogero, nu. Nepotul meu şi-a pierdut minţile…

Dar există o zeiţă protectoare a principilor. Ea se numeşte bună-creştere şi intervine deseori pentru a-i împiedica pe Gheparzi să facă un pas greşit. Dar trebuie să i se plătească un tribut greu. Aşa cum Palas Atena intervine pentru a ţine în frâu neastâmpărul lui Ulise, la fel buna-creştere se manifestă în Don Fabrizio pentru a-l opri pe marginea prăpastiei, dar el trebui să plătească salvarea devenind explicit cel puţin o dată în viaţa lui. Cu o naturaleţe desăvârşită, fără să se oprească o clipă, îşi încheie fraza:

— …şi-a pierdut minţile pentru fata dumitale, don Calogero. Mi-a scris-o chiar ieri.

Primarul îşi păstră un calm surprinzător; zâmbi şi începu să-şi contemple panglica pălăriei; părintele Pirrone îşi ţinea ochii în tavan ca şi cum ar fi fost un şef de şantier însărcinat să-i aprecieze soliditatea. Don Fabrizio se simţi prost: cele două tăceri reunite îl lipseau şi de cea mai mică satisfacţie de a-şi fi uimit ascultătorii. Se simţi deci uşurat, atunci când îşi dădu seama că don Calogero se pregătea să vorbească.

— Ştiam, Excelenţă, ştiam. Au fost văzuţi sărutându-se în ziua de marţi 25 septembrie, în ajunul plecării lui Don Tancredi, în grădina voastră, lângă fântâna arteziană. Gardul din dafini nu e peste tot atât de des cum se crede. O lună întreagă am aşteptat un gest de la nepotul domniei-voastre şi mă gândeam deja să vin la Excelenţa Voastră să întreb care îi erau intenţiile.

Numeroase viespi înţepătoare îl atacară pe Don Fabrizio. Mai întâi, aşa cum se cuvine fiecărui bărbat care nu e încă decrepit, cea a geloziei carnale: Tancredi savurase gustul acela de fragi, care lui avea să-i rămână întotdeauna necunoscut. Apoi, o senzaţie de umilinţă socială, aceea de a se trezi că este acuzatul în loc de purtătorul unor veşti bune. În al treilea rând, un dispreţ personal, al celui care s-a amăgit că-i controlează pe toţi, dar află că multe lucruri se petrec fără ca el s-o ştie.

— Don Calogero, să jucăm cu cărţile pe masă. Adu-ţi aminte că eu te-am rugat să vii aici. Voiam să-ţi aduc la cunoştinţă o scrisoare a nepotului meu sosită ieri. În ea îşi declară pasiunea pentru domnişoara fiica dumitale, pasiune pe care eu… (aici Principele ezită o clipă, pentru că minciunile sunt uneori greu de spus în faţa unor ochi sfredelitori ca ai primarului)… despre care eu nu ştiam cât este de intensă; şi în final m-a însărcinat să vă cer mâna domnişoarei Angelica.

Don Calogero rămânea în continuare impasibil; părintele Pirrone, din expert edil se transformase în hagiu musulman şi, ţinându-şi patru degete de la mâna dreaptă împletite cu patru de la mâna stângă, şi le învârtea pe cele mari unul în jurul celuilalt, inversându-le şi schimbându-le direcţia cu o adevărata fantezie coregrafică. Tăcerea dură mult, iar Principele îşi pierdu răbdarea:

— Acum, don Calogero, aştept eu să-mi declari care-ţi sunt intenţiile.

Primarul care-şi ţinuse ochii coborâţi pe ciucurii portocalii ai fotoliului pe care stătea Principele, şi-i acoperi o clipă cu mâna dreaptă, apoi îi ridică; acum ei apăreau naivi, plini de o surprindere încremenită ca şi cum şi i-ar fi schimbat cu adevărat în momentul acela.

— Scuzaţi-mă, Principe. (La fulgerătoarea omisiune a „Excelenţei”, Don Fabrizio înţelese că totul se terminase cu bine.) Dar această minunată surpriză m-a amuţit. Eu însă sunt un tată modern şi nu voi putea să vă dau un răspuns definitiv, decât după ce o voi întreba pe aceea care este îngerul şi mângâierea casei noastre. Dar ştiu totuşi să-mi exercit şi drepturile de tată, eu ştiu tot ce se întâmplă în sufletul şi în mintea Angelicăi şi cred că pot să spun că dragostea lui Don Tancredi, care ne onorează atât de mult pe toţi, este sincer împărtăşită.

Don Fabrizio fu copleşit de o emoţie sinceră: hapul dezgustător ca o broască fusese înghiţit, capul şi măruntaiele mestecate repede coborau pe gât, mai rămâneau de mestecat labele, dar era o nimica toată în comparaţie cu restul, greul trecuse. După această senzaţie de libertate, începu să-l invadeze dragostea pentru Tancredi; şi-l închipui mijindu-şi ochii albaştri care aveau să strălucească atunci când va citi răspunsul plin de bucurie; îşi imagină, mai bine zis îşi aminti, primele luni ale unei căsătorii din dragoste, în timpul cărora freneziile, acrobaţiile simţurilor sunt aureolate şi sprijinite de toate ierarhiile îngereşti, binevoitoare, deşi mirate. Întrevăzu şi viaţa fară griji, posibilitatea de dezvoltare a talentelor lui Tancredi, căruia, altfel, lipsa banilor i-ar fi tăiat aripile.

Gentilomul se ridică, făcu un pas către uluitul don Calogero, îl smulse de pe fotoliu, îl strânse la piept şi picioarele scurte ale primarului rămaseră suspendate în aer. În camera aceea dintr-o îndepărtată provincie siciliană se întruchipă o stampă japoneză în care un muscoi păros atârnă de un enorm iris violet. Când don Calogero ajunse din nou cu picioarele pe podea, Don Fabrizio se gândi: „Trebuie neapărat să-i fac cadou o pereche de brice englezeşti, aşa nu mai merge.”

Părintele Pirrone opri rotaţia propriilor degete, se ridică şi strânse mâna Principelui:

— Excelenţă, Dumnezeu să apere căsătoria aceasta, bucuria voastră e şi a mea.

Lui don Calogero îi întinse vârful degetelor, fară să scoată o

vorbă. Apoi bătu cu degetul în barometrul agăţat pe perete: cobora, se apropia vremea rea. Se aşeză din nou şi deschise *Breviarul*.

— Don Calogero, spunea Principele, iubirea dintre cei doi tineri stă la baza tuturor lucrurilor, singura temelie pe care poate să se înalţe fericirea lor viitoare. Asta o ştim. Punct. Dar noi, oameni bătrâni, suntem obligaţi să ne ocupăm de alte lucruri. Nu e nevoie să vă spun cât de ilustră este familia Falconeri; venită în Sicilia cu Carol de Anjou, ea a ştiut să înflorească în continuare şi sub Aragoni, Spanioli, regii Bourboni (dacă pot să-i numesc în faţa dumitale) şi sunt sigur că va prospera şi sub noua dinastie continentală (Dumnezeu s-o apere) (Nu se putea şti când Don Fabrizio era ironic sau când greşea); au fost *pairs* ai Regatului, Granzi de Spania, Cavaleri de Santiago, şi dacă li se năzare să fie Cavaleri de Malta nu trebuie decât să ridice un deget şi strada Condotti[96] scoate diplomele, ca pitucile din cuptor, fără să crâcnească, cel puţin până acum. (Această perfidă insinuare fu cu totul inutilă, căci don Calogero habar n-avea de statutul Suveranului Ordin al Sfântului Ioan de la Ierusalim.) Sunt sigur că fiica dumitale, cu rara ei frumuseţe, va înfrumuseţa şi mai mult vechiul trunchi al Falconerilor, iar cu virtutea ei va şti să rivalizeze cu cea a sfintelor principese, dintre care ultima, sora mea, Dumnezeu s-o odihnească, îi va binecuvânta din cer pe miri. (Şi Don Fabrizio se emoţionă din nou amintindu-şi de draga lui Giulia, a cărei viaţă nefericită fusese un veşnic sacrificiu, din cauza freneticelor extravaganţe ale tatălui lui Tancredi.) Cât despre băiat, îl cunoşti, iar dacă nu-l cunoşti, sunt aici eu care pot garanta pentru el în toate cele. Are în el tone de bunătate, şi nu sunt singurul care o spune, nu-i aşa, părinte Pirrone?

Desăvârşitul iezuit, smuls din lectura sa, se trezi dintr-odată în faţa unei dileme penibile. Fusese confesorul lui Tancredi, şi ştia nu puţine din păcatele acestuia, niciunul cu adevărat grav, se

---

[96] Ordinul Cavalerilor de Malta, unul dintre cele mai vechi ordine cavalereşti religioase îşi are, din 1834, sediul în strada Condotti, la Roma.

înţelege, dar de asemenea factură, încât făceau să se piardă multe chintale din masiva bunătate despre care se vorbea; şi toate de natură să garanteze o infidelitate conjugală de fier. Asta, se înţelege de la sine, nu putea fi spus, atât din motive sacramentale, cât şi din convenienţe mondene. Pe de altă parte, el ţinea la băiat şi, deşi dezaproba din toată inima căsătoria aceea, n-ar fi spus niciodată nici măcar un cuvânt care să poată, nu spunem să o împiedice, dar nici măcar s-o întârzie. Îşi găsi refugiu în prudenţă, dintre virtuţile cardinale cea mai flexibilă şi mai uşor de manevrat.

— Fondul de bunătate al dragului nostru Tancredi este mare, don Calogero. Sprijinit de graţia divină şi de virtuţile pământeşti ale domnişoarei Angelica, va putea deveni într-o bună zi un bun soţ creştin. – Profeţia riscantă, dar prudent legată de condiţionări, fu acceptată fără probleme.

— Dar, don Calogero, continuă Principele mestecând ultimele cartilagii ale broaştei, dacă e inutil să-ţi vorbesc despre vechimea casei Falconeri, e din nefericire şi mai inutil, pentru că o ştii deja, să-ţi spun că actuale condiţii economice ale nepotului meu nu sunt pe măsura măreţiei numelui său. Cumnatul meu Ferdinando, tatăl lui Tancredi, nu era ceea ce se cheamă un părinte prevăzător, dărnicia lui de mare senior, ajutată de uşurinţa administratorilor săi, au zdruncinat serios averea nepotului meu, al cărui tutore am fost, întinsele moşii de la Mazzara, livezile de fistici de la Ravanusa, plantaţiile de duzi de la Olivieri, palatul de la Palermo, totul, totul s-a dus, ştii asta don Calogero.

Într-adevăr, don Calogero o ştia: fusese cea mai mare migraţie de rândunele întâmplată vreodată, şi amintirea ei le provoca încă tuturor nobililor sicilieni spaimă, dar nu şi prudenţă, în timp ce pentru toţi cei ca Sedàra era izvor de desfătare.

— În perioada în care i-am fost tutore, am reuşit să salvez doar vila, cea de lângă a mea, cu multe chiţibuşării avocăţeşti şi de asemenea cu câteva sacrificii pe care, de altfel, le-am făcut cu bucurie în amintirea sfintei mele surori, Giulia, şi din iubire pentru scumpul nostru băiat. E o vilă frumoasă, scara e proiectată de

Marvuglia[97], saloanele au fost decorate de Serenario[98]; dar deocamdată cea mai bună dintre camere de abia poate fi folosită ca staul pentru capre.

Ultimele oscioare ale broaştei fuseseră mai scârboase decât prevăzuse; dar, în cele din urmă, se duseseră şi ele pe gât în jos. Acum trebuia să-şi clătească gura cu câteva fraze plăcute, de altfel sincere.

— Dar, don Calogero, rezultatul tuturor acestor nenorociri, al acestor dureri, a fost Tancredi, noi ceilalţi ştim lucrurile astea; dar e oare posibil să se ajungă la distincţia, delicateţea, farmecul unui băiat ca el, fără ca strămoşii lui să fi risipit o jumătate de duzină de mari averi; cel puţin în Sicilia aşa e, un soi de lege a naturii, la fel cu cele care ne dăruiesc cutremurele şi perioadele de secetă.

Tăcu pentru că intrase un servitor care aducea pe o tavă două lumânări aprinse. În timp ce erau puse la locul lor, Don Fabrizio lăsă să domnească în birou o tăcere încărcată de mâhnire satisfăcută. Apoi continuă:

— Tancredi nu e un tânăr oarecare, don Calogero, el nu e numai distins şi elegant, a studiat puţin, dar cunoaşte tot ceea ce e de cunoscut în lumea lui: bărbaţii, femeile, împrejurările, semnele vremurilor; e ambiţios şi are de ce să fie, va ajunge departe; iar Angelica dumitale, don Calogero, va fi norocoasă dacă vrea s-o pornească la drum împreună cu el. Şi pe urmă, când eşti cu Tancredi, te poţi supăra uneori, dar nu te plictiseşti niciodată, şi asta înseamnă mult.

Ar fi exagerat să spunem că primarul aprecia nuanţele mondene ale acestei părţi din discursul Principelui; acesta, în general, nu făcu altceva decât să-i întărească sumara convingere despre şiretenia şi oportunismul lui Tancredi, iar el avea nevoie de un om şiret şi oportunist în familie, de nimic altceva. Se simţea, se credea egal oricui; îl părea chiar rău să vadă că fiica lui avea un

---

97 Giuseppe Venanzio Marvuglia (1729-1814), arhitect palermitan.

98 Gaspare Serenario (1707-1759), pictor palermitan.

oarecare sentiment de iubire pentru tânăr.

— Principe, lucrurile acestea le ştiam, şi altele încă; şi nu-mi pasă câtuşi de puţin. (Apoi o dădu pe sentimentalism.) Iubirea, Principe, iubirea e totul, iar eu ştiu asta. (Şi poate, dacă acceptăm aproximativa sa definiţie dată iubirii, bietul om era sincer.) Dar sunt un om de lume şi vreau şi eu să joc cu cărţile pe masă. Ar fi inutil să vorbesc despre zestrea fetei mele, ea e sângele inimii mele, ficatul printre măruntaiele mele, nu am pe nimeni altcineva căruia să-i las ce am, şi ce-i al meu e şi-al ei. Dar e corect ca tinerii să ştie pe ce anume pot conta încă de pe-acum: în contractul matrimonial îi voi da fiicei mele moşia de la Settesoli, de 644 de *salme*, adică 1680 de hectare, cum se numesc acum, toate semănate cu grâu; pământuri de prima calitate, afânate şi roditoare, şi 180 de *salme* cu viţă-de-vie şi măslini la Gibildolce; iar în ziua nuntii îi voi înmâna mirelui douăzeci de pungi de pânză cu o mie de uncii fiecare. Eu rămân cu mâinile goale, adăugă, convins şi fericit că nu este crezut, dar o fiică e o fiică. Şi cu astea se pot repara toate scările lui Marruggia[99] şi toate tavanele lui Sorcionero[100] din lume. Angelica trebuie să locuiască bine.

O vulgaritate ignorantă îi ţâşnea din toţi porii; şi cu toate astea, cei doi ascultători rămaseră năuciţi: Don Fabrizio avu nevoie de tot autocontrolul său pentru a-şi ascunde stupoarea. Lovitura pe care o dădea Tancredi era mult mai mare decât s-ar fi putut bănui. Avea aproape o senzaţie de dezgust, dar frumuseţea Angelicăi şi indiferenţa mirelui reuşeau încă să aşeze un văl de poezie peste brutalitatea contractului. Părintele Pirrone, în schimb, îşi plesni limba de cerul gurii, apoi, deranjat de faptul că-şi arătase uimirea, încercă să găsească o rimă nesocotitului gest făcând să scârţâie scaunul şi pantofii şi răsfoind zgomotos *Breviarul*, dar nu-i servi la nimic şi impresia rămase.

Noroc că o neghiobie a lui don Calogero, singura din conversaţie, îi scoase pe toţi din încurcătură.

---

99 Joc de cuvinte: *marrubio (marruggia)* = urzică.

100 Joc de cuvinte: *sorcio nero* = şoarece negru.

— Principe, zise, ştiu că ceea ce urmează să vă spun nu va avea niciun efect asupra voastră, care vă trageţi din împăratul Tithonus şi din regina Berenice, dar şi cei din familia Sedàra, sunt nobili; până la mine au fost un neam fără noroc, îngropat în provincie şi fară lustru, dar eu am toate actele în regulă în sertar şi într-o bună zi se va şti că nepotul vostru s-a căsătorit cu baroneasa Sedàra del Biscotto, titlu acordat de Maiestatea Sa Ferdinand IV pentru toate încasările portului din Mazzara. Trebuie să pregătesc dosarul, îmi lipseşte doar o ocazie.

Povestea cu „ocaziile” pierdute, încasările şi cvasiomonimiile constituia, în urmă cu o sută de ani, un element important în viaţa multor sicilieni şi provoca exaltări alternând cu depresii multor mii de oameni, mai mult sau mai puţin cumsecade; dar acesta e un subiect prea important pentru a fi tratat în treacăt, aşa că ne vom mulţumi să spunem că ieşirea heraldică a lui don Calogero îi prilejui Principelui neasemuita plăcere artistică de a vedea un individ desfăşurându-se pe toate planurile şi că un hohot de râs înăbuşit îi îndulci gura până la greaţă.

În continuare conversaţia se împrăştie în mii de pârâiaşe inutile: Don Fabrizio îşi aminti de Tumeo încuiat în întunericul sălii armelor şi pentru a nu ştiu câta oară în viaţă deplânse durata vizitelor care se făceau la ţară, sfârşind prin a se închide într-o tăcere arţăgoasă; don Calogero înţelese, promise că se va întoarce a doua zi dimineaţa cu consimţământul sigur al Angelicăi şi plecă. Fu însoţit de-a lungul a două saloane, fu îmbrăţişat din nou şi coborî scările, în timp ce Principele trona din înălţime, privind cum se micşora grămăjoara aceea de şiretenie, de haine prost croite, de aur şi de ignoranţă care acum aproape că făcea parte din familie.

Cu o lumânare în mână, merse apoi să-l elibereze pe Tumeo, care stătea resemnat pe întuneric fumându-şi pipa.

— Îmi pare rău, don Ciccio, dar înţelege că trebuia s-o fac.

— Înţeleg, Excelenţă, înţeleg. A mers bine, cel puţin?

— Foarte bine, nici nu se putea mai bine.

Tumeo mormăi nişte felicitări, agăţă lesa de zgarda Teresinei care dormea istovită de vânătoare, îşi culese de pe jos tolba.

— Ia şi becaţele mele, le-ai meritat. La revedere, dragă don Ciccio, te aştept să vii din nou cât mai repede. Şi iartă-mă pentru toate.

Îi dădu o palmă zdravănă pe umăr în semn de împăcare şi putere afirmată. Şi astfel, ultima persoană credincioasă casei Salina se duse spre sărmana-i locuinţă.

Când se întoarse în biroul său, Principele văzu că părintele Pirrone o ştersese ca să evite orice discuţii. Se îndreptă spre camera soţiei sale, ca să-i povestească ceea ce se întâmplase. Zgomotul paşilor săi puternici şi repezi îl anunţau de la zece metri distanţă. Străbătu camera de zi a fetelor: Carolina şi Caterina făceau un ghem de lână şi la apariţia lui se ridicară zâmbind; mademoiselle Dombreuil îşi scoase repede ochelarii şi răspunse politicos la salutul său; Concetta stătea cu spatele; broda la gherghef şi, pentru că nu auzise paşii tatălui, nici măcar nu se întoarse.

Partea a patra

Noiembrie 1860

În urma numeroaselor întâlniri prilejuite de acordul matrimonial, Don Fabrizio începu să simtă o ciudată admiraţie pentru meritele lui Sedàra. Obişnuinţa îl făcu să treacă peste obrajii prost bărbieriţi, accentul plebeu, hainele caraghioase şi mirosul persistent de transpiraţie şi putu să recunoască rara inteligenţă a omului. Multe probleme care păreau fară soluţie pentru Principe erau rezolvate de don Calogero cât ai zice peşte; liber cum era de cele o sută de piedici pe care cinstea, decenţa şi,

eventual, buna creştere le pun în calea multor altor oameni, el înainta în pădurea vieţii cu siguranţa unui elefant care, smulgând din rădăcini copaci şi călcând în picioare vizuini, înaintează în linie dreaptă fară măcar să simtă zgârieturile spinilor şi chelălăielile celor învinşi. Crescut, în schimb, în văi plăcute străbătute de zefirii curtenitori ai lui „te rog", „ţi-aş fi recunoscător", „mi-ai face o favoare dacă", „ai fost foarte amabil", Principele, acum când pălăvrăgea cu don Calogero, se afla descoperit pe o câmpie măturată de vânturi uscate, şi chiar dacă în sufletul său continua să prefere potecile munţilor, nu putea să nu admire impetuozitatea acestor vârtejuri de aer care scoteau din stejarii şi cedrii din Donnafugata arpegii nemaiauzite.

Încetul cu încetul, aproape fară să-şi dea seama, Don Fabrizio îi vorbea lui don Calogero despre propriile-i afaceri, care erau numeroase, complicate şi prost cunoscute chiar şi de el însuşi; asta nu din neputinţa de a le înţelege, ci dintr-un soi de indiferenţă dispreţuitoare faţă de acest gen de lucruri, considerate neînsemnate, o necunoaştere cauzată în fond şi de indolenţa şi veşnica uşurinţă cu care ieşise din toate încurcăturile prin vânzarea câtorva zeci de hectare din miile pe care le avea.

Acţiunile indicate de don Calogero, după ce îl ascultase pe Principe şi pusese în ordine povestea acestuia după cum credea el de cuviinţă, erau foarte potrivite şi cu efect imediat, dar rezultatul final al sfaturilor concepute cu o eficacitate nemiloasă şi puse în aplicare de bunul Don Fabrizio cu o sfioasă moliciune, fu că, odată cu trecerea anilor, casa Salina îşi câştigă faima de aviditate faţă de supuşii săi, faimă deloc meritată în realitate, dar care-i distruse prestigiul la Donnafugata şi la Querceta, fară ca, în schimb, spulberarea averii să fi fost în vreun fel oprită.

N-ar fi corect să nu amintim şi faptul că desele întâlniri cu Principele avuseseră un anumit efect şi asupra lui Sedàra. Până atunci el îi întâlnise pe aristocraţi doar în reuniuni de afaceri (adică de vânzări şi cumpărări) sau în urma unor excepţionale şi îndelung cântărite invitaţii la petreceri, două feluri de împrejurări în timpul cărora aceste deosebite exemplare sociale nu-şi arată

înfăţişarea cea mai bună. Cu ocazia acestor întâlniri îşi formase convingerea că aristocraţia constă doar din oameni-oi care existau doar ca să-şi lase lâna averilor tunsă de foarfecele lui şi numele, iluminat de un prestigiu de neînţeles, fiicei sale.

Dar deja când îl cunoscuse pe Tancredi, cel din epoca postgaribaldină, se trezise în faţa unui exemplar neaşteptat de tânăr nobil, la fel de lipsit de sensibilitate ca el, gata să dea cât se poate de avantajos zâmbete şi titluri proprii în schimbul frumuseţii şi bogăţiei altora, chiar dacă ştia să învăluie aceste acţiuni „sedàreşti” cu o graţie şi un farmec pe care el simţea că nu le are şi cărora li se supunea fară să-şi dea seama şi fară ca în vreun fel să le poată înţelege originea. Când, mai târziu, învăţase să-l cunoască mai bine pe Don Fabrizio, regăsi, într-adevăr, în el moliciunea şi incapacitatea de a se apăra, trăsături aparţinând tiparului său de nobil-oaie, dar şi puterea de atracţie diferită ca ton, dar egală în intensitate cu a tânărului Falconeri; în plus, o anumită energie tinzând către abstracţie, o înclinaţie spre a căuta tiparul vieţii în ceea ce ieşea din el însuşi şi nu în ceea ce reuşea să smulgă de la alţii; rămase deci impresionat de această putere de abstracţie, deşi nu i se prezentase şlefuită şi exprimată în cuvinte, cum am încercat să facem aici; îşi dădu seama însă că mare parte din acest farmec izvora din bunele maniere şi înţelese cât de plăcut poate fi un om educat, pentru că în fond el nu e altceva decât un om care elimină manifestările dezagreabile ale unei bune părţi din omenire şi care exercită un soi de altruism profitabil (formulă în care eficacitatea adjectivului îl făcu să tolereze inutilitatea substantivului). Treptat, don Calogero înţelese că un prânz luat împreună nu trebuie neapărat să fie un uragan de clefăieli şi de pete de grăsime; că o conversaţie poate foarte bine să nu semene cu o ceartă între câini; că a da întâietate unei femei e semn de forţă, nu, aşa cum crezuse, de slăbiciune; că de la un interlocutor se poate obţine mai mult dacă i se spune „nu m-am explicat prea bine” în loc de „n-ai priceput o boabă”, şi că, folosind asemenea abilităţi, prânzuri, femei, subiecte şi interlocutori sunt şi spre câştigul celui care a ştiut să le trateze

cum trebuie.

Ar fi hazardat să afirmăm că don Calogero profitase imediat de ceea ce învăţase, dar el ştiu de atunci încolo să se bărbierească puţin mai bine şi să se sperie mai puţin de cantitatea de săpun folosită la spălatul hainelor, nimic altceva; dar din acel moment începu, pentru el şi ai săi, acea constantă rafinare a unei clase care, vreme de trei generaţii, transformă nişte bădărani eficienţi în nişte gentilomi fără apărare.

Prima vizită a Angelicăi la familia Salina în calitate de logodnică s-a desfăşurat conform unei regii impecabile. Comportamentul fetei fusese atât de desăvârşit, încât părea sugerat, gest cu gest, cuvânt cu cuvânt, de Tancredi; dar lentele mijloace de comunicaţie ale vremii făceau imposibilă această eventualitate, aşa că rămăsese doar ipoteza unor sugestii date încă dinaintea logodnei oficiale; ipoteză riscantă chiar şi pentru cine cunoştea foarte bine cât era de prevăzător tânărul Principe, dar nu întru totul absurdă. Angelica sosi la ora şase seara, îmbrăcată în alb şi roz; cu minunatele-i cozi negre umbrite de o pălărie de pai încă văratică, pe care ciorchini de struguri artificiali şi spice aurii evocau discret viile din Gibildolce şi grânarele din Settesoli. Îşi lăsă tatăl în hol şi, legănându-şi fusta amplă, urcă uşoară multele trepte ale scării interioare şi se aruncă în braţele lui Don Fabrizio; îi depuse pe favoriţi două sărutări care fură înapoiate cu pură afecţiune; Principele întârzie o clipă, poate mai mult decât trebuia, să respire parfumul de gardenie al tinerilor obraji. După care Angelica roşi, se retrase o jumătate de pas şi spuse:

— Sunt foarte, foarte fericită…

Se apropie din nou şi, ridicându-se pe vârful picioarelor, îi suspină la ureche: „Zione!”, fericit gag, comparabil în eficacitate nici mai mult nici mai puţin decât cu căruciorul de copii al lui Eisenstein, şi care explicit şi secret cum era, extazie inima simplă a Principelui şi-l înhămă pentru totdeauna la jugul frumoasei fete.

Între timp, don Calogero urca scara şi spunea cât de mâhnită este soţia lui că nu poate să fie acolo, dar cu o seară înainte se

împiedicase în casă şi-şi scrântise piciorul stâng, care acum o durea foarte tare.

— Are glezna cât un dovlecel, Principe.

Don Fabrizio, fericit de mângâierea verbală a Angelicăi şi asigurat, pe de altă parte, de revelaţiile lui don Tumeo că amabilitatea sa nu va avea urmări, se amuză propunând să meargă el însuşi imediat la doamna Sedàra; propunere ce-l înspăimântă pe don Calogero, care, pentru a o respinge, fii nevoit să mai adauge o nenorocire, de data asta o migrenă, care o silea, sărmana de ea, să stea în întuneric.

Între timp Principele îi oferea braţul Angelicăi. Străbătură aproape pe întuneric câteva saloane, slab luminate de lămpi cu ulei care abia lăsau să se vadă drumul; în fund, în perspectivă strălucea „salonul lui Leopoldo”, unde se afla restul familiei, şi această înaintare prin întuneric către centrul luminos al intimităţii avea ritmul unei iniţieri masonice.

Familia se îngrămădea în uşă. Principesa renunţase la propriile-i rezerve în faţa mâniei bărbatului, care, nu e suficient să spunem că le-a respins, ci pur şi simplu le-a fulgerat nimicindu-le; o sărută de mai multe ori pe frumoasa viitoare nepoată şi o strânse în braţe cu atâta putere, încât tinerei îi rămase imprimat pe piele conturul faimosului colier de rubine al familiei Salina, pe care Maria Stella ţinuse să-l poarte în semn de mare sărbătoare, deşi era încă ziuă; Francesco Paolo, băiatul de şaisprezece ani, fu bucuros să aibă ocazia excepţională de a o săruta şi el pe Angelica, sub privirea geloasă, dar neputincioasă a tatălui; Concetta fu deosebit de afectuoasă, bucuria ei era atât de intensă, că-i umplea ochii de lacrimi; celelalte surori se strângeau în jurul ei gălăgioase şi vesele, tocmai pentru că nu erau emoţionate; iar părintele Pirrone care, cu sfinţenie, nu era insensibil la farmecele femeieşti în care-i făcea plăcere să vadă dovada de netăgăduit a bunătăţii divine, simţi cum toate împotrivirile i se topesc în faţa căldurii graţiei (cu g mic). Şi îi şopti:

— *Veni, sponsa, de Libano*[101]*,* trebuind să se înfrâneze ca să

[101] „Vino, mireasă, din Liban“, vers din *Cântarea cântărilor.*

nu-i vină în minte alte versete mai aprinse.

Mademoiselle Dombreuil, aşa cum se cuvine guvernantelor, plângea de emoţie şi strângea între mâinile sale deznădăjduite umerii înfloritori ai copilei spunând:

— *Angelicà, Angelicà, pensons à la joie de Tancrède*[102].

Doar Bendicò, care de obicei era foarte prietenos, mârâia înăbuşit, până când fu admonestat energic de un Francesco Paolo indignat, ale cărui buze fremătau încă.

În douăzeci şi patru din cele patruzeci şi opt de braţe ale lampadarului fusese aprinsă câte o lumânare şi fiecare din ele, candidă şi înflăcărată în acelaşi timp, putea părea o fecioară care se topea de dragoste; florile bicolore de Murano pe tulpina lor de sticlă răsucită priveau în jos, admirând-o pe cea care intra şi trimiţându-i un zâmbet strălucitor şi gingaş. Marele şemineu era aprins mai mult în semn de bucurie, decât ca să încălzească aerul încă destul de cald, şi lumina flăcărilor jucând pe podea făcea să strălucească aurăriile stinse ale mobilierului; şemineul reprezenta într-adevăr vatra familială, simbolul casei, şi în el tăciunii făceau aluzie la fulgerări de dorinţe, jăratecul la înăbuşite ardori.

Principesa, care avea darul neîntrecut de a reduce emoţiile la cel mai mic numitor comun, povesti episoade minunate din copilăria lui Tancredi, şi atât de mult insistă asupra lor, că s-ar fi putut într-adevăr crede că Angelica trebuie să se considere norocoasă că se mărită cu un bărbat care la şase ani fusese atât de înţelept, încât acceptase fără să comenteze nişte clisme indispensabile, şi la doisprezece atât de curajos, încât furase o mână de cireşe. În timp ce era evocat acest episod de temerar banditism, Concetta începu să râdă:

— E un viciu la care Tancredi n-a putut încă renunţa, spuse, îţi aduci aminte, papà, cum în urmă cu două luni ţi-a luat piersicile alea la care ţineai atât de mult? apoi se întunecă brusc la faţă, ca şi cum ar fi fost preşedinta unei societăţi horticole păgubite.

Glasul lui Don Fabrizio puse repede în umbră aceste fleacuri; vorbi despre Tancredi, cel de acum, de tânărul isteţ şi atent, gata

102 Angelica, Angelica, să ne gândim la bucuria lui Tancredi (în franceză în original).

oricând de una din acele ieşiri care-i încântau pe cei ce-l iubeau şi-i exasperau pe ceilalţi; povesti cum în timpul unei şederi la Napoli, prezentat ducesei de Nuştiucum, aceasta făcu o asemenea pasiune pentru el, că voia să-l vadă în casa ei dimineaţa, după-amiaza şi seara, indiferent dacă se afla în salon sau în pat, pentru că, zicea, nimeni nu ştie să povestească *les petits riens*[103] ca el; şi, deşi Don Fabrizio se grăbi să precizeze că pe vremea aceea Tancredi nu împlinise încă şaisprezece ani şi ducesa trecuse de cincizeci, ochii Angelicăi scăpărară pentru că ea avea informaţii precise despre tinerii palermitani şi puternice intuiţii cu privire la purtarea duceselor napoletane.

Dacă din această atitudine a Angelicăi am vrea să deducem că îl iubea pe Tancredi, ne-am înşela: era mult prea orgolioasă şi prea ambiţioasă ca să fie capabilă de acea uitare de sine, fără de care nu există iubire; în plus, slaba cunoaştere a tinerilor şi a societăţii nu-i îngăduia să aprecieze calităţile lui, alcătuite toate din nuanţe subtile; cu toate astea, chiar dacă nu-l iubea, ea era, atunci, îndrăgostită de el, ceea ce e cu totul altceva; ochii albaştri, tandreţea glumeaţă, unele intonaţii dintr-odată grave ale glasului său îi provocau, chiar şi numai când şi le amintea, o tulburare precisă, şi în zilele acelea nu-şi dorea altceva decât să fie frântă de mâinile lui; iar odată frântă, desigur, le va uita şi înlocui, cum de altfel s-a şi întâmplat, dar deocamdată îşi dorea nespus de mult să fie înşfăcată de el. Aşa că descoperirea acelei posibile legături galante (de altfel inexistentă) îi provocă o criză a celei mai absurde. Dintre nenorociri, aceea a geloziei retrospective, criză potolită repede însă de un examen rece al avantajelor erotice şi extra-erotice pe care i le aducea căsătoria cu Tancredi.

Don Fabrizio continua să-l ridice în slăvi pe Tancredi; purtat de iubire, vorbea despre el ca despre un Mirabeau:

— A început devreme şi a început bine, o să ajungă departe.

Fruntea netedă a Angelicăi se înclina aprobând; în realitate n-

---

[103] Nimicurile (în franceză în original).

o preocupa deloc viitorul politic al lui Tancredi. Era una dintre multele fete care cred că evenimentele publice se desfăşoară într-un univers aparte şi nici măcar nu-şi imagina că un discurs al lui Cavour ar fi putut, cu timpul, prin mii de angrenaje minuscule, să-i influenţeze viaţa şi să i-o schimbe. Se gândea în siciliană: „Noi o s-avem «mălaiul», şi asta ajunge, ce tot atâta departe departe?” Naivităţi tinereşti, pe care în viitor le va renega, atunci când, de-a lungul anilor, va deveni una dintre cele mai viperine Egerii de la Montecitorio[104] şi Consulta[105].

— Şi-apoi, Angelica, tu încă nu şui cât e de amuzant Tancredi! Ştie tot, în orice lucru descoperă un aspect neprevăzut. Când eşti cu el, când are chef, lumea apare mai nostimă decât e de obicei, iar uneori mai serioasă.

Cât de amuzant era Tancredi, Angelica o ştia prea bine; că era capabil să descopere universuri noi nu numai că spera, dar avea motiv s-o suspecteze încă de la sfârşitul lunii trecute, în zilele faimosului, dar nu singurului sărut oficial, care a fost într-adevăr mult mai rafinat şi mai savuros decât fusese celălalt unic exemplar dăruit de tânărul grădinar de la Poggio a Caiano, cu peste un an în urmă. Dar Angelicăi îi păsa prea puţin de spiritul sau de inteligenţa logodnicului, în orice caz cu mult mai puţin decât îi păsa dragului Don Fabrizio, atât de drag, desigur, dar şi atât de „intelectual”. În Tancredi ea vedea posibilitatea de a avea un loc de frunte în lumea nobilă a Siciliei, lume pe care o credea plină de minunăţii foarte diferite faţă de cele pe care această lume le avea în realitate, şi mai dorea să găsească în el şi un focos partener de îmbrăţişări. Iar dacă mai era şi superior din punct de vedere intelectual, cu atât mai bine, dar, în ceea ce o privea, ea nu ţinea la asta. Putea oricând să se distreze. Deocamdată, amuzant sau neghiob, ar fi vrut să-l aibă aici, măcar ca s-o gâdile pe ceafa, sub cozi, cum, de altfel, obişnuia să facă.

— Doamne, Dumnezeule, cât aş vrea să fie aici, cu noi,

---

[104] Palat din Roma în care îşi are sediul Camera Deputaţilor.

[105] Palat din Roma, sediu al Curţii Constituţionale.

acum!

Exclamaţie care îi emoţionă pe toţi, atât prin evidenta ei sinceritate, cât şi pentru că nu i se ştia adevărata cauză, şi care încheie fericita primă vizită. Puţin după aceea Angelica şi tatăl ei îşi luară rămas-bun. Precedaţi de un rândaş cu un felinar aprins, care aprindea cu aurul incert al luminii sale roşul frunzelor de platan căzute, tată şi fiică intrară în casa care lui Peppe Căcat îi fusese interzisă de gloanţele ce-i ciuruiseră rinichii.

Un obicei la care Don Fabrizio revenise, după ce-şi recâştigase seninătatea, era acela al lecturilor serale. Toamna, după recitarea rozariului, fiindcă era prea întuneric ca să iasă, familia se aduna în jurul şemineului aşteptând cina, iar Principele le citea alor săi un roman modern, în episoade; o făcea cu o bunăvoinţă sobră care-i ţâşnea prin toţi porii.

Erau anii în care, cu ajutorul romanelor, începeau să se formeze miturile literare ce mai domină încă şi astăzi minţile europene. Sicilia însă, în parte datorită tradiţionalei sale impermeabilităţi la tot ce e nou, în parte pentru că necunoaşterea limbilor străine era foarte răspândită şi în parte, trebuie s-o spunem, şi din cauza samavolnicei cenzuri bourbonice funcţionând prin intermediul vămilor, ignora existenţa lui Dickens, Eliot, George Sand şi a lui Flaubert, până şi pe cea a lui Dumas. Două dintre volumele lui Balzac, e adevărat, ajunseseră prin tot felul de subterfugii în mâinile lui Don Fabrizio, care îşi asumase rolul de cenzor familial, le citise şi, dezgustat, le dăduse unui prieten la care nu ţinea prea mult, spunând că ele erau rodul unui talent fară îndoială viguros, dar extravagant şi „fixat” (astăzi ar fi spus monomaniac); o judecată grăbită, după cum se vede, nu lipsită, de altfel, de o anumită perspicacitate. Nivelul lecturilor era deci destul de coborât, condiţionat cum era de respectul pentru pudoarea virginală a fetelor, de cel pentru scrupulele religioase ale Principesei şi de însăşi demnitatea Principelui, care n-ar fi consimţit să le citească „porcării”, atunci când ai săi erau adunaţi cu toţii împreună.

Era în jur de 10 noiembrie, spre sfârşitul şederii la Donnafugata. Ploua mărunt, se dezlănţuise un mistral care plesnea cu palme furioase de ploaie geamurile, în depărtare se auzeau rostogolindu-se tunete; din când în când câţiva stropi, care găsiseră drumul pentru a pătrunde în primitivele hornuri siciliene, sfârâiau o clipă pe foc şi împestriţau cu negru jăratecul din lemn de măslin. Se citea *Angiola Maria*[106] şi în seara aceea ajunseseră la ultimele pagini: descrierea teribilei călătorii a fetei prin geroasa Lombardie hibernală îngheţa sufletul sicilian al domnişoarelor, chiar dacă erau cufundate în călduţele lor fotolii. La un moment dat se auzi zarvă în camera alăturată şi Mimì, valetul, intră gâfâind:

— Excelenţele Voastre, strigă, uitând de toată educaţia pe care o primise. Excelenţele Voastre, a sosit domnişorul Tancredi! E în curte, îşi descarcă bagajele din trăsură. Maică Precistă, pe o vreme ca asta!

Şi ieşi în fugă.

Surpriza o purtă pe Concetta într-un timp care nu mai corespundea cu cel real şi ea exclamă: „Dragul de el!”, dar însuşi sunetul glasului său o readuse în neconsolatul prezent şi, cum uşor se poate vedea, aceste treceri bruşte de la o temporalitate ascunsă şi plină de căldură la o alta evidentă, dar rece, îi făcură mult rău; din fericire, exclamaţia, pierdută în emoţia generală, nu fu auzită.

Împreună cu Don Fabrizio, care, cu paşii lui uriaşi, era în frunte, se repeziră cu toţii spre scară, străbătură în grabă saloane întunecate şi coborâră; uşa cea mare era larg deschisă spre scara exterioară şi spre curte. Vântul dădea năvală, făcând să tremure pânzele tablourilor, aducând cu el umezeală şi miros de pământ; pe fundalul cerului luminat de fulgere, copacii din grădină se clătinau foşnind ca nişte mătăsuri sfâşiate. Don Fabrizio era gata să iasă pe uşă când pe ultima treaptă apăru o matahală diformă şi greoaie: era Tancredi înfăşurat în enorma pelerină albastră a cavaleriei piemonteze, atât de udă, încât părea să cântărească

---

[106] Roman de Giulio Carcano (1812-1844), operă tipic romantică, povestea unei fete de origine umilă obligată să renunţe la dragostea pentru un tânăr nobil şi bogat.

cincizeci de kile şi să fie de culoare neagră.

— Fii atent, *zione*, nu mă atinge sunt ud leoarcă!

În lumina felinarului din sală i se întrezări chipul. Intră, desfăcu lănţişorul cu care era prinsă pelerina la gât şi dădu drumul hainei, care căzu fleşcăită la pământ cu un zgomot înfundat. Mirosea a câine ud şi nu-şi scosese cizmele de trei zile, dar era pentru Don Fabrizio, care-l îmbrăţişa, băiatul mai iubit decât propriii copii, pentru Maria Stella, nepotul cel drag, calomniat cu perfidie, pentru părintele Pirrone, oiţa mereu rătăcită şi mereu regăsită, pentru Concetta, o fantomă dragă semănând cu iubirea ei pierdută; chiar şi mademoiselle Dombreuil îl sărută cu buzele ei dezobişnuite cu mângâierile şi strigă, sărăcuţa: *„Tancrède, Tancrède, pensons à la joied'Angelicà!”*[107], atât de puţine coarde avea arcul ei, obligată mereu să-şi imagineze bucuriile altora. Până şi Bendicò îşi regăsea dragul tovarăş de joacă, cel care, ca nimeni altul, ştia să-i sufle în nări prin pumnul strâns, dar îşi arătă bucuria câineşte, galopând frenetic în jurul sălii, fără să se sinchisească de cel iubit.

Fu cu adevărat emoţionant momentul acela în care toată familia se strânse în jurul tânărului care se întorcea, cu atât mai iubit, cu cât nu făcea chiar parte din familie, cu atât mai fericit, cu cât iubirea i se oferea împreună cu un sentiment de siguranţă veşnică. Moment emoţionant, dar şi lung. Când primele efuziuni se potoliră, Don Fabrizio îşi dădu seama că în pragul uşii stăteau alte două siluete, ude leoarcă, zâmbitoare şi ele. Tancredi se dezmetici şi râse.

— Scuzaţi-mă cu toţii, m-am zăpăcit din cauza emoţiei. Mătuşă, spuse adresându-se Principesei, mi-am permis să aduc cu mine un prieten drag, contele Carlo Cavriaghi; de altfel, îl cunoaşteţi, a venit de multe ori la vilă, când era în serviciul generalului. Iar celălalt e lăncierul Moroni, ordonanţa mea.

Soldatul, zâmbind cu chipul lui tâmp de om cinstit, stătea în poziţie de drepţi, în timp ce apa îi picura de pe postavul gros al

---

[107] Tancredi, Tancredi, să ne gândim la bucuria Angelicăi! (În franceză în original.)

mantalei. Micul conte însă nu stătea drepţi; după ce-şi scosese chipiul ud şi fleşcăit, săruta mâna Principesei, zâmbea şi le tulbura pe fete cu mustăcioara lui blondă şi cu caracteristicul său graseiat.

— Şi când te gândeşti că mi s-a spus că aici la voi nu plouă niciodată! Fir-ar să fie, de două zile parcă suntem într-un fluviu! apoi deveni serios: Ia ascultă, Falconeri, unde e domnişoara Angelica? M-ai târât de la Napoli până aici, ca să mi-o arăţi. Văd multe fete frumoase, dar pe ea nu. Şi adresându-se lui Don Fabrizio: Ştiţi, Principe, dacă te iei după el, Angelica e regina din Saba! Să mergem imediat să ne plecăm în faţa acestei *formosissima et nigerrima!*[108] Hai, mişcă-te, catârule!

Vorbea aşa, aducând limbajul popotelor în severul salon, cu dublul său şir de strămoşi înzăuaţi şi înzorzonaţi, şi toţi se amuzau. Dar Don Fabrizio şi Tancredi ştiau mai mult: îl cunoşteau pe don Calogero, o cunoşteau pe „Frumoasa Iapă” de nevastă-sa, incredibila delăsare a casei bogătanului ăluia, lucruri pe care candida Lombardie le ignora.

Don Fabrizio interveni:

— Ascultă, conte, dumneata credeai că în Sicilia nu plouă niciodată şi totuşi vezi că toarnă cu găleata. N-aş vrea să crezi că la noi nu există pneumonii şi apoi să cazi la pat cu patruzeci de grade febră. Mimì, îi spuse valetului, aprinde focul în camera domnişorului Tancredi şi în cea verde, din aripa oaspeţilor. Pregăteşte odăiţa de alături pentru soldat. Iar, dumneata, conte, mergi să te usuci bine şi să-ţi schimbi hainele. Am să-ţi trimit un punch şi nişte biscuiţi; masa se serveşte la opt, peste două ore.

Cavriaghi era de prea multe luni obişnuit cu milităria ca să nu se supună imediat vocii autoritare, salută şi îl urmă fără să crâcnească pe valet. Moroni târî după el cuferele ofiţerilor şi săbiile în tecile lor căptuşite cu postav verde.

În timpul ăsta Tancredi scria: „Mult iubită Angelica, am sosit, şi am sosit pentru tine. Sunt îndrăgostit ca un motan, dar şi ud ca

---

[108] Aluzie la felul în care este descrisă ia Biblie regina din Saba: *bellissima e nerissima*. Aici: „foarte bine făcută şi foarte brunetă”.

un broscoi, murdar ca un câine vagabond şi înfometat ca un lup. Imediat ce mă voi spăla şi voi considera că sunt demn să mă arăt frumoasei frumoaselor, mă reped până la tine. Peste două ore. Omagiile mele dragilor tăi părinţi. Ţie… nimic deocamdată.” Textul fu supus aprobării Principelui, iar acesta, care fusese întotdeauna un admirator al stilului epistolar al lui Tancredi, îl aprobă zâmbind, şi biletul fu imediat trimis peste drum.

Atât de mare era elanul bucuriei generale, că un sfert de oră le fu suficient celor doi tineri ca să se usuce, să se cureţe, să-şi schimbe uniformele şi să se întâlnească în „salonul Leopoldo”, în faţa şemineului, unde beau ceai şi coniac şi se lăsau admiraţi. În vremurile acelea nu exista nimic mai puţin militar decât vechile familii aristocratice siciliene, ofiţerii bourboni nu fuseseră niciodată văzuţi în saloanele palermitane şi puţinii garibaldini care reuşiseră să pătrundă acolo, fură priviţi mai degrabă ca nişte sperietori pitoreşti decât ca nişte militari adevăraţi. De aceea cei doi tineri ofiţeri erau în realitate primii pe care fetele din familia Salina îi vedeau de aproape; amândoi cu haina la două rânduri, Tancredi cu nasturii de argint ai lăncierilor, Carlo cu cei auriţi ai bersalierilor, primul cu gulerul înalt din catifea neagră brodată cu portocaliu, celălalt cu stacojiu, îşi întindeau spre foc picioarele îmbrăcate în postav albastru şi postav negru. Pe mâneci „flori” de argint şi de aur se deschideau în arabescuri, zvâcniri şi reluări fară sfârşit, o încântare pentru copilele obişnuite cu redingotele severe şi fracurile funebre. Romanul pilduitor zăcea aruncat în spatele unui fotoliu.

Don Fabrizio nu reuşea să înţeleagă: şi-i amintea pe amândoi roşii ca racul şi neîngrijiţi.

— Dar cum, voi, garibaldinii, nu mai purtaţi cămaşa roşie?

Amândoi se întoarseră ca şi cum i-ar fi muşcat o viperă.

— Ce garibaldini, *zione*? Am fost odată, acum gata. Cavriaghi şi cu mine suntem ofiţeri în armata Maiestăţii Sale, Regele Sardiniei, pentru câteva luni încă, al Italiei peste puţin.

Când s-a dizolvat armata lui Garibaldi puteam alege să ne

întoarcem acasă sau să rămânem în armata Regelui. El şi cu mine, ca toţi oamenii cumsecade, am intrat în armata adevărată. Nu puteam rămâne cu ăia, nu-i aşa, Cavriaghi?

— Doamne fereşte, ce adunătură! Indivizi iuţi de mână, buni să tragă, şi atât. Acum suntem printre oameni de condiţie bună, suntem ofiţeri de-adevăratelea, ce mai!

Şi îşi ridica mustăcioara cu o strâmbătură de adolescent scârbit.

— Ne-au luat un grad, ştii, *zione*, atât de puţină încredere aveau în experienţa noastră militară; eu din căpitan am devenit din nou locotenent, uite, şi arătă arabescurile „florilor”. El din locotenent, sublocotenent. Dar suntem atât de mulţumiţi, de parcă ne-ar fi avansat. Cu totul altfel suntem respectaţi acum pentru uniformele noastre.

— Cred şi eu, îl întrerupse Cavriaghi, acum oamenii nu se mai tem că le furăm găinile.

— Trebuia să vezi de la Palermo până aici, când ne opream la staţiunile de poştă, să schimbăm caii! Era de-ajuns să spunem: Ordine urgente în serviciul Maiestăţii Sale, şi caii apăreau ca prin farmec, în timp ce noi arătam ordinele care nu erau altceva decât notele de plată de la hotelul din Napoli, bine împăturite şi sigilate!

Odată epuizată conversaţia despre schimbările din armată, trecură la subiecte mai plăcute. Concetta şi Cavriaghi se aşezaseră împreună puţin mai deoparte şi tânărul conte îi arăta darul pe care-l adusese de la Napoli: *Cânturile* lui Aleardo Aleardi, pentru care alesese o legătură splendidă. Pe pielea de un albastru închis era gravată adânc o coroană princiară şi dedesubt iniţialele ei: „C.C.S.” Puţin mai jos, cu caractere mari şi semănând vag cu cele gotice, era scris: „Întotdeauna surdă”. Concetta, amuzată, râdea.

— Dar de ce surdă, conte? C.C.S. Aude foarte bine.

Chipul tânărului conte se aprinse de o pasiune juvenilă.

— Surdă, da, surdă, domnişoară, surdă la suspinele mele, surdă la gemetele mele, şi oarbă, oarbă la rugăminţile pe care ochii mei vi le adresează. Dacă aţi şti cât am pătimit la Palermo, când voi aţi plecat încoace, nici măcar o salutare, nici măcar un

semn, atunci când trăsurile se îndepărtau pe alee! Şi vreţi să nu vă spun surdă? Nemiloasă, asta ar fi trebuit să scriu.

Fervoarea lui literară fu îngheţată de rezerva fetei:

— Sunteţi încă obosit din cauza călătoriei prea lungi, nu staţi bine cu nervii. Calmaţi-vă. Mai bine citiţi-mi o poezie frumoasă.

În timp ce bersalierul citea duioasele versuri cu o voce întristată şi făcând pauze pline de descurajare, Tancredi, în faţa şemineului, scotea din buzunar o cutiuţă de atlaz albastru.

— Iată inelul, *zione*, inelul pe care i-l dau Angelicăi, sau mai bine spus cel pe care i-l dăruieşti tu cu mâna mea.

Deschise cutiuţa şi apăru un safir aproape bleumarin, tăiat în opt feţe teşite, strâns înconjurat de o mulţime de mici diamante de o puritate extraordinară. O bijuterie puţin întunecată, dar în perfectă concordanţă cu gustul funebru al vremii şi care valora clar cele trei sute de uncii expediate de Don Fabrizio. În realitate, costase mult mai puţin, în lunile acelea de semi jafuri, când lumea fugea înspăimântată, la Napoli se găseau splendide bijuterii de ocazie; cu diferenţa de preţ reuşise să cumpere o broşă, o amintire pentru Schwarzwald. Concetta şi Cavriaghi fură chemaţi şi ei să admire inelul, dar nu se mişcară, pentru că micul conte îl văzuse deja, iar Concetta amână pentru mai târziu această plăcere. Inelul trecu dintr-o mână într-alta, fu admirat, lăudat şi fu preamărit bunul-gust previzibil al lui Tancredi. Don Fabrizio întrebă:

— Dar pentru măsură cum vom face? Va trebui să trimitem inelul la Girgenti să-l transforme.

Ochii lui Tancredi sclipiră şireţi:

— Nu va fi nevoie, unchiule, măsura e exactă, am luat-o dinainte.

Don Fabrizio tăcu: recunoscuse un maestru.

Cutiuţa ocolise tot şemineul şi se întoarse în mâinile lui Tancredi, când din spatele uşii se auzi un şoptit:

— Se poate?

Era Angelica. Din cauza grabei şi a emoţiei nu găsise ceva mai bun să se apere de potopul de-afară, decât un „scappolare”, una din acele uriaşe pelerine ţărăneşti din stofa foarte aspră;

înfăşurat în rigidele cute bleumarin, trupul îi apărea subţire ca o trestie, de sub gluga udă, ochii verzi, nerăbdători şi rătăciţi, vorbeau de voluptate.

La vederea contrastului dintre frumuseţea fetei şi aspectul ţărănesc al veşmântului, Tancredi se simţi parcă biciuit: se ridică, alergă spre ea fară să scoată o vorbă şi o sărută pe gură. Cutiuţa pe care o ţinea în mâna dreaptă gâdila ceafa înclinată a fetei. Apoi apăsă pe resort, luă inelul, îl puse pe degetul fetei şi cutiuţa căzu jos.

— Ţine, frumoaso, e pentru tine, de la Tancredi al tău. Apoi ironia-i se redeşteptă: Şi mulţumeşte-i şi unchiului pentru el.

O îmbrăţişă din nou. O nelinişte senzuală îi făcea pe amândoi să tremure. Salonul, persoanele prezente erau foarte departe, şi lui i se păru că prin sărutările acelea lua din nou în stăpânire Sicilia, regiunea aceea minunată şi perfidă, pe care Falconeri o stăpâniseră secole de-a rândul şi care acum, după o revoltă deşartă, i se supunea din nou, aşa cum făcuse întotdeauna cu ai săi, cu desfătări trupeşti şi recolte aurite.

Din cauza sosirii bine-veniţilor oaspeţi, întoarcerea la Palermo fu amânată, şi urmară două săptămâni încântătoare. Furtuna care însoţise călătoria celor doi ofiţeri fusese ultima dintr-un şir şi după aceea străluci vara Sfântului Martin[109] , care, în Sicilia, e adevăratul anotimp al voluptăţii: o atmosferă luminoasă şi azurie, o oază de blândeţe în desfăşurarea aspră a anotimpurilor, care cu delicateţea ei convinge şi corupe simţurile, iar cu căldura uşoară şi plăcută invită la goliciuni secrete. Nu e cazul să vorbim despre goliciuni erotice în palatul din Donnafugata, dar abunda acolo o senzualitate exaltată, cu atât mai picantă, cu cât era mai vârtos înăbuşită. Palatul principilor Salina fusese în urmă cu optzeci de ani un cuib al acelor tainice plăceri în care se complăcuse secolul al XVIII-lea aflat la crepuscul; dar regenţa rigidă a principesei Carolina, religiozitatea regăsită a Restauraţiei,

---

[109] Vara Sfântului Martin este perioada în care toamna, după primele zile friguroase, urmează un timp frumos cu temperaturi destul de ridicate.

caracterul desfrânat doar din naivitate al actualului Don Fabrizio făcuseră să fie pur şi simplu uitate ciudatele sale rătăciri; drăcuşorii cu peruci pudrate fuseseră puşi pe fugă; mai existau încă, fară îndoială, dar în stare larvară, hibernând sub grămezi de praf în cine ştie care pod al uriaşei clădiri. Intrarea în palat a frumoasei Angelica trezise oarecum aceste larve, cum poate se mai ţine minte; dar sosirea tinerilor îndrăgostiţi fii cea care trezi cu adevărat instinctele pitite în casă; ele apăreau acum peste tot, ca nişte furnici deşteptate de soare, dezintoxicate poate, dar peste măsură de vivace. Arhitectura, decoraţia rococo însăşi, cu arcuirile lor neprevăzute, evocau întinderi şi sâni ridicaţi; deschiderea oricărei uşi foşnea ca o perdea de alcov.

Cavriaghi era îndrăgostit de Concetta, dar, copil cum era, nu numai la înfăţişare, ca Tancredi, dar şi în felul său de a fi, îşi manifesta iubirea în ritmurile uşoare ale lui Prati[110] şi Aleardi, în visuri de răpiri la lumina lunii, cărora nu avea curajul să le prevadă şi urmarea logică şi care, de altfel, erau înăbuşite în faşă de surzenia Concettei. Nu se ştie dacă, în singurătatea camerei sale verzi, el nu se lăsa în voia unor dorinţe mai concrete; un lucru e sigur: la scenografia galantă a acelei toamne, el contribuia doar cu schiţe de nori şi de orizonturi evanescente, nu şi cu construcţii arhitectonice. În schimb, celelalte două fete, Carolina şi Caterina, îşi jucau destul de bine rolul în simfonia de dorinţe, care în acel noiembrie răsuna în tot palatul, amestecându-se cu murmurul fântânilor arteziene, cu tropăitul cailor în călduri din grajduri şi cu târâitul carilor care-şi săpau cu tenacitate cuiburile nupţiale în mobilele vechi. Erau foarte tinere şi atrăgătoare şi, chiar fară să aibă vreun iubit, se trezeau prinse în valul aţâţător în care se scăldau ceilalţi; şi deseori sărutul pe care Concerta i-l refuza lui Cavriaghi, îmbrăţişarea Angelicăi care nu-l săturase pe Tancredi se răsfrângeau în fiinţa lor, se lipeau uşor de trupurile lor neatinse încă şi stârneau vise, ele însele visau şuviţe de păr umezite de plăcute sudori, gemete scurte. Până şi nefericita mademoiselle

[110] Giovanni Prati (1814-1884), poet şi om politic italian.

Dombreuil, tot funcţionând ca paratrăsnet, aşa cum psihiatrii se molipsesc şi cedează freneziilor bolnavilor lor, fu atrasă de vârtejul acela tulbure şi plăcut; când, după o zi de urmăriri şi pânde moralizatoare, se întindea în patu-i singuratic, îşi pipăia sânii veştejiţi şi invoca murmurând la întâmplare numele lui Tancredi, Carlo sau Fabrizio…

Centrul şi motorul acestei exaltări senzuale era, desigur, perechea Tancredi-Angelica. Căsătoria sigură, deşi îndepărtată, îşi întindea anticipat umbra-i încrezătoare pe teritoriul pârjolit al dorinţelor reciproce. Diferenţa de clasă îl făcea pe don Calogero să creadă că, la nobili, lungile discuţii ferite de privirile celorlalţi erau fireşti, iar pe Principesa Maria Stella că erau normale, în lumea lui Sedàra, desele vizite ale Angelicăi şi o anumită libertate în purtare, pe care nu le-ar fi îngăduit la fiicele sale. Şi aşa, vizitele Angelicăi la palat deveniră tot mai dese până la a fi aproape permanente şi ea ajunse să fie doar de formă însoţită de tată, care se ducea imediat în biroul administraţiei ca să descopere (sau să urzească) tainice comploturi, sau de cameristă, care dispărea în bucătărie ca să bea cafea sau să-i indispună pe nefericiţii servitori.

Tancredi voia ca Angelica să cunoască întregul palat cu tot amalgamul lui de camere vechi şi noi pentru oaspeţi, apartamente de reprezentanţă, bucătării, capele, teatre, colecţii de tablouri, şoproane mirosind a piele, grajduri, sere înăbuşitoare, coridoare, antreuri, scăriţe, terase şi porticuri, şi mai ales o serie de apartamente părăsite şi goale, uitate de decenii, care formau un labirint încurcat şi misterios. Tancredi nu-şi dădea seama (sau îşi dădea seama prea bine) că o trăgea pe fată către centrul misterios al unui ciclon al simţurilor, iar Angelica, pe vremea aceea, voia ceea ce hotărâse Tancredi. Incursiunile în uriaşa clădire erau interminabile, porneau ca spre un tărâm necunoscut, şi necunoscut era cu adevărat, pentru că în apartamentele acelea nici măcar Don Fabrizio nu pusese vreodată piciorul, ceea ce, de altfel, îi producea o mare mulţumire, pentru că obişnuia să spună că un palat căruia i se cunosc toate încăperile nu e demn să fie locuit.

Cei doi îndrăgostiţi se îmbarcau spre Cythera[111] pe o corabie făcută din camere întunecate şi camere însorite, din încăperi fastuoase sau mizerabile, goale sau ticsite cu epave de mobilă de tot felul. Plecau însoţiţi de mademoiselle Dombreuil sau de Cavriaghi (părintele Pirrone cu înţelepciunea ordinului din care făcea parte nu acceptă niciodată s-o facă), uneori de amândoi, şi aparenţele erau salvate. Dar în palat nu era greu să-l faci să se rătăcească pe cel care vrea să te urmărească, era suficient să intri pe un coridor (erau unele foarte lungi, strâmte şi întortocheate, cu ferestruici zăbrelite, care nu puteau fi străbătute fară o oarecare nelinişte), să coteşti pe o galerie, să urci pe o scăriţă complice, şi cei doi tineri erau departe, invizibili şi singuri ca pe o insulă pustie. Rămâneau să-i privească doar un chip dintr-un pastel şters, pe care inexperienţa pictorului îl pictase lipsit de privire, sau o ciobăniţă, care-şi dădea imediat acordul, de pe un tavan decolorat. Cavriaghi, de altfel, obosea repede şi cum găsea în drumul său o încăpere cunoscută sau vreo scăriţă care ducea în grădină, o ştergea englezeşte, atât ca să-i facă plăcere prietenului său, cât şi ca să meargă să suspine privind mâinile de gheaţă ale Concettei. Guvernanta rezista mai mult, dar nu la nesfârşit; câtăva vreme se mai auzeau strigătele ei tot mai îndepărtate, cărora nu le răspundeau niciodată: „*Tancrède, Angelicà, ou êtes-vous?*”[112] Apoi totul se închidea în tăcerea străpunsă doar de galopul şoarecilor deasupra tavanelor, de fâşâitul unei scrisori centenare rătăcite acolo, pe care vântul o împingea pe podea: toate pretexte pentru spaime dorite, pentru atingeri liniştitoare. Şi Eros era mereu cu ei, maliţios şi puternic, jocul în care îi atrăgea pe cei doi logodnici era primejdios şi plin de farmec. Pentru amândoi, abia ieşiţi din copilărie, jocul era o plăcere în sine, se bucurau fugind unul după celălalt, rătăcindu-se, regăsindu-se, iar când se regăseau, simţurile lor stârnite aveau prioritate şi cele cinci degete ale lui care se prindeau într-ale ei, cu un gest drag senzualilor

[111] Insulă grecească, asociată cu Afrodita, zeiţa iubirii. „Îmbarcarea spre Cythera“, motiv literar şi artistic, deosebit de frecvent în poezia şi pictura secolului al XIX-lea.
[112] Tancredi, Angelica, unde sunteţi? (În franceză în original.)

nehotărâţi, atingerea uşoară a vinelor palide de pe palmă, le răscoleau întreaga fiinţă, prevestind mângâieri mai insinuante.

O dată ea se ascunsese în spatele unui tablou enorm aşezat direct pe podea, şi pentru o clipă *Arturo Corbera la asediul Antiohiei* ocroti tulburarea plină de speranţă a fetei, dar când fu descoperită, cu zâmbetul mânjit de pânze de păianjen şi mâinile acoperite de praf, fu prinsă în braţe şi strânsă, şi trecu o eternitate până spuse „Nu, Tancredi, nu”, refuz care era o invitaţie, pentru că de fapt el nu făcea altceva decât să pironească în ochii ei extrem de verzi albastrul alor săi. Altă dată, într-o dimineaţă luminoasă şi rece, ea tremura îmbrăcată încă într-o rochie de vară, el o îmbrăţişă pe un divan acoperit cu o cuvertură sfâşiată, răsuflarea ei parfumată îi clătina părul de pe frunte, fură chinuitoare momente de extaz, în care dorinţa se transforma în supliciu, iar nerăbdarea în plăcere.

În apartamentele părăsite, camerele nu aveau nici fizionomie precisă, nici nume, şi asemeni descoperitorilor Lumii Noi, ei botezau încăperile prin care trecuseră cu numele a ceea ce li se întâmplase acolo: un vast dormitor în alcovul căruia trona spectrul unui pat cu un baldachin împodobit cu schelete de pene de struţ, rămase în amintire drept „camera penelor”, o scăriţă cu treptele de ardezie tocite şi crăpate fu numită de Tancredi „scara fericitei alunecări”. De mai multe ori se întâmplă să nu mai ştie unde se aflau, după multe ocoluri, întoarceri, urmăriri, lungi popasuri burduşite de şoapte şi de atingeri, se rătăceau şi trebuiau să se aplece pe o fereastră fără geamuri pentru a înţelege, după aspectul unei curţi, după perspectiva grădinii, în care aripă a palatului se aflau. Uneori însă nu reuşeau nici aşa să-şi dea seama, pentru că fereastra dădea nu spre una din curţile cele mari, ci spre o curticică interioară, anonimă şi ea şi necunoscută, marcată doar de hoitul unei pisici sau de obişnuita grămăjoară de paste cu sos, nu se ştie dacă vomată sau aruncată acolo; şi de la o altă fereastră se zăreau ochii vreunei cameriste bătrâne. Într-o după-amiază găsiră într-un scrin cu trei picioare patru *carillon*, cutiile muzicale cu care se delecta afectata ingenuitate a secolului al XVIII-lea. Trei

dintre ele, acoperite de praf şi pânze de păianjen rămaseră mute, dar a patra, mai nouă, mai bine închisă în caseta de lemn înnegrit, îşi puse în mişcare cilindrul de aramă presărat cu bare, şi ciocănelele din oţel se înălţară şi făcură să răsune o melodie gingaşă cu sunete argintii: faimosul *Carnaval din Veneţia,* şi sărutările lor începură să aibă ritmul acelor sunete ale unei veselii pierdute; iar când se desprinseră din îmbrăţişare, îşi dădură seama cu uimire că sunetele încetaseră de mult şi că mângâierile lor nu urmaseră altă cale decât aceea a amintirii unei fantome de muzică.

O dată surpriza fu cu totul diferită. Într-o încăpere a vechii aripi pentru oaspeţi dădură peste o uşă ascunsă de un dulap; închizătoarea centenară cedă uşor degetelor care se bucurau să se împletească şi să se strângă pentru a o forţa; în spatele ei o scară lungă se deschidea în curbe uşoare cu treptele ei de marmură roz. În vârf, o altă uşă, deschisă şi cu capitonajul gros sfâşiat, şi apoi un mic apartament graţios şi ciudat, şase cămăruţe strânse în jurul unui salon de mărime mijlocie, toate, inclusiv salonul, cu podele din marmură foarte albă, puţin înclinate spre o rigolă laterală. *Pe tavanele joase, bizare stucaturi colorate pe care umezeala le făcuse din fericire de neînţeles*[113]*, pe pereţi uriaşe oglinzi uimite, atârnate prea jos, *una spartă de o lovitură aproape în centru*, fiecare cu un sfeşnic răsucit din secolul al XVIII-lea; ferestrele dădeau spre o curticică izolată, un soi de puţ orb şi surd care lăsa să între o lumină cenuşie şi pe care nu mai apărea nicio altă deschidere. În fiecare cameră şi în salon, divane mari, prea mari, sub ţintele cărora erau urme de mătase smulsă; rezemătoare pătate; pe şemineuri, delicate şi complicate sculpturi în marmură, nuduri paroxistice, martirizate însă, mutilate de lovituri furioase date cu ciocanul. Umezeala pătase pereţii sus şi, cel puţin aşa părea, şi mai jos, la înălţimea unui om, unde desenase în nuanţe

[113] * În descrierea apartamentului sadicilor, cele patru fragmente scrise cu caractere cursive din această pagină au fost adăugate la manuscrisul din 1957 şi nu există în versiunea dactilografiată dictată lui Francesco Orlando. Textul din al treilea fragment este în manuscrisul dactilografiat: „Era foarte adânc şi nu conţinea nimic, în afara unui sul de stofa murdară, aşezat în picioare într-un colţ.“ (N. ed.)

întunecate imagini ciudate, reliefuri neobişnuite. Tancredi, îngrijorat, n-o lăsă pe Angelica să atingă dulapul în perete din salon, îl deschise el însuşi. Era foarte adânc şi *conţinea lucruri ciudate: gheme de sfoară din mătase subţire, cutiuţe de argint decorate în manieră obscenă, cu etichete minuscule în exterior, scrise cu o grafie elegantă şi conţinând indicaţii de neînţeles, ca prescurtările care se puteau citi pe vasele dintr-o farmacie: „Estr. Catch.”, „Tirch-stram.”, „Part-opp”; sticluţe cu conţinutul evaporat*, un sul de stofă murdară, aşezat în picioare într-un colţ; înăuntru un mănunchi de mici bice, cravaşe din vână de bou, unele cu mânere de argint, altele acoperite până la jumătate cu o mătase fină, foarte veche, albă cu dunguliţe albastre, pe care se puteau observa trei rânduri de pete negricioase şi unelte metalice inexplicabile. Tancredi se temu, chiar şi de sine însuşi, *înţelegând că ajunsese în nucleul secret, centrul de iradiere a neliniştilor carnale ale palatului.*

— Să plecăm, iubito, aici nu e nimic interesant.

Închiseră cu grijă uşa, coborâră în tăcere scara, împinseră dulapul la loc, şi toată ziua sărutările lui Tancredi fură delicate, ca date în somn şi în ispăşire.

La drept vorbind, după Ghepard, biciul părea să fie obiectul cel mai des întâlnit la Donnafugata. A doua zi după descoperirea din apartamentul enigmatic, cei doi îndrăgostiţi dădură peste o altă cravaşă, foarte diferită. Nu o găsiră în apartamentele necunoscute, ci în cel venerat, cunoscut sub numele de „al ducelui sfânt”, cel mai îndepărtat din palat. Acolo, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, un Salina se retrăsese ca într-o mănăstire privată şi făcuse penitenţă, pregătindu-şi astfel calea spre cer. Erau nişte camere mici şi joase, asemănătoare cu cele ale celor mai săraci ţărani, cu podeaua din lut simplu şi cu pereţii văruiţi. Ultima dădea spre o mică terasă, de pe care puteai controla întinderea galbenă de moşii încălecând alte moşii, toate scăldate într-o lumină tristă. Pe un perete, un crucifix uriaş, mai mare decât un stat de om: capul Domnului martirizat atingea tavanul, iar picioarele însângerate erau aproape de podea, rana din coastă părea o gură căreia

cruzimea îi interzisese să rostească ultimele cuvinte de mântuire. Alături de cadavrul divin atârna, agăţat într-un cui, un bici cu mânerul scurt, din care se desprindeau şase fâşii de piele întărite deja, terminate cu şase bile de plumb mari cât nişte alune. Era „disciplina” ducelui sfânt. În camera aceea, Giuseppe Corbèra, duce de Salina, se biciuia în faţa propriului Dumnezeu şi a propriei moşii şi poate i se părea că picăturile de sânge ajungeau pe pământurile sale pentru a le răscumpăra; în exaltarea sa trebuie să i se fi părut că doar prin acest botez ispăşitor, ele deveneau cu adevărat ale sale, sânge din sângele său, carne din carnea sa, cum se spune. Numai că brazdele de pământ fuseseră pierdute şi multe din cele care se vedeau de acolo de sus aparţineau altora, lui don Calogero chiar; lui don Calogero, deci Angelicăi, deci viitorului lor fiu. Revelaţia răscumpărării prin frumuseţe, în paralel cu cealaltă răscumpărare, prin sânge, îi dădu lui Tancredi un soi de ameţeală. Angelica în genunchi săruta picioarele rănite ale Cristului.

— Vezi, tu eşti ca unealta aceea, foloseşti aceloraşi scopuri.

Şi arăta spre „disciplină”, dar cum Angelica nu înţelegea şi, ridicându-şi capul frumos şi gol, zâmbea, el se aplecă şi, aşa îngenuncheată cum era, îi dădu o sărutare atât de violentă, că o făcu să geamă pentru că îi răni buza şi îi zgârie cerul gurii.

Aşa îşi petreceau cei doi zilele în vagabondări visătoare. Descopereau infernuri pe care apoi iubirea le reabilita, îşi aminteau de paradisuri trecute cu vederea pe care aceeaşi iubire le profana apoi; pericolul de a opri jocul pentru a încasa imediat miza se înteţea, îi presa pe amândoi, în cele din urmă nu mai căutau şi se duceau pierduţi spre cele mai izolate încăperi, cele din care niciun strigăt n-ar fi putut fi auzit de cineva; dar oricum n-ar fi fost strigăte, doar implorări şi suspine înăbuşite. Şi totuşi, rămâneau unul lângă altul, strângându-se inocent în braţe şi privindu-se cu compătimire. Cele mai periculoase pentru ei erau camerele vechii aripi pentru oaspeţi: izolate, mai curate, fiecare cu patul său frumos cu salteaua făcută sul, pe care cu o simplă lovitură a mâinii ar fi putut s-o întindă… Într-o zi, nu mintea lui

Tancredi, care nu avea nimic de spus în această privinţă, ci tot sângele său hotărâse să pună capăt situaţiei. În dimineaţa aceea Angelica, ca o minunată canalie ce era, îi spusese:

— Sunt novicea ta, aducându-i în minte cu claritatea unei invitaţii prima întâlnire a dorinţelor lor.

Şi deja femeia despletită se oferea, deja masculul era pe cale să învingă bărbatul, când bubuitul clopotului bisericii se prăbuşi aproape perpendicular peste trupurile lor întinse, adăugând propriul freamăt celorlalte, şi atunci buzele înlănţuite se desfăcură într-un zâmbet. Îşi reveniră; a doua zi Tancredi trebuia să plece.

Acelea au fost cele mai frumoase zile din viaţa lui Tancredi şi din cea a Angelicăi, vieţi care urmau să fie atât de pestriţe, atât de păcătoase pe inevitabilul fond de durere. Dar atunci ei nu ştiau asta şi urmăreau un viitor pe care îl credeau cât se poate de concret, ca să rezulte apoi plăsmuit din nimic altceva decât din fum şi vânt. Când ajunseră să fie bătrâni şi inutil de înţelepţi, gândurile li se întorceau la zilele acelea cu o insistentă părere de rău: fuseseră zilele dorinţei mereu prezente, pentru că mereu înfrântă, ale paturilor multe care se oferiseră şi care fuseseră respinse, ale impulsului senzual care tocmai pentru că fusese înăbuşit se sublimase, o clipă, în renunţare, adică în dragoste adevărată. Zilele acelea fură şi preludiul căsniciei lor care, şi din punct de vedere erotic, fu un eşec; un preludiu însă care luă înfăţişarea unui întreg de sine stătător, minunat şi scurt, asemeni uverturilor care supravieţuiesc operelor uitate şi care conţin, de abia schiţate şi cu veselia lor ascunsă de pudoare, toate ariile care urmau să fie apoi dezvoltate fără pricepere în operă – şi să dea greş.

Când Angelica şi Tancredi se întorceau în lumea celor vii din exilul lor în universul viciilor moarte, al virtuţilor uitate şi mai ales al dorinţei veşnice, erau primiţi cu o binevoitoare ironie.

— V-aţi prostit de tot, copii, să mergeţi să vă umpleţi aşa de praf. Uită-te la tine, în ce hal eşti, Tancredi! zâmbea Don Fabrizio. Şi nepotul mergea să se scuture.

Cavriaghi, aşezat călare pe un scaun, fuma mâhnit o „Virginia" şi se uita la prietenul său care se spăla pe faţă şi pe gât, pufnind de ciudă când vedea că apa devenea de culoarea cărbunelui.

— Eu nu zic nu, Falconeri, domnişoara Angelica e cea mai frumoasă „tosa"[114] pe care am văzut-o vreodată, dar asta nu-i o scuză. Sfinte Dumnezeule, mai puneţi frâne, astăzi aţi stat singuri trei ore. Dacă sunteţi chiar atât de îndrăgostiţi, căsătoriţi-vă imediat şi nu mai faceţi lumea să râdă. Ar fi trebuit să vezi ce mutră a făcut azi taică-său, când a ieşit din birourile administraţiei şi a văzut că voi mai navigaţi încă în oceanul acela de camere! Frâne, dragă prietene, frâne vă trebuie, şi voi, sicilienii, aveţi cam puţine!

Predica, bucuros că poate să-şi impună propria înţelepciune camaradului mai în vârstă, verişorului „surdei" Concetta. Tancredi îşi ştergea părul şi turba de furie: să fie acuzat că n-are frâne, el, care avea atâtea că ar fi putut opri un tren! Pe de altă parte, obraznicul bersalier nu greşea prea tare: trebuia să se gândească şi la aparenţe, numai că devenise atât de moralist din invidie, pentru că era clar: curtea pe care i-o făcea Concettei nu folosea la nimic. Şi pe urmă, Angelica! Gustul atât de delicat al sângelui, când îi muşcase azi interiorul buzei! Şi felul în care se mlădiase la îmbrăţişarea lui! Dar era adevărat, nu avea niciun sens.

— Mâine o să mergem să vizităm biserica, escortaţi de părintele Pirrone şi de monseniorul Trottolino.

Între timp Angelica se dusese să-şi schimbe rochia în camera fetelor.

— *Mais, Angelicà, est-ce Dieu possibile de se mettre en un tel état?*[115] se indigna mademoiselle Dombreuil, în timp ce frumoasa în corset şi jupon îşi spăla braţele.

Apa rece îi mai potolea aprinderea şi îşi spuse că guvernanta avea dreptate: ce sens avea să se obosească atâta, să se umple de

---

[114] Fată (în dialectul lombard).

[115] Dar cum Dumnezeu, Angelica, poţi să ajungi în halul ăsta? (În franceză în original.)

praf în halul ăla, să facă lumea să zâmbească. Şi pentru ce? Ca să se lase privită în ochi, să se lase mângâiată de degetele acelea subţiri sau pentru puţin mai mult… Iar buza o mai durea încă.

— Gata. Mâine vom rămâne în salon cu ceilalţi.

Dar a doua zi aceiaşi ochi, aceleaşi degete îşi recăpătau din nou vraja şi cei doi îşi reluau nebunescul joc de-a v-aţi ascunselea.

Rezultatul paradoxal al acestor planuri, separate, dar convergente, era că seara, la cină, cei doi îndrăgostiţi erau cei mai senini, bazându-se pe iluzoriile bune intenţii pentru a doua zi, şi se amuzau să facă ironii pe seama gesturilor amoroase ale celorlalţi, atât de neimportante totuşi. Concetta îl dezamăgise pe Tancredi: la Napoli avusese oarecari remuşcări în privinţa ei şi tocmai de asta îl târâse după el pe Cavriaghi, sperând ca acesta să-i ia locul în inima verişoarei; compasiunea făcea şi ea parte din grijile lui. Subtil, dar şi cu blândeţe, viclean cum era, atunci când sosise, aproape că avusese aerul că suferă alături de ea pentru că o părăsise, în timp ce-şi împingea înainte prietenul. Nimic. Concetta îşi depăna flecăreala de fată de pension şi se uita la sentimentalul conte cu priviri de gheaţă, în care se putea observa chiar o undă de dispreţ. Fata asta era o proastă, nu se putea scoate nimic bun de la ea. La urma urmei, ce voia? Cavriaghi era un băiat frumos, un om cumsecade, avea un nume important, ferme serioase în Brianza; era ceea ce, cu un cuvânt de încurajare, se numeşte „o foarte bună partidă”. Sigur, Concetta îl voia pe el, nu-i aşa? Şi el o dorise o vreme, era mai puţin frumoasă, cu mult mai puţin bogată decât Angelica, dar avea în ea ceva ce fata din Donnafugata n-ar fi avut niciodată. Dar viaţa e o treabă serioasă, ce naiba! Concetta ar fi trebuit să înţeleagă asta. Şi pe urmă, de ce începuse să se poarte atât de urât cu el? Scena de la Santo Spirito, şi altele după aceea. Ghepardul, desigur, Ghepardul; dar ar trebui să existe nişte limite chiar şi pentru fiara asta înfumurată. „Frâne îţi trebuie, dragă verişoară, frâne! Iar voi, siciliencele, aveţi puţine!” Angelica însă, în adâncul sufletului, îi dădea dreptate Concettei: Cavriaghi era cu adevărat lipsit de sare şi piper; să se mărite cu el, după ce fusese îndrăgostită de Tancredi, ar fi fost ca şi cum ar bea apă după ce

gustase din paharul de Marsala care-i stătea în faţă. Concetta, mă rog, era de înţeles din cauza celor întâmplate înainte. Dar celelalte două proaste, Carolina şi Caterina, se uitau la Cavriaghi cu ochi de peşte mort, tremurau şi le apuca leşinul atunci când el se apropia de ele. Atunci? Cu lipsa de scrupule moştenită de la tată, Angelica nu înţelegea de ce niciuna din ele nu încerca să-l cucerească pe conte. „La vârsta asta băieţii sunt ca nişte căţei, e suficient să fluieri şi vin imediat. Sunt nişte proaste, cu atâta respect, interdicţii şi trufie, o s-o sfârşească se ştie deja cum.”

În salonul în care, după cină, bărbaţii se retrăgeau să fumeze, chiar şi conversaţiile dintre Tancredi şi Cavriaghi, singurii fumători din casă, deci singurii exilaţi, aveau o tentă specială. Micul conte ajunse să-i mărturisească prietenului falimentul speranţelor sale amoroase:

— E prea frumoasă, prea curată pentru mine, nu mă iubeşte, prea m-am avântat să sper aşa ceva, am să plec de aici cu pumnalul regretului înfipt în inimă. N-am îndrăznit să-i fac o propunere concretă. Simt că pentru ea nu sunt altceva decât un vierme, şi e bine aşa; trebuie să găsesc o viermişoară căreia să-i fiu pe plac.

Şi cei nouăsprezece ani ai săi îl ajutau să râdă de ghinionul pe care-l avea.

Tancredi, de pe culmile fericirii sale sigure, încerca să-l consoleze:

— Ştii, o cunosc pe Concetta de la naştere, e cea mai minunată fiinţă din lume, o oglindă a tuturor virtuţilor, dar e puţin încuiată, se înfrânează prea mult, mă tem că are o părere prea bună despre ea însăşi; în plus, e siciliancă până în măduva oaselor, n-a ieşit niciodată de aici, cine ştie dacă s-ar fi simţit bine la Milano, un târg nenorocit, unde, ca să poţi mânca o farfurie de macaroane, trebuie să cauţi o săptămână întreagă.

Replica lui Tancredi, una din primele manifestări ale unităţii naţionale, reuşi să-l facă să zâmbească din nou pe Cavriaghi; întristările şi durerile nu rămâneau prea mult în sufletul său.

— Dar i-aş fi adus lăzi întregi din macaroanele voastre!

Oricum, ce a fost, a fost. Sper doar că unchii tăi, care au fost atât de drăguţi cu mine, n-o să mă urască mai târziu, pentru că am venit să mă vâr printre voi fără niciun rost.

Tancredi îl linişti şi fu sincer în asta. Cavriaghi le plăcuse tuturor, în afară de Concetta (sau poate chiar şi ei) pentru zgomotoasa lui bună dispoziţie îngemănată cu sentimentalismul cel mai plângăreţ. Începură să vorbească despre altceva, adică despre Angelica.

— Vezi tu, Falconeri, tu chiar că eşti norocos! Să dai peste un giuvaier ca domnişoara Angelica într-o cocină ca asta (scuză-mă, te rog). Cât e de frumoasă, Doamne Dumnezeule, cât e de frumoasă! Şi tu, ticălosule, care o plimbi ore întregi prin cele mai ascunse unghere ale casei ăsteia, care e mare cât Domul nostru! Şi nu e numai frumoasă, ci şi inteligentă, şi cultă, şi mai e şi bună, i se citeşte în priviri bunătatea şi adorabila ei ingenuitate.

Cavriaghi continua să se extazieze de bunătatea Angelicăi, sub privirile amuzate ale lui Tancredi.

— În toate astea, singurul cu adevărat bun eşti tu, Cavriaghi.

Fraza alunecă fără să fie băgată în seamă de optimismul milanez. Apoi:

— Ascultă, zise contele, peste câteva zile vom pleca, nu ţi se pare că a venit vremea să fiu prezentat mamei micuţei baroane?

Era pentru prima dată că Tancredi auzea cum o voce lombardă îi chema frumoasa cu un titlu nobiliar. Pentru o clipă nu înţelese despre cine era vorba. Apoi principele din el se revoltă:

— Ce baroană, Cavriaghi! E o fată frumoasă şi simpatică la care ţin, şi atât!

Nu era adevărat că era doar „atât”; dar Tancredi vorbea sincer; cu obişnuinţa atavică să aibă mari moşii, i se părea cu adevărat că Gibildolce, Settesoli şi pungile cu bani fuseseră ale sale încă din timpul lui Carol de Anjou, dintotdeauna.

— Îmi pare rău, dar cred că n-o s-o poţi vedea pe mama Angelicăi; pleacă mâine la Sciacca, să facă băi termale; e foarte bolnavă, săraca de ea. (Strivi în scrumieră ceea ce mai rămăsese din „Virginia”.) Să mergem în salon, am făcut-o destul pe urşii.

Într-un din zilele acelea, Don Fabrizio primise o scrisoare de la prefectul din Girgenti, redactată cu extremă curtoazie, care îl anunţa de sosirea la Donnafugata a cavalerului Aimone Chevalley de Monterzuolo, secretarul prefecturii, care urma să-i vorbească despre o chestiune, la care guvernul ţinea foarte mult. Surprins, Don Fabrizio îl trimise a doua zi pe fiul său, Francesco Paolo, la staţiunea de poştă ca să-l primească pe *missus dominicus*[116] şi să-l invite să locuiască la palat; un gest nu numai ospitalier, ci şi milostiv, acela de a nu abandona trupul nobilului piemontez miilor de mici fiare care l-ar fi torturat în hanul-speluncă al lui Zzu Menico.

Poştalionul ajunse pe înserat, cu garda sa înarmată pe capră şi cu mica-i încărcătură de chipuri posomorâte. Din el coborî şi Chevalley di Monterzuolo, uşor de recunoscut după înfăţişarea sa îngrozită şi zâmbetul prudent; se afla de o lună în Sicilia, în partea cea mai autentică a insulei, şi fusese azvârlit aici direct de pe moşioara lui din Monferrato. Timid şi meticulos din fire, se simţea foarte stingherit. I se împuiase capul cu poveştile despre bandiţi cu care sicilienilor le place să pună la încercare rezistenţa nervoasă a nou-veniţilor, şi de o lună vedea un ucigaş plătit în fiecare uşier al prefecturii şi un pumnal în orice coupe-papier din lemn de pe propriul birou; pe lângă asta, gătitul cu mult ulei îi provocase un deranj stomacal care ţinea de o lună. Acum stătea acolo, în lumina asfinţitului, cu valiza lui de pânză cenuşie, şi se uita la aspectul lipsit de orice cochetărie al străzii în mijlocul căreia fusese lăsat. Inscripţia „Corso Vittorio Emanuele”, care cu literele sale albastre pe fond alb decora casa în paragină din faţa lui, nu reuşea să-l convingă că se afla într-un loc care, la urma urmelor, era însăşi naţiunea sa; şi nu îndrăznea să se adreseze nici unuia dintre ţăranii sprijiniţi de case ca nişte cariatide, sigur că nu va fi înţeles şi temându-se că va primi o lovitură gratuită de cuţit în stomac, la care, deşi deranjat, ţinea foarte mult.

---

[116] Trimis al Domnului; aici, trimisul regelui (în latină în original).

Când Francesco Paolo se apropie prezentându-se, holbă ochii pentru că se credea pierdut, dar înfăţişarea plăcută şi onestă a băiatului blond îl linişti puţin şi când, în sfârşit, înţelese că era invitat să locuiască la palatul Salina, fu surprins şi se simţi uşurat. Drumul pe întuneric până la palat fu înveselit de continuele ciocniri între amabilitatea piemonteză şi cea siciliană (cele mai îndărătnice din Italia) apropo de valiza care, deşi foarte uşoară, ajunse să fie dusă de amândoi adversarii, la fel de politicoşi.

Când ajunseră la palat, feţele bărboase ale paznicilor care străjuiau înarmaţi în prima curte tulburară din nou inima lui Chevalley di Monterzuolo, dar primirea pe care i-o rezervă Principele, de o amabilitatea distantă, împreună cu evidentul fast al încăperilor pe care le întrezărise îl făcură să aibă gânduri cu totul opuse. Descendent al unei familii din mica nobilime piemonteză, care trăia într-o sărăcie demnă pe propria-i moşie, era pentru prima oară oaspete al unei case mari şi asta îi dubla timiditatea, în timp ce poveştile sângeroase auzite la Girgenti, aspectul peste măsură de sever al localităţii în care ajunsese şi „bandiţii" (cum credea el) postaţi în curte îl înspăimântau, astfel încât coborî la cină torturat de spaimele contradictorii ale celui ajuns într-o altfel de lume decât cea cu care era obişnuit, dar şi de cele ale nevinovatului căzut într-o cursă a bandiţilor.

La cină mâncă bine pentru prima oară de când călcase pe ţărmurile siciliene, şi drăgălăşenia fetelor, austeritatea părintelui Pirrone şi manierele deosebite ale lui Don Fabrizio îl convinseră că palatul din Donnafugata nu era peştera banditului Capraro şi că probabil va ieşi viu de acolo. Cel mai mult îl linişti prezenţa lui Cavriaghi, care, aflã, locuia acolo de zece zile şi avea aerul că se simte foarte bine şi că este prieten la cataramă cu tinerelul Falconeri, această prietenie între un sicilian şi un lombard părându-i-se miraculoasă. La sfârşitul cinei se apropie de Don Fabrizio şi îl rugă să-i acorde o convorbire privată, pentru că avea intenţia să plece a doua zi dimineaţa, dar Principele îi dădu o palmă peste umăr de i-l turti şi, cu cel mai ghepardesc surâs cu putinţă, îi spuse:

— Nici vorbă, dragă cavalere, acum eşti în casa mea şi am să te ţin ostatic cât timp îmi va plăcea, mâine nu vei pleca şi, casă fiu sigur de asta, mă voi lipsi de plăcerea de a vorbi cu dumneata până după-amiază.

Această frază care l-ar fi îngrozit cu trei ore mai devreme pe excelentul cavaler acum îl bucură însă. Angelica lipsea în seara aceea, aşa că jucară whist; împreună cu Don Fabrizio, Tancredi şi părintele Pirrone la o masă, luă două robere şi câştigă trei lire şi treizeci şi cinci de cenţi, după care se retrase în camera sa şi, apreciind prospeţimea cearşafurilor, căzu în somnul plin de încredere al celor drepţi.

A doua zi dimineaţa, Tancredi şi Cavriaghi îl duseră să vadă grădina şi să admire galeria de tablouri şi de tapiserii; făcură şi o mică plimbare prin târg; sub soarele de noiembrie, de culoarea mierii, târgul arăta mai puţin sinistru ca în seara dinainte; văzură chiar câteva zâmbete, şi Chevalley de Monterzuolo începea să se liniştească chiar şi în privinţa Siciliei rustice. Tancredi observă asta şi fu imediat apucat de ciudata mâncărime de limbă siciliană de a spune străinilor poveşti îngrozitoare, din păcate întotdeauna adevărate. Treceau prin faţa unui palat plăcut, cu faţada împodobită cu blocuri de piatră rău tăiate.

— Aceasta, dragă Chevalley, este casa baronului Mùtolo, acum e goală şi ferecată, pentru că familia trăieşte la Girgenti de când, în urmă cu zece ani, fiul baronului a fost răpit de bandiţi.

Piemontezul începea să se agite.

— Sărmanul! Cine ştie cât a trebuit să plătească pentru a fi eliberat.

— Nu, n-a plătit nimic, aveau mari greutăţi financiare, le lipseau banii peşin, ca tuturor celor de aici. Dar băiatul a fost totuşi restituit, în rate însă.

— Cum, Principe, ce vreţi să spuneţi?

— În rate, bine zic, în rate, bucată cu bucată. Mai întâi a sosit degetul arătător de la mâna dreaptă. După o săptămână piciorul stâng, şi în sfârşit într-un frumos coş de nuiele, sub un strat de

smochine (da, era în august), capul; avea ochii ieşiţi din orbite şi sânge închegat la colţul gurii. Eu nu l-am văzut, eram copil pe atunci, dar mi s-a spus că spectacolul nu era deloc plăcut. Coşul fusese lăsat pe treapta a doua, în faţa uşii, de către o bătrână cu un şal negru pe cap, n-a recunoscut-o nimeni.

Ochii lui Chevalley încremeniseră de scârbă; auzise deja povestea, dar acum, când vedea, în lumina minunată a soarelui, treapta pe care fusese depus neobişnuitul dar, era altceva. Sufletul lui de funcţionar îi veni în ajutor:

— Ce poliţie incapabilă aveau Bourbonii. Peste puţin timp, când vor veni aici carabinierii noştri, toate astea vor lua sfârşit.

— Cu siguranţă, Chevalley, cu siguranţă.

Trecură apoi prin faţa Cercului Civililor, care, la umbra platanilor din piaţă, îşi expunea colecţia cotidiană de scaune de fier şi de bărbaţi în doliu. Salutări reverenţioase, zâmbete.

— Uită-te bine la ei, Chevalley, întipăreşte-ţi bine în minte această scenă. De două ori pe an unul din aceşti domni este ucis pe scaunul lui, o împuşcătură în lumina nesigură a apusului, şi nimeni nu ajunge să ştie vreodată cine a tras.

Chevalley simţi nevoia să se sprijine de braţul lui Cavriaghi, ca să simtă lângă el puţin sânge continental.

La scurt timp după aceea, în vârful unei străduţe în pantă, printre ghirlandele multicolore ale izmenelor întinse la uscat, zăriră o bisericuţă într-un naiv stil baroc.

— Aceea este Santa Nimfa. În urmă cu cinci ani, parohul a fost omorât acolo înăuntru, în timpul slujbei.

— Ce oroare! O împuşcătură în biserică!

— Ce împuşcătură, Chevalley! Suntem prea buni catolici pentru a face asemenea ticăloşii. Au pus pur şi simplu otravă în vinul de împărtăşanie, e mai discret, mai liturgic, aş zice. Nu s-a ştiut niciodată cine a făcut-o, parohul era o persoană minunată şi nu avea duşmani.

Asemeni unui om care, trezindu-se în timpul nopţii, vede o fantomă aşezată la picioarele patului pe şosetele lui şi scapă de teroare străduindu-se să creadă că este o glumă a unor prieteni

petrecăreţi, Chevalley se refugie în gândul că îşi băteau joc de el.

— Foarte amuzant, Principe, într-adevăr, distractiv la culme! Ar trebui să scrieţi romane, povestiţi atât de bine toate gogoşile astea!

Dar vocea îi tremura. Lui Tancredi i se făcu milă şi, cu toate că înainte de a se întoarce acasă mai trecură prin faţa a trei sau patru locuri cel puţin tot atât de evocatoare, se abţinu s-o mai facă pe cronicarul şi vorbi despre Bellini şi despre Verdi, eternele pomezi curative ale plăgilor naţionale.

La ora patru după-amiază, Principele îi transmise lui Chevalley că îl aştepta în birou. Acesta era o mică încăpere pe pereţii căreia se aflau sub sticlă câteva potârnichi îmbălsămate, din acelea gri cu piciorușele roşii, considerate rare, trofee ale unor partide de vânătoare trecute; unul dintre pereţi era înnobilat de o bibliotecă înaltă şi îngustă plină de colecţiile anuale ale revistelor de matematică; deasupra marelui fotoliu destinat vizitatorilor, o constelaţie de miniaturi de familie: tatăl lui Don Fabrizio, principele Paolo, cu pielea foarte măslinie şi buzele senzuale de sarazin, cu uniforma sa neagră de Curte tăiată pieziş de cordonul ordinului San Gennaro; principesa Carolina, văduvă deja, cu părul foarte blond adunat într-o pieptănătură în formă de turn şi ochii albaştri severi; sora Principelui, Giulia, principesă de Falconeri, aşezată pe o bancă în grădină, cu pata vişinie a unei umbreluţe deschise pe pământ, în dreapta, şi cu pata galbenă a unui Tancredi de trei ani care îi întinde nişte flori de câmp, în stânga (miniatură pe care Don Fabrizio o vârâse în buzunar pe furiş, în timp ce portăreii făceau inventarul mobilelor din vila Falconeri). Dedesubt, Paolo, primul născut, în pantaloni foarte strâmţi de călărie, în gestul de a se urca pe un cal focos, cu gâtul arcuit şi ochii strălucitori; diferiţi unchi şi mătuşi greu de identificat, etalând bijuterii enorme şi indicând, cu durere, bustul unui răposat iubit. În vârful constelaţiei însă, ca o stea polară, ieşea în evidenţă o miniatură mai mare: Don Fabrizio însuşi, abia trecut de douăzeci de ani, cu foarte tânăra lui soţie, care-şi rezema capul pe

umărul lui într-un gest de totală abandonare amoroasă: ea măslinie, el trandafiriu, în uniforma albastră şi argintie a Gărzii Regale, zâmbind mulţumit cu chipul încadrat de favoriţii foarte blonzi de abia mijiţi.

Imediat cum se aşeză, Chevalley expuse misiunea ce-i fusese încredinţată:

— După fericita anexare, vreau să spun după bine-venita alipire a Siciliei la Regatul Sardiniei, guvernul de la Torino intenţionează să numească senatori ai Regatului câţiva sicilieni iluştri. Autorităţile provinciale au fost însărcinate să alcătuiască o listă de personalităţi care să fie înaintată spre examinare guvernului central şi apoi, eventual, aprobării regale, şi, cum e firesc, la Girgenti s-au gândit imediat la numele dumneavoastră, Principe, un nume ilustru prin vechimea sa şi prin prestigiul personal al celui care-l poartă, pentru meritele ştiinţifice, ca şi pentru atitudinea demnă şi liberală avută în timpul recentelor evenimente.

Micul discurs fusese pregătit din timp, ba chiar constituise obiectul unor succinte însemnări cu creionul pe carnetul care se odihnea acum în buzunarul posterior al pantalonilor lui Chevalley. Don Fabrizio însă nu dădea niciun semn de viaţă, în spatele pleoapelor grele de abia i se întrezărea privirea. Nemişcată, laba cu păr bălai acoperea în întregime o cupolă a catedralei Sfântului Petru din alabastru, aflată pe masă.

Obişnuit deja cu viclenia guralivilor sicilieni când li se propune ceva, Chevalley nu se descurajă.

— Înainte de a trimite lista la Torino, superiorii mei au crezut de cuviinţă să vă informeze şi să vă întrebe dacă această propunere este pe placul dumneavoastră. Rostul misiunii mele aici a fost acela de a vă cere încuviinţarea, o misiune care de altfel mi-a prilejuit onoarea şi plăcerea de a vă cunoaşte, de a cunoaşte familia dumneavoastră, acest minunat palat şi această Donnafugata atât de pitorească.

Linguşirile lunecau peste personalitatea Principelui ca apa de pe frunzele nuferilor, acesta e unul din avantajele de care se

bucură oamenii mândri şi, în acelaşi timp, obişnuiţi cu mândria lor. „Ăsta-şi închipuie acum că-mi face o mare onoare, se gândea, mie, care sunt ceea ce sunt, printre altele şi *pair* al Regatului Siciliei, care trebuie să fie tot un fel de senator. E-adevărat că darurile trebuie evaluate în funcţie de cine le oferă: un ţăran care îmi oferă bucata lui de brânză îmi face un dar mai mare decât Giulio Làscari când mă invită la masă. Necazul e că brânza mă îngreţoşează; aşa că nu rămâne decât recunoştinţa, care nu se vede, şi nasul încreţit de scârbă, care se vede cât se poate de bine." Ideile sale despre Senat erau de altfel foarte vagi: în ciuda tuturor eforturilor sale, ele îl conduceau întotdeauna la Senatul roman, la senatorul Papirius[117] care rupsese un baston în capul unui gal prost crescut şi la un cal, Incitatus, pe care Caligula îl făcuse senator, onoare pe care doar fiul său Paolo n-ar fi găsit-o excesivă. Îl deranja şi insistenţa cu care îi venea în minte o frază spusă uneori de părintele Pirrone: *Senatores boni viri, senatus autem mala bestia.*[118] Acum mai exista şi Senatul Imperiului din Paris, dar nu era decât o adunătură de profitori dotaţi cu sinecuri generoase. Exista sau existase un senat şi la Palermo, dar fusese vorba de un comitet de administratori civili, şi ce mai administratori! Lucru de nimic pentru un Salina. Vru să se convingă:

— Dar, la urma urmei, cavalere, explică-mi puţin ce înseamnă cu adevărat să fii senator. Presa fostei monarhii nu lăsa să treacă nicio informaţie despre sistemul constituţional al celorlalte state italiene, iar o şedere de o săptămână la Torino, în urmă cu doi ani, nu a fost suficientă ca să mă lămurească. Ce este? Un simplu apelativ onorific, un soi de decoraţie? Sau trebuie să îndeplinească funcţii legislative, deliberative?

Piemontezul, reprezentantul singurului stat liberal italian se înfurie:

— Dar, Principe, Senatul este înalta Cameră a Regatului!

---

[117] Senator roman (390 î.Cr.), protagonistul unui episod petrecut în timpul asediului Romei de către Gali, când a lovit cu bastonul său de fildeş un gal ce-l trăsese de barbă, faptă pentru care a fost ucis.

[118] Senatorii sunt oameni buni, senatul e un animal periculos (în latină în original).

Aici, floarea oamenilor politici din ţara noastră, aleşi de înţelepciunea suveranului, examinează, discută, aprobă sau resping acele legi pe care Guvernul sau ei înşişi le propun pentru progresul ţării. El funcţionează în acelaşi timp ca pinten şi ca frâu, îndeamnă la bine şi împiedică exagerările. Dacă veţi accepta să faceţi parte, dumneavoastră veţi reprezenta Sicilia la paritate cu deputaţii aleşi, veţi face auzit glasul acestui minunat pământ al dumneavoastră, care se arată acum lumii moderne, cu multe răni de vindecat, cu multe dorinţe legitime de împlinit.

Chevalley ar fi continuat probabil pentru multă vreme pe acest ton, dacă Bendicò, din spatele uşii, n-ar fi cerut „înţelepciunii Suveranului” să fie lăsat să între. Don Fabrizio schiţă gestul de a se ridica, dar o făcu atât de moale, încât îi dădu timp piemontezului să dea el drumul câinelui înăuntru. Bendicò, meticulos, amuşină îndelung pantalonii lui Chevalley, apoi, convins că avea de a face cu un om bun, se încolăci sub fereastră şi adormi..

— Ascultă, Chevalley, dacă ar fi fost vorba de o distincţie onorifică, de un simplu titlu de scris pe cartea de vizită şi gata, aş fi fost bucuros să accept. Cred că, în acest moment decisiv pentru statul italian, este de datoria fiecăruia dintre noi să-şi dea propria adeziune, evitând impresia unor neînţelegeri în faţa acelor state străine care ne privesc cu o teamă sau cu o speranţă care se vor dovedi nejustificate, dar care deocamdată există.

— Dar atunci, Principe, de ce să nu acceptaţi?

— Ai răbdare, Chevalley, îţi voi explica imediat. Noi, sicilienii, am fost obişnuiţi de o foarte lungă hegemonie de stăpânitori, care nu aveau aceeaşi religie cu noi şi nu vorbeau limba noastră, să despicăm firul în patru. Dacă n-am fi făcut aşa, n-am fi scăpat de dijmarii bizantini, de emirii berberi, de viceregii spanioli. Acum ne-am obişnuit, aşa suntem făcuţi. Am „adeziune”, nu „participare”. În ultimele şase luni, de când Garibaldi al vostru a debarcat la Marsala, s-au făcut prea multe lucruri fără să fim consultaţi, pentru ca acum să i se poată cere unui membru al vechii clase conducătoare să le dezvolte şi să le ducă la împlinire.

Nu vreau să discut dacă ceea ce s-a făcut a fost rău sau bun, în ceea ce mă priveşte cred că multe lucruri au fost rele, dar vreau să-ţi spun imediat ceva ce vei înţelege numai după ce vei fi stat un an printre noi. În Sicilia nu are nicio importanţă dacă faci rău sau faci bine; păcatul pe care noi sicilienii nu-l iertăm niciodată e pur şi simplu acela de „a face”. Suntem bătrâni, Chevalley, foarte bătrâni. Sunt cel puţin douăzeci şi cinci de secole de când purtăm pe umeri greutatea unor splendide civilizaţii eterogene, toate venite din afară deja formate şi pefecţionate, niciuna răsărită din noi înşine, niciuna căreia să-i fi dat noi tonul; noi suntem albi ca dumneata, Chevalley, şi ca regina Angliei, şi totuşi de două mii cinci sute de ani suntem colonizaţi. N-o spun ca să mă plâng, e în mare parte vina noastră, dar suntem, oricum, obosiţi şi secătuiţi.

Chevalley era tulburat.

— Dar, în orice caz, toate astea s-au sfârşit. Acum Sicilia nu e mai e un pământ de cucerit, ci o parte liberă a unui stat liber.

— Intenţia e bună, Chevalley, dar tardivă; de altfel ţi-am spus deja că în cea mai mare parte e vina noastră. Dumneata îmi vorbeai cu puţin înainte de o Sicilie tânără care se arată minunilor lumii moderne; în ceea ce mă priveşte, mi se pare mai degrabă o bătrână de o sută de ani târâtă cu căruciorul la Expoziţia Universală de la Londra, care nu înţelege nimic, căreia nu-i pasă de nimic, nici de oţelăriile de la Sheffield, nici de filaturile de la Manchester, şi care nu râvneşte decât la moţăiala între pernele ei îmbăloşate şi oala de sub pat.

Vorbea încă molcom, dar mâna se strângea pe catedrala Sfântului Petru; a doua zi minuscula cruce din vârful cupolei fu găsită sfărâmată.

— Somnul, dragă Chevalley, somnul, asta vor sicilienii, şi ei vor uri întotdeauna pe cine va dori să-i trezească, chiar şi numai pentru a le dărui cele mai frumoase lucruri; şi, fie vorba între noi, mă îndoiesc foarte tare că noul regat are multe daruri pentru noi în bagajele sale. Toate manifestările siciliene sunt manifestări onirice, chiar şi cele mai violente: senzualitatea noastră e dorinţă de uitare, focurile de armă şi loviturile de cuţit sunt dorinţă de

moarte; lenea noastră, îngheţatele noastre de *scorsonera*[119] sau de scorţişoară, dorinţă de imobilitate voluptuoasă, deci din nou de moarte; înfăţişarea noastră meditativă este cea a neantului care vrea să scruteze enigmele Nirvanei. De aici provine aroganţa pe care o au la noi anumite persoane, cele care sunt pe jumătate treze; de aici faimoasa întârziere de un secol a manifestărilor artistice şi intelectuale siciliene: noutăţile ne atrag numai atunci când le simţim moarte, incapabile să dea naştere unor curente vitale; de aici incredibilul fenomen al formării actuale, contemporane cu noi, a unor mituri care ar fi demne de a fi respectate, dacă ar fi cu adevărat antice, dar care nu sunt altceva decât sinistre încercări de a ne cufunda din nou într-un trecut care ne atrage tocmai pentru că e mort.

Bunul Chevalley nu înţelegea chiar totul, mai ales ultima frază îi era neclară: văzuse căruţele multicolore, trase de cai slăbănogi împodobiţi cu pene, auzise vorbindu-se de teatrul de marionete eroice, dar şi el credea că erau vechi tradiţii autentice. Spuse:

— Dar nu vi se pare că exageraţi puţin, Principe? Eu însumi am cunoscut la Torino sicilieni emigraţi; Crispi, ca să amintesc doar unul, dar nu mi s-au părut deloc nişte adormiţi.

Principele se enervă:

— Suntem prea mulţi ca să nu existe şi excepţii, şi de altfel despre cei pe jumătate treji am vorbit deja. Cât despre acest tânăr Crispi, cu siguranţă nu eu, ci dumneata vei putea vedea, dacă atunci când va fi bătrân, nu va aluneca în voluptuosul nostru delir. Li se întâmplă tuturor. De altfel, văd că m-am exprimat greşit: am spus sicilienii, ar fi trebuit să adaug Sicilia, mediul, clima, peisajul. Acestea sunt forţele care toate împreună, şi poate chiar mai mult decât dominaţiile străine şi silniciile fără sfârşit, ne-au modelat sufletul: acest peisaj care nu cunoaşte calea de mijloc între moliciunea lascivă şi asprimea infernală, care nu e niciodată

---

[119] *Scorsonera hispanica* (lat.), plantă puţin cunoscută; are un gust deosebit, comparat cu cel al stridiilor, sparanghelului sau anghinarei, dar cel mai adesea cu cel al păstârnacului.

meschin, practic, liniştitor, uman, cum ar trebui să fie un loc făcut pentru a găzdui fiinţe raţionale; acest pământ unde pe o distanţă de câteva mile se află infernul de lângă Randazzo şi frumuseţea golfului de la Taormina, amândouă exagerate, deci periculoase, această climă care ne impune şase luni de febră cu patruzeci de grade; numără-le, Chevalley, numără-le: mai, iunie, iulie, august, septembrie, octombrie; de şase ori treizeci de zile de soare care ne bate drept în moalele capului; vara asta a noastră lungă şi posomorâtă, ca iarna rusească, şi împotriva căreia luptăm cu mai puţin succes. Dumneata nu ştii încă, dar la noi se poate spune că ninge foc, ca peste oraşele blestemate din Biblie; în fiecare din lunile astea, dacă un sicilian ar lucra serios, ar cheltui energie cât pentru trei. Şi apoi apa, care nu există sau care trebuie să fie adusă de la mare depărtare, aşa încât fiecare picătură e plătită cu o picătură de sudoare. Şi ploile, întotdeauna dezlănţuite, care fac să pornească nebuneşte pâraiele secătuite, care îneacă animale şi oameni exact acolo unde cu o săptămână înainte mureau cu toţii de sete. Această violenţă a peisajului, această cruzime a climei, această tensiune continuă a fiecărui aspect al vieţii, şi chiar aceste monumente ale trecutului, măreţe, dar de neînţeles, pentru că nu le-am ridicat noi, şi care ne stau alături ca nişte splendide fantome mute; toate guvernele astea debarcând înarmate cine ştie de unde, imediat slujite, repede detestate şi niciodată înţelese, care s-au exprimat doar cu opere de artă enigmatice pentru noi şi cu foarte concreţi strângători de dijme, cheltuite apoi în altă parte – toate astea au format caracterul nostru care este astfel condiţionat de fatalităţi exterioare, dar şi de o teribilă insularitate a sufletului.

Infernul ideologic evocat în micul birou îl sperie pe Chevalley mai tare decât cronica sângeroasă de dimineaţă. Vru să spună ceva, dar Don Fabrizio era prea agitat acum ca să-l mai asculte.

— Nu contest faptul că unii sicilieni plecaţi de pe insulă pot reuşi să se elibereze de această vrajă: trebuie să plece însă atunci când sunt foarte, foarte tineri, la douăzeci de ani e deja târziu, crusta s-a prins deja; apoi vor rămâne convinşi că ţara lor e o ţară

ca toate celelalte, calomniată în chip infam, că normalitatea civilizată e aici şi ciudăţeniile afară. Dar scuză-mă, Chevalley, m-am lăsat purtat de gânduri şi probabil că te-am plictisit. Dumneata n-ai venit aici ca să-l auzi pe Ezechiel lamentându-se de nenorocirile abătute asupra poporului lui Israel. Să revenim la subiectul nostru. Sunt foarte recunoscător guvernului că s-a gândit la mine pentru Senat şi te rog să exprimi cui trebuie sincera mea gratitudine, dar nu pot accepta. Sunt un reprezentant al vechii clase, inevitabil compromis cu regimul bourbonic şi legat de acesta prin obligaţii de corectitudine în lipsa celor de iubire. Aparţin unei generaţii nenorocite, aflate la răscrucea dintre vremurile vechi şi cele noi şi care nu se simte bine niciunde. Mai mult, cum probabil ai băgat de seamă deja, nu am niciun fel de iluzii. Şi atunci, ce ar face Senatul cu mine, un legiuitor fără experienţă căruia îi lipseşte facultatea de a se minţi pe sine însuşi, o cerinţă esenţială pentru cine vrea să-i conducă pe alţii? Cei din generaţia noastră ar trebui să se retragă într-un colţ şi să privească tumbele şi salturile tinerilor în jurul acestui catafalc împodobit. Voi aveţi acum nevoie de tineri, de tineri isteţi, cu mintea mai deschisă spre „cum" decât spre „de ce" şi care să ştie să mascheze, să adapteze voiam să spun, interesul personal cu vagile lor idealuri politice.

Tăcu, lăsându-l în pace pe Sfântul Petru. Apoi continuă:

— Pot să-ţi dau un sfat, pe care să-l transmiţi superiorilor dumitale?

— E de la sine înţeles, Principe, şi va fi cu siguranţă ascultat cu toată consideraţia, dar vreau să sper că, în locul unui sfat, îmi veţi da un consimţământ.

— Există un nume pe care aş vrea să-l sugerez pentru Senat: cel al lui Calogero Sedàra, care are mai multe merite decât mine pentru a se aşeza acolo. Neamul său, mi s-a spus, este vechi sau va sfârşi prin a fi. Mai mult decât ceea ce dumneata numeşti prestigiu, el are putere; în lipsa meritelor ştiinţifice, le are pe cele practice, excepţionale; comportamentul său în timpul crizei din luna mai, mai mult decât ireproşabil, a fost cât se poate de util;

iluzii nu cred că are mai multe decât mine, dar e suficient de isteţ pentru a şti să şi le creeze la nevoie. Este omul potrivit pentru voi. Dar trebuie să vă grăbiţi, pentru că am înţeles că vrea să-şi depună candidatura pentru Camera Deputaţilor.

Despre Sedàra se vorbise mult la prefectură. Activitatea lui ca primar şi ca persoană privată era cunoscută. Chevalley tresări: era un om cinstit şi respectul său pentru camerele legislative era egal cu puritatea propriilor intenţii, de aceea crezu că este oportun să nu scoată o vorbă, şi bine făcu să nu se expună, pentru că, într-adevăr, zece ani mai târziu, excelentul don Calogero avea să primească *laticlava*[120]. Deşi cinstit, Chevalley nu era prost; îi lipsea, într-adevăr, acea prezenţă de spirit care în Sicilia este în mod greşit considerată inteligenţă, dar îşi dădea seama de cum stau lucrurile cu o soliditate înceată şi, de fapt, nu avea impenetrabilitatea meridională la suferinţele altora. Înţelese amărăciunea şi descurajarea lui Don Fabrizio, revăzu într-o clipă spectacolul de mizerie, de abjecţie, de cumplită indiferenţă la care, pentru o lună, fusese martor; în ultimele ore descoperise opulenţa, distincţia familiei Salina, acum se gândea cu duioşie la viişoara lui, la micul său Monterzuolo de lângă Casale, urât, mediocru, dar senin şi viu, şi i se făcu milă atât de principele fără speranţe, cât şi de copiii desculţi, de femeile bolnave de malarie, de victimele nu total nevinovate, ale căror liste ajungeau atât de des pe biroul său; în fond cu toţii egali, tovarăşi de suferinţă, aruncaţi în acelaşi puţ.

Vru să facă un ultim efort. Se ridică şi emoţia dădea patos glasului său:

— Principe, chiar refuzaţi cu adevărat să faceţi tot posibilul pentru a uşura, pentru a încerca să remediaţi starea aceasta de sărăcie materială, de oarbă mizerie morală în care zace acest popor care e însuşi poporul dumneavoastră? Clima poate fi învinsă, amintirea proastelor guvernări se şterge, sicilienii vor dori să devină mai buni. Dacă oamenii cinstiţi se retrag, calea rămâne liberă pentru cei fără scrupule şi fară perspective, ca Sedàra, şi

---

[120] Fâşie de purpură care împodobea toga senatorilor romani.

totul va fi din nou ca înainte, pentru alte secole la rând. Ascultaţi glasul conştiinţei voastre, Principe, şi nu orgolioasele adevăruri pe care le-aţi spus. Colaboraţi.

Don Fabrizio îi zâmbea, îl luă de mână şi-l aşeză pe divan.

— Dumneata eşti un gentilom, Chevalley, şi mă consider norocos că te-am cunoscut. Ai dreptate în tot, ai greşit doar când ai spus: „Sicilienii vor dori să devină mai buni”. Am să-ţi povestesc o întâmplare personală. Cu două sau trei zile înainte de intrarea lui Garibaldi la Palermo, mi-au fost prezentaţi câţiva ofiţeri de marină englezi, aflaţi în serviciu pe navele care, ancorate în radă, urmăreau desfăşurarea evenimentelor. Aflaseră, nu ştiu cum, că am o casă pe ţărm, cu faţa către mare, cu o terasă pe acoperiş de pe care se poate vedea lanţul de munţi care înconjoară oraşul. Mi-au cerut permisiunea să viziteze casa, să privească împrejurimile în care se spunea că se aflau garibaldinii, despre care nu reuşiseră să-şi facă o idee clară de pe navele lor. Au venit, şi i-am însoţit sus pe terasă; erau nişte tineri naivi, în ciuda favoriţilor lor roşcaţi şi lungi până la bărbie. Au rămas extaziaţi de panoramă, de violenţa luminii, dar au mărturisit că îi şocase tristeţea, vechimea şi murdăria străzilor care duceau spre casa mea. Nu le-am explicat că un lucru derivă dintr-altul, aşa cum am încercat să fac cu dumneata. Apoi, unul din ei m-a întrebat ce anume veniseră să facă toţi acei voluntari italieni aici, în Sicilia. „*They are coming to teach us good manners*, am răspuns, *but won't succeed, because we are gods*. Vin să ne înveţe bunele maniere, dar n-o vor putea face, pentru că noi suntem zei.” Cred că n-au înţeles nimic, dar au râs şi au plecat. La fel îţi răspund şi dumitale, dragă Chevalley: sicilienii nu vor vrea niciodată să devină mai buni, pentru simplul motiv că se cred perfecţi. Vanitatea lor e mai puternică decât mizeria lor; orice amestec străin, fie ca origine, fie, dacă e vorba tot de sicilieni, ca independenţă de spirit, le zdruncină visul că sunt perfecţi, riscă să le tulbure plăcuta aşteptare a neantului. Călcaţi în picioare de zece popoare diferite, ei cred că au un trecut imperial, care le dă dreptul la funeralii somptuoase. Dumneata, Chevalley, crezi cu adevărat

că eşti primul care speră să canalizeze Sicilia în matca istoriei universale? Cine ştie câţi imami musulmani, câţi cavaleri ai regelui Roger[121], câţi scribi ai împăraţilor germani, câţi baroni ai casei de Anjou, câţi legişti ai Catolicului[122] au nutrit aceeaşi minunată nebunie; şi câţi viceregi spanioli, câţi funcţionari reformatori ai lui Carol III, şi cine mai ştie cine au fost toţi aceştia? Sicilia a vrut să doarmă în ciuda invocaţiilor lor. De ce să-i fi ascultat dacă e bogată, dacă e înţeleaptă, dacă e cinstită, dacă e admirată şi invidiată de toţi, într-un cuvânt, dacă e perfectă? Acum şi la noi se spune, din respect pentru ce au scris Proudhon şi un mic evreu neamţ, al cărui nume nu mi-l amintesc, că vina pentru proasta stare a lucrurilor, aici şi aiurea, e a feudalismului, adică a mea, cu alte cuvinte. Dar feudalismul a existat peste tot, ca şi invaziile străine. Nu cred că strămoşii dumitale, Chevalley, sau *squires*[123] englezi sau seniorii francezi au guvernat mai bine decât principii de Salina. Dar până una alta, rezultatele sunt diferite. Motivul diversităţii se află probabil în acel sentiment de superioritate ce sclipeşte în orice privire siciliană şi pe care noi înşine îl numim mândrie, dar care în realitate e orbire. Deocamdată, şi pentru mult timp de acum înainte, nu se poate face nimic, îmi pare rău, dar în viaţa politică nu pot întinde nici măcar un deget. Mi l-ar muşca. Chestiile astea nu pot fi spuse sicilienilor, şi, de fapt, şi eu m-aş fi supărat dacă dumneata mi-ai fi spus lucrurile astea. E târziu, Chevalley, trebuie să mergem să ne schimbăm pentru cină. Trebuie să joc pentru câteva ore rolul unui om civilizat.

A doua zi dimineaţa, Chevalley plecă, iar lui Don Fabrizio, care hotărâse să se ducă la vânătoare, nu-i fu greu să-l conducă la staţiunea de poştă. Cu ei era şi don Ciccio Tumeo, care ducea pe umăr două puşti, a lui şi a lui Don Fabrizio, şi în suflet fierea propriilor virtuţi călcate în picioare.

---

[121] Rege al Siciliei între 1130 şi 1154, cunoscut şi cu numele de Roger normandul.

[122] Ferdinand II de Aragon, zis Catolicul, rege al Siciliei între 1452 şi 1516.

[123] Nobilii (în engleză în original).

Văzută în lumina lividă de la cinci şi jumătate, Donnafugata era pustie şi părea disperată. În faţa fiecărei locuinţe, gunoaiele de la mesele sărace erau îngrămădite de-a lungul zidurilor leproase, câini tremurând le răvăşeau cu o lăcomie tot mai dezamăgită. Câteva uşi erau deja deschise şi mirosul greu al celor care dormiseră. Îngrămădiţi unii peste alţii inunda strada. La lumina opaiţelor mamele curăţau pleoapele urduroase ale copiilor, erau aproape toate în doliu şi multe dintre ele fuseseră nevestele momâilor[124] de care te împiedecai la cotiturile „trazzere”-lor. Bărbaţii, cu sapa pe umăr, ieşeau să caute pe cineva care, cu voia lui Dumnezeu, să le dea de lucru. Tăcere absolută sau scrâşnete exasperate de voci isterice; dinspre biserica Santo Spirito, zorii de argint începeau să se întindă peste norii plumburii.

Chevalley se gândea: „Această situaţie nu va dura, administraţia noastră nouă, activă, modernă va schimba totul.” Principele era abătut: „Toate astea, se gândea, n-ar trebui să dureze, dar o să dureze veşnic; o veşnicie umană, bineînţeles, un secol, două secole…; şi după aceea va fi altfel, dar mai rău. Noi am fost Gheparzii, Leii, cei care ne vor înlocui vor fi şacalii, hienele; şi cu toţii, gheparzi, şacali şi oi, vom continua să ne credem buricul pământului.”

Îşi mulţumiră unul altuia, se salutară. Chevalley se urcă în diligenţa căţărată pe patru roţi de culoarea vomei. Calul, înfometat şi plin de plăgi, porni în lunga-i călătorie.

De abia se crăpa de ziuă; puţina lumină care reuşea să treacă prin perdeaua de nori era din nou oprită de murdăria eternă a ferestruicii. Chevalley era singur; printre izbituri şi zgâlţâieli îşi udă cu salivă degetul arătător şi curăţă o bucăţică de geam cât să vadă cu un ochi. Privi: în faţa lui, sub lumina cenuşie, peisajul sălta, un peisaj ce nu va putea fi mântuit.

---

[124] Cadavre abandonate pe marginea drumurilor (*le trazzere*) care străbăteau câmpiile.

Partea a cincea

Februarie 1861

Părintele Pirrone se născuse la ţară, de felul lui era din San Cono, un sat mic de tot, care acum, graţie autobuzelor, e aproape unul din coteţele-satelit ale oraşului Palermo, dar cu un secol în urmă aparţinea, ca să zicem aşa, unui sistem planetar de sine stătător, fiind la patru sau cinci ore de mers cu căruţa de soarele palermitan.

Tatăl iezuitului nostru fusese „intendentul" celor două moşii pe care abaţia Sant' Eleuterio se mândrea că le stăpâneşte lângă San Cono. Meseria aceasta de „intendent" era una destul de periculoasă pe atunci pentru sănătatea sufletului şi pentru cea a trupului, întrucât te obliga să ai legături ciudate şi să ştii diverse poveşti a căror acumulare provoca o infirmitate care „dintr-o lovitură" (este cuvântul exact) îl făcea pe bolnav să cadă mort lângă un zid, cu toate povestioarele sigilate în pântece, imposibil de recuperat pentru curiozitatea celor care n-aveau nimic de făcut. Dar don Gaetano, tatăl părintelui Pirrone, reuşise să scape de această boală profesională graţie unei igiene riguroase bazată pe discreţie şi pe o iscusită folosire a leacurilor preventive, şi murise paşnic de pneumonie într-o duminică însorită de februarie cu florile de migdal foşnind fluturate de vânt. Lăsa în urmă o văduvă şi trei copii (două fete şi preotul) cu o situaţie economică relativ bună; omul înţelept care fusese ştiuse să facă economii din leafa cu totul neînsemnată pe care i-o plătea abaţia, şi la moartea lui avea câţiva migdali în fundul văii, câţiva butuci de vie pe coastă şi o păşune pietroasă mai sus; o avere de sărăntoci, e clar, suficientă însă pentru a-i da o oarecare greutate în economia înapoiată a satului; mai era şi proprietarul unei căsuţe perfect cubice, albastră pe dinafară şi albă pe dinăuntru, patru camere dedesubt şi patru deasupra, chiar la intrarea în sat dinspre Palermo.

Părintele Pirrone plecase din casa aceea la şaisprezece ani,

când succesele sale la şcoala parohială şi bunăvoinţa abatelui Mitrato de la Sant' Eleuterio îl îndreptaseră spre seminarul arhiepiscopal, dar în decursul anilor se întorsese de câteva ori fie ca să binecuvânteze căsătoriile surorilor, fie pentru a-i da o inutilă iertare a păcatelor (conform datinii, se înţelege) muribundului don Gaetano; şi se întorcea acum, la sfârşitul lui februarie 1861, când se împlineau cincisprezece ani de la moartea tatălui. Era o zi cu vânt şi cer limpede, exact ca atunci.

Fuseseră cinci ore de zgâlţâieli, cu picioarele atârnânde lângă coada calului, dar după ce-i trecuse greaţa provocată de imaginile patriotice pictate de curând pe tăbliile căruţei şi care culminau cu satanica reprezentare a unui Garibaldi roşu ca focul, braţ la braţ cu o Sfântă Rosalia de culoarea mării, fuseseră cinci ore plăcute. Valea care urcă de la Palermo la San Cono cuprinde peisajul fastuos al zonei de coastă şi acela nemilos din interior şi e bătută de neaşteptate rafale de vânt care curăţă aerul şi sunt vestite pentru că reuşesc să schimbe traiectoria gloanţelor oricât de bine ar fi ţintite, astfel încât puşcaşii, puşi în faţa unor probleme balistice dificile, preferau să se exercite în altă parte. Căruţaşul îl cunoscuse foarte bine pe răposat şi se lungise în amintiri fără sfârşit despre meritele acestuia, amintiri care, deşi nu întotdeauna potrivite cu urechile filiale şi ecleziastice, îl măguliră pe ascultătorul deprins cu ele.

La sosire fu primit cu lacrimi de bucurie. Îşi îmbrăţişă şi binecuvântă mama, cu părul ei alb şi chipul trandafiriu al văduvelor îmbrăcate într-un doliu veşnic, îşi salută surorile şi nepoţii, dar între aceştia îl privi strâmb pe Carmelo care avusese prostul gust să arboreze pe şapcă, în semn de sărbătoare, o cocardă tricoloră. Imediat ce intră în casă, fu cuprins, ca întotdeauna, de plăcutul vârtej al amintirilor din tinereţe: totul era neschimbat, podeaua din teracotă roşie, ca şi mobila; aceeaşi lumină intra pe ferestruicile înguste; Romeo care lătra scurt într-un colţ era strănepotul aproape identic al altui câine, tovarăşul său de aprige jocuri; iar din bucătărie se răspândea mirosul secular al sosului care fierbea, făcut din roşii, ceapă şi carne de batal, pentru

budinca cu „anelletti” din zilele speciale; fiecare lucru exprima liniştea cucerită prin strădaniile răposatului.

În scurt timp se îndreptară spre biserică ca să asculte slujba de pomenire. În ziua aceea San Cono îşi arăta cea mai frumoasă faţă şi se risipea într-o etalare aproape orgolioasă de balegi de tot felul; căpriţe isteţe, bălăbănindu-şi ugerele negre, şi mulţi purceluşi sicilieni, negricioşi şi zvelţi ca nişte mânji mititei, se fugăreau pe străzile abrupte, printre oameni; şi pentru că părintele Pirrone devenise un fel de glorie locală, multe femei, copii şi tineri se îngrămădeau în jurul lui ca să-i ceară binecuvântarea sau ca să-i amintească de timpurile trecute.

În sacristie se întâlni cu parohul şi, după ce ascultă slujba, se duse la lespedea funerară, aflată într-o capelă alăturată, femeile sărutară marmura lăcrimând, fiul se rugă cu voce tare în latina sa misterioasă, şi când se întoarseră acasă, budinca cu „anelletti” era gata, şi-i plăcu mult părintelui Pirrone căruia rafinamentele culinare de la vila Salina nu-i stricaseră gustul.

Spre seară veniră să-l salute prietenii şi se adunară cu toţii în camera lui. O lampă de aramă cu trei braţe atârna din tavan şi feştilele ei cu ulei răspândeau o lumină modestă; într-un colţ, patul îşi etala saltelele multicolore şi sufocanta plapumă roşie şi galbenă; un alt colţ al camerei era acoperit de o coşarcă din papură, înaltă şi ţeapănă, aşa-zisa „zimmile” în care se păstra grâul de culoarea mierii, ce era dus în fiecare săptămână la moară pentru nevoile familiei; pe pereţi, din gravuri găurite, Sfântul Anton îl arăta pe Pruncul Divin, Sfânta Lucia îşi arăta ochii smulşi, iar Sfântul Francesco Saverio vorbea unei mulţimi de indieni goi şi împodobiţi cu pene. Afară, în amurgul înstelat, şuiera vântul şi, în felul său, era singurul care avea de-a face cu pomenirea. În centrul camerei, sub lampă, pe podea se afla un vas mare cu jăratic prins într-un brâu de lemn lucios pe care se puneau picioarele, de jur împrejurul lui erau scaune de sfoară pe care stăteau oaspeţii. Erau acolo parohul, cei doi fraţi Schirò, proprietari locali, şi don Pietrino, bătrânul vânzător de ierburi de leac; posomorâţi veniseră, posomorâţi rămâneau, pentru că, în

timp ce femeile îşi vedeau de treburile lor, ei vorbeau despre politică şi sperau să aibă veşti consolatoare de la părintele Pirrone care venea de la Palermo şi trebuia să ştie multe, dat fiind că trăia printre „domni”. Dorinţa de veşti fusese împlinită, aceea de consolare fu dezamăgită însă, pentru că prietenul lor iezuit, mai din sinceritate, mai din tactică, le dezvăluia un viitor cât se poate de negru. Pe Gaeta mai flutura încă tricolorul bourbon, dar blocada era de fier şi pulberăriile garnizoanei săreau în aer una după alta: acolo nu se mai putea salva nimic în afară de onoare, adică nu prea mult. Rusia era prietenă, dar departe, Napoleon III era aproape, dar fals; cât despre insurgenţii din Basilicata şi Terra di Lavoro, iezuitul vorbea puţin pentru că de fapt se ruşina. Trebuia suportată, spunea, realitatea acestui stat italian în formare, un stat ateu şi hrăpăreţ, al acestor legi de expropriere şi recrutare care, pornind din Piemont, vor ajunge până aici, ca holera.

— O să vedeţi, fu concluzia lui deloc originală, o să vedeţi că nu ne vor lăsa nici măcar ochii să plângem.

Aceste cuvinte se amestecară în corul tradiţional de lamentări tipic ţărăneşti. Fraţii Schirò şi vânzătorul de ierburi simţeau deja muşcătura fiscului; de la primii se ceruseră contribuţii extraordinare şi taxe suplimentare; celălalt avusese o surpriză uluitoare: fusese chemat la primărie unde i se spusese că, dacă nu va plăti douăzeci de lire în fiecare an, nu i se va mai permite să-şi vândă plantele medicinale. „Dar eu siminichia asta, ciumăfaia asta, ierburile astea sfinte, lăsate de Dumnezeu, mă duc să le culeg cu mâinile mele pe munţi, fie ploaie, fie vreme bună, în anumite zile şi nopţi, le usuc la soare, care este al tuturor, şi le pisez în piuliţa pe care o am de la bunicul meu! Ce legătură aveţi voi ăştia de la primărie cu asta? De ce să vă plătesc douăzeci de lire? Aşa, pentru ochii voştri frumoşi?”

Cuvintele ieşiră ciuntite din gura ştirbă, iar ochii i se întunecară de o furie sinceră.

— Am sau nu dreptate, părinte? Spune-mi dumneata!

Iezuitul ţinea la el, şi-l amintea bărbat în toată firea, încovoiat deja de necontenitele-i hoinăreli la cules de ierburi, atunci când el

însuşi era un adolescent care arunca cu pietre după păsări, şi îi era chiar recunoscător pentru că ştia că, atunci când vindea vreo fiertură de-a lui femeilor din sat, le spunea întotdeauna că fără atâtea şi atâtea „Născătoare” şi „Tatăl nostru” aceasta n-ar fi avut niciun efect; dar, prudent cum era, nu voia să ştie în ce anume constau amestecurile alea şi cu ce speranţe erau cerute.

— Ai dreptate, don Pietrino, de o sută de ori dreptate. Cum altfel? Dar dacă nu iau bani de la dumneata şi de la alţi sărmani ca voi, unde altundeva îi găsesc, ca să poarte război cu papa şi să fure ceea ce îi aparţine acestuia?

Convorbirea se prelungea în mica lumină clătinată de vântul care reuşea să între prin obloanele masive. Părintele Pirrone vorbea pe larg despre viitoarele secularizări, inevitabile, ale bunurilor bisericeşti, deci adio blândei stăpâniri a abaţiei vecine, adio supelor distribuite în timpul iernilor grele; iar când cel mai tânăr dintre fraţii Schirò făcu imprudenţa să spună că poate în felul acesta câţiva ţărani săraci vor avea şi ei o bucăţică de pământ, vocea iezuitului se înăspri într-un hotărât dispreţ:

— O să vezi, don Antonino, o să vezi. Primarul va cumpăra tot, va plăti primele rate, şi adio şi n-am cuvinte. Aşa s-a întâmplat deja în Piemont.

Până la urmă plecară şi mai posomorâţi decât atunci când sosiseră şi încărcaţi cu bombăneli pentru două luni; rămase doar culegătorul de ierburi care în noaptea aceea nu se culca pentru că era lună nouă şi trebuia să meargă să culeagă rozmarin pe stâncile de la Pietrazzi; îşi luase cu el felinarul şi urma s-o pornească într-acolo imediat ce ar fi ieşit.

— Dar, părinte, dumneata care trăieşti în mijlocul „nobilimii”, ce zic „domnii” de toată vâlvătaia asta? Ce spune prinţu’ de Salina, mare, furios şi mândru cum e?

De mai multe ori deja, părintele Pirrone îşi pusese aceeaşi întrebare şi nu fusese uşor să-şi răspundă, mai ales pentru că nu luase în seamă sau socotise o exagerare ceea ce Don Fabrizio îi spusese într-o dimineaţă, acum aproape un an, în observator. Acum ştia, dar nu găsea maniera de a traduce într-o formă uşor de

înţeles pentru don Pietrino, care era departe de a fi un prost, dar pricepea mai bine care erau proprietăţile anticatarale, carminative sau eventual afrodiziace ale ierburilor sale decât asemenea abstracţiuni.

— Vezi, don Pietrino, „domnii”, cum le spui dumneata, nu sunt uşor de înţeles. Ei trăiesc într-un univers aparte, care a fost creat nu direct de Dumnezeu, ci de ei înşişi, de-a lungul a secole întregi de experienţe foarte speciale, de necazuri şi de bucurii numai ale lor; ei au o memorie colectivă cât se poate de puternică şi de aceea se îngrijorează sau se bucură de lucruri care pentru dumneata sau pentru mine nu au nicio importanţă, dar pentru ei sunt vitale, deoarece sunt legate de patrimoniul acesta de amintiri, speranţe sau spaime de clasă. Pronia cerească a vrut ca eu să devin o umilă părticică din Ordinul cel mai glorios al unei Biserici veşnice, căreia i s-a asigurat victoria deplină; dumneata eşti la celălalt capăt al scării, nu spun cel mai de jos, ci doar cel mai altfel. Dumneata, când descoperi o tufă viguroasă de oregano sau un cuib plin de cantaride (şi aşa ceva cauţi, ştiu, don Pietrino), eşti într-o legătură directă cu natura pe care Dumnezeu a creat-o cu posibilităţi egale de rău şi bine, în aşa fel încât omul să poată alege liber; iar atunci când bătrânele răutăcioase sau fetişcane pline de dorinţe vin să-ţi ceară sfatul, dumneata cobori din hăul veacurilor până în epocile întunecate care au precedat lumina de pe Golgota.

Bătrânul îl privea uluit; el voia să ştie dacă prinţul Salina era satisfăcut sau nu de noua stare a lucrurilor, şi ăsta îi vorbea despre cantaride şi lumini de pe Golgota. „De atâta citit şi-a pierdut minţile, săracul.”

— „Domnii” nu sunt aşa, ei trăiesc din lucruri deja orânduite. Noi, preoţii, le suntem de folos pentru că le dăm garanţia vieţii veşnice, după cum voi, vânzătorii de ierburi, ca să le faceţi alifii pentru umflături sau stimulente. Şi cu asta nu vreau să spun că sunt răi, dimpotrivă. Sunt altfel, poate ni se par atât de ciudaţi, pentru că au ajuns pe o treaptă spre care se îndreaptă toţi cei care nu sunt sfinţi, aceea a indiferenţei faţă de bunurile pământeşti

datorită obişnuinţei. Poate de aceea nu le pasă de unele lucruri care pentru noi, ceilalţi, sunt foarte importante; celui care locuieşte la munte nu-i pasă de ţânţarii din câmpie, iar cine trăieşte în Egipt nu se gândeşte la umbrelă. Primul însă se teme de avalanşe, cel de-al doilea, de crocodili, lucruri care pe noi nu ne îngrijorează deloc. Nobilii sunt bântuiţi de alte spaime, pe care noi nu le ştim: l-am văzut pe Don Fabrizio posomorându-se, el om serios şi înţelept, pentru un guler de cămaşă prost călcat; şi ştiu sigur că principele de Làscari nu a dormit de furie o noapte întreagă pentru că la un prânz la Locotenenţă îl aşezaseră pe un loc greşit. Nu ţi se pare, atunci, că oamenii pe care-i tulbură doar lenjeria sau protocolul sunt nişte oameni fericiţi, deci superiori?

Don Pietrino nu mai înţelegea nimic: ciudăţeniile se înmulţeau, acum ieşeau la iveală gulere de cămaşă şi crocodili. Dar bunul său simţ ţărănesc îl ajuta să reziste încă.

— Dacă e aşa, părinte, vor ajunge cu toţii în iad!

— Dar de ce? Unii se vor pierde, alţii se vor salva, după cum au trăit în lumea lor cu libertăţi limitate. La prima vedere, de exemplu, Salina ar trebui să scape, îşi joacă bine jocul, urmează regulile, nu trişează. Domnul Dumnezeul nostru îl pedepseşte pe cel care cu bună ştiinţă încalcă legile divine, cu toate că le cunoaşte, pe cel care o ia de bunăvoie pe calea cea rea; dar pentru cine merge pe drumul cel bun şi nu săvârşeşte nicio necuviinţă, este bine întotdeauna. Dacă dumneata, don Pietrino, ai vinde, ştiind ce faci, cucută în loc de mentă, ai încurca-o, dar dacă ai fi crezut că faci bine, mătuşa Tana ar avea parte de nobila moarte a lui Socrate, iar dumneata ai merge drept în ceruri, cu tunică albă şi aripioare.

Moartea lui Socrate fusese prea mult pentru vânzătorul de ierburi; se dăduse bătut şi adormise. Părintele Pirrone observă şi fu mulţumit, pentru că acum putea să vorbească liber fără să se teamă că va fi înţeles greşit, iar el voia să vorbească, să prindă în volutele concrete ale frazelor ideile care i se învârteau nedesluşit în minte.

— Şi mai fac şi mult bine. Dacă ai şti, ca să spun doar una,

câte familii, care altfel ar rămâne pe drumuri, sunt adăpostite în palatele lor! Şi nu li se cere nimic în schimb, nici măcar să se abţină de la furtişaguri. Nu fac asta ca să se fălească, ci dintr-un soi de obscur sentiment atavic care îi obligă să nu poată face altfel. Chiar dacă nu pare, sunt mai puţin egoişti decât mulţi alţii: splendoarea caselor lor, fastul petrecerilor lor au în ele o doză de impersonalitate, semănând puţin cu măreţia bisericilor şi a liturghiei, ceva făcut *ad maiorem gentis gloriam*[125], pentru care li se iartă nu puţine lucruri; pentru fiecare pahar de şampanie pe care-l beau oferă cincizeci altora, şi când se poartă urât cu cineva, cum se întâmplă uneori, nu e atât personalitatea lor cea care face asta, cât clasa din care provin. *Fata crescunt*[126], Don Fabrizio l-a ocrotit şi l-a educat pe nepotul său Tancredi, de exemplu, a salvat deci un sărman orfan care altfel s-ar fi pierdut. Dar dumneata vei spune că a făcut-o pentru că tânărul era şi el un nobil, că n-ar fi mişcat un deget pentru altcineva. E adevărat, dar de ce ar fi trebuit s-o facă dacă, sincer, în toate fibrele sufletului său, „ceilalţi" i se par cu toţii nişte exemplare neizbutite, mici statuete de lut, ieşite strâmb din mâinile olarului şi care nu mai merită să mai fie arse în cuptor?

Dumneata, don Pietrino, dacă n-ai dormi în clipa asta, ai sări în sus să-mi spui că nobilii fac rău dispreţuindu-i pe alţii şi că noi toţi, în egală măsură supuşi iubirii şi morţii, suntem egali şi în faţa Creatorului, iar eu n-aş putea decât să-ţi dau dreptate. Dar aş adăuga că nu trebuie învinuiţi de dispreţ numai „domnii", pentru că acesta e un păcat universal. Cine predă la universitate îl dispreţuieşte pe micul învăţător de la şcolile parohiale, chiar dacă n-o arată, şi, pentru că dormi, pot să-ţi spun fară nicio reţinere că noi, preoţii, ne simţim superiori laicilor, noi, iezuiţii, superiori restului clerului, aşa cum voi, culegătorii de ierburi, îi dispreţuiţi pe bărbierii smulgători de dinţi, care la rândul lor vă iau în râs; cât

---

125 Parafrazare a devizei ordinului Iezuiţilor *ad maiorem Dei gloriam* „celei mai mari glorii a lui Dumnezeu"; aici, „celei mai mari glorii o oamenilor" (în latină în original).

126 Aici: destinele se împlinesc (în latină în original).

despre medici, ei îşi bat joc de smulgătorii de dinţi şi de culegătorii de ierburi, dar sunt consideraţi nişte măgari de către bolnavii care vor să trăiască în continuare cu inima sau ficatul făcute praf. Pentru magistraţi, avocaţii nu sunt decât nişte pisălogi care caută să pună beţe în roate bunei funcţionări a legilor, şi pe de altă parte literatura e înţesată de satire împotriva afectării, a lenei şi uneori împotriva altor lucruri şi mai rele ale aceloraşi judecători. Numai prăşitorii sunt dispreţuiţi doar de ei înşişi; când vor învăţa să-şi bată joc şi de alţii, cercul se va închide şi va trebui s-o luăm de la capăt.

Te-ai gândit vreodată, don Pietrino, câte nume de meserii au devenit insulte? De la birjar, cârpaci şi sforar la soldăţoi sau *pompier* în franceză? Lumea nu se gândeşte la meritele birjarilor şi ale pompierilor, bagă de seamă numai defectele lor minore şi le spune tuturor necioplíţi şi înfumuraţi; iar pentru că nu mă auzi, pot să-ţi spun că ştiu foarte bine înţelesul obişnuit al cuvântului „iezuit”.

În plus, nobilii ăştia îşi ascund din pudoare necazurile: am văzut unul, nefericitul, care luase hotărârea să se sinucidă a doua zi şi care apărea zâmbitor şi plin de vervă ca un copil în ajunul primei comuniuni; în timp ce dumneata, don Pietrino, dacă ai fi obligat să bei unul din ceaiurile alea de siminichie, ar răsuna tot satul de vaietele dumitale. Furia şi batjocura sunt domneşti, elegia şi tânguiala, nu. Vreau chiar să-ţi dau o reţetă: dacă întâlneşti un „domn” plângându-se şi tânguindu-se, uită-te la arborele său genealogic, o să găseşti repede o ramură uscată.

O clasă greu de desfiinţat pentru că, în fond, se reînnoieşte încontinuu şi pentru că, atunci când trebuie, ştie să moară bine, adică ştie să arunce o sământă în momentul final. Uită-te la Franţa: s-au lăsat masacraţi cu eleganţă şi acum sunt tot ca înainte, spun ca înainte, pentru că nu moşiile şi drepturile feudale fac un nobil, ci diferenţele. Acum aud că la Paris sunt nobili polonezi, pe care insurecţiile şi despotismul i-au împins spre exil şi spre mizerie; s-au făcut birjari, dar se uită cu atâta aroganţă la clienţii lor burghezi, încât aceştia, sărmanii, urcă în trăsură, fară să ştie de

ce, cu expresia umilă a câinilor când intră în biserică.

Şi am să-ţi mai spun, don Pietrino, că dacă, aşa cum s-a întâmplat de multe ori, această clasă ar trebui să dispară, s-ar forma imediat alta la fel, cu aceleaşi merite şi aceleaşi defecte, nu s-ar mai baza poate pe legături de sânge, ci, ce ştiu eu… pe vechimea prezenţei într-un loc sau pe pretinsa cunoaştere mai bună a vreunui presupus loc sacru.

În momentul acela se auziră pe scăriţa de lemn paşii mamei, care intră râzând.

— Da cu cine vorbeai, fiule? Nu vezi că prietenul tău doarme?

Părintele Pirrone se ruşina un pic, nu-i răspunse la întrebare, ci spuse:

— Acum îl conduc. Sărăcuţul, o să trebuiască să stea în frig toată noaptea.

Scoase fitilul felinarului, îl aprinse la flacăra lampadarului, ridicându-se în vârful picioarelor şi, pătându-şi cu ulei sutana, îl puse la loc şi închise gemuleţul. Don Pietrino zbura pe aripile viselor, un firicel de salivă îi ieşea la colţul gurii şi se scurgea pe guler. Îi trebui ceva timp ca să-l trezească.

— Iartă-mă, părinte, dar ziceai lucruri aşa de ciudate şi de încurcate.

Îşi zâmbiră, coborâră, ieşiră. Noaptea acoperea căsuţa, satul, valea; se zăreau cu greu munţii care erau aproape şi, ca întotdeauna, posomorâţi. Vântul se mai potolise; dar era foarte frig; stelele străluceau cu furie, producând mii de grade de căldură, dar nu reuşeau să încălzească un sărman bătrân.

— Bietul de dumneata! Vrei să mă duc să-ţi aduc încă o manta, don Pietrino?

— Mulţumesc, dar sunt obişnuit. Ne vedem mâine şi atunci o să-mi spui cum a îndurat prinţu' de Salina revoluţia.

— Îţi spun imediat, în două cuvinte: zice că n-a fost nicio revoluţie şi că totul va continua ca înainte.

— Trăiască fraierul! Dar ţie nu ţi se pare o revoluţie, dacă primarul vrea să mă pună să plătesc ierburile lăsate pe pământ de

Dumnezeu şi pe care le culeg eu cu mâinile mele? Sau te-ai stricat şi tu de cap?

Lumina felinarului se îndepărtă cu o mişcare bruscă, apoi dispăru în întunericul des ca o pâslă.

Părintele Pirrone se gândea că lumea trebuie să fie o mare enigmă pentru cei care nu cunosc nici matematică, nici teologie. „Doamne, numai atotştiinţa Ta putea născoci atâtea complicaţii.”

O altă mostră din aceste complicaţii i se prezentă a doua zi dimineaţa. Când coborî, pregătit deja să meargă să ţină slujba la biserică, o găsi pe sora lui, Sarina, tăind ceapă în bucătărie. Lacrimile din ochii ei i se părură prea multe pentru a fi provocate de o asemenea îndeletnicire.

— Ce e, Sarina? Ai vreun necaz? Nu te descuraja, Dumnezeu pedepseşte şi consolează.

Vocea lui caldă risipi puţina sfială pe care sărmana femeie o mai avea şi ea începu să plângă în hohote, cu faţa rezemată de slinoşenia mesei. Printre suspine se auzeau mereu aceleaşi cuvinte:

— Angelina, Angelina… Dacă află Vincenzino, îi omoară pe amândoi… Angelina… Ala îi omoară!

În picioare, cu mâinile vârâte în brâul negru, doar cu degetele mari afară, părintele Pirrone o privea. Nu era greu de înţeles: Angelina era fata nemăritată a Sarinei, Vincenzino, de a cărui mânie se temeau, tatăl, cumnatul său. Singura necunoscută din ecuaţie era numele celuilalt, posibilul iubit al Angelinei.

Iezuitul o revăzuse ieri: o tânără fată, după ce o lăsase cu şapte ani în urmă o fetiţă smiorcăită. Avea probabil vreo optsprezece ani şi era urâţică rău, cu gura botoasă a ţărăncilor din partea locului, cu ochii speriaţi, de câine fară stăpân. O zărise când sosise şi făcuse chiar o comparaţie puţin caritabilă între ea, sărmană, la fel ca plebeul diminutiv al propriului nume, şi acea Angelica, somptuoasă ca numele ei ariostesc[127], care tulburase de

[127] Aluzie la personajul lui Lodovico Ariosto din *Orlando furioso.*

curând liniştea casei Salina.

Necazul era deci mare, iar el se pomenise în miezul lui. Îşi aduse aminte de spusele lui Don Fabrizio: de câte ori te întâlneşti cu o rudă, te întâlneşti cu un ghimpe; apoi îi păru rău că-şi adusese aminte. Îşi scoase mâna dreaptă din brâu, se descoperi şi o bătu pe umăr pe sora lui care tremura toată.

— Ei, hai, Sarina, nu plânge aşa! Din fericire sunt eu aici, iar plânsul nu foloseşte la nimic. Unde-i Vincenzino?

Vincenzino se dusese la Rimato să vorbească cu paznicul fraţilor Schirò. Foarte bine, puteau să vorbească fară să se teamă de surprize. Printre hohote, valuri de lacrimi şi suflări de nas, află toată mizerabila poveste: Angelina (mai bine zis ’Ncilina) se lăsase sedusă; nenorocirea se întâmplase în timpul verii Sfântului Martin, fata se întâlnea cu iubitul ei în claia de fân a donnei Nunziata; acum era însărcinată în trei luni şi, înnebunită de groază, îi mărturisise mamei; în curând o să înceapă să se vadă burta, iar Vincenzino va face un măcel.

— Şi pe mine o să mă omoare, pentru că n-am spus nimic. El e un „om de onoare”.

Într-adevăr, după fruntea îngustă, după „cacciolani”, şuviţele de păr lăsate să crească pe tâmple, după mersul legănat şi veşnica umflătură a buzunarului drept de la pantaloni, se înţelegea imediat că Vincenzino era un „om de onoare”, unul din imbecilii violenţi, în stare să facă moarte de om.

Pe Sarina o apucă o nouă criză de plâns, mai puternică decât prima, pentru că începea să simtă şi o îngrozitoare părere de rău că se dovedise nedemnă de bărbatul ei, modelul de cavalerism.

— Sarina, Sarina, iarăşi! Nu plânge! Băiatul trebuie s-o ia de nevastă, şi o s-o ia. O să merg acasă la el, o să vorbesc cu el şi cu ai lui şi totul se va aranja. Vincenzino o să ştie numai de logodnă, iar preţioasa lui onoare va rămâne neatinsă. Dar trebuie să ştiu cine a fost. Dacă ştii, spune-mi.

Femeia îşi ridică încet capul, în ochi i se citea acum o altă spaimă, nu aceea animalică de lovituri, ci una mai densă, mai sfâşietoare, pe care fratele ei nu reuşi, pentru moment, s-o

descifreze.

— Santino Pirrone a fost! Băiatul lui Turi! Şi a făcut-o ca să mă batjocorească pe mine, pe mama noastră şi sfânta memorie a tatălui nostru. Eu n-am vorbit niciodată cu el, toţi ziceau că-i un băiat de treabă, dar e un ticălos, fiul potrivit pentru canalia aia de taică-su, un nenorocit. Mi-am amintit mai târziu: în zilele acelea de noiembrie, îl vedeam mereu trecând pe aici prin faţă cu o muşcată roşie după ureche şi însoţit de doi prieteni. Flacăra iadului, flacăra iadului!

Iezuitul îşi trase un scaun şi se aşeză lângă femeie. Era clar, trebuia să amâne slujba. Povestea era gravă. Turi, tatăl lui Santino, al seducătorului, era un unchi de-al său, fratele, ba chiar fratele mai mare al tatălui. În urmă cu douăzeci de ani fusese tovarăş cu răposatul la serviciul de pază, exact în momentul celei mai intense şi mai meritorii activităţi. După aceea, o ceartă îi despărţise pe cei doi fraţi, una din certurile de familie, cu rădăcini foarte complicate, imposibil de potolit pentru că niciuna dintre părţi nu vorbeşte clar, fiecare având multe de ascuns. Fapt e că atunci când Sfânta Memorie pusese mâna pe mica livadă de migdali, fratele Turi spusese că în realitate jumătate îi aparţinea lui, pentru că jumătate din bani sau jumătate din trudă era a lui; dar actul de cumpărare era numai pe numele lui Gaetano, răposatul. Turi se burzului peste măsură şi străbătu uliţele din San Cono făcând spume la gură. Fu pus în joc prestigiul Sfintei Memorii, câţiva prieteni interveniră şi astfel fură evitate lucruri mai rele: migdalii îi rămaseră lui Gaetano, dar prăpastia între cele două ramuri ale familiei Pirrone deveni de netrecut; Turi nu participă nici măcar la înmormântarea fratelui său şi în casa surorilor era numit „canalia”, şi atât. Iezuitul fusese informat despre situaţie prin scrisori cât se poate de încâlcite, dictate parohului, şi îşi formase despre această mişelie nişte păreri foarte personale, pe care nu le exprima din respect filial. Livada de migdali îi aparţinea acum Sarinei.

Totul era limpede: dragostea, pasiunea nu aveau niciun rol aici. Era doar o porcărie care răzbuna o altă porcărie. Dar se putea îndrepta totul. Iezuitul îi mulţumi providenţei care-l adusese în

zilele acelea la San Cono.

— Ascultă, Sarina, rezolv eu nenorocirea asta în două ore, dar tu trebuie să mă ajuţi: jumătate din Chibbaro (era livada cu migdali) trebuie s-o dai de zestre ’Ncilinei. Nu se poate altfel, proasta aia v-a ruinat.

Şi se gândea cum se foloseşte Dumnezeu uneori şi de căţelele în călduri ca să facă dreptate.

Sarina se înfurie.

— Jumătate din Chibarro! Puiului ăluia de năpârcă! Niciodată! mai bine mor!

— Bine. Atunci, după slujbă, o să merg să vorbesc cu Vincenzino. Nu te teme, o să încerc să-l potolesc.

Îşi puse din nou pălăria pe cap şi mâinile în brâu. Aştepta răbdător şi sigur de sine.

O ediţie a furiilor lui Vincenzino, chiar dacă revăzută şi curăţată de un iezuit, apărea întotdeauna ca ilizibilă pentru sărmana Sarina, care pentru a treia oară începu să plângă; încetul cu încetul însă suspinele se potoliră până când încetară cu totul. Femeia se ridică.

— Facă-se voia Domnului! Potriveşte tu lucrurile, asta nu mai e viaţă. Dar frumuseţea aia de livadă! Toată truda tatălui nostru!

Şi fu pe punctul să izbucnească din nou în lacrimi, dar părintele Pirrone plecase deja.

După ce termină slujba şi acceptă cafeaua oferită de paroh, iezuitul se îndreptă aţă spre casa unchiului Turi. Nu fusese niciodată acolo, dar ştia că e o colibă prăpădită, aflată în partea de sus a satului, lângă fierăria meşterului Ciccu. O găsi imediat şi, pentru că nu avea ferestre şi uşa era deschisă ca să lase să între un pic de soare, se opri în prag; în bezna dinăuntru se zăreau claie peste grămadă şei pentru catâri, traiste şi saci; don Turi îşi câştiga existenţa făcând-o pe catârgiul, ajutat acum şi de fiul său.

— *Doràzio!* strigă părintele Pirrone.

Era o prescurtare a formulei *Deo gratias (agamus)* de care se

foloseau sacerdoţii când cereau voie să între. Se auzi vocea unui bătrân strigând:

— Cine-i? şi un bărbat se ridică din fundul încăperii şi se apropie de uşă.

— Sunt nepotul dumitale, părintele Saverio Pirrone. Aş vrea să-ţi vorbesc, dacă-mi dai voie.

Surpriza nu fu prea mare, de cel puţin două luni se aştepta probabil vizita preotului sau a unui înlocuitor al acestuia. Unchiul Turi era un bătrân voinic şi drept, ars şi bătut de soare şi de grindină, cu chipul brăzdat de zbârciturile sinistre pe care greutăţile le desenează pe faţa persoanelor rele.

— Intră, zise, fară să zâmbească, îl lăsă să treacă şi, chiar dacă cu vădită neplăcere, făcu gestul de a-i săruta mâna.

Încăperea era peste măsură de sărăcăcioasă: două găini ciuguleau într-un colţ şi peste tot mirosea a balegă, a haine ude şi a sărăcie lucie.

— Unchiule, au trecut mulţi ani de când nu ne-am văzut, dar n-a fost numai vina mea, după cum ştii, eu nu locuiesc în sat, iar dumneata nu treci niciodată pe acasă pe la mama, cumnata dumitale; şi ne pare rău.

— Eu n-o să pun niciodată piciorul în casa aia. Mi se întoarce stomacul pe dos numai când trec prin faţa ei. Turi Pirrone nu uită răul ce i s-a făcut nici după douăzeci de ani.

— Sigur că da, e de înţeles, sigur că da. Dar eu vin astăzi ca porumbelul de pe Arca lui Noe, ca să te asigur că potopul a luat sfârşit. Mă bucur foarte mult că mă aflu aici şi am fost fericit ieri când mi-au spus acasă că Santino, fiul dumitale, s-a logodit cu nepoata mea Angelina, sunt doi copii buni, aşa am auzit, şi uniunea lor va pune capăt dezbinării care exista între familiile noastre şi pentru care mie, dă-mi voie s-o spun, mi-a părut întotdeauna rău.

Pe chipul lui Turi se citi o surpriză prea făţişă, ca să nu fie prefăcută.

— Dacă n-ar fi haina sfântă pe care o porţi, părinte, ţi-aş spune că minţi. Cine ştie ce gogoşi v-au spus femeiuştile din casa

voastră. Santino n-a vorbit în viaţa lui cu Angelina, e un copil prea ascultător ca să se împotrivească dorinţei părintelui său.

Iezuitul admira maniera concisă şi stăpânirea de sine cu care bătrânul îşi spunea minciunile.

— Se vede, unchiule, că m-au informat greşit; închipuie-ţi că mi-au spus şi că v-aţi înţeles cu zestrea şi că azi voi doi urma să veniţi acasă la noi pentru „recunoaştere”. Ce de baliverne spun femeile astea care n-au nimic de făcut! Dar chiar dacă nu sunt adevărate, vorbele lor arată dorinţa sufletului lor bun. Acuma, unchiule, n-are niciun rost să mai rămân aici, mă duc imediat acasă s-o cert pe soră-mea. Şi scuză-mă; sunt foarte mulţumit că te-am găsit bine, sănătos.

Pe faţa bătrânului se întrezărea o curiozitate avidă.

— Aşteaptă, părinte. Mai fă-mă să râd cu pălăvrăgelile din casa dumitale; despre ce zestre vorbeau flecarele alea?

— Ce ştiu eu, unchiule! Mi se pare că am auzit vorbindu-se despre jumătate din Chibbaro! ’Ncilina, ziceau, e lumina ochilor lor şi niciun sacrificiu nu e prea mare pentru a asigura pacea în familie.

Don Turi nu mai râdea. Se ridică.

— Santino! zbieră cu aceeaşi forţă cu care chema catârii încăpăţânaţi; şi pentru că nu se arătă nimeni, strigă şi mai tare: Santino, Precista mamii… ce faci?

Când îl văzu pe părintele Pirrone tresărind, îşi duse mâna la gură cu un gest neaşteptat de slugarnic.

Santino se ocupa de vite în curticica alăturată. Intră speriat, cu ţesala în mână, era un băiat înalt şi frumos, de douăzeci şi doi de ani, uscăţiv ca taică-său, dar privirea nu i se înăsprise încă. Cu o zi înainte îl văzuse, ca toţi ceilalţi, pe iezuit trecând pe uliţele satului, aşa că îl recunoscu imediat.

— Ăsta-i Santino. Şi ăsta e vărul tău, părintele Saverio Pirrone. Mulţumeşte Cerului că-i aici sfinţia-sa, că altfel ţi-aş fi tăiat urechile. Cum se poate să te drăgosteşti cu o fată, fară ca eu, tatăl tău, să ştiu ceva? Băieţii se nasc să stea lângă taţi, nu să alerge după fuste.

Tânărul se ruşina, poate nu pentru nesupunere, ci, dimpotrivă, pentru învoirea din trecut, şi nu ştia ce să spună; ca să iasă din încurcătură, puse jos ţesala şi se duse să sărute mâna preotului. Acesta îşi arătă dinţii zâmbind şi schiţă o binecuvântare.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, fiule, deşi nu cred că o meriţi.

Bătrânul continuă:

— Vărul tău, aici de faţă, atâta m-a tot rugat, că am sfârşit prin a-mi da consimţământul. Dar de ce nu mi-ai spus tu? Acuma spală-te şi mergem imediat acasă la 'Ncilina.

— O clipă, unchiule, o clipă. (Părintele Pirrone se gândea că trebuia să vorbească mai întâi cu „omul de onoare”, care nu ştia nimic.) Acasă vor fară îndoială să se pregătească, de altfel mi-au spus că vă aşteptau spre seară. Veniţi atunci şi va fi o sărbătoare să vă vedem.

Şi după ce-i îmbrăţişă pe tată şi pe fiu, plecă.

Când se întoarse la căsuţa cubică, părintele Pirrone văzu că Vicenzino se întorsese şi, ca să-şi liniştească sora, îi făcu cu ochiul din spatele fiorosului ei bărbat, ceea ce de altfel, fiind vorba de doi sicilieni, era întru totul de ajuns. Apoi îi spuse cumnatului că trebuie să-i vorbească şi cei doi se îndreptară spre scheletica verandă din spatele casei; poalele fluturânde ale sutanei iezuitului trasau în jurul lui un soi de frontieră mişcătoare de netrecut; fesele grase ale „omului de onoare” se legănau, veşnic simbol al unei trufaşe ameninţări. Convorbirea fu, de altfel, complet diferită de cum o prevăzuse. Odată asigurat de iminenţa căsătoriei 'Ncilinei, indiferenţa „omului de onoare” faţă de comportamentul fiicei fu marmoreană; în schimb, de la prima aluzie la zestrea ce trebuia dată, ochii începură să i se rotească în cap, venele de pe tâmple i se umflară şi legănatul mersului deveni frenetic: o revărsare de comentarii obscene îi ieşi pe gură, triviale şi aprinse de cele mai ucigaşe soluţii; mâna lui, care nu făcuse nici măcar un singur gest în apărarea cinstei fiicei sale, se repezi să pipăie nervoasă buzunarul din dreapta al pantalonilor, ca să arate că în apărarea

migdalilor era în stare să verse până la ultima picătură din sângele altora.

Părintele Pirrone lăsă să se potolească toate necuviinţele, mulţumindu-se să-şi facă repede semnul crucii atunci când, deseori, acestea se transformau în blasfemii, nu băgă însă în seamă gestul prevestitor de masacre. Iar în timpul unei pauze, spuse:

— E clar, Vicenzino, că vreau să contribui şi eu la reglarea situaţiei. Am să-ţi trimit de la Palermo, după ce îl rup în bucăţi, actul acela privat care-mi asigură proprietatea pe partea mea din moştenirea răposatului.

Efectul acestui balsam fu imediat. Vicenzino, ocupat să socotească valoarea moştenirii anticipate, tăcu, şi prin aerul însorit şi rece trecură notele false ale unui cântec pe care 'Ncilina avusese chef să-l cânte în timp ce mătura prin camera unchiului.

Spre seară, unchiul Turi şi Santino veniră în vizită, ceva mai curaţi şi cu cămăşi foarte albe pe ei. Cei doi logodnici, aşezaţi pe scaune alăturate, izbucneau din când în când în hohote zgomotoase, fară să scoată niciun cuvânt şi cu feţele apropiate. Erau cu adevărat mulţumiţi, ea că se „aşază la casa ei" şi că are lângă ea aşa un bărbat frumos, el că urmase sfaturile paterne şi că avea acum o servitoare plus jumătate de livadă de migdali; muşcata roşie pe care o purta din nou după ureche nu mai amintea nimănui de flăcările iadului.

Două zile mai târziu, părintele Pirrone plecă spre Palermo. Pe drum îşi puse în ordine impresiile, care nu erau toate plăcute; aventura aceea care dăduse rod în timpul verii Sfântului Martin, acea nenorocită jumătate a unei livezi de migdali smulsă printr-o vrăjeală premeditată îi demonstrau aspectul rustic, mizerabil al altor întâmplări la care asistase de curând. Marii seniori erau rezervaţi şi de neînţeles, ţăranii expliciţi şi clari, dar Diavolul îi învârtea pe toţi la fel pe degetul său mic.

La vila Salina îl găsi pe Principe foarte binedispus. Don Fabrizio îl întrebă dacă petrecuse bine cele patru zile şi dacă îşi

adusese aminte s-o salute pe maică-sa din partea lui. O cunoştea, pentru că în urmă cu şase ani fusese oaspete la vilă, şi văduvia ei senină le plăcuse stăpânilor casei. Iezuitul uitase complet de salutări şi tăcu, dar spuse apoi că mama şi sora lui îl rugaseră să-i transmită Excelenţei Sale tot respectul lor, ceea ce era doar o poveste, mai puţin gravă deci decât o minciună.

— Excelenţă, adăugă, voiam să vă rog dacă mâine puteţi ordona să mi se dea o trăsură, aş vrea să merg la Arhiepiscopie ca să cer o dispensă de căsătorie. O nepoată de-a mea s-a logodit cu verişorul ei.

— Sigur că da, părinte Pirrone, sigur că da, dacă doreşti, dar poimâine trebuie să merg şi eu la Palermo, ai putea să vii cu mine, chiar aşa de grabnică e treaba?

Partea a şasea

Noiembrie 1862

Principesa Maria-Stella urcă în trăsură, se aşeză pe mătasea albastră a pernelor şi îşi strânse cât mai mult faldurile foşnitoare ale rochiei. Intre timp, Concetta şi Carolina urcau şi ele; stăteau în faţa mamei şi din rochiile lor identice, de culoare roz, se răspândea un uşor parfum de violete. Apoi greutatea enormă a unui picior aşezat pe scară făcu să se clatine caleaşca pe arcurile ei înalte: Don Fabrizio urca şi el. Trăsura era plină ochi: valurile de mătăsuri şi armăturile celor trei crinoline se ridicau, se loveau, se amestecau până aproape la înălţimea capetelor; dedesubt era o învălmăşeală de încălţări: pantofiorii de mătase ai fetelor, pantofii *mordoré* ai Principesei, uriaşii pantofi de lac ai Principelui, fiecare suferea din cauza picioarelor celorlalţi şi nu mai ştia unde erau ale sale.

Cele două trepte ale scăriţei fură ridicate şi servitorul primi

ordinul:

— La palatul Ponteleone.

Urcă pe capră, rândaşul care ţinea caii de frâu se dădu la o parte, vizitiul pocni uşor din limbă şi caleaşca o porni la drum.

Se duceau la bal.

Palermo trecea în momentul acela printr-una din intermitentele sale perioade de mondenitate şi balurile erau la ordinea zilei. După venirea piemontezilor, după încăierarea de pe Aspromonte[128], odată alungate spectrele exproprierii şi ale violenţelor, cele două sute de persoane care alcătuiau „lumea bună” nu se mai săturau să se întâlnească, mereu aceleaşi, pentru a se felicita că sunt încă în viaţă.

Atât de frecvente erau diversele şi totuşi mereu aceleaşi petreceri, că principii de Salina veniseră să stea trei săptămâni în palatul lor din oraş, ca să nu trebuiască să străbată aproape în fiecare seară lungul drum de la San Lorenzo la Palermo. Rochiile doamnelor veneau de la Napoli în cutii lungi şi negre ca nişte sicrie, şi avusese loc un isteric du-te-vino de modiste, coafeze şi pantofari; servitori exasperaţi duseseră croitoreselor bilete neliniştite. Balul de la familia Ponteleone urma să fie cel mai important din acel scurt sezon: important pentru toţi din cauza strălucirii numelui şi a palatului, a numărului invitaţilor, dar şi mai important pentru familia Salina care urma s-o prezinte în „societate” pe Angelica, frumoasa logodnică a nepotului lor.

Era de abia ora zece şi jumătate, puţin cam devreme pentru a se prezenta la un bal când eşti Principele de Salina, care trebuie să ajungă întotdeauna atunci când petrecerea s-a încălzit bine; de data asta însă nu se putea face altfel, dacă voiau să fie acolo când va intra familia Sedàra care („nu ştiu încă, sărăcuţii”) lua drept literă de lege ora scrisă pe cartonaşul lucios al invitaţiei. Fusese nevoie de oarecare osteneală pentru a face în aşa fel încât să li se trimită şi lor unul din biletele acelea: nimeni nu-i cunoştea şi

---

[128] Locul în care Garibaldi, în bătălia din august 1862 cu trupele piemonteze conduse de colonelul Pallavicino, este rănit şi apoi arestat.

principesa Maria-Stella, cu zece zile înainte, trebuise să-i facă o vizită Margheritei Ponteleone; totul mersese uşor, se înţelege, dar totuşi a fost unul din spinişorii pe care logodna lui Tancredi îi înfipsese în delicatele labe ale Ghepardului.

Scurtul drum până la palatul Ponteleone trecea printr-un labirint de străduţe întunecate pe care înaintau la pas: via Salina, via Valverde, panta dei Bambinai, aşa de veselă ziua, cu dughenele ei de statuete de ceară, şi aşa de posomorâtă noaptea. Potcoavele cailor răsunau prudent printre casele negre care dormeau sau se prefăceau că dorm.

Fetele, aceste fiinţe de neînţeles, pentru care un bal e o sărbătoare şi nu o plictisitoare datorie mondenă, şuşoteau vesele; principesa Maria-Stella îşi pipăia poşetuţa ca să se asigure de prezenţa flaconaşului cu „săruri volatile”; Don Fabrizio savura dinainte efectul pe care frumuseţea Angelicăi urma să-l aibă asupra tuturor celor care n-o cunoşteau şi cel pe care norocul lui Tancredi urma să-l aibă asupra aceloraşi persoane care îl cunoşteau prea bine. O umbră îi întuneca totuşi mulţumirea: cum va fi fracul lui don Calogero? Desigur nu ca acela pe care-l îmbrăcase la Donnafugata: don Calogero îi fusese încredinţat lui Tancredi, care-l târâse la cel mai bun croitor şi asistase până şi la probe. Oficial, cu o zi înainte, păruse mulţumit de rezultate, dar în secret spusese: „Fracul e cum e, tatăl Angelicăi nu e *chic*.” Asta nu se putea nega. Tancredi garantase însă pentru un bărbierit perfect şi pentru decenţa pantofilor. Era şi asta ceva.

Acolo unde panta dei Bambinai dă spre absida catedralei San Domenico, trăsura se opri: se auzea un clinchet slăbuţ şi de după o cotitură apăru un preot ducând în mână un potir cu sfânta ostie; în spatele lui, un ministrant îi ţinea deasupra capului o umbrelă albă brodată cu fir auriu, în faţă un altul ţinea în mâna stângă o lumânare groasă aprinsă şi cu dreapta scutura, distrându-se de minune, un clopoţel de argint. Semn că una din casele acelea ferecate închidea o agonie; duceau sfânta împărtăşanie unui muribund. Don Fabrizio coborî, îngenunche pe trotuar, doamnele îşi făcură cruce, clinchetul se pierdu pe străduţele care coborau

spre San Giacomo, trăsura, cu ocupanţii ei copleşiţi de un avertisment salutar, o porni din nou către ţinta aflată acum aproape.

Ajunseră, coborâră la intrare; trăsura dispăru în imensitatea curţii de unde veneau tropotele şi luminiţele echipajelor sosite mai devreme.

Marea scară era dintr-un material modest, dar de nobile proporţii; de o parte şi de alta a fiecărei trepte flori simple răspândeau un miros aspru; pe platforma care despărţea scara în două, livrelele vişinii ale celor doi lachei nemişcaţi sub perucile pudrate, aruncau o notă de culoare vie pe cenuşiul sidefat al locului. De la cele două ferestruici înalte şi cu zăbrele se auzeau râsete şi şoapte infantile: nepoţii lui Ponteleone, excluşi de la petrecere, îşi luau revanşa făcând haz de oaspeţi. Doamnele îşi netezeau faldurile rochiilor de mătase, Don Fabrizio cu cilindrul sub braţ le depăşea cu un cap, deşi se afla cu o treaptă mai jos. În uşa primului salon aşteptau stăpânii casei: el, don Diego, cărunt şi burtos, pe care numai privirea severă îl făcea să nu aibă o înfăţişare plebee; ea, donna Margherita, a cărei faţă coroiată de călugăr bătrân se ivea dintre strălucirea diademei şi a colierului cu trei şiruri de smaralde.

— Aţi ajuns devreme! Cu atât mai bine! Dar fiţi liniştiţi, invitaţii *voştri* n-au apărut încă.

Un nou firişor de paie înţepă gheruţele sensibile ale Ghepardului.

— Tancredi e şi el aici deja.

Într-adevăr, în colţul opus al salonului, nepotul negru şi subţire ca un şarpe, era în centrul atenţiei unui grup de trei-patru tineri pe care-i făcea să se prăpădească de râs cu nişte povestioare, cu siguranţă cam îndrăzneţe, în timp ce-şi aţintea privirea, neliniştită ca întotdeauna, spre uşa de la intrare. Dansul începuse deja şi notele micii orchestre ajungeau din sala de bal prin trei, patru, cinci, şase saloane.

— Îl aşteptăm şi pe colonelul Pallavicino[129], cel care s-a comportat atât de bine pe Aspromonte.

Această frază a principelui Ponteleone părea simplă, dar nu era. În aparenţă era o constatare lipsită de orice înţeles politic, tinzând doar să elogieze tactul, delicateţea, emoţia, duioşia aproape, cu care un glonţ fusese înfipt în piciorul Generalului; dar şi chipiurile aruncate în aer, îngenuncherile şi sărutările de mâini care îl însoţiseră, adresate Eroului rănit zăcând sub un castan pe muntele calabrez şi care zâmbea şi el, de emoţie şi nu cu ironie, cum ar fi fost normal (pentru că, vai, Garibaldi era lipsit de umor). Într-un strat intermediar al spiritului princiar, fraza avea o semnificaţie tehnică şi ţinea să-l elogieze pe colonel pentru că luase hotărârile corecte, îşi dispusese bine batalioanele şi reuşise să ducă la bun sfârşit, împotriva aceluiaşi adversar, ceea ce, la Calatafimi, pentru Landi[130] fusese un faliment de neînţeles. În adâncul sufletului, Principele considera că vajnicul colonel se „comportase bine” pentru că reuşise să oprească, să înfrângă, să rănească şi să-l prindă pe Garibaldi, şi făcând asta salvase compromisul la care cu greu se ajunsese între vechea şi noua stare de lucruri.

Evocat, creat aproape de cuvintele elogioase şi de gândurile şi mai elogioase, colonelul apăru în capătul scării. Înainta cu un zornăit de pandantive, lănţişoare, pinteni şi decoraţii, în dolmanul la două rânduri, – chipiul cu panaş sub braţ şi sabia încovoiată sprijinită pe pumnul stâng. Era un om de lume, cu maniere foarte afectate, specializat, cum toată Europa ştia deja, în sărutări de mâini pline de semnificaţii; fiecare doamnă pe ale cărei degete se aşezaseră în seara aceea parfumatele lui mustăţi avu prilejul să evoce, în cunoştinţă de cauză, clipa istorică pe care stampele populare o preaslăviseră deja.

După ce făcuse faţă potopului de laude revărsat asupra lui de

---

[129] Pallavicino, Emilio Pallavicini (1823-1901), general, apoi senator al Regatului. În 1862 primise sarcina de a opri înaintarea lui Garibaldi.

[130] Francesco Landi, general bourbon, care cu 2500 de soldaţi nu reuşise să-l oprească pe Garibaldi la Calatafimi (15 mai 1860).

către Ponteleone, după ce strânsese cele două degete întinse de Don Fabrizio, Pallavicino fu acoperit de valul parfumat al unui grup de doamne; trăsăturile sale conştient virile răsăreau deasupra umerilor albi şi se auzeau frazele sale întrerupte: „Plângeam, contesă, plângeam ca un copil” sau „El era frumos şi senin ca un arhanghel”. Sentimentalismul său bărbătesc răpea damele pe care le liniştiseră deja focurile de armă ale bersalierilor săi.

Angelica şi don Calogero întârziau şi familia Salina se gândea deja să treacă în celelalte saloane, când Tancredi îşi părăsi grupul şi se îndreptă glonţ spre intrare: cei aşteptaţi sosiseră. Ivindu-se din disciplinatul vârtej al crinolinei roz, umerii albi ai Angelicăi coborau către braţele puternice şi catifelate, capul se înălţa mic şi semeţ pe tânărul gât neted şi împodobit cu perle voit modeste. Când, scoţându-şi lunga mănuşă *glacé*, dădu la iveală mâna nu prea mică, dar perfectă, se văzu strălucind safirul napoletan. În urma ei, don Calogero apărea ca un şoricel păzind o roză strălucitoare; hainele sale nu erau elegante, dar cel puţin de data asta, decente; singura sa greşeală fu aceea de a purta la butonieră Crucea „Coroana Italiei” pe care o primise de curând, dar care dispăru repede într-unul din buzunarele secrete ale fracului lui Tancredi.

Logodnicul o învăţase deja pe Angelica nepăsarea, această trăsătură fundamentală a distincţiei („Tu poţi fi expansivă şi gălăgioasă numai cu mine, scumpo; pentru toţi ceilalţi trebuie să fii viitoarea principesă de Falconeri, superioară multora, egală cu oricine”), aşa că salutul ei către stăpâna casei fu lipsit de spontaneitate, dar un foarte reuşit amestec de modestie feciorelnică, trufie neo-aristocratică şi graţie tinerească.

Palermitanii sunt la urma urmei tot italieni, deci sensibili la fel ca toţi ceilalţi la farmecul frumuseţii şi al prestigiului dat de bani; în plus, Tancredi, recunoscut ca fiind un coate-goale, era, cu tot farmecul lui, o partidă nedorită (pe nedrept, de altfel, cum se văzu ulterior, când era prea târziu); era deci mai apreciat de doamnele căsătorite decât de fetele de măritat. Aceste virtuţi şi defecte împreună făcură ca Angelica să fie primită cu o căldură

neaşteptată; la drept vorbind, poate că vreunui tânăr i-a părut chiar rău că nu descoperise el amfora aceea atât de frumoasă, plină ochi cu monede, dar Donnafugata era teritoriul lui Don Fabrizio şi dacă el dăduse acolo peste comoara aceea şi i-o pasase iubitului Tancredi nu putea să provoace mai multe păreri de rău decât ar fi provocat descoperirea unei mine de sulf pe pământul său: era un bun al său, nu se putea spune nimic.

De altfel, chiar şi aceste slabe împotriviri se risipiră în faţa strălucirii acelor ochi; la un moment dat tinerii se îmbulziră cerând să fie prezentaţi şi să li se acorde un dans. Tuturor Angelica le dăruia un zâmbet cu buzele ei de fragă, tuturor le arăta propriu-i carnet de bal în care după fiecare polcă, mazurcă şi vals urma o semnătura posesivă: Falconeri. Din partea domnişoarelor curgeau propunerile de „a se tutui”, şi după o oră Angelica se simţea foarte bine între persoanele care nu aveau nici cea mai mică idee despre sălbăticia mamei şi zgârcenia tatălui.

Nu-şi abandonă ţinuta controlată nici măcar un minut, nu fu văzută niciodată rătăcind singură cu capul în nori, niciodată nu-şi ridică braţele de lângă trunchi, niciodată vocea nu i se ridică deasupra „diapazonului” (de altfel destul de înalt) al celorlalte domnişoare. Pentru ca Tancredi îi spusese cu o zi înainte: „Vezi, draga mea, noi (deci şi tu, acum) ţinem la casele şi mobilele noastre mai mult decât la orice altceva; nimic nu ne jigneşte mai mult decât lipsa de respect faţă de ele; deci priveşte tot şi laudă tot. De altfel, palatul Ponteleone o merită. Dar pentru că nu mai eşti o provincială lipsită de gust care se miră de orice lucru, vei lăuda întotdeauna cu o oarecare rezervă; admiră, da, dar compară întotdeauna cu vreun model văzut înainte, cu condiţia să fie ilustru.” Lungile vizite la palatul din Donnafugata o învăţaseră multe pe Angelica, astfel încât în seara aceea admiră fiecare tapiserie, dar spuse că acelea din palatul Pitti aveau bordurile mai frumoase; lăudă o Madonă a lui Dolci[131], dar aminti că aceea a Marelui Duce avea o melancolie mai expresivă; cât despre felia de tort pe care i-o aduse un tânăr galant, găsi că era excelentă,

[131] Carlo Dolci, pictor italian (1616-1686).

aproape tot atât de bună ca a lui „monsù Gaston”, bucătarul familiei Salina. Şi pentru că „monsù Gaston” era un Rafael al bucătarilor, iar tapiseriile de la Pitti nişte „monsù Gaston” ai goblenurilor, nimeni nu putu s-o contrazică, dimpotrivă, fură cu toţii măguliţi de comparaţie, iar ea începu din seara aceea să-şi câştige faima de amabilă, dar intransigentă cunoscătoare de artă, faimă ce avea s-o însoţească, în mod abuziv, în lunga ei viaţă.

În timp ce Angelica îşi culegea laurii, Maria-Stella, aşezată pe un divan, bârfea cu două vechi prietene, iar Concetta şi

Carolina îi îngheţau cu timiditatea lor pe tinerii mai politicoşi, Don Fabrizio rătăcea prin saloane, săruta mâna doamnelor pe care le întâlnea, amorţea umerii bărbaţilor bucurându-se că-i vede, dar simţea cum încetul cu încetul era tot mai prost dispus. În primul rând nu-i plăcea casa, de şaptezeci de ani Ponteleonii nu-şi schimbaseră mobila, care era aceeaşi de pe vremea reginei Maria Carolina, iar el, care credea că are gusturi moderne, era indignat de aşa ceva. „Dar, Sfinte Dumnezeule, cu veniturile lui Diego, nu le-ar trebui prea mult să arunce toate «tremò»[132]-urile astea, oglinzile astea scorojite! Să-şi facă o mobilă frumoasă din palisandru şi catifea, ca să-i fie comodă lui şi să nu-şi oblige musafirii să facă tot felul de ocoluri prin catacombele astea. Am să i-o spun!” Dar nu i-o spuse niciodată lui Diego, pentru că părerile astea ale lui luau naştere doar din cauza proastei dispoziţii şi din tendinţa lui de a contrazice, aşa că erau repede uitate, de altfel nici el nu schimba nimic, nici la San Lorenzo, nici la Donnafugata. Până una-alta fură însă suficiente să-i sporească plictiseala.

Nu-i plăceau nici femeile care erau la bal: două sau trei dintre cele mai în vârstă îi fuseseră amante şi, văzându-le acum încărcate de ani şi de nurori, reuşea cu greu să recreeze imaginea lor de acum douăzeci de ani şi se enerva când se gândea că-şi irosise cei mai buni ani urmărind (şi cucerind) asemenea balabuste. Nici

132 *Tremò*, de la francezul *trumeau*, oglindă cu o ramă bogat decorată, aşezată de obicei deasupra şemineului.

tinerele nu-i spuneau cine ştie ce, în afară de două: foarte tânăra ducesă de Palma, căreia îi admira ochii cenuşii şi graţia severă a mersului, şi Tutù Lascari, de la care, dacă ar fi fost mai tânăr, ar fi ştiut să scoată acorduri foarte speciale. Dar celelalte… Era bine că din tenebrele Donnafugatei apăruse Angelica, ca să le demonstreze palermitanelor ce înseamnă o femeie frumoasă.

Nu puteai să nu-i dai dreptate: în anii aceia, frecvenţa căsătoriilor între veri, dictate de lenea sexuală şi de calculele funciare, puţinătatea proteinelor din alimentaţie, agravată de abundenţa de pâine şi paste, lipsa totală de aer curat şi de mişcare, umpluseră saloanele de o mulţime de fetiţe incredibil de mici de statură, neverosimil de măslinii, insuportabil de gângave; îşi petreceau timpul în grup, lansând doar chemări corale spre tinerii înfricoşaţi, părând destinate să slujească doar drept fundal pentru cele trei sau patru frumoase creaturi care, asemeni blondei Maria Palma sau a minunatei Eleonora Giardineili, treceau alunecând ca lebedele pe o baltă plină de broaşte. Cu cât se uita mai mult la ele, cu atât se enerva; mintea lui, influenţată de lungi singurătăţi şi de gânduri abstracte, sfârşi la un moment dat, în timp ce trecea printr-o lungă galerie pe al cărei *pouf* central se adunase o numeroasă colonie de asemenea creaturi, prin a-i provoca un soi de halucinaţie: i se părea că este paznicul unei grădini zoologice pus să păzească o sută de maimuţele: se aştepta să le vadă la un moment dat căţărându-se pe candelabre şi de acolo, agăţate în coadă, să se legene arătându-şi posterioarele şi aruncând cu coji de alune, ţipete şi scrâşnete spre paşnicii vizitatori.

Ciudat, dar tocmai un sentiment religios fu cel care-l îndepărtă de imaginea aceea zoologică: din grupul de maimuţe în crinolină se auzea o monotonă şi repetată invocaţie sacră: „Sfântă Fecioară! Sfântă Fecioară!” exclamau necontenit sărmanele fete. „Sfântă Fecioară, ce casă frumoasă!”, „Sfântă Fecioară, ce bărbat frumos e colonelul Pallavicino!”, „Sfântă Fecioară, ce tare mă dor picioarele!”, „Sfântă Fecioară, ce foame mi-e! Când se deschide bufetul?”. Numele Mariei, invocat de corul acela virginal, umplea galeria şi transforma din nou maimuţele în femei, pentru că încă

nu se dovedise că uistitii din pădurile braziliene s-ar fi convertit la catolicism.

Uşor scârbit, Principele trecu în salonul alăturat: acolo se instalase tribul opus şi ostil al bărbaţilor: tinerii dansau, iar cei prezenţi erau cu toţii în vârstă, toţi prieteni cu el. Stătu puţin cu ei, acolo numele Reginei cerurilor nu mai era luat în deşert, dar, locurile comune, discursurile plate întunecau atmosfera. Printre aceşti domni, Don Fabrizio trecea drept un „extravagant”; interesul lui pentru matematică era considerat aproape ca o perversiune păcătoasă, şi dacă n-ar fi fost Principele de Salina şi nu s-ar fi ştiut că este un excelent călăreţ, un neobosit vânător şi un donjuan destul de înfocat, ar fi riscat din cauza paralaxelor şi telescoapelor sale să fie „exilat”; oricum i se adresau rareori, pentru că albastrul rece al ochilor săi, întrezărit pe sub pleoapele grele, îi stânjenea pe interlocutori şi el se trezea deseori izolat, nu din respect, cum credea, ci din teamă.

Se ridică, melancolia se transformase într-o teribilă proastă dispoziţie. Făcuse rău că venise la bal: Stella, Angelica şi fetele se puteau descurca foarte bine şi singure, iar el putea fi fericit acum în birouaşul de lângă terasă, în Via Salina, ascultând şopotul fântânii arteziene şi încercând să prindă cometele de coadă. „Asta e, acum sunt aici, ar fi nepoliticos să plec. Să mergem să-i privim pe dansatori.”

Sala de bal era toată în aur: neted pe cornişe, în relief pe ramele uşilor, incrustat cu firicele luminoase, aproape argintiu, pe tăbliile mai întunecate ale uşilor şi pe obloanele care închideau ferestrele, anulându-le şi dând astfel întregii ambianţe o semnificaţie orgolioasă de casetă de bijuterii care exclude orice legătură cu exteriorul nedemn. Nu era poleiala neruşinată de care fac uz acum decoratorii, ci un aur stins, palid ca pletele unor copile din Nord, străduindu-se să-şi ascundă propria valoare sub pudicitatea deja pierdută a materialului preţios, care voia să-şi arate frumuseţea şi să facă să-i fie uitat preţul; ici-colo, pe lambriuri, mănunchiuri de flori rococo de o culoarea atât de stinsă,

că nu păreau decât o înroşire efemeră datorată reflexelor candelabrelor.

Tonalitatea aceea solară, împestriţeala aceea de străluciri şi umbre îl făcură totuşi să sufere pe Don Fabrizio, care stătea negru şi ţeapăn în cadrul unei uşi. Aici, în sala excepţional de patriciană, îi veneau în minte imagini câmpeneşti: nuanţa cromatică era aceea a nesfârşitelor lanuri din jurul Donnafugatei, extaziate, implorând indulgenţă sub tirania soarelui. În sala aceasta, la fel ca pe moşiile de la mijlocul lunii august, recolta avusese loc cu mult înainte, fusese pusă în hambare în altă parte şi, tot ca acolo, rămânea doar amintirea în culoarea miriştilor arse şi inutile. Valsul, ale cărui note străbăteau aerul încins, i se părea doar o stilizare a necontenitei treceri a vânturilor care-şi revărsau acordurile propriului doliu peste pământurile însetate, ieri, azi, mâine, mereu, mereu, mereu. Mulţimea dansatorilor, printre care vedea multe persoane apropiate fiinţei, dacă nu inimii sale, sfârşi prin a i se părea ireală, compusă din materia din care sunt ţesute amintirile stinse, care este şi mai labilă decât aceea care ne tulbură visele. Pe tavan, zeii, aplecându-se din tronuri aurite, priveau în jos zâmbitori şi implacabili asemenea cerului de vară. Se credeau eterni: o bombă fabricată la Pittsburgh, Penn, le va dovedi, în 1943, contrariul.

— Frumos, Principe, frumos! Aşa ceva nu se mai face acum, la cât costă aurul!

Sedàra se aşezase lângă el, şi ochişorii lui isteţi parcurgeau sala, insensibili la graţia ei, atenţi doar la valoarea financiară.

Don Fabrizio simţi dintr-odată că-l urăşte: afirmării lui, a o sută de alţii ca el, obscurelor lor intrigi, tenacei lor avariţii şi lăcomiei lor i se datora senzaţia de moarte care întuneca acum aceste palate; da, i se datora lui, complicilor săi, ranchiunii lor, sentimentului de inferioritate pe care-l aveau, neputinţei lor de a înflori, faptul că acum şi lui, Don Fabrizio, hainele negre ale dansatorilor îi aminteau de corbii care planau pe deasupra văilor ascunse, în căutarea hoiturilor. Avu chef să-i răspundă grosolan, să-i ceară să se care de acolo. Dar nu se putea: era un musafir, era

tatăl Angelicăi. Era poate un nefericit, ca mulţi alţii.

— Frumos, don Calogero, frumos. Dar copiii noştri sunt şi mai frumoşi.

Angelica şi Tancredi, privindu-se drept în ochi, treceau în momentul acela prin faţa lor, cu dreapta lui înmănuşată aşezată exact pe talia ei, braţele întinse şi înlănţuite. Negrul fracului, trandafiriul rochiei alcătuiau, amestecându-se, o ciudată bijuterie. Ei ofereau un spectacol mai patetic decât oricare altul: doi tineri îndrăgostiţi care dansează împreună, orbi fiecare la defectele celuilalt, surzi la avertismentele destinului, cu iluzia că toată calea vieţii va fi netedă ca pardoseala salonului, actori care nu ştiu că un regizor îi pune să joace rolul Julietei şi al lui Romeo, ascunzându-le cripta şi otrava, prevăzute deja în scenariu. Niciunul, nici celălalt nu erau buni, fiecare era plin de calcule, fiecare umflat cu intenţii ascunse; dar amândoi erau drăguţi şi emoţionanţi, în timp ce ambiţiile lor neclare, dar naive erau şterse de cuvintele jucăuş duioase pe care el i le şoptea la ureche, de parfumul părului ei, de felul în care trupurile acelea destinate morţii se lipeau unul de celălalt.

Cei doi tineri se îndepărtau, alte perechi treceau, mai puţin frumoase, dar la fel de emoţionante, cufundată fiecare în propria-i orbire trecătoare. Don Fabrizio simţi că i se topeşte sufletul: dezgustul său lăsa locul compasiunii pentru aceste efemere fiinţe care încercau să se bucure de slaba rază de lumină dăruită lor între cele două tenebre, înainte de leagăn şi după ultima suflare. Cum era cu putinţă să loveşti în cel care, e sigur, va trebui să moară? Ar fi însemnat să fii tot atât de ticălos ca vânzătoarele de peşte care în urmă cu şaizeci de ani îi insultau pe condamnaţi, în piaţa del Mercato. Şi maimuţele de pe *pouf*-uri, şi bătrânii lui prieteni prostănaci erau demni de milă, lipsiţi de scăpare şi bine primiţi ca turmele de vite mugind noaptea pe străzile oraşului în drum spre abator; la urechea fiecăruia dintre ei va suna într-o bună zi clopoţelul pe care-l auzise cu trei ore în urmă în spatele catedralei San Domenico. Nu e îngăduit să urăşti altceva decât veşnicia.

Şi apoi, toată lumea care umplea saloanele, toate femeile

acelea urâţele, toţi bărbaţii nătângi, cele două sexe vanitoase erau sânge din sângele lui, erau el însuşi, numai cu ele reuşea să se înţeleagă. „Sunt poate mai inteligent, sunt cu siguranţă mai cult decât ei, dar sunt din acelaşi aluat, cu ei trebuie să mă solidarizez.”

Băgă de seamă că don Calogero vorbea cu Giovanni Finale despre o posibilă urcare a preţului brânzeturilor şi cum, sperând în această fericită eventualitate, ochii i se umeziseră îmblânzindu-se. Putea s-o şteargă fară nicio remuşcare.

Până în acest moment, iritarea acumulată îi dăduse energie; acum, odată cu destinderea, simţi şi oboseala: era deja ora două. Căută un loc unde să poată sta liniştit, departe de oameni, iubiţi şi fraţi, desigur, dar totuşi plictisitori. Îl găsi repede: biblioteca, mică, liniştită, luminată şi goală. Se aşeză, apoi se ridică să bea un pahar din apa aflată pe o măsuţă. „Numai apa e cu adevărat bună”, se gândi, ca un adevărat sicilian, şi nu-şi şterse picăturile rămase pe buze. Se aşeză din nou. Îi plăcea biblioteca, se simţi imediat în largul lui, ea nu i se împotrivea pentru că era impersonală, aşa cum sunt încăperile prea puţin locuite. Ponteleone nu era tipul care să-şi piardă vremea acolo înăuntru. Începu să privească un tablou aflat în faţa lui: era o copie bine făcută după *Moartea omului drept* de Greuze. Bătrânul se stingea în patul său, între faldurile lenjeriei albe ca zăpada, înconjurat de nepoţi îndureraţi şi de nepoate care ridicau braţele în sus. Fetele erau drăguţe, provocatoare, veşmintele lor în dezordine sugerau mai degrabă desfrâul decât durerea; se înţelegea imediat că ele erau adevăratul subiect al tabloului. Don Fabrizio se miră, totuşi, că Diego ţinea să aibă mereu în faţa ochilor această scenă melancolică, apoi se linişti gândindu-se că el intra în această încăpere cam o dată pe an.

Imediat după aceea se întrebă dacă moartea lui va semăna cu aceea: probabil că da, cu excepţia faptului că lenjeria n-ar fi atât de impecabilă (cearşafurile celor în agonie, ştia asta, sunt întotdeauna murdare de bale, dejecţii, pete de medicamente…) şi că era de sperat ca fetele, Concetta, Carolina şi celelalte să fie mai

decent îmbrăcate. Dar, în general, aceeaşi. Ca întotdeauna, gândul la propria moarte îl însenina tot atât de mult, cât îl tulburase moartea altora; poate pentru că, la urma urmelor, moartea sa era în primul rând cea a întregii lumi?

Următorul gând fu acela că trebuiau făcute reparaţii la mormântul familiei, de la Capucini[1]. Păcat că nu mai era voie să fie atârnate cadavrele de gât în criptă ca să se vadă apoi cum se mumificau încet: el ar fi făcut o excelentă figură pe zidul acela, solid şi înalt cum era, speriind fetele cu un zâmbet înţepenit pe faţa pergamentoasă, cu imenşii lui pantaloni de piqué alb. Ba nu, îl vor îmbrăca în haine de gală, poate chiar cu fracul pe care-l avea acum pe el.

Uşa se deschise.

— *Zione*, eşti o frumuseţe în seara asta. Fracul îţi stă perfect. Dar la ce te uiţi? Faci curte morţii?

Tancredi era la braţul Angelicăi: amândoi erau încă sub influenţa senzuală a balului, obosiţi. Angelica se aşeză şi îi ceru lui Tancredi o batistă să-şi şteargă tâmplele; Don Fabrizio i-o dădu pe a sa. Tinerii priveau tabloul cu o absolută nepăsare. Pentru amândoi cunoaşterea morţii era pur intelectuală, era, ca să spunem aşa, un fapt cultural şi nimic altceva, nu o [133]experienţă care să-i fi ros până în măduva oaselor. Moartea, da, exista, fară îndoială, dar era ceva ce aparţinea altora. Don Fabrizio se gândea că tinerii simt durerea mai profund decât bătrânii din cauza ignorării profunde a acestei supreme mângâieri: pentru bătrâni, ieşirea în caz de pericol era mai aproape.

— Principe, spunea Angelica, am aflat că eraţi aici; am venit să ne odihnim, dar şi să vă cerem ceva; sper că n-o să mă refuzaţi. (Ochii îi râdeau maliţioşi, îşi pusese mâna pe braţul lui Don Fabrizio.) Voiam să vă rog să dansaţi cu mine următoarea mazurcă. Spuneţi da, nu fiţi rău, se ştie că eraţi un mare dansator.

Principele fu foarte mulţumit, se simţea pur şi simplu

---

[133] Mănăstirea Capucinilor din Palermo avea un cimitir subteran (*Le catacombe),* în funcţiune de la sfârşitul secolului al XVII-lea pana în anii ’20 ai secolului trecut, a cărui caracteristică era aşezarea în poziţie verticală a cadavrelor, îmbălsămate în prealabil.

înviorat. La naiba, cu cripta de la Capucini! Obrajii păroşi fremătau de plăcere. Ideea mazurcii îl speria însă puţin: dansul ăsta milităresc, numai bătăi din picioare şi piruete nu era pentru încheieturile lui. Ar fi fost o plăcere să îngenuncheze în faţa Angelicăi, dar dacă după aceea i-ar fi fost greu să se ridice?

— Mulţumesc, Angelica, mă întinereşti. Voi fi fericit să-ţi dau ascultare, dar nu la mazurcă, acordă-mi primul vals.

— Vezi, Tancredi, ce bun e unchiul? Nu face mofturi, ca tine. Ştiţi, Principe, el nu voia să vă cer asta, e gelos.

Tancredi râdea:

— Când ai un unchi frumos şi elegant ca el, e normal să fii gelos. Dar, bine, de data asta nu mă opun.

Zâmbeau toţi trei, şi Don Fabrizio nu înţelegea dacă puseseră împreună la cale propunerea ca să-i facă plăcere sau ca să râdă de el. N-avea importanţă, îi erau dragi oricum.

Înainte să iasă, Angelica atinse uşor tapiseria unui fotoliu.

— Sunt drăguţe, au o culoare frumoasă, dar cele din casa dumneavoastră, Principe…

Nava îşi continua drumul cu elanul care-i fusese imprimat la pornire. Tancredi interveni:

— Ajunge, Angelica. Noi doi te iubim şi fară cunoştinţele tale în materie de mobilă. Lasă scaunele şi vino să dansăm.

În timp ce se îndreptau spre sala de bal, Don Fabrizio văzu că Sedàra mai stătea încă de vorbă cu Giovanni Finale. Se auzeau cuvintele „russella”, „primitìo”, „marzolino”, comparau calităţile tipurilor de grâu pentru sământă. Principele prevăzu o iminentă invitaţie la Margarossa, moşia pentru care Finale se ruina din cauza prea multelor inovaţii agricole.

Perechea Angelica-Don Fabrizio fu minunată. Uriaşele picioare ale Principelui se mişcau cu o delicateţe surprinzătoare şi pantofiorii de mătase ai partenerei sale nu fură niciodată în pericol de a fi atinşi; laba lui strângea talia fetei cu o hotărâre viguroasă, bărbia i se sprijinea pe unda întunecată a părului ei; din decolteul Angelicăi urca un parfum de *bouquet à la Maréchale*, dar mai ales

o aromă de piele tânără şi catifelată. Îi veni în minte o vorbă a lui Tumèo: „Cearşafurile ei trebuie să să aibă parfum de paradis.” Vorbă neruşinată, vorbă grosolană, dar adevărată. Tancredi ăsta…

Ea vorbea. Vanitatea ei înnăscută era tot atât de satisfăcută, ca ambiţia-i tenace.

— Sunt atât de fericită, *zione*. Toţi au fost atât de gentili, atât de buni. Iar Tancredi e o comoară, şi dumneavoastră sunteţi o comoară. Toate astea vi le datorez dumneavoastră, zione, chiar şi pe Tancredi. Pentru că dacă dumneavoastră nu aţi fi fost de acord, se ştie cum s-ar fi terminat totul.

— Eu nu am niciun merit, fata mea, totul ţi se datorează ţie, doar ţie.

Era adevărat: niciun Tancredi n-ar fi rezistat frumuseţii ei, însoţită de zestrea pe care o avea. S-ar fi căsătorit cu ea trecând peste orice. Îl săgetă la inimă, se gândea la privirea mândră şi învinsă a Concettei. Dar fu o durere scurtă: la fiecare piruetă, un an îi cădea de pe umeri; în curând se simţi ca la douăzeci, când în aceeaşi sală dansa cu Stella, când încă habar n-avea ce înseamnă dezamăgirile, plictiseala şi tot restul. Pentru o clipă, în seara aceea, moartea fu din nou, în ochii săi, „ceva pentru alţii”.

Era atât de absorbit de amintirile sale care se completau atât de bine cu ceea ce simţea acum, încât nu-şi dădu seama că la un moment dat Angelica şi el dansau singuri. Poate instigate de Tancredi, celelalte perechi se opriseră şi îi priveau. Chiar şi cei doi Ponteleone erau acolo: păreau înduioşaţi, erau bătrâni şi poate înţelegeau. Şi Stella era bătrână, şi totuşi, din pragul unei uşi, privirea ei era sumbră. Când mica orchestră tăcu, aplauzele nu izbucniră numai pentru că Don Fabrizio avea o înfăţişare prea leonină pentru a risca asemenea necuviinţe.

Când valsul luă sfârşit, Angelica îi propuse lui Don Fabrizio să cineze la masa ei şi a lui Tancredi. I-ar fi plăcut foarte mult, dar tocmai în momentul acela amintirile tinereţii sale erau prea vii ca să nu-şi dea seama cât de neplăcută i s-ar fi părut pe atunci, când Stella era la doi paşi, o cină cu un unchi bătrân. „Îndrăgostiţii vor să stea singuri sau eventual cu nişte străini; cu bătrâni, şi mai rău

decât orice, cu rude, niciodată. ”

— Mulţumesc, Angelica, nu mi-e foame. Am să iau ceva în picioare. Du-te cu Tancredi, nu vă gândiţi la mine.

Aşteptă câteva clipe ca tinerii să se îndepărteze, apoi intră şi el în sala cu bufetul. În fund se afla o masă lungă şi îngustă, luminată de cele douăsprezece faimoase sfeşnice de vermeil, pe care bunicul lui Diego le primise în dar de la Curtea Spaniei, la sfârşitul unei ambasade la Madrid: drepte, pe piedestale de metal lucitor, şase figuri de atleţi şi şase de femei, alternându-se, susţineau deasupra capetelor trunchiul de argint aurit, împodobit în vârf de micile flăcări a douăsprezece lumânări; dibăcia meşterului aurar exprimase în chip maliţios uşurinţa senină a bărbaţilor şi oboseala graţioasă a femeilor susţinând acea extravagantă povară. Douăsprezece piese de mâna întâi. „Cine ştie câte prăjini de pământ or fi costând”, ar fi spus nefericitul Sedàra. Don Fabrizio îşi aminti cum Diego îi arătase într-o zi cutiile acelor sfeşnice, dâmburi de marochin verde având imprimat pe lateral aurul scutului tripartit al familiei Ponteleone şi cel al iniţialelor împletite ale donatorilor.

Dedesubtul candelabrelor, dedesubtul fructierelor cu cinci etaje care înălţau spre tavanul îndepărtat piramide de fursecuri cu marţipan care nu se terminau niciodată, se întindea opulenţa monotoanelor *tables à thé* de la marile baluri: coraiul langustelor fierte de vii, *chaud-froids* de viţel de culoarea cerii tremurânde, bibani cenuşii cufundaţi în sosuri uşoare, curcani pe care căldura cuptorului îi aurise, sitari dezosaţi tolăniţi pe mormane de felii de pâine de culoarea chihlimbarului, decorate cu măruntaie tocate, pateuri de *foie-gras* trandafirii sub platoşa de gelatină, aspicuri de culoarea aurorei, zeci de alte inumane şi colorate delicii. La cele două capete ale mesei două monumentale supiere de argint conţineau *consommé*-ul limpede de culoarea ambrei arse. Bucătarii din vastele cuhnii începuseră cu o noapte înainte să pregătească această cină.

„Incredibil, câtă mâncare! Donna Margherita se pricepe să-şi

primească oaspeţii. Dar pentru toate astea e nevoie de altfel de stomacuri decât al meu.”

Nici nu se uită la masa cu băuturi răcoritoare, aflată în dreapta, strălucind de cristaluri şi argintărie, şi se îndreptă spre cea din stânga, unde se aflau dulciurile. Enorme savarine, roşcate ca nişte roibi, montblancuri înzăpezite în frişcă, *beignets Dauphine* pe care migdalele le bălţau în alb şi fisticul în verzui, deluşoare de profiterol cu ciocolată, maronii şi grase ca humusul câmpiei cataneze de unde, după lungi ocolişuri, proveneau de fapt, *parfaits* trandafirii, *parfaits* de culoarea şampaniei, *parfaits* cafenii care se despicau în fâşii scârţâind atunci când erau despărţite cu paleta, linguşirile în major ale vişinelor glasate, timbrul acidulat al ananaşilor galbeni, „triumful lăcomiei” cu verdele opac al fisticului măcinat, neruşinatele „prăjituri ale fecioarelor”[134]. Don Fabrizio ceru două şi, pe farfurie, ele păreau o profană caricatură a Sfintei Agata etalându-şi sânii tăiaţi. „Oare cum de Inchiziţia, atunci când ar fi putut, nu s-a gândit să interzică prăjiturile astea? «Triumful lăcomiei» (lăcomia, păcat de moarte), mamelele Sfintei Agata vândute în mănăstiri, devorate de petrecăreţi! Hmm!”

Don Fabrizio se învârtea în sala mirosind a vanilie, a vin şi a pudră, căutându-şi un loc. De la o masă, Tancredi îl văzu, bătu cu mâna pe un scaun ca să-i arate că era loc acolo; lângă el, Angelica încerca să vadă într-o farfurie de argint întoarsă dacă părul îi stătea cum trebuie. Don Fabrizio dădu din cap refuzând cu un zâmbet. Continuă să caute. De la o masă se auzea vocea satisfăcută a lui Pallavicino: „Cea mai mare emoţie din viaţa mea.. Lângă el era un loc liber. Dar ce tip plictisitor! Nu era mai bine, de fapt, să asculte vorbele pline de cordialitate, poate contrafăcută, dar oricum înviorătoare, ale Angelicăi sau glumele seci ale lui Tancredi? Nu, mai bine să se plictisească decât să-i plictisească pe alţii. Îşi ceru scuze, se aşeză lângă colonel, care se ridică în picioare la sosirea lui, fapt ce-i atrase o oarecare simpatie

---

[134] Prăjitură în formă de jumătate de minge cu o cireaşă în vârf, creată în 1775 de o călugăriţă pentru nunta unui nobil sicilian.

ghepardescă. În timp ce savura rafinatul amestec de cremă, fistic şi scorţişoară cuibărit în prăjiturile pe care şi le alesese, Don Fabrizio conversa cu Pallavicino şi îşi dădea seama că, dincolo de dulcegăriile rezervate poate doamnelor, acesta nu era deloc un imbecil; dimpotrivă, era şi el un „domn”, iar scepticismul de fond al clasei sale, de obicei sufocat de impetuoasele flăcări bersaliere de pe rever, ieşea din nou la iveală acum când se găsea într-o societate egală cu cea în care se născuse, în afara inevitabilei retorici a cazărmilor şi a admiratoarelor.

— Acum stânga vrea să mă răstignească, pentru că în august am ordonat băieţilor mei să tragă asupra Generalului. Dar spuneţi-mi dumneavoastră, Principe, ce altceva puteam să fac cu ordinele scrise pe care le aveam? Trebuie să mărturisesc însă: când acolo, pe Aspromonte, am văzut în faţa mea cele câteva sute de derbedei, unii cu feţe de fanatici incurabili, alţii cu impertinenţa rebelilor de meserie, m-am bucurat că aceste ordine s-au potrivit atât de bine cu ceea ce gândeam eu însumi. Dacă n-aş fi tras, indivizii aceia ar fi făcut chiftele din soldaţii mei şi din mine, şi nenorocirea n-ar fi fost prea mare, dar ar fi sfârşit prin a provoca intervenţia franceză şi pe cea austriacă, şi ar fi fost o grozăvie fără precedent, în care s-ar fi prăbuşit acest Regat al Italiei care s-a format prin minune, adică nu se ştie cum. Şi v-o spun între patru ochi: scurtul schimb de împuşcături i-a fost mai ales de folos lui Garibaldi, l-a eliberat de gaşca aia care se agăţase de el, de toţi indivizii ăia de teapa lui Zambianchi care se foloseau de el pentru cine ştie ce scopuri, poate generoase, deşi inepte, poate chiar dorite la Tuileries[135] şi la palatul Farnese[136]; cu toţii, indivizi foarte diferiţi de cei care debarcaseră cu el la Marsala, dintre care cei mai buni credeau că se poate face Italia cu câteva acţiuni paşoptiste. El, Generalul, ştie asta, pentru că în momentul faimoasei mele îngenuncheri mi-a strâns mâna cu o căldură care nu cred că se obişnuieşte faţă de cineva care, cu cinci minute înainte, ţi-a tras un glonţ în picior; şi

---

135 Tuileries, palat la Paris, reşedinţa lui Napoleon III, dărâmat în timpul Comunei (1871).

136 Palatul Farnese, sediul Ambasadei Franţei la Roma.

ştiţi ce mi-a spus în şoaptă, el, care era singura persoană de treabă aflată acolo, pe muntele acela funest? „Mulţumesc, colonele." Mulţumesc pentru ce, vă întreb? Că l-am lăsat şchiop pe viaţă? E clar că nu, ci pentru că l-am făcut să-şi dea seama de fanfaronada, mai rău poate, de ticăloşia dubioşilor săi acoliţi.

— Dar, scuzaţi-mă, nu credeţi, domnule colonel, că aţi exagerat puţin cu sărutările de mâini, plecăciunile şi complimentele?

— Sincer să fiu, nu. Pentru că gesturile acestea omagiale erau spontane. Trebuia să-l vedeţi pe acel sărman mare bărbat întins pe jos, sub un castan, cu o durere în trup şi cu una şi mai mare în suflet. Teribil! Apărea clar ceea ce fusese întotdeauna: un copil, cu barbă şi riduri, dar totuşi un copil, nesăbuit şi naiv. Era greu să rezişti emoţiei de a fi fost constrâns să tragi în el. La urma urmelor, de ce ar fi trebuit să rezist? Eu nu sărut decât mâna femeilor, chiar şi atunci, Principe, am sărutat mâna salvării Regatului, o doamnă şi ea, căreia noi, militarii, trebuie să-i aducem omagii.

Trecea un valet şi Don Fabrizio îi spuse să-i aducă o felie de *Mont-Blanc* şi un pahar de şampanie.

— Dumneata, domnule colonel, nu iei nimic?

— Nimic de mâncare, mulţumesc. Poate o cupă de şampanie şi pentru mine.

Apoi continuă. Se vedea că nu reuşeşte să se desprindă de amintirea aceea care, alcătuită din puţine împuşcături şi multă dibăcie, era exact de tipul de aventură care-i fascina pe semenii săi.

— În timp ce bersalierii mei îi dezarmau, oamenii Generalului înjurau şi blestemau. Şi ştiţi pe cine? Pe el, singurul care plătise personal. O porcărie, dar normală: vedeau cum le scăpa printre degete personalitatea aceea infantilă, dar mare, singura în stare să acopere obscurele matrapazlâcuri ale multora dintre ei. Şi chiar dacă amabilităţile mele ar fi fost superflue, aş fi totuşi mulţumit că le-am făcut. Aici, la noi, în Italia, nu se exagerează niciodată cu sentimentalismele şi pupăturile, sunt cele

mai eficiente argumente politice pe care le avem.

Bău vinul ce-i fusese adus, dar asta păru să-i sporească şi mai mult amărăciunea.

— N-aţi fost pe continent după întemeierea Regatului? Ferice de dumneavoastră. Nu e un spectacol frumos. Niciodată n-am fost atât de dezbinaţi, ca acum, când suntem uniţi. Torino vrea să continue să fie capitală, Milano consideră administraţia noastră inferioară celei austriece, Florenţa se teme să nu-i fie luate operele de artă, Napoli plânge după firmele pierdute, iar aici, aici în Sicilia, cloceşte o mare, iraţională nenorocire… Deocamdată, şi datorită umilului dumneavoastră servitor, nu se mai vorbeşte despre cămăşile roşii, dar se va vorbi din nou. Când vor dispărea astea, vor veni altele de altă culoare, apoi din nou roşii. Şi cum se va termina? Există steaua cea bună, se zice. Poate. Dar dumneavoastră ştiţi mai bine decât mine că nici stelele fixe în realitate nu sunt fixe.

Puţin cam ameţit, poate, prorocea. Don Fabrizio în faţa unor perspective atât de neliniştitoare, simţea cum i se strânge inima.

Balul continuă mult timp, se făcu şase dimineaţa, cu toţii erau morţi de oboseală şi ar fi vrut să fie în pat de cel puţin trei ore, dar să pleci devreme însemna să proclami că petrecerea nu era reuşită şi să-i jigneşti pe stăpânii casei, care, bieţii de ei, îşi dăduseră atâta osteneală.

Chipurile doamnelor erau livide, rochiile şifonate, respiraţia greoaie. „Sfântă Fecioara, ce oboseală! Sfântă Fecioară, ce somn mi-e!” Deasupra cravatelor desfăcute, feţele bărbaţilor erau galbene şi stafidite, gurile îmbibate cu o salivă amară. Vizitau din ce în ce mai des o mică încăpere neîngrijită, aflată la acelaşi nivel cu loja orchestrei; acolo erau aşezate în ordine vreo douăzeci de ţucale mari, la ora aceea aproape toate pline, unele revărsându-se pe jos. Simţind că balul era pe terminate, servitorii adormiţi nu mai schimbau lumânările din candelabre, mucurile scurte împrăştiau în saloane o lumină ciudată, fumegândă, de rău augur. În sala bufetului, pustie, erau doar platouri devastate şi pahare cu

un deget de vin pe care valeţii îl beau în grabă uitându-se în jur. Lumina săracă a zorilor pătrundea prin crăpăturile obloanelor.

Adunarea se împrăştia şi în jurul donnei Margherita se afla un grup de persoane care-şi luau rămas-bun. „Minunat! Un vis! Ca pe vremuri!” Tancredi se chinui să-l trezească pe don Calogero care, cu capul căzut pe spate, adormise pe un fotoliu mai retras, pantalonii i se ridicaseră până la genunchi şi deasupra ciorapilor de mătase se vedeau ca. Petele izmenelor, cu adevărat foarte grosolane. Colonelul Pallavicino era şi el încercănat, declara însă, cui voia să-l asculte, că nu va merge acasă, ci, de la palatul Ponteleone, se va duce direct la cazarmă, aşa cerea de altfel tradiţia de fier pe care o respectau militarii invitaţi la un bal.

Când familia se urcă în trăsură (roua umezise pernele), Don Fabrizio spuse că se va întoarce acasă pe jos, răcoarea i-ar face bine, îl durea puţin capul. Adevărul era că voia să se consoleze privind stelele. Se mai zăreau câteva sus, la zenit. Ca întotdeauna, vederea lor îl îmbărbătă; erau îndepărtate, atotputernice şi în acelaşi timp atât de supuse calculelor sale; exact contrariul oamenilor, întotdeauna prea aproape, slabi, şi totuşi atât de îndărătnici.

Pe străzi începea să fie deja puţină mişcare: câteva căruţe cu mormane de gunoaie de patru ori mai înalte decât măgăruşul cenuşiu care le trăgea. Pe un car lung descoperit erau transportaţi grămadă boii omorâţi cu puţin înainte la abator, despicaţi deja în patru, îşi etalau mecanismele cele mai intime cu lipsa de pudoare a morţii. Din când în când câte o picătură roşie şi densă cădea pe caldarâm.

De pe o străduţă laterală întrezări partea răsăriteană a cerului, de deasupra mării. Venus era acolo, înfăşurată în turbanul ei de ceţuri autumnale. Îi era mereu credincioasă lui Don Fabrizio, îl aştepta mereu în plimbările lui matinale, la Donnafugata, înainte de vânătoare, acum, după bal.

Don Fabrizio suspină. Când se va hotărî oare să-i dea o întâlnire mai puţin efemeră, departe de netrebnici şi de sânge, pe propriul ei teritoriu de siguranţă eternă?

Partea a şaptea

Iulie 1883

Don Fabrizio cunoştea senzaţia aceea dintotdeauna. De zeci de ani simţea cum fluidul vital, facultatea de a exista, viaţa deci, şi poate şi voinţa de a continua să trăiască se scurgeau din el încetul cu încetul, dar necontenit, ca firişoarele de nisip care se îngrămădesc şi curg unul după altul fără grabă şi fară opriri prin orificiul strâmt al unei clepsidre. În unele momente de intensă activitate, de mare atenţie, acest sentiment de continuă abandonare dispărea pentru a se prezenta din nou impasibil la cea mai mică ocazie de linişte sau introspecţie, aşa cum un zumzet neîntrerupt în ureche sau bătaia unei pendule se aud când tot restul tace, asigurându-ne, atunci, că au fost întotdeauna acolo, vigilenţi, chiar şi când nu le auzeam.

În toate celelalte momente îi era suficientă întotdeauna o atenţie cât de mică pentru a auzi fâşâitul firişoarelor de nisip care curgeau uşor, frânturi de timp care evadau din viaţa lui, părăsindu-l pentru totdeauna; senzaţia de altfel nu era legată înainte de nicio stare de rău, dimpotrivă, această imperceptibilă pierdere a vitalităţii era dovada, condiţia, ca să spunem aşa, a senzaţiei de viaţă; iar pentru el, obişnuit să scruteze spaţii exterioare nesfârşite, să cerceteze abisuri interioare extrem de vaste, ea nu era deloc neplăcută; era aceea a unei neîntrerupte mici fărâmiţări a personalităţii, unită însă cu presimţirea vagă a reconstruirii altundeva a unei individualităţi (slavă Domnului!) mai puţin conştientă, dar mai amplă: firele de nisip nu se pierdeau, dispăreau, dar se acumulau cine ştie unde, pentru a cimenta un edificiu mai durabil. Edificiu însă, se gândise, nu era cuvântul potrivit, era prea greu, şi de altfel nici firişoare de nisip; erau mai mult ca nişte particule de vapori de apă care se ridicau, dintr-un

lac împrejmuit, spre cer unde formau imenşii nori uşori şi liberi. Uneori se mira că rezervorul vital mai putea, după atâţia ani de pierderi, să conţină ceva. „Nici dacă ar fi mare cât o piramidă.. Alteori, mai des, se mândrea că este aproape singurul care percepe această fugă continuă, în timp ce în jurul său nimeni nu părea să simtă acelaşi lucru, şi din această cauză îi dispreţuia pe ceilalţi, aşa cum soldatul mai bătrân dispreţuieşte un recrut care îşi face iluzii că gloanţele şuierătoare din jur sunt nişte muşte inofensive. Lucrurile acestea, nu se ştie de ce, nu se mărturisesc, sunt lăsate pe seama intuiţiei altora, şi nimeni din jurul său nu le intuise niciodată, niciuna dintre fiicele sale care visau o lume de apoi identică acesteia, cu magistratură, bucătari, mănăstiri şi ceasornicari, cu de toate; nici Stella care, devorată de cangrena diabetului, se agăţase totuşi cu meschinărie de această existenţă plină de chinuri. Poate doar Tancredi înţelesese pentru o clipă, atunci când îi spusese cu ironia lui discretă: „Tu, *zione*, faci curte morţii”. Acum curtea luase sfârşit: frumoasa îi spusese da, fuga fusese hotărâtă, compartimentul de tren reţinut.

Pentru că acum situaţia era alta, cu totul alta. Aşezat într-un fotoliu, cu picioarele lui lungi înfăşurate într-o pătură, pe balconul hotelului Trinacria, simţea cum viaţa se scurge din el în largi valuri grăbite, cu un vuiet comparabil cu cel al cascadei Rinului. Era amiaza unei zile de luni, de la sfârşitul lui iulie, şi marea de la Palermo, compactă, uleioasă, inertă se întindea în faţa lui, incredibil de încremenită şi turtită, ca un câine care se chinuie să se facă invizibil la ameninţările stăpânului, în timp ce soarele ţintuit pe cer şi perpendicular stătea acolo sus cu picioarele desfăcute şi o biciuia fără milă. Liniştea era absolută. Sub înalta lumină Don Fabrizio nu auzea alt sunet decât acela interior al vieţii care ţâşnea din el.

Sosise în dimineaţa aceea, cu câteva ore în urmă, de la Napoli, unde se dusese să-l consulte pe profesorul Sèmmola. Însoţit de Concetta, care avea acum patruzeci de ani, şi de nepotul Fabrizietto, făcuse o călătorie lugubră, lentă ca o ceremonie funebră. Agitaţia din port la plecare şi aceea de la sosirea la

Napoli, mirosul acru al cabinei, larma nesfârşită din oraşul acela paranoic îl exasperaseră, exasperarea aceea plângăreaţă a celor slabi, care îi oboseşte şi îi doboară, stârnind exasperarea contrară a bunilor creştini care mai au mulţi ani de viaţă în traistă. Ceruse să se întoarcă pe uscat, hotărâre imprudentă, pe care medicul încercase s-o combată; dar el insistase şi atât de impunătoare mai era încă umbra prestigiului său, că până la urmă avusese câştig de cauză; cu rezultatul că trebuise să rămână apoi treizeci şi şase de ore închis într-o cutie incandescentă, sufocat de fumul din tunelurile care se repetau ca nişte coşmaruri, orbit de soare în porţiunile de drum descoperite, nişte triste realităţi evidente, umilit de o sută de servicii meschine pe care fusese obligat să i le ceară nepotului speriat. Străbăteau peisaje malefice, trecători blestemate, malarice câmpii toropite, peisaje calabreze şi bazilicate care lui i se păreau barbare, dar care de fapt erau identice cu cele siciliene. Calea ferată nu era încă terminată, ultima porţiune, lângă Reggio, făcea un ocol pe la Metaponto străbătând nişte peisaje lunare care purtau în batjocură numele atletice şi voluptuoase de Crotone şi Sybaris. La Messina, apoi, după zâmbetul fals al strâmtorii, dezminţit imediat de arsele coline peloritane, din nou o cotitură, lungă ca o nemiloasă amânare procedurală. Coborâseră spre Catania, se căţăraseră spre Castrogiovanni; locomotiva care gâfâia în sus, pe fabuloase povârnişuri, părea că stă să crape ca un cal obligat la un efort prea mare; iar după o coborâre huruitoare ajunseseră la Palermo. La sosire, obişnuitele măşti ale rudelor cu un zâmbet de satisfacţie desenat pe chip pentru ducerea la bun sfârşit a călătoriei. După zâmbetul consolator al persoanelor care îl aşteptau la gară, după prefăcutul, prost prefăcutul, aspect bucuros pe care-l aveau, îşi dădu seama de adevăratul sens al diagnosticului lui Sèmmola, care lui nu-i spusese decât generalităţi încurajatoare. Şi atunci, după ce coborî din tren, în timp ce-şi îmbrăţişa nora, pierdută în hainele ei de văduvă, fiii ce-şi arătau dinţii surâzând, pe Tancredi cu ochii săi speriaţi, pe Angelica, pe-ai cărei sâni maturi mătasea corsajului stătea bine întinsă, atunci auzi vuietul cascadei.

Probabil leşină, pentru că nu-şi amintea cum ajunsese la trăsură; se trezi întins cu picioarele amorţite şi doar cu Tancredi lângă el. Trăsura nu se mişcase încă şi de afară îi ajungeau la urechi vorbele alor săi. „Nu e nimic”, „Călătoria a fost prea lungă”, „Cu căldura asta o să leşinăm cu toţii”, „S-ar obosi prea tare, dacă am merge până la vilă”. Era din nou perfect lucid, înregistra conversaţia gravă dintre Concetta şi Francesco Paolo, eleganţa lui Tancredi, costumul lui în carouri maro şi gri, gambeta brună, şi observă şi cum zâmbetul nepotului nu mai era, de data asta, zeflemitor, dimpotrivă, părea încărcat cu o melancolică iubire; şi avu senzaţia dulce-acrişoară că nepotul ţinea la el şi că ştia că era pe ducă, deoarece veşnica lui ironie se lăsase alungată de tandreţe. Trăsura se puse în mişcare şi o coti la dreapta.

— Dar unde mergem, Tancredi?

Propria-i voce îl surprinse, se auzea în ea ecoul unui vuiet interior.

— *Zione*, mergem la hotelul Trinacria. Eşti obosit şi vila e prea departe. Te odihneşti o noapte şi mâine te întorci acasă. Nu crezi că e mai bine?

— Dar atunci să mergem la casa noastră de la mare, e şi mai aproape.

Însă asta nu se putea, casa nu era pregătită, cum bine ştia;

o foloseau doar pentru mese ocazionale cu vederea spre mare, nu era nici măcar un pat acolo.

— La hotel o să stai mai bine, unchiule, o să ai toate capacităţile.

Se purtau cu el ca şi cu un nou-născut, de altfel avea tot atâta putere.

Prima comoditate pe care o găsi la hotel fu un medic, chemat în grabă, poate în timpul leşinului său. Dar nu era doctorul Cataliotti, cu cravata lui albă sub faţa zâmbitoare şi ochelarii scumpi de aur, cel care-l trata întotdeauna, ci un amărât, medicul din cartierul ăla nenorocit, martorul neputincios a mii de agonii mizerabile. Deasupra redingotei descusute se lungea un sărman chip scofâlcit, plin de ţepi albi, un chip dezamăgit de intelectual

famelic. Când a scos din buzunar ceasul fără lanţ se văzură petele de cocleală care trecuseră prin poleiala falsă. Şi el era un sărman burduf uzat de zdruncinăturile drumurilor de catâri şi care pierdea fără să ştie ultimele picături de ulei. Măsură bătăile pulsului, prescrise picături de camfor, îşi arătă dinţii cariaţi într-un surâs care se voia liniştitor, dar care cerea de fapt milă, şi plecă fără să facă niciun zgomot.

Curând, de la farmacia alăturată, sosiră picăturile; îi făcură bine, se simţi mai puţin slăbit, dar furia timpului care se scurgea nu-şi potoli avântul.

Don Fabrizio se privi în oglinda dulapului, recunoscu mai degrabă haina decât pe sine însuşi: foarte înalt, jigărit, cu obrajii scofâlciţi, barba nerasă de trei zile, părea unul din englezii aceia maniaci care se întâlnesc în ilustraţiile cărţilor lui Jules Verne şi pe care, la Crăciun, i le dăruia lui Fabrizietto: un Ghepard în cea mai proastă formă. De ce voia Dumnezeu ca nimeni să nu moară cu propria-i faţă? De ce tuturor li se întâmplă să moară cu o mască pe chip; chiar şi tinerii, chiar şi soldatul acela cu faţa mânjită, chiar şi Paolo, când îl ridicaseră de pe caldarâm cu faţa crispată şi mototolită în timp ce lumea alerga prin praf după calul care-l trântise la pământ. Iar dacă în el, bătrân, vuietul vieţii care se scurge era atât de puternic, ce tumult fusese în rezervoarele încă pline care se goleau într-o clipă din acele sărmane trupuri tinere? Ar fi vrut să se opună pe cât îi era posibil acestei absurde reguli a camuflării forţate, simţea însă că nu poate, că simpla ridicare a briciului ar fi însemnat ceea ce însemna pe vremuri ridicarea propriului birou.

— Trebuie să chemăm un bărbier, îi spuse lui Francesco Paolo.

Dar imediat se gândi: „Nu. E o regulă a jocului, odioasă, dar categorică. O să mă radă după.” Şi spuse tare:

— Lasă, o să ne gândim mai târziu la asta.

Ideea extremei abandonări a cadavrului cu bărbierul aplecat deasupra nu-l tulbură.

Servitorul intră cu un lighenaş de apă călduţă şi un burete, îi

scoase haina şi cămaşa, îl spălă pe faţă şi pe mâini, cum se spală un copil, cum se spală un mort. De la funinginea unei zile şi jumătate de mers cu trenul apa deveni şi ea funebră. În încăperea joasă se sufoca, căldura dospea mirosurile, sporea putoarea pluşurilor nescuturate de praf; umbrele a zeci de gândaci care fuseseră striviţi acolo îşi făceau loc cu mirosul lor dezgustător; din noptieră amintirea tenace de urine vechi şi diferite întristau camera. Ceru să fie deschise obloanele, hotelul era în umbră, dar lumina reflectată de marea metalică era orbitoare; mai bine oricum decât duhoarea aia de închisoare. Ceru să i se ducă un fotoliu pe balcon, sprijinindu-se de braţul cuiva se târâi afară şi, după cei doi metri făcuţi, se aşeză cu senzaţia de confort pe care o avea altădată când se odihnea după şase ore de vânătoare la munte.

— Spune-le tuturor să mă lase în pace, mă simt mai bine, vreau să dorm.

Îi era într-adevăr somn, dar se gândi că dacă ceda acum toropelii, ar fi fost tot atât de absurd, ca şi atunci când mănânci o felie de tort înaintea unui banchet mult aşteptat. Zâmbi. „Am fost întotdeauna un lacom înţelept.” Stătea acolo, cufundat în marea tăcere de afară, în înfricoşătorul vuiet lăuntric.

Îşi întoarse capul spre stânga: lângă Muntele Pellegrino se zărea spărtura din lanţul de munţi, iar ceva mai încolo, două dealuri, la picioarele cărora se afla casa lui; de neajuns, cum era, i se părea foarte departe; se gândi la observatorul său, la lunetele destinate acum unor decenii de praf, la sărmanul părinte Pirrone care era ţărână şi el, la tablourile moşiilor, la maimuţele de pe tapiserii, la marele pat de aramă în care murise Stelluccia lui; la toate lucrurile astea care acum i se păreau umile, chiar dacă preţioase, la împletiturile de metal, la urzelile de fire, la pânzele acoperite cu pământuri şi seve ale ierburilor, pe care el le ţinea în viaţă şi care în curând vor cădea, fără nicio vină, într-un limb făcut din părăsire şi uitare. I se strânse inima, uită de propria-i agonie gândindu-se la sfârşitul iminent al acestor lucruri dragi. Şirul inert de case din spatele lui, digul munţilor, întinderile

biciuite de soare îl împiedicau până şi să-şi imagineze clar Donnafugata: i se părea o casă apărută în vis, i se părea că nu mai era a lui, acum nu mai erau ale lui decât acest trup istovit, plăcile de ardezie de sub picioare, căderea de ape întunecate spre abis. Era singur, un naufragiat în derivă pe o plută, pradă unor curenţi neîmblânziţi.

Mai erau copiii, desigur. Copiii. Singurul care îi semăna, Giovanni, nu mai era aici. O dată la doi ani trimitea salutări de la Londra; nu se mai ocupa de cărbuni, făcea comerţ cu briliante; după ce Stella murise, sosise pe adresa ei o scrisorică şi, puţin după aceea un pacheţel cu o brăţară. El, da. Şi el „îi făcuse curte morţii", ba mai mult, părăsind totul, organizase pentru el acea bucăţică de moarte câtă se poate încropi continuând să trăieşti. Dar ceilalţi… Mai erau şi nepoţii: Fabrizietto, cel mai tânăr Salina, atât de frumos, atât de vioi, atât de drag.

Atât de odios. Cu dubla sa doză de sânge Màlvica, cu temperamentul lui petrecăreţ, cu tendinţa spre eleganţa burgheză. Era inutil să încerce să creadă contrariul, ultimul Salina era el, uriaşul jigărit care agoniza acum pe balconul unui hotel. Pentru că semnificaţia unei familii nobile se găseşte în întregime în tradiţii, în amintirile vitale, iar el era ultimul care avea amintiri neobişnuite, diferite de cele ale altor familii. Fabrizietto va avea amintiri banale, identice cu cele ale colegilor săi de gimnaziu, amintiri despre gustări la botul calului, despre glume răutăcioase făcute profesorilor, despre cai cumpăraţi acordând mai multă atenţie preţului decât calităţii lor, şi semnificaţia numelui său se va transforma într-o ostentaţie fără substanţă, făcându-şi veşnic sânge rău la gândul obsesiv că alţii ar putea să se împăuneze mai mult decât el. Va trece apoi la vânarea unei căsătorii bogate, când aceasta va deveni o rutină obişnuită, şi nu o aventură îndrăzneaţă şi rapace cum fusese cea a lui Tancredi. Tapiseriile de la Donnafugata, livezile de migdali de la Ragattisi, poate, cine ştie, fântâna Amfitritei vor avea soarta grotescă de a se metamorfoza, din lucrurile delicate şi discrete care erau, în terine de *foie-gras*

repede digerate, în femeiuşti de *Ba-ta-clan*[137] mai efemere decât sulimanurile lor. Iar din el va rămâne doar amintirea unui bunic bătrân şi coleric care crăpase într-o dupăamiază de iulie tocmai la timp ca să-l împiedice pe băiat să meargă la băi la Livorno. El însuşi spusese că principii Salina vor rămâne veşnic principii Salina. Se înşelase. Ultimul era el. Garibaldi ăla, Vulcanul ăla bărbos, câştigase până la urmă.

Din camera vecină, care dădea în acelaşi balcon, se auzea vocea Concettei:

— Nu se putea fără, trebuia să-l aducem, nu mi-aş fi iertat-o niciodată, dacă nu l-am fi chemat.

Înţelese imediat, era vorba de preot. O clipă se gândi să-l refuze, să mintă, să înceapă să strige că se simţea foarte bine, că nu avea nevoie de nimic. Îşi dădu repede seama de ridicolul intenţiilor sale. Era Principele de Salina şi trebuia să moară ca un Principe de Salina, cu un preot lângă el. Concetta avea dreptate. De altfel, de ce ar fi trebuit să se sustragă de la ceva dorit de mii de alţi muribunzi? Şi tăcu aşteptând să audă clopoţelul sfintei împărtăşanii. Balul de la Ponteleone când Angelica mirosise ca o floare în braţele sale. Îl auzi în curând. Parohia della Pietà se afla aproape în faţa hotelului. Sunetul argintiu şi vesel se căţăra pe scări, dădea năvală pe coridor, deveni acut când uşa se deschise; precedat de directorul hotelului, un elveţian antipatic, extrem de iritat că are un muribund printre oaspeţii săi, părintele Balsàno, parohul, intră ducând sub artofor ostia închisă într-un etui de piele. Tancredi şi Fabrizietto ridicară fotoliul, îl duseră în camera unde ceilalţi îngenuncheaseră. Mai mult cu un gest decât cu glasul spuse:

— Ieşiţi, ieşiţi.

Voia să se spovedească. Dacă faci ceva, măcar să faci ca lumea. Ieşiră cu toţii, dar când trebui să vorbească, îşi dădu seama că nu avea prea multe de spus: îşi amintea cu exactitate câteva păcate, dar i se păreau atât de meschine, că nu merita într-adevăr

---

137 *Ba-ta-clan*, operetă de Offenbach, dar şi teatru în Paris, construit în 1864.

să deranjeze un preot demn de toată stima, în ziua aceea toridă. Nu că s-ar fi simţit nevinovat, dar întreaga viaţă era vinovată, nu un fapt sau altul; există un singur păcat adevărat, cel originar, şi despre asta nu mai avea timp să vorbească. Ochii săi exprimau probabil o tulburare pe care preotul putu s-o confunde cu o expresie de pocăinţă, cum de altfel şi era, într-un anumit sens, aşa că primi dezlegarea. Bărbia i se sprijinea, se pare, în piept, pentru că preotul fu nevoit să îngenuncheze el pentru a-i strecura ostia între buze. Apoi fură murmurate silabele vechi de când lumea care netezesc calea şi preotul se retrase.

Fotoliul nu mai fu dus pe balcon. Fabrizietto şi Tancredi se aşezară alături de el ţinându-i fiecare câte o mână. Băiatul îl privea fix cu o curiozitate firească pentru cineva care asistă pentru prima dată la o agonie, şi atât; cel care murea nu era un om, era un bunic, şi asta e cu totul altceva. Tancredi îi strângea cu putere mâna şi vorbea, vorbea mult, vorbea cu veselie, înşirând proiecte la care îl asocia, comentând evenimentele politice; era deputat şi îi fusese promisă legaţia de la Lisabona, cunoştea multe istorioare secrete şi picante. Vocea nazală, vocabularul îndrăzneţ desenau un ornament frivol peste tot mai zgomotoasa curgere a apelor vieţii. Principele era recunoscător pentru pălăvrăgeli şi îi strângea mâna cu mare efort, dar cu un rezultat neglijabil. Era recunoscător, dar nu-l asculta.

Făcea ultimul bilanţ al vieţii sale, voia să strângă la un loc, din imensul morman de cenuşă al indiferenţei, firişoarele de aur ale momentelor fericite. Iată-le: două săptămâni înainte de căsătorie, şase săptămâni după; o jumătate de oră la naşterea lui Paolo, când fusese mândru că prelungise cu o rămurică arborele casei Salina (mândria era excesivă, o ştia acum, dar fusese adevărată); câteva conversaţii cu Giovanni înainte ca acesta să dispară, mai degrabă câteva monologuri, în timpul cărora crezuse că descoperise în fiu un suflet asemănător cu al său; multe ore în observator pierdut în calcule abstracte şi în urmărirea a ceea ce nu poate fi atins – dar puteau orele acestea să fie într-adevăr trecute la activul unei vieţi? Nu erau oare un dar anticipat al beatitudinilor

morţii? N-avea importanţă, ele existaseră.

În stradă, între hotel şi mare, se opri o flaşnetă care cânta în speranţa de a-i înduioşa pe străinii care în anotimpul acela erau de fapt absenţi. Hârâia „*Tu che a Dio spiegasti l'ale*”[138]. Ceea ce mai rămânea din Don Fabrizio se gândi la câtă fiere era, în momentul acela, azvârlită peste atâtea agonii, în Italia, de melodiile acelea mecanice. Tancredi, cu intuiţia lui, alergă în balcon, aruncă jos o monedă şi-i făcu semn să tacă. Liniştea de afară se instaură din nou, vuietul dinăuntru deveni uriaş.

Tancredi. Desigur, mult din activul bilanţului provenea de la el: înţelegerea lui cu atât mai preţioasă, cu cât era ironică, plăcerea estetică de a vedea cum se strecura printre dificultăţile vieţii, afecţiunea lui zeflemitoare, aşa cum se cuvine să fie. Apoi câinii: Fufi, uriaşul mops al copilăriei sale, Tom, aprigul caniş confident şi prieten, ochii supuşi ai lui Svelto, neghiobia delicioasă a lui Bendicò, labele mângâietoare ale lui Pop, pointerul care acum îl căuta pe sub tufişurile şi fotoliile vilei şi care nu-l va mai găsi niciodată. Şi câţiva cai, ei însă mai distanţi, mai străini. Mai erau şi primele ore atunci când se întorcea la Donnafugata, sensul tradiţiei şi al dăinuirii exprimat în piatră şi în apă, timpul oprit în loc, împuşcăturile pline de veselie ale câtorva vânători, masacrul afectuos al iepurilor şi potârnichilor, câteva momente hazlii cu Tumèo, câteva minute de reculegere la mănăstire printre mirosurile de mucegai şi dulceţuri. Mai era ceva? Da, mai era ceva, dar erau deja pepite amestecate cu pământ: momentele de satisfacţie în care dăduse răspunsuri tăioase proştilor, mulţumirea pe care a simţit-o când şi-a dat seama că în frumuseţea şi în caracterul Concettei se perpetua o adevărată Salina, câteva momente de impetuozitate amoroasă, surpriza provocată de scrisoarea lui Arago care-l felicita pentru exactitatea dificilelor calcule privitoare la cometa Huxley. Şi de ce nu? Entuziasmul

---

[138] „Tu care spre Dumnezeu întins-ai aripa”, arie din opera *Lucia di Lammermoor* de Donizetti.

public cu care a primit medalia la Sorbona, senzaţia delicată provocată de mătasea unor cravate, mirosul anumitor piei tăbăcite, înfăţişarea veselă, înfăţişarea voluptuoasă a unora dintre femeile întâlnite, cea pe care o zărise ieri la gara din Catania, pierdută în mulţime cu rochia ei maro de călătorie şi mănuşile de antilopă, părând să-i caute de afară, în compartimentul murdar, chipul descompus. Ce de ţipete în mulţimea aceea: „Sendvişuri burtoase!”, „Curierul Insulei!”. Şi apoi delirul trenului obosit şi respirând din greu… Şi soarele cumplit de la sosire, zâmbetele mincinoase, revărsarea cascadelor…

În umbra care se întindea încercă să socotească cât timp trăise cu adevărat: creierul nu mai reuşea să facă un calcul simplu: trei luni, douăzeci de zile, un total de şase luni, şase ori opt optzeci şi patru… patruzeci şi opt de mii… √840.000… Îşi reveni. „Am şaptezeci şi trei de ani, am trăit aproximativ, trăit cu adevărat, vreo doi… trei cel mult.” Dar durerile, plictiseala cât însemnaseră? Era inutil să se forţeze să socotească: tot restul, şaptezeci de ani.

Simţi că mâinile sale nu le mai strângeau pe cele ale nepoţilor. Tancredi se ridică brusc şi ieşi… Nu un fluviu ieşea acum din el, ci un ocean, în furtună, încreţit de spume şi talazuri dezlănţuite…

Probabil că leşinase din nou, pentru că îşi dădu seama dintr-odată că fusese întins pe pat, cineva îi lua pulsul, marea care se reflecta nemiloasă îl orbea; în cameră se auzea un şuierat, era horcăitul lui, dar el nu ştia. În jur o mică mulţime, un grup de persoane străine care îl priveau fix cu o expresie speriată. Încetul cu încetul îi recunoscu: Tancredi, Concetta, Angelica, Francesco-Paolo, Carolina, Fabrizietto. Cel care îi lua pulsul era doctorul Cataliotti. I se păru că-i zâmbeşte acestuia din urmă ca să-i ureze bun venit, dar nimeni nu-şi dădu seama. Toţi, în afară de Concetta, plângeau, chiar şi Tancredi care spunea: „Unchiule, unchiule drag!”

La un moment dat, prin micul grup, îşi făcu loc o tânără doamnă: zveltă, cu o rochie de călătorie maro cu o amplă

tournure, o pălărioară de paie împodobită cu o voaletă cu bobiţe, care nu reuşea să ascundă fermecătoarea drăgălăşenie a chipului, îşi trecea mica mână înmănuşată în antilopă pe sub coatele celor care plângeau, se scuza, se apropia. Era ea, fiinţa dorită dintotdeauna cu intensitate, care venea să-l ia: ciudat că, aşa tânără cum era, i se supusese lui, ora plecării trenului trebuia să fie aproape. Ajunsă în faţa lui, îşi ridică vălul şi aşa, pudică, dar gata să i se dăruiască, i se păru mai frumoasă de cum o zărise vreodată în întinderile stelare.

Vuietul mării se potoli cu totul.

Partea a opta

Mai 1910

Cine mergea să le viziteze pe bătrânele domnişoare Salina găsea aproape întotdeauna cel puţin o pălărie de preot pe scaunele din anticameră. Domnişoarele erau trei, luptele secrete pentru hegemonia domestică le învrăjbiseră şi fiecare dintre ele, caracter puternic în felul ei, dorea să aibă un duhovnic particular. Cum se mai obişnuia încă în anul 1910, spovedaniile aveau loc în casă, iar scrupulele pocăitelor cereau ca acestea să fie frecvente. La micul pluton de duhovnici trebuiau adăugaţi capelanul care venea în fiecare dimineaţă să celebreze slujba în capela privată, iezuitul care îşi asumase conducerea spirituală a casei, călugării şi preoţii care veneau să primească daruri pentru una sau alta dintre parohii sau pentru opere caritabile; aşa se va înţelege imediat de unde acel continuu du-te-vino de feţe bisericeşti şi de ce anticamera vilei Salina amintea deseori de unul din magazinele romane din jurul Pieţei Minerva care expun în vitrină tot soiul de pălării ecleziastice, de la cele purpurii ale cardinalilor la cele de culoarea

tăciunilor pentru preoţii de ţară.

În după-amiaza aceea de mai, adunarea pălăriilor era pur şi simplu fară precedent. Prezenţa Vicarului general al Arhidiocezei era indicată de o amplă pălărie de castor fin, de o adorabilă culoare fucsia, aşezată pe un scaun mai într-o parte, cu o singură mănuşă lângă ea, cea dreaptă, din mătase croşetată având aceeaşi culoare delicată; prezenţa secretarului său de o strălucitoare *peluche* neagră cu peri lungi, cu un şnur subţire violet împrejurul calotei; iar cea a celor doi iezuiţi de pălăriile lor umile dintr-o pâslă întunecată, simbol de rezervă şi modestie. Pălăria capelanului zăcea pe un scaun izolat cum se cuvine când e vorba despre o persoană supusă unei anchete.

Reuniunea din ziua aceea nu era, într-adevăr, una oarecare, în urma unor dispoziţii pontificale, cardinalul arhiepiscop iniţiase o serie de inspecţii în oratoriile private din Arhidioceză cu scopul de a controla dacă persoanele care aveau autorizaţia să oficieze acolo o meritau cu adevărat, dacă mobilierul şi obiectele de cult respectau canoanele Bisericii, dacă moaştele venerate în aceste oratorii erau autentice. Capela privată a domnişoarelor Salina era cea mai cunoscută din oraş şi una dintre primele pe care Eminenţa Sa avea de gând s-o viziteze; şi tocmai în vederea acestui eveniment, fixat pentru a doua zi dimineaţa, Monseniorul Vicar mersese la vila Salina. La Curia Arhiepiscopală ajunseseră, picurând prin cine ştie câte filtre, zvonuri neplăcute în legătură cu această capelă; desigur nu despre meritele proprietarelor şi despre dreptul lor de a-şi îndeplini în propria casă îndatoririle religioase; acestea erau subiecte în afara oricărei discuţii, şi nici măcar nu se punea la îndoială regularitatea şi continuitatea cultului, lucruri aproape perfecte, dacă se trecea cu vederea peste o excesivă rezistenţă, de altfel de înţeles, a domnişoarelor Salina de a îngădui persoanelor străine de strictul lor cerc familial să participe la riturile sacre. Cardinalului i se atrăsese atenţia asupra unei imagini venerate în capelă şi asupra moaştelor, zecilor de moaşte expuse acolo. Cu privire la autenticitatea lor circulaseră cele mai neliniştitoare zvonuri şi se dorea ca această autenticitate să fie

confirmată. Capelanului, care era un preot cu o bună cultură şi în care se puneau cele mai mari speranţe, i se reproşase cu vehemenţă faptul că nu le deschisese îndeajuns ochii bătrânelor domnişoare; avusese parte, dacă ne e îngăduit să ne exprimăm astfel, de o „săpuneală de tonsură”.

Reuniunea avea loc în salonul central al vilei, cel cu maimuţele şi papagalii. Pe un divan îmbrăcat cu o stofa albastră cu broderii roşii, cumpărat cu treizeci de ani în urmă, care distona neplăcut cu nuanţele stinse ale preţioasei tapiserii, şedea domnişoara Concetta cu Monseniorul Vicar în dreapta ei; de o parte şi de alta a divanului, pe două fotolii la fel cu acesta, stăteau domnişoara Carolina şi unul din iezuiţi, părintele Corti, în timp ce domnişoara Caterina, care avea picioarele paralizate, stătea pe un scaun cu rotile, iar ceilalţi preoţi se mulţumeau cu scaunele îmbrăcate în aceeaşi mătase ca a tapiseriei, care atunci li se părea tuturor de o mai proastă calitate decât invidiatele fotolii.

Cele trei surori aveau cu toatele în jur de şaptezeci de ani, şi nu Concetta era cea mai mare, dar lupta hegemonică, despre care am amintit la început, fiind de mult terminată cu o *debellatio*[139] a adversarelor, nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să-i conteste rangul de stăpână a casei. În întreaga ei fiinţă erau încă evidente urmele unei frumuseţi trecute: grasă şi impunătoare în hainele ei severe de mătase neagră, îşi pieptăna părul foarte alb ridicat în vârful capului, descoperind fruntea aproape fără riduri, care, împreună cu privirea dispreţuitoare şi încruntătura uşor răutăcioasă de deasupra nasului, îi dădeau un aspect autoritar, aproape imperial, astfel încât un nepot al său, văzând nu se ştie în care carte un portret al unei ţarine ilustre, o chema pe ascuns „Caterina cea Mare”, poreclă nepotrivită, pe care, de altfel, totala puritate a vieţii Concettei şi absoluta ignoranţă a nepotului în materie de istorie rusească o făceau, de fapt, să fie inocentă.

Conversaţia dura de o oră, cafeaua fusese băută şi începea să

---

[139] Înfrângere (în latină în original).

fie târziu. Monseniorul Vicar îşi rezumă argumentele:

— Eminenţa Sa ar dori părinteşte ca ritul celebrat în particular să fie în conformitate cu cele mai pure rituri ale Sfintei Biserici, şi tocmai de aceea grija sa pastorală se adresează printre primele capelei domniilor voastre, pentru că el ştie cum străluceşte casa aceasta, ca un far de lumină deasupra laicilor palermitani, şi doreşte ca, din calitatea ireproşabilă a obiectelor venerate, să izvorască o şi mai mare pildă pentru dumneavoastră şi pentru toate sufletele credincioase.

Concetta tăcea, dar Carolina, sora mai mare, explodă:

— Acum va trebui să apărem în faţa cunoştinţelor noastre ca nişte acuzate, verificarea capelei noastre este un lucru, scuzaţi-mă, Monseniore, care nici n-ar fi trebuit să-i treacă prin cap Eminenţei Sale.

Monseniorul zâmbea, amuzat:

— Domnişoară, nici nu vă imaginaţi cât de plăcută este ochilor mei emoţia dumneavoastră, ea este expresia unei credinţe naive, absolute, iubită de Biserică şi, cu siguranţă, de Domnul Nostru Isus Cristos; şi numai pentru a face să înflorească şi mai mult această credinţă şi pentru a o purifica, Sfântul Părinte a recomandat să fie făcute aceste verificări, care de altfel au loc de câteva luni în toată lumea catolică.

Referirea la Sfântul Părinte nu era, la drept vorbind, potrivită. Deoarece Carolina făcea parte din acea categorie de catolici convinşi că stăpânesc adevărurile religioase mai profund decât papa, şi câteva moderate inovaţii ale lui Pius X, mai ales abolirea unor sărbători mai puţin importante, o iritaseră deja.

— Papa ăsta ar face mai bine dacă şi-ar vedea de treburile sale.

Şi, bănuind că mersese prea departe, se închină şi murmură un *Gloria Patri.*

Concetta interveni:

— Nu lăsa să-ţi scape lucruri pe care nu le gândeşti, Carolina. Ce-o să creadă despre noi Monseniorul aici de faţă?

Acesta, ca să spunem adevărul, zâmbea mai larg ca niciodată,

se gândea doar că se afla în faţa unei copile îmbătrânite printre idei înguste şi practici neluminate. Şi, binevoitor, ierta.

— Monseniorul crede că se află în faţa a trei femei sfinte, spuse.

Părintele Corti, iezuitul, vru să slăbească puţin tensiunea.

— Eu, Monseniore, fac parte dintre cei care pot confirma cel mai bine cuvintele dumneavoastră. Părintele Pirrone, a cărui memorie e venerată de toţi cei care l-au cunoscut, îmi povestea deseori, când eram novice, despre atmosfera sfântă în care au fost crescute domnişoarele, de altfel numele Salina spune totul.

Monseniorul dorea să ajungă la fapte concrete:

— Şi acum, domnişoară Concetta, că totul a fost lămurit, aş vrea, dacă îmi daţi voie, să vizitez capela, ca să o pregătesc pe Eminenţa Sa pentru minunile de credinţă pe care le va vedea mâine dimineaţă.

Pe vremea Principelui Fabrizio, în vilă nu exista o capelă: toată familia mergea la biserică în zilele de sărbătoare, iar părintele Pirrone, pentru a putea ţine slujba, făcea în fiecare dimineaţă o bună bucată de drum. După moartea lui Don Fabrizio însă, când în urma unor complicaţii ereditare, pe care ar fi plictisitor să le povestim aici, vila intră în proprietatea exclusivă a celor trei surori, ele se gândiră imediat să-şi facă propriul oratoriu. Fu ales un salon ceva mai retras, care, cu coloane din imitaţie de marmură incastrate în pereţi, amintea vag de o bazilică romană; din centrul tavanului fu răzuită o pictură mitologică nepotrivită, se împodobi un altar şi totul fu gata.

Când Monseniorul intră, capela era luminată de soarele ce cobora spre asfinţit, deasupra altarului tabloul venerat de domnişoare se afla în plină lumină, era o pictură în stilul lui Cremona[140] şi reprezenta o tânără subţire, destul de plăcută, cu ochii ridicaţi spre cer, părul negru vaporos răsfirat într-o graţioasă dezordine pe umerii pe jumătate goi; în mâna dreaptă strângea o scrisoare mototolită, expresia feţei era de aşteptare nerăbdătoare,

140 Tranquillo Cremona, pictor italian (1837-1878).

însoţită de un soi de bucurie care-i strălucea în ochii plini de candoare; în fundal înverzea un blând peisaj lombard. Niciun prunc Isus, nicio aură, aici un şarpe, nicio stea, adică niciunul din simbolurile care însoţesc de obicei imaginea Mariei; pictorul îşi imaginase probabil că expresia feciorelnică era suficientă pentru a fi recunoscută. Monseniorul se apropie, urcă una din treptele altarului şi, fără să se închine, rămase să privească tabloul câteva minute, cu o admiraţie zâmbitoare, ca şi cum ar fi fost un critic de artă. În spatele lui, surorile îşi făceau cruci peste cruci murmurând *Ave Maria*.

Apoi prelatul coborî treapta şi întorcându-se spuse:

— Frumoasă pictură, foarte expresivă.

— O imagine miraculoasă, monseniore, cât se poate de miraculoasă! zise Caterina, sărmana infirmă, aplecându-se în afara instrumentului său ambulant de tortură. Câte miracole a făcut!

Carolina adăugă grăbită:

— Reprezintă Madona cu scrisoarea[141]. Fecioara e pe punctul de a încredinţa Sfânta Misivă şi îi cere Fiului Divin să-i ocrotească pe locuitorii din Messina, ocrotire care a fost glorios acordată, aşa cum s-a văzut din multele miracole care au avut loc cu ocazia cutremurului de acum doi ani.

— Frumoasă pictură, domnişoară, orice ar reprezenta e un tablou frumos şi trebuie avut grijă de el.

Apoi se întoarse către moaşte: erau şaptezeci şi patru şi acopereau una lângă alta pereţii de pe o parte şi alta a altarului, fiecare închisă într-o ramă, cu un bileţel pe care era scris ce anume era, iar un număr se referea la documentaţia de autenticitate. Documentele, de multe ori voluminoase şi încărcate de sigilii, erau închise într-o ladă acoperită cu un damasc, aşezată într-un colţ. Ramele erau din argint sculptat sau din argint neted, din aramă şi din coral, din baga; lucrate în filigran, din lemn de esenţă rară, din lemn de buxus, din catifea roşie şi din catifea albastră;

---

[141] Conform tradiţiei, Sfântul Pavel ar fi înfiinţat la Messina prima comunitate creştină, căreia Fecioara Maria i-ar fi trimis o scrisoare binecuvântând-o.

mari şi mici, octogonale, pătrate, rotunde, ovale; rame care costau o avere şi rame cumpărate la magazinele Bocconi, toate de-a valma, pentru sufletele acelea evlavioase, exaltate de sarcina religioasă pe care şi-o asumaseră de a păstra acele comori supranaturale.

Cea care crease cu adevărat această colecţie fusese Carolina: ea o descoperise pe donna Rosa, o bătrână foarte grasă, pe jumătate călugăriţă, care avea relaţii fructuoase în toate bisericile, în toate mănăstirile şi în toate societăţile de binefacere din Palermo şi din împrejurimi. Această donna Rosa aducea la vila Salina, o dată la două luni, o relicvă de sfânt înfăşurată în hârtie velină. Reuşise, spunea, să o smulgă unei biserici sărmane sau unei familii nobile scăpătate. Dacă nu dezvăluia numele vânzătorului, era doar dintr-o discreţie demnă de înţeles, ba chiar de lăudat, de altfel, dovezile de autenticitate pe care donna Rosa le aducea şi le înmâna erau acolo, clare ca lumina zilei, scrise cum erau în latineşte sau cu caractere misterioase, indicate drept greceşti sau siriace. Concetta, administratoare şi trezorieră, plătea. Pe urmă începea căutarea şi potrivirea ramelor. Şi din nou impasibila Concetta plătea. A fost o perioadă, care a durat vreo doi ani, în care frenezia colecţionării tulbură până şi somnul Carolinei şi al Caterinei: în fiecare dimineaţă îşi povesteau una alteia vise cu descoperiri miraculoase şi sperau să se realizeze, cum se şi întâmpla uneori, după ce visele erau împărtăşite donnei Rosa. Ce visa Concetta nu ştia nimeni. Apoi donna Rosa muri şi avalanşa de relicve încetă aproape cu totul, de altfel se ajunsese la o oarecare saturaţie.

Monseniorul privi puţin în grabă câteva din ramele aflate mai la vedere.

— Comori, spunea, comori. Ce frumuseţe de rame!

Apoi, felicitându-le pe domnişoare pentru „frumoasele odoare”[142] (chiar aşa a zis, ca în Dante) şi promiţând să se întoarcă a doua zi cu Eminenţa Sa („da, la ora nouă fix”), îngenunche, îşi

---

[142] Dante, *Divina comedie*, „Infernul", cântul XXIV, versul 138.

făcu cruce în faţa unei modeste Madone din Pompei, agăţată pe un perete lateral, şi ieşi din capelă. Imediat scaunele fură văduvite de pălării şi prelaţii se urcară în trăsurile arhiepiscopiei care aşteptau în curte, cu caii lor murgi.

Monseniorul ţinu să-l aibă în trăsura sa pe capelan, părintele Titta, care fu foarte măgulit de acest privilegiu. Trăsurile porniră şi Monseniorul tăcea, trecură pe lângă bogata vilă Falconeri cu *bougainvillea* înflorită care se revărsa peste zidul grădinii minunat îngrijite; când ajunseră la drumul care cobora spre Palermo, printre livezile de portocali, Monseniorul vorbi:

— Şi aşa, părinte Titta, dumneata ai avut curajul să faci atâţia ani sfânta slujbă în faţa tabloului acelei fete? O fată căreia i s-a dat întâlnire şi-şi aşteaptă emoţionată iubitul. Să nu-mi spui că şi dumneata credeai că e o imagine sacră.

— Monseniore, sunt vinovat, ştiu. Dar nu e uşor să le înfrunţi pe domnişoarele Salina, pe domnişoara Carolina. Dumneavoastră nu ştiţi asta.

Monseniorul se înfioră când îşi aduse aminte.

— Fiule, ai pus degetul pe rană, se va ţine cont de asta.

Carolina se dusese să-şi potolească furia scriindu-i o scrisoare Chiarei, sora căsătorită la Napoli. Caterina, obosită de lunga conversaţie neplăcută, fusese dusă în pat. Concetta intră în camera ei solitară. Era una din acele încăperi (sunt atât de numeroase, că ai putea fi tentat să spui că toate sunt aşa) cu două feţe: una, mascată, pe care o arată vizitatorului neştiutor; cealaltă, descoperită, care se arată numai celor care ştiu cum stau lucrurile, stăpânului lor în primul rând căruia i se înfăţişează în mizerabila lor esenţă. Camera era însorită şi dădea spre grădina întinsă; într-un colţ un pat înalt cu patru perne (Concetta suferea de inimă şi trebuia să doarmă aproape şezând); niciun covor, doar o frumoasă pardoseală albă cu complicate desene galbene, o preţioasă vitrină pentru monede şi medalii cu zeci de sertăraşe incrustate cu pietre dure şi cu imitaţie de marmură; biroul, masa centrală şi întreaga

mobilă erau executate la ţară într-un efervescent stil *maggiolino*[143], cu figuri de vânători, câini, animale sălbatice, care se agitau chihlimbarii pe fondul de palisandru, mobilă pe care Concetta însăşi o considera demodată şi chiar de prost gust şi care, vândută la licitaţie, după moartea ei, constituie azi mândria unui bogat transportator, atunci când „doamna” lui oferă un cocktail prietenelor invidioase. Pe pereţi, portrete, acuarele, icoane, totul curat, totul în ordine. Doar două lucruri puteau părea neobişnuite: pe peretele opus patului se înălţau patru enorme lăzi din lemn vopsite în verde, fiecare cu un lacăt uriaş, şi în faţa lor, pe jos, o grămăjoară de blană prăpădită. Vizitatorului neştiutor, camera i-ar fi smuls eventual un zâmbet, atât de limpede reieşeau bunătatea şi preocupările unei domnişoare bătrâne.

Pentru cine cunoştea povestea, pentru Concetta, ea era un infern de amintiri mumificate. Cele patru lăzi verzi conţineau duzini întregi de cămăşi de zi şi de noapte, capoţele, feţe de pernă, cearşafuri împărţite cu grijă în „bune” şi „mai puţin bune”, trusoul Concettei, făcut în zadar cu cincizeci de ani în urmă. Zăvoarele acelea nu se trăgeau niciodată, de frică să nu salte afară demoni dezlănţuiţi şi, din cauza atotprezentei umezeli palermitane, lucrurile se îngălbeneau, se deşirau, inutile pentru totdeauna şi pentru oricine. Portretele erau cele ale unor morţi pe care nu-i mai iubea nimeni, fotografiile, ale unor prieteni care atunci când trăiau o răniseră şi doar pentru asta nu erau uitaţi în moarte, acuarelele înfăţişau case şi locuri în mare parte vândute, ba chiar date pe nimic de nepoţi risipitori, sfinţii de pe pereţi erau ca nişte fantasme temute, dar în care de fapt nu mai crede nimeni. Dacă te-ai fi uitat mai bine în grămăjoara de blană mâncată de molii, ai fi văzut două urechi ciulite, un bot de lemn negru, doi ochi miraţi din sticlă galbenă: era Bendicò, mort de patruzeci şi cinci de ani, îmbălsămat de patruzeci şi cinci de ani, un cuib de pânze de păianjen şi de molii, detestat de servitorii care de zeci de ani îi cereau să-l arunce la gunoi; dar Concetta se împotrivea mereu,

[143] De la numele celui care le-a creat, Giuseppe Maggiolino (1738-1814).

pentru că nu voia să se despartă de singura amintire din trecut care nu-i trezea senzaţii chinuitoare.

Dar senzaţiile chinuitoare de azi (la o anumită vârstă, fiecare zi îşi prezintă cu punctualitate propriul chin) se refereau toate la prezent. Mult mai puţin înflăcărată decât Carolina, mult mai sensibilă decât Caterina, Concetta înţelesese semnificaţia vizitei Monseniorului Vicar şi bănuia care ar fi fost consecinţele: ordinul de a îndepărta toate relicvele, sau aproape toate, schimbarea tabloului de pe altar, eventuala necesitate de a sfinţi din nou capela. În autenticitatea acelor relicve ea crezuse destul de puţin şi plătise cu sufletul indiferent al unui tată care achită costul unor jucării care pe el nu-l interesează, dar care îi ţin în frâu pe copii; nu-i păsa dacă le luau de acolo, dar ceea ce o chinuia în ziua aceea era gândul la figura mizerabilă pe care familia Salina ar fi făcut-o în faţa autorităţilor bisericeşti şi nu peste multă vreme în faţa întregului oraş; discreţia Bisericii era tot ce se putea găsi mai bun în Sicilia, dar asta nu însemna deocamdată prea mult; peste o lună, peste două, totul se va răspândi aşa cum se răspândeşte totul în insula asta, care în loc de Trinacria[144] ar trebui să aibă ca simbol urechea siracuzană a lui Dionis[145], care face să răsune cel mai mic suspin pe o rază de cincizeci de metri. Şi ea, Concetta, ţinuse la preţuirea Bisericii. Prestigiul numelui se pierduse încetul cu încetul. Averea, împărţită şi răsîmpărţită, echivala în cel mai fericit caz cu cea a atâtor alte familii inferioare ca rang, şi era înspăimântător de mică faţă de cea a unora dintre opulenţii industriaşi; dar în Biserică, în relaţiile cu ea, familia Salina îşi păstrase întâietatea, era suficient să vezi cum Eminenţa Sa le primea pe cele trei surori când mergeau să-l viziteze de Crăciun! Dar acum?

Intră o cameristă.

---

144 *Trinacria*, simbol heraldic constând într-o gorgonă cu trei picioare.

145 *Orecchio di Dionisio*, peşteră aflată în carierele de piatră (*Letomie*) de la Siracuza, vestită pentru calităţile sale acustice.

— Excelenţă, soseşte Principesa. Automobilul e în curte.

Concetta se ridică, îşi aranja părul, îşi aruncă pe umeri un şal de dantelă neagră, îşi reluă privirea imperială şi ajunse în anticameră, în timp ce Angelica urca ultimele trepte ale scării externe. Suferea de varice şi picioarele ei, care întotdeauna fuseseră puţin prea scurte o susţineau cu greu şi venea sprijinindu-se de braţul servitorului ei, a cărui manta neagră mătura treptele.

— Concetta scumpă!

— Angelica dragă! De câtă vreme nu ne-am văzut!

De la ultima vizită, ca să spunem drept, trecuseră doar cinci zile, dar intimitatea dintre cele două verişoare (intimitate asemănătoare, prin apropiere şi sentimente, cu aceea care peste nu mulţi ani urma să-i adune pe italieni şi austrieci în tranşee aflate faţă-n faţă), intimitatea era atât de mare, încât cinci zile puteau într-adevăr părea multe.

În figura Angelicăi, care se apropia de şaptezeci de ani, se observau încă multe semne ale unei frumuseţi trecute; boala, care trei ani mai târziu o va transforma într-o mizerabilă larvă, se instalase deja, dar stătea pitită în adâncurile sângelui; ochii verzi erau cei de odinioară, anii îi înceţoşaseră doar puţin, iar zbârciturile gâtului erau ascunse de vaporoasele panglici negre ale pălărioarei pe care ea, văduvă de trei ani, o purta cu o cochetărie care putea părea nostalgică.

— Ai dreptate, îi spunea Concettei, în timp ce se îndreptau înlănţuite către salon, ai dreptate, dar cu petrecerile care se apropie pentru sărbătorirea a cincizeci de ani de la debarcarea „Celor o Mie”, nu mai am linişte. Imaginează-ţi că acum trei zile mi-au comunicat că m-au numit în Comitetul de onoare, un omagiu în memoria dragului nostru Tancredi, desigur, dar câtă bătaie de cap! Trebuie să mă ocup de găzduirea veteranilor care vor veni din toate părţile Italiei, de aşezarea invitaţilor în tribune, fară să supăr pe nimeni, să am grijă să participe toţi primarii de comună din insulă. Apropo, draga mea, primarul din Salina e un clerical şi a refuzat să ia parte la defilare, aşa că m-am gândit imediat la nepotul tău, la Fabrizio: venise să-mi facă o vizită şi,

ţac! l-am prins; n-a putut să mă refuze, aşa că la sfârşitul lunii îl vom vedea defilând în redingotă pe Via Libertà, în faţa unui panou pe care va fi scris Salina cu litere de o şchioapă. Nu ţi se pare extraordinar? Un Salina îl va omagia pe Garibaldi, va fi o fuziune între vechea şi noua Sicilie. M-am gândit şi la tine, scumpo, iată invitaţia în tribuna de onoare, chiar în dreapta celei regale.

Şi scoase din poşetuţa pariziană, un cartonaş roşu-garibaldin, de aceeaşi culoare cu eşarfa de mătase pe care Tancredi o purtase câtăva vreme peste guler.

— Carolina şi Caterina vor fi nemulţumite, adăugă într-o doară, dar nu puteam dispune decât de un singur loc, de altfel tu ai mai mult drept decât ele, tu erai verişoara preferată a lui Tancredi.

Vorbea mult şi vorbea bine, patruzeci de ani în comun cu Tancredi, convieţuire furtunoasă şi intermitentă, dar suficient de lungă, şterseseră de mult până şi ultimele urme ale accentului şi manierelor de la Donnafugata. Îi imitase în aşa măsură purtările, încât ajunsese să-şi împletească şi răsucească degetele într-un gest caracteristic pentru Tancredi. Citea mult şi pe masa din salonul ei cele mai recente cărţi de Anatole France şi Paul Bourget alternau cu cele ale lui D’Annunzio şi Matilde Serao; iar în saloanele palermitane trecea drept o specialistă în arhitectura castelelor franceze de pe Loara, despre care vorbea deseori cu o exaltare nesigură, contrapunând, poate fară să-şi dea seama, seninătatea lor renascentistă cu neliniştea barocă a palatului de la Donnafugata, faţă de care avea o aversiune inexplicabilă pentru cine nu-i cunoştea copilăria supusă şi neglijată.

— Dar unde mi-e capul, scumpo! Uitam să-ţi spun că în curând va veni senatorul Tassoni, e musafirul meu la vila Falconeri şi doreşte să te cunoască, era bun prieten şi tovarăş de arme cu sărmanul Tancredi, şi se pare că a auzit despre tine de la el. Iubitul nostru Tancredi!

Scoase din poşetuţă o batistă cu o bordură subţire neagră şi-şi şterse o lacrimă izvorâtă din ochii frumoşi încă.

Concetta, care strecurase tot timpul câte o frază în bâzâitul continuu al glasului Angelicăi, la auzul numelui lui Tassoni, tăcu.

Revedea scena, îndepărtată, dar limpede, asemeni celei zărite printr-un ochean răsturnat: marea masă albă înconjurată de toţi cei morţi; Tancredi, lângă ea, dispărut şi el, asemeni ei înseşi, care de fapt era moartă; povestirea brutală, râsul isteric al Angelicăi, şi lacrimile pe care le vărsase ea, Concetta, nu mai puţin isterice. Fusese întorsătura vieţii ei, drumul pe care o pornise atunci o adusese până aici, până la pustiul acesta care nu era locuit nici măcar de iubire, volatilizată, sau de ură, stinsă.

— Am auzit ce probleme ai cu episcopia. Cât sunt de plicticoşi! Dar de ce nu mi-ai spus mai repede? Aş fi putut rezolva ceva, cardinalul are mare consideraţie pentru mine, dar mă tem că acum e prea târziu. Dar am să lucrez din culise. Oricum, n-o să fie nimic.

Senatorul Tassoni, care sosi în scurtă vreme, era un bătrânel sprinten şi foarte elegant. Averea sa, mare şi în continuă creştere, fusese câştigată în rivalităţi şi lupte care, în loc să-l vlăguiască, îi dăduseră şi mai multă energie, care acum, nesocotindu-i anii, îi menţinea ardoarea. În puţinele luni în care servise în Armata Meridională a lui Garibaldi căpătase o atitudine militărească destinată să nu dispară niciodată şi care, împreună cu politeţea, alcătuise o poţiune fermecată ce-i procurase la început multe succese galante, iar acum, infiltrată printre acţiunile sale, îi servea cât se poate de bine la terorizarea consiliilor de administraţie din bănci şi din fabricile de bumbac; jumătate din Italia şi mare parte din ţările balcanice îşi coseau nasturii cu aţa firmei Tassoni & Co.

— Domnişoară, îi spunea Concettei, în timp ce se aşeza lângă ea pe un taburet nu prea înalt, potrivit pentru un paj şi pe care tocmai de aceea îl alesese, domnişoară, se realizează acum un vis al îndepărtatei mele tinereţi. De câte ori în geroasele nopţi de tabără pe Volturno sau în jurul bastioanelor Gaetei asediate, de câte ori nu mi-a vorbit neuitatul nostru Tancredi despre dumneavoastră. Mi se părea că vă cunosc personal, că am fost deja în casa aceasta între pereţii căreia şi-a petrecut el tinereţea tumultuoasă. Sunt fericit să pot, chiar dacă atât de târziu, depune omagiul meu la picioarele celei care a fost mângâierea unuia

dintre cei mai puri eroi al eliberării noastre.

Concetta era prea puţin deprinsă să converseze cu persoane pe care nu le cunoştea încă din copilărie; era şi prea puţin iubitoare de lecturi, deci nu avusese prilejul să se imunizeze împotriva retoricii, care o fascina atât de tare, încât se lăsa pur şi simplu sedusă. O emoţionară cuvintele senatorului, uită de semicentenara glumă soldăţească, nu mai văzu în Tassoni violatorul de mănăstiri, batjocoritorul unor sărmane maici speriate, ci un vechi, sincer prieten al lui Tancredi care vorbea despre el cu dragoste, care-i aducea ei, umbrei, un mesaj al mortului transmis pe acele ape ale timpului prin care cei dispăruţi pot atât de rar să treacă.

— Şi ce vă spunea despre mine, dragul meu văr? întrebă cu jumătate de glas şi cu o timiditate care o reînvia pe fata de optsprezece ani în mormanul acela de mătase neagră şi păr alb.

— A, multe lucruri! Vorbea despre dumneavoastră aproape tot atât cât vorbea despre donna Angelica; ea era dragostea, dumneavoastră însă eraţi imaginea adolescenţei delicate, a acelei adolescenţe care pentru noi, soldaţii, trece atât de repede.

Inima îmbătrânită îngheţă din nou. Tassoni ridicase deja vocea şi i se adresa Angelicăi:

— Vă amintiţi, Principesă, ce ne-a spus el acum zece ani la Viena? (Se întoarse din nou spre Concetta ca să-i explice:) Mersesem acolo cu delegaţia italiană pentru un tratat comercial; Tancredi, cu sufletul lui mare de prieten şi de camarad, cu cordialitatea lui de mare domn, m-a găzduit la ambasadă. Poate faptul că revedea un tovarăş de arme în oraşul acela ostil îl emoţionase, şi ce multe lucruri din trecutul său ne-a povestit atunci! Într-o lojă de la Operă, într-o pauză la *Don Giovanni*, ne-a mărturisit, cu ironia lui unică, un păcat, un păcat de neiertat pe care-l comisese, spunea el, împotriva dumneavoastră, da, împotriva dumneavoastră, domnişoară.

Se întrerupse o clipă ca să-şi pregătească surpriza.

— Imaginaţi-vă că ne-a povestit cum, într-o seară, în timpul unei cine la Donnafugata, şi-a permis să inventeze o minciună şi

să v-o povestească dumneavoastră, o minciună cazonă legată de luptele de la Palermo, în care eram amestecat şi eu; şi cum dumneavoastră l-aţi crezut şi v-aţi supărat, pentru că povestea era puţin cam îndrăzneaţă pentru societatea de acum cincizeci de ani. Dumneavoastră l-aţi certat. „Era atât de drăgălaşă, spunea, în timp ce mă fixa cu o privire mânioasă şi în timp ce buzele i se umflau graţios de furie, ca acelea ale unui căţeluş; era atât de drăgălaşă, că dacă nu m-aş fi stăpânit, aş fi îmbrăţişat-o acolo în faţa celor douăzeci de persoane şi a teribilului meu unchi." Dumneavoastră, domnişoară, poate că aţi uitat, dar Tancredi îşi aducea bine aminte, era atâta delicateţe în sufletul său, îşi aducea aminte deoarece comisese această nelegiuire tocmai în ziua în care o întâlnise pe donna Angelica pentru prima oară.

Şi schiţă către principesă unul din acele gesturi omagiale, fluturându-şi mâna în aer, un gest a cărui tradiţie goldoniană se mai păstra doar printre Senatorii Regatului.

Conversaţia mai dură câtăva vreme, dar nu se putea spune că participa la ea şi Concetta. Neaşteptata dezvăluire îi pătrunse în minte încetul cu încetul şi, la început, nu o făcu prea mult să sufere. Dar când vizitatorii îşi luară rămas-bun şi plecară şi ea rămase singură, începu să vadă mai clar, şi deci să sufere mai mult. Fantomele trecutului erau exorcizate de ani de zile. Se găseau, normal, ascunse peste tot şi ele erau cele care făceau hrana amară şi companiile plictisitoare, dar adevăratul lor chip nu se arătase de mult; ieşea acum la iveală învăluit în comicul funebru al greşelilor ireparabile. Sigur că ar fi absurd să spunem că ea îl mai iubea încă pe Tancredi; veşnicia amoroasă durează puţini ani, nu cincizeci; dar aşa cum o persoană vindecată de vărsat în urmă cu cincizeci de ani mai poartă încă urmele pe faţă, deşi a uitat chinurile bolii, ea purta în viaţa ei oropsită de acum cicatricele propriei dezamăgiri, veche deja, atât de veche, încât azi i se sărbătorea oficial semicentenarul. Dar până acum, când se gândea, rareori, la ce se întâmplase la Donnafugata în vara aceea îndepărtată, se simţea susţinută de senzaţia că fusese o martiră, că i se făcuse o nedreptate, şi de animozitatea împotriva tatălui ei

care o sacrificase, de un sentiment sfâşietor privind celălalt mort; aceste sentimente ramificate, care constituiseră scheletul întregului său mod de a gândi, se destrămau şi ele; nu existaseră duşmani, ci o singură adversară: ea însăşi; viitorul ei fusese ucis de propria-i imprudenţă, de impulsivitatea furioasă a celor din neamul Salina; îi lipsea acum, exact în momentul în care, după decenii întregi, amintirile reînviau, consolarea de a putea atribui altora propria ei nefericire, consolare care este ultima poţiune amăgitoare a disperaţilor.

Dacă lucrurile stăteau aşa cum spusese Tassoni, lungile ore în care îşi savura ura în faţa portretului tatălui său, faptul că ascunsese orice fotografie a lui Tancredi ca să nu fie obligată să-l urască şi pe el fuseseră nişte tâmpenii, mai rău: nişte nedreptăţi pline de cruzime; şi suferi când îi veni în minte tonul plin de căldură, tonul rugător cu care Tancredi îşi ruga unchiul să-l lase să între în mănăstire; fuseseră cuvinte de dragoste pentru ea, acele cuvinte pe care nu le înţelesese, pe care le alungase din cauza orgoliului şi care în. Faţa asprimii sale se retrăseseră cu coada între picioare ca nişte căţeluşi bătuţi. Din străfundul atemporal al fiinţei sale urcă o durere neagră, mânjind-o toată în faţa acestei revelaţii a adevărului.

Dar era oare acesta adevărul? în niciun alt loc adevărul nu are o viaţă atât de scurtă ca în Sicilia: faptul se întâmplase cu cinci minute în urmă şi deja sâmburele său autentic dispăruse, camuflat, înfrumuseţat, desfigurat, oprimat, anihilat de fantezie şi de interese; pudoarea, frica, generozitatea, reaua-voinţă, oportunismul, mila, toate pasiunile bune sau rele se reped asupra faptului şi-l fac bucăţi bucăţele, în doi timpi şi trei mişcări a dispărut. Iar nefericita Concetta voia să găsească adevărul sentimentelor nerostite, ci doar întrezărite cu o jumătate de secol în urmă! Adevărul nu mai exista, fragilitatea lui fusese înlocuită de constanţa durerii.

În acest timp, Angelica şi senatorul străbăteau mica distanţă până la vila Falconeri. Tassoni era îngrijorat:

— Angelica, spuse (avusese cu ea o scurtă legătură galantă

cu treizeci de ani în urmă şi mai păstra acea intimitate de neînlocuit, dată de cele câteva ore petrecute sub aceleaşi cearşafuri), mă tem să n-o fi rănit în vreun fel pe verişoara dumitale; ai băgat de seamă cât de tăcută era la sfârşitul vizitei? Mi-ar părea rău, e o doamnă atât de drăguţă.

— Cred şi eu că ai rănit-o, Vittorio, zise Angelica, iritată de o dublă, chiar dacă fantomatică gelozie. Concetta era îndrăgostită nebuneşte de Tancredi, dar el n-a băgat-o niciodată în seamă.

Şi astfel, încă o lopată de pământ fu aruncată pe mormântul adevărului.

Cardinalul de Palermo era într-adevăr un om sfânt; chiar şi acum, când el nu mai există de multă vreme, amintirile despre binefacerile şi credinţa lui sunt încă vii. În timpul vieţii însă, lucrurile stăteau altfel: el nu era sicilian, nici măcar meridional sau roman, şi deci activitatea lui de septentrional se străduise cu mulţi ani înainte să facă să dospească aluatul inert şi greoi al spiritualităţii siciliene, în general, şi a clerului, în particular. Ajutat de doi sau trei secretari din acelaşi loc cu el, se iluzionase în primii ani că ar fi putut să înlăture abuzurile şi să cureţe terenul de cele mai mari pietroaie de care se împiedica. În curând îşi dădu seama că era ca şi cum ar fi împuşcat în vată: micul orificiu făcut pe moment era umplut după câteva clipe cu mii de fibre complice şi totul rămânea ca mai înainte, se alegea doar cu cheltuiala pentru pulbere, deteriorarea materialului şi ridicolul efortului inutil. Ca despre toţi cei care în perioada aceea voiau să schimbe ceva din caracterul sicilian, şi despre el se spunea că e un fraier (ceea ce, date fiind împrejurările, era exact) şi trebuia să se mulţumească cu pasive opere de milostenie, care de altfel nu făceau decât să-i micşoreze şi mai mult popularitatea, atunci când ele pretindeau de la cei milostiviţi cel mai mic efort ca, de exemplu, să meargă la Palatul Arhiepiscopal ca să primească ajutoarele.

Bătrânul prelat care în dimineaţa de 14 mai se duse la vila Salina era deci un om bun, dar dezamăgit, care sfârşise prin a adopta faţă de enoriaşii săi o atitudine de milă dispreţuitoare (în

fond, uneori nedreaptă), din cauza căreia avea maniere bruşte şi tăioase care-l târau din ce în ce mai mult în mlaştina înstrăinării.

Cele trei surori Salina, după cum ştim, se simţeau profund jignite de inspecţia capelei lor; dar suflete infantile şi feminine cum erau, ele gustau dinainte şi satisfacţiile secundare, dar inegalabile: aceea de a primi în casa lor un Primat al Bisericii, aceea de a-i putea arăta fastul din casa Salina, pe care ele, cu toată buna-credinţă, îl credeau încă intact, şi mai ales aceea de a putea vedea pentru o jumătate de oră învârtindu-se în casa lor un soi de somptuoasă zburătoare roşie şi de a putea admira nuanţele variate şi armonizate ale diferitelor sale veşminte purpurii şi reflexele mătăsurilor grele. Sărmanele erau însă sortite să rămână dezamăgite şi în ceea ce priveşte această ultimă modestă speranţă, atunci când, aşteptând pe prima treaptă a scării exterioare, văzură ieşind din trăsură pe Eminenţa Sa, şi constatară că nu era îmbrăcat în ţinuta de gală: pe austera sutană neagră doar nişte mici nasturi purpurii aminteau de foarte înaltul său rang; în ciuda chipului pe care se citea o bunătate excesivă, cardinalul nu era cu mult mai impunător decât preotul paroh din Donnafugata. Fu politicos, dar rece, şi cu prea multă iscusită măsură ştiu să-şi arate respectul faţă de casa Salina şi faţă de virtuţile fiecăreia dintre domnişoare în parte, dar şi dispreţul pentru inepţia şi devoţiunea lor formală. Nu scoase niciun cuvânt la exclamaţiile Monseniorului Vicar în faţa frumuseţii mobilierului din saloanele pe care le străbăteau, nu acceptă nimic din somptuoasa gustare pregătită („mulţumesc, domnişoară, numai puţină apă, azi e ajunul sărbătorii sfântului meu patron”) şi nici măcar nu luă loc. Merse în capelă, îngenunche o clipă în faţa Madonei din Pompei, cercetă în grabă relicvele. Dar binecuvântă cu pastorală blândeţe pe stăpânele casei şi pe servitorii îngenuncheaţi în holul de la intrare.

— Domnişoară, îi spuse pe urmă Concettei, pe chipul căreia se citeau urmele unei nopţi nedormite, trei, patru zile nu se va putea celebra liturghia în capelă, dar mă voi ocupa eu personal să fie resfinţită cât mai repede. După părerea mea, imaginea Madonei din Pompei va ocupa cu demnitate locul tabloului aflat

deasupra altarului, care va putea să se alăture minunatelor opere de artă pe care le-am admirat străbătând saloanele vilei. Cât despre relicve, îl las aici pe don Pacchiotti, secretarul meu şi un prelat foarte competent, care va examina documentele şi vă va comunica rezultatul cercetărilor sale, iar ceea ce va hotărî el va fi ca şi cum aş fi hotărât eu însumi.

Îi lăsă cu bunăvoinţă pe toţi să-i sărute inelul şi se urcă greoi în trăsură, urmat de mica lui suită.

Trăsurile nu ajunseseră încă la cotitura din faţa vilei Falconerilor, când Carolina, cu fălcile încleştate şi cu privirea fulgerătoare, exclama:

— Pentru mine, Papa ăsta e un turc! în timp ce erau nevoiţi să-i vânture Caterinei sărurile pe sub nas.

Concetta discuta liniştită cu don Pacchiotti, care acceptase în cele din urmă o cafea şi o savarină.

Apoi preotul ceru cheia de la lada cu documente, se scuză şi se retrase în capelă, nu înainte de a scoate din geantă un ciocănel, o pilă, o şurubelniţă, o lupă şi două creioane. Fusese elev la Şcoala de Paleografie Vaticană şi, în plus, era piemontez. Lucră îndelung şi meticulos, servitorii care treceau prin faţa capelei auzeau lovituri de ciocan, scârţâituri de şuruburi şi suspine. Reapăru după trei ore cu sutana plină de praf şi mâinile negre, dar mulţumit şi cu o expresie de seninătate zugrăvită pe chipu-i purtător de ochelari. Se scuză, pentru că aducea un coş mare de nuiele:

— Mi-am permis să mă folosesc de acest coş ca să pun în el ceea ce e de aruncat, pot să-l aşez aici? (Şi lăsă într-un colţ obiectul plin ochi de hârtii rupte, bileţele, cutiuţe conţinând oseminte şi cartilagii.) Mă bucur să vă spun că am găsit cinci relicve perfect autentice şi demne de a fi venerate. Celelalte sunt acolo, spuse, arătând coşul. Aţi putea să-mi spuneţi, domnişoarelor, unde pot să mă perii şi să mă spăl pe mâini?

Se întoarse după cinci minute ştergându-se pe mâini cu un prosop mare, pe a cărui margine dansa un Ghepard brodat cu fir roşu.

— Am uitat să vă spun că ramele sunt în ordine pe masa din capelă, câteva sunt cu adevărat foarte frumoase. Se pregătea de plecare: Domnişoarelor, respectele mele.

Caterina refuză să-i sărute mâna.

— Şi cu ce e în coş ce trebuie să facem?

— Absolut ce doriţi, domnişoarelor, să le păstraţi sau să le aruncaţi la gunoi, nu au nicio valoare. (Şi deoarece Concetta voia să cheme o trăsură să-l ducă acasă, adăugă:) Nu vă deranjaţi, domnişoară, iau masa la oratorieni, aici la doi paşi, nu am nevoie de nimic. Şi după ce îşi puse în geantă instrumentele, se îndepărtă cu paşi uşori.

Concetta se retrase în camera ei, nu simţea absolut nimic, i se părea că trăieşte într-o lume cunoscută, dar străină, o lume care-şi pierduse tot elanul pe care-l putea oferi şi care nu mai consta decât din simple forme. Portretul tatălui nu însemna nimic altceva decât câţiva centimetri pătraţi de pânză, lăzile verzi câţiva metri cubi de lemn. Nu trecu multă vreme şi-i fu adusă o scrisoare. Plicul avea o dungă neagră şi o coroană mare în relief.

„Preaiubită Concetta, am aflat de vizita Eminenţei Sale şi mă bucur că cel puţin câteva relicve au putut fi salvate. Sper să pot obţine ca Monseniorul Vicar să celebreze prima liturghie în capela resfinţită. Senatorul Tassoni pleacă mâine şi speră să rămână pentru tine un *bon souvenir*. Eu voi veni în curând să te văd. Până atunci te îmbrăţişez cu dragoste. La fel pe Carolina şi Caterina. A ta, Angelica.”

Continuă să nu simtă nimic: vidul interior era complet; doar din grămăjoara de blană se ridica un nor de proastă dispoziţie. Acesta era necazul de azi: până şi sărmanul Bendicò provoca amintiri amare. Scutură clopoţelul.

— Annetta, spuse, câinele ăsta prea e plin de molii şi de praf. Ia-l de aici şi aruncă-l.

În timp ce blana era târâtă afară, ochii de sticlă o fixau cu umila mustrare a lucrurilor care sunt aruncate, care trebuie anihilate. După câteva minute ceea ce rămăsese din Bendicò era

aruncat într-un colţ al curţii, pe unde gunoierul trecea în fiecare zi: în timp ce zbura jos de la fereastră, forma i se recompuse pentru o clipă: se putu vedea dansând în aer un patruped cu mustăţi lungi şi cu laba dreaptă din faţă ridicată a blestem. Apoi totul îşi găsi pacea într-o grămăjoară de pulbere lividă.

SFÂRŞIT

Sumar analitic

Partea întâi

Rozariul şi prezentarea Principelui, Grădina şi soldatul mort, Audienţele regale, Cina, În trăsură spre Palermo, Mergând la Mariannina, Întoarcerea la San Lorenzo, Conversaţie cu Tancredi, La administraţie: moşiile şi argumentele politice, În observator, cu părintele Pirrone, Destindere la prânz, Don Fabrizio şi ţăranii, Don Fabrizio şi fiul său Paolo, Vestea debarcării şi din nou rozariul.

Partea a doua

Călătoria la Donnafugata – Popasul, Întâmplări dinainte şi desfăşurarea călătoriei, Sosirea la Donnafugata, În biserică, Don Onofrio Rotolo, Conversaţie în baie, Fântâna Amfitritei, Surpriza înainte de cină, Cina şi diferitele reacţii, Don Fabrizio şi stelele, Vizita la mănăstire, Ce se vede de la o fereastră.

Partea a treia

Plecarea la vânătoare, Necazurile lui Don Fabrizio, Scrisoarea lui Tancredi, Vânătoarea şi Plebiscitul, Don Ciccio

Tumèo ocărăşte, Cum se înghite o broască, Mic epilog.

Partea a patra

Don Fabrizio şi don Calogero, Prima vizită a Angelicăi, Sosirea lui Tancredi şi a lui Cavriaghi, Sosirea Angelicăi, Furtuna amoroasă, Destinderea de după furtună, Un piemontez soseşte la Donnafugata, O Raită prin sat, Chevalley şi Don Fabrizio, Plecarea în zori.

Partea a cincea

Sosirea părintelui Pirrone la San Cono. Discuţii cu prietenii şi cu vânzătorul de ierburi, Problemele familiale ale unui iezuit, Rezolvarea problemelor, Convorbire cu „omul de onoare”, Întoarcerea la Palermo.

Partea a şasea

În drum spre bal, Balul: intrarea lui Pallavicino şi a familiei Sedàra, Nemulţumirea lui Don Fabrizio, Sala de bal, În bibliotecă, Don Fabrizio dansează cu Angelica, Cina; conversaţie cu Pallavicino, Balul se termină, întoarcerea acasă.

Partea a şaptea

Moartea Principelui.

Partea a opta

Vizita Monseniorului vicar, Tabloul şi moaştele, Camera Concettei, Vizita Angelicăi şi a senatorului Tassoni, Cardinalul: sfârşitul relicvelor.

Sfârşitul.

ANEXE

Postfaţă

Polemica privind autenticitatea textului *Ghepardului* dat spre publicare nu a încetat cu totul după ediţia „conformă cu manuscrisul din 1957”, apărută la editura Feltrinelli în 1969 şi retipărită în continuare. Nu acesta este locul potrivit pentru a discuta asemenea probleme, dar s-a crezut de cuviinţă să fie retipărit *Ghepardul*, corectând toate neconcordanţele din manuscris găsite de filologi (nu este vorba în fond decât de 49 de rectificări). În plus, în ultimii ani au fost găsite texte autografe care aveau legătură cu *Ghepardul*, texte care îmbogăţesc ediţia de faţă.

Pe baza descoperirilor pot afirma că ordinea în care au fost redactate diferitele versiuni ale romanului, ordine indicată de mine în Cuvântul înainte este confirmată. În mod deosebit trebuie semnalată o copie a manuscrisului dactilografiat pe care există scrise de mâna autorului circa două treimi din corecturi, care vor fi apoi introduse în manuscrisul din 1957. Aceasta e de altfel ultima versiune recontrolată a *Ghepardului* pe care Giuseppe Tomasi di Lampedusa ne-a lăsat-o.1 De la numele celui care le-a creat, Giuseppe Maggiolino (1738-1814).

Descoperirea „Canţonierului”

În 1968, într-un interviu pentru revista *La Fiera Letteraria* (XLIII, nr. 12, 21 martie 1968), am vorbit despre prezenţa altor materiale legate de romanul *Ghepardul*. Aminteam că autorul scrisese câteva poezii atribuite lui Don Fabrizio, în care se vorbea despre dragostea lui pentru Angelica. Printre materialele descoperite există şi un fragment inedit al unei alte părţi a romanului, intitulat „Canţonierul casei Salina”. În textul rămas, dragostea lui Don Fabrizio pentru Angelica nu apare evidentă. Dar sensul „Canţonierului casei Salina” este că el trebuia să se termine

cu o mărturisire aflată în ultimele sonete şi că aceste sonete îi erau dedicate Angelicăi.

Oda părintelui Pirrone este o parodie savantă, bazată pe o *Canţonetă* compusă de adevăratul părinte Pirrone pentru nunta bunicului lui Giuseppe. Ca ghid pentru procedeul parodistic vezi *Canţoneta* scrisă de adevăratul părinte Pirrone.

Ducelui de Palma
la cea de a opta aniversare a căsătoriei[146]*

Mă rog l-altarul rugilor
Făgăduinţe-ndrept spre cer
Ca printre suflete curate
Închise în ţinuturi depărtate
Să îmi găsiţi mireasa
Preapura, graţioasa.

Dorinţa ce vie rămâne
Trecea prin casele bătrâne
Tinere nubile
Daruri felurite
Cum iscau iubirea
Nobilă li-i firea.

Printre raze pure
Îngeri mulţi în jur,
Coborând vecia
Mama celor buni
Dulcea mea Maria
Stâncă în furtuni.

[146] * Traducere de Adrian Popescu. (N. Tr.)

Tu, al Tomasilor
Fiu ferice,-mi zise,
Nu privi în van
Cele trecătoare,
Ci priveşte-aleasa,
Ceru-ti dă mireasa.

Iat-un spirit pur
Lepădându-şi haina
Daruri, har în jur,
Toate-n ea le adună!
Tot ce greu ajungi
Am iubit atunci!

Apoi a dat ocol orbitei
Măritul soare de opt ori
De când m-a agrăit Fecioara
Cuvintele-i ce-ţi dau fiori,
Din ziua aceea eu pot zice
Că-s mirele menit iubitei.
20 aprilie 1875

„Canţonierul" se află într-un caiet albastru care cuprinde „Vacanţa părintelui Pirrone", „O seară în societate" (partea a şasea, care, în varianta din 1957, se va intitula „Balul") şi, desigur, „Canţonierul casei Salina". „O seară în societate" şi „Canţonierul" sunt numerotate progresiv, ultimele două texte sunt scrise pe foi care fac parte dintre cele cuprinse în varianta iniţială a caietului, chiar dacă au fost înlăturate. În varianta din 1957, primele două texte au fost reintroduse, iar al treilea eliminat, ceea ce indică voinţa precisă a autorului. De fapt, capitolul este neterminat. Sonetele sunt scrise pe două foi adăugate, conţinând fiecare o primă şi o a doua redactare cu variante ale textului. *Oda*, în schimb, este scrisă pe curat şi respectă numerotarea paginilor scrise de autor.

Fragmentul A
*(de introdus înaintea părţii **a** patra)*

Iubirea unui câine poate aduce o adevărată mângâiere pentru proasta dispoziţie generalizată şi neagră, pentru proasta dispoziţie, ca să spunem aşa, metafizică a stăpânului; când însă motivele mâhnirii sunt circumscrise şi exacte (o misivă penibilă de scris, o poliţă care expiră, o întâlnire neplăcută de înfruntat), nu există gudurare care să ţină, sărmanele animale încearcă şi iar încearcă, continuă să se ofere la infinit, dar nu foloseşte la nimic; devotamentul lor se îndreaptă spre sferele înalte şi generice ale afecţiunii umane, iar împotriva necazurilor personale ofertele lor cad în gol; un dog de mângâiat nu te consolează pentru că trebuie să înghiţi un hap amar.

Unul din primele semne ale seninătăţii recâştigate fu pentru Don Fabrizio reluarea raporturilor sale fraterne cu Bendicò; şi din nou se putu admira spectacolul omului uriaş care se plimba prin grădină cu un câinele-colos. Câinele spera să-l înveţe pe om gustul activităţii gratuite, să-i insufle ceva din dinamismul său; omul, în schimb, ar fi dorit ca animalul, prin iubire, să poată aprecia, dacă nu tocmai speculaţia abstractă, cel puţin plăcerea trândăviei decorative şi domneşti; niciunul dintre cei doi, se înţelege, nu reuşea nimic, dar erau oricum mulţumiţi pentru că fericirea constă în a căuta un scop, nu în a-l atinge, cel puţin aşa se zice.

Fragmentul B
(de introdus între partea a şasea şi partea a şaptea)

Canţonierul casei Salina

În anii care au urmat imediat după formarea Regatului Italiei şi înainte de anul 1866, care a însemnat prima criză pentru acest regat, prevestitoare de alte crize şi mai mari, familia Principelui de

Salina ajunse la echilibrul ce ne este dat să-l dobândim în această lume curgătoare.

În 1863, Don Fabrizio împlini cincizeci de ani şi, cum era obiceiul înţelept în acele vremuri, se consideră bătrân şi în mod categoric scutit; scutit, se înţelege, de orice manifestare erotică, mondenă şi chiar ştiinţifică; cât despre îndatoririle familiale, acestea fură mai degrabă intensificate decât reduse, tocmai în urma restrângerii frontului de atac.

Principesa Maria-Stella urmă şi în această ocazie exemplul soţului său; îl urmă până într-acolo, încât ajunse să îmbrace uniformele bătrânelor doamne de pe vremea aceea; fu deci văzută doar în rochii în care mătăsurile fumurii sau de culoarea frunzelor uscate aproape dispăreau sub amplele volane de dantelă neagră. Chipul său, pe care ochii ardeau totuşi cu flăcări tinereşti, era mereu încadrat de panglicile late ale bonetei, un certificat de naştere eliberat de către modiste şi care echivala cu drapelul pe care navele de război îl arborau atunci când focul duşman le adusese în incapacitate de a mai face vreo manevră.

Paolo, primul născut, Ducele de Querceta, părea să-şi fi părăsit, din punct de vedere afectiv, familia şi să fi fost adoptat de propriii săi cai, ale căror nume se schimbau încetul cu încetul din cele normande şi cavalereşti la modă sub monarhia bourbonică, în altele de rezonanţă anglo-saxonă. *Rufus*, cu numele său regalşi englezesc marcă tranziţia; după el *Swiftsure*, *Destroyer* şi *Lady-Fair* îşi disputară iubirea tânărului nobil. Cu nume şi culori diferite, ei erau totuşi aceleaşi animale arogante, iritabile şi de rasă nu foarte sigură, care uitând de grija filială a lui Paolo, de mai multe ori puseră în pericol însăşi viaţa fiului lor. În acei ani, Paolo începu s-o curteze pe Annina, o verişoară din familia Màlvica, atitudine ce obţinuse poate consimţământul cailor, dar, cu siguranţă, nu pe cel al lui Don Fabrizio, care-şi manifestă cu acel prilej dreptul sicilian de a se opune la căsătoria fiilor, drept întărit de data aceasta de enervarea pe care i-o producea deja de mult timp numele Màlvica. Curtea se termină totuşi prin găsirea unei obosite soluţii într-o căsătorie încheiată câţiva ani mai târziu.

Ceilalţi copii creşteau şi cei mari deveneau bărbaţi în toată puterea cuvântului şi riscau timoraţi mici orgii la Palermo sau cel mult la Napoli. În jurul fetelor, deşi frumoase şi foarte tinere, începea să se adune acea impalpabilă cenuşă albăstruie şi călduţă care prevestea că vor rămâne domnişoare bătrâne.

După o lungă logodnă, a cărei durată era justificată de extrema tinereţe a Angelicăi, Tancredi sfârşi prin a se căsători şi, împovărat cu pungile de pânză şi cu dublele binecuvântări ghepardeşti şi sedariene, călători un an întreg, împreună cu soţia sa, prin toată Europa: Paris, Baden, Veneţia, Londra şi Spa văzură acel cuplu plin de farmec şi cheltuitor; frumuseţea, cu adevărat excepţională, a tinerei principese cuceri, platonic, multe inimi, chiar dintre cele mai greu de mulţumit; distincţia ironică şi inteligenţa bărbatului făcură să capituleze în manieră mai puţin platonică multe femei, indiferent dacă erau contese sau cameriste în hoteluri.

Între timp, la vila Falconeri se executau importante lucrări de restaurare, supravegheate de Don Fabrizio şi finanţate de don Calogero şi la întoarcerea lor, porumbeii găsiră un cuib în care divanele din *peluche* şi bibelourile de Minton[147] nu reuşeau să ascundă întru totul măreţia proporţiilor antice, dar puseră pentru totdeauna pe fugă fantasmele din moşteniri şi acte notariale care prea multă vreme întristaseră locurile acelea. Tancredi era încă prea tânăr pentru a aspira la funcţii politice precise, dar activitatea lui şi banii de curând obţinuţi îl făceau să fie indispensabil oriunde; milita în extrem de profitabila nuanţă de „extrema stângă a extremei drepte”, magnifică trambulină care urma să-i permită acrobaţii admirabile şi admirate, dar ştia să-şi mascheze cu înţelepciune intensa activitate politică cu o indiferenţă şi o uşurinţă a exprimării care îi împăca pe toţi.

Părintele Pirrone se trezi amestecat în tot felul de probleme ale familiei, complicate şi periculoase. Ne bucurăm să putem

---

[147] Minton, *Thomas Minton and Sons,* celebru atelier în care, în secolul XIX, se produceau obiecte de porţelan.

spune că el ştiu să descurce aceste încurcături cu înţelepciunea şi bunătatea care erau de aşteptat de la un preot atât de venerabil; ba chiar că din observarea acestor mizerii umane, ştiu să tragă unele interesante concluzii de ordin general.

Palatul de la Donnafugata continua să-şi înalţe voluptatea barocă a volutelor şi fântânilor sale arteziene chiar în inima neagră a mizeriei siciliene. Sub noua administraţie a lui don Calogero Sedàra, deputat şi primar, târgul se îmbogăţea cu şcoli ridicate exclusiv din primele pietre şi cu canale de scurgere săpate doar în afişe electorale.

După un an de şedere la Girgenti şi doi la Trapani, Chevalley de Monterzuolo fusese promovat şi transferat la Grossetto; înainte de a părăsi Sicilia se dusese să-şi ia rămas-bun de la Principe şi să-i împărtăşească faptul că îi recunoaşte iscusinţa.

În acest climat de trecătoare seninătate, în casa Salina înflorise poezia. Să nu vă pară ciudat, dar cu un secol în urmă, producţia literară, deşi mediocră, sau tocmai pentru că mediocră, nu era, ca acum, desprinsă de masa muritorilor de rând şi rezervată puţinilor iniţiaţi în jargonul şi misterele aluzive; multe persoane, chiar având o cultură sumară, îşi concentrau în strofe foarte moderate propriile emoţii, fără aspiraţii editoriale, chiar dacă nu fără o spaimă ascunsă de eternitate, după cum se deduce din aproape întotdeauna geloasa păstrare a textelor. Nu se poate ascunde faptul că majoritatea acestor poezii aveau un conţinut obscen sau trivial până la asfixie, dar o anumită parte din aceste opere ascunse dezvăluie, prin lipsa jalnică de experienţă, un sentiment puternic şi duios, deseori incredibil pentru cine cunoaşte biografia sau portretele autorilor. Citind câteva din aceste poezii de mâna a patra, ai uneori senzaţia că întâlneşti un suflet mare care se chinuie într-o închisoare ale cărei ziduri sunt puse la încercare de aptitudini limitate şi de lipsa de familiaritate cu marii poeţi; cu alte cuvinte, ca un foc sufocat sub nişte nuiele umede, care produce mult fum şi puţină flacără, fară a înceta prin asta să fie nobilul element care este; aceeaşi senzaţie pe care o ai

atunci când citeşti sonetele lui Michelangelo sau tragediile lui Alfieri; sau, pentru a para fulgerele academice, când citeşti versurile lui Milton şi ale lui Goethe.

Ca o consecinţă a uneia din glumele create de bombardamentele aeriene care fac să dispară obiecte preţioase, dar scot la iveală conţinutul unor cămăruţe uitate de lume, fii găsit, zăcând printre ruine şi acoperit de tristul moloz al dărâmăturilor, un dosar din hârtie groasă albastră pe coperta căruia apărea ironicul, sperăm, tidu de „Canţonierul casei Salina". El conţinea o mică broşură tipărită la Palermo („la editura E. Pedone Lauriel – 1863") pe a cărei pagină de titlu era scris „Odă pentru preamărirea Ilustrei Case a Principilor de Salina Corbèra şi pentru celebrarea celei de a cincizecea aniversări a zilei de naştere a Excelenţei Sale Don Fabrizio Corbèra, Principe de Salina etc. Etc., compusă şi dedicată de reverendul părinte Saverio Pirrone, preot iezuit". Urmau numeroase foi inegale ca format şi din hârtie de calitate diferită, toate acoperite de elegantul scris al lui Don Fabrizio; vreo treizeci de sonete (douăzeci şi şapte, mai precis), plus câteva foi scrise şi ele de către Principe, purtând în josul paginii însemnarea „Opera iubitului Tancredi".

Aici este retipărită integral oda părintelui Pirrone, desigur nu pentru valoarea ei poetică, ci pentru că poate pune în lumină mediul social în care iezuitul reuşi să facă să înflorească florile modeste, dar emoţionante, ale propriei retorici.

Regretăm însă că nu putem publica totalitatea sonetelor lui Don Fabrizio; dificultăţile pe care ghearele Ghepardului le-au întâlnit în depănarea complicatului ghem prozodic şi metric al timpului său se dovedesc adesea insurmontabile. Cea mai mare parte din aceste sonete, care i se păreau probabil foarte limpezi autorului lor, ar apărea cu totul de neînţeles unui cititor din zilele noastre, atât de multe sunt deformările sintactice, cuvintele inutile şi silabele în plus sau în minus. Şi, pentru că ar fi lipsit de respect să expunem o figură atât de respectabilă din multe motive, dispreţului public, care preferă obscuritatea în poezie numai atunci când este premeditată, şi nu, ca în acest caz, derivată dintr-

o patetică dificultate de exprimare, am preferat să exercităm o severă cenzură şi să prezentăm numai acele puţine poezii mai puţin urâţite de defecte; ele vor scoate la iveală un aspect neaşteptat al personalităţii lui Don Fabrizio, care se speră că-l va face mai drag în ochii celui care a colindat pe câmpiile sterpe ale acestor pagini.

Poeziile lui Tancredi sunt atât de puţine, că nu a fost necesar să alegem dintre ele, ele au de altfel un conţinut mai frivol şi ilumineează cum trebuie fermecătoarea înfăţişare exterioară a acestui „erou al mântuirii noastre”.

Cititorul ne va ierta dacă am fost constrânşi să îngreunăm textul cu câteva note indispensabile pentru a clarifica multe aluzii familiale şi personale ale acestor mici opere.

ODĂ PENTRU PREAMĂRIREA ILUSTREI CASE A PRINCIPILOR DE SALINA-CORBERA ŞI PENTRU CELEBRAREA CELEI DE A CINCIZECEA ANIVERSĂRI A EXCELENŢEI SALE DON FABRIZIO CORBERA PRINCIPE DE SALINA, DUCE DE QUERCETA, MARCHIZ DE DONNAFUGATA ETC. ETC., COMPUSĂ DE REVERENDISSSIMUL SAVERIO PIRRONE, PREOT IEZUIT[148]*

Umil e orice-nceput
pe globul de tină,
Adam se naşte din lut,
Fluturele din omidă.

Petru pescarul porneşte
De noapte truditor,
Ieslea, uite-l iveşte
Pe-al lumii Mântuitor.

[148] * Traducere de Adrian Popescu. (N. tr.)

Romei cea tare şi sântă
odată cu asprul plugar
laude istoria-i cântă
el taie brazda-hotar.

În neştiuta Manresa,
intr-o profundă cavernă
flacăra-ncepe s-ardă
sol de-nălţare eternă.[149]

Nobili sau regi, împăraţi
din neciopliţii tâlhari,
sau soldăţoi nespălaţi
din infideli mercenari

Tragu-şi originea, spiţa,
Timpu-apoi îi preface
fară de moarte li-i viţa,
steaua îi naşte în pace.

Cel ce-n Luteţia-i rege,
pe tronul Regilor Sfinţi,
neam de rând e, -nţelege
fiu al căror părinţi[150]?

Numai tu, o, Salina
singura stirpe iubită,
duci, aproape divină,

---

[149] Poetul omagiază umilele origini ale Ordinului său, pe care Ignaţiu de Loyola l-a creat la Manresa, în Spania. (N. ed.)

[150] Poetul ilustrează aversiunea clerului faţă de Napoleon III, care fusese de acord cu alipirea unei mari părţi din Statul Pontifical la Regatul Italiei şi face aluzie la presupusa naştere nelegitimă a împăratului. (N. ed.)

coroana ta, de lumină.

Astfel apari în istorie
fruntea ţi-i deja-ncinsă,
splendid a lumii memorie
regate, iubiri, neînvinsă.

Pe Palatin augustul,
a ta-i virtutea lui Titu,
al Berenicei e gustul
sămânţa, focul şi ritu'.[151]

Iei din pioasa Iudeea,
Setea de Domnu-Adevăr,
Roma, severă ca zeea
Onoare-ţi dă, -ntr-adevăr.

Clocot, ilustre iubiri,
Ai adăpat, ce fântână
Strămoşii cântă, ei ştiu
Ce viitor ai în mână.

Corneliu, ce grave
trei scurte cuvinte
rosti, vorbele-i slabe
tragice-s, fară de minte.[152]

Dar şi Racine, iscusitul[153]

---

[151] În strofa aceasta şi în următoarele se face referire la tradiţia conform căreia casa Salina îşi trage originea din iubirea dintre împăratul Titus şi regina Berenice. (N. ed.)

[152] „Corneliu" este Tacitus care „în trei scurte cuvinte" (*invitus invitam dimisit*) a rezumat drama acelor iubiri. Poetul le admiră, dar găseşte că sunt „fară de minte", deoarece contrazic propria-i părere despre nunta celor doi iubiţi. (N. ed.)

[153] Jean Racine, căruia poetul, ca un bun iezuit, îi laudă în primul rând (presupusa) repudiere a doctrinelor janseniste. Tragedia *Bérénice* de Racine este lăudată deoarece este cea mai blândă şi singura nesângeroasă a poetului francez. (N. ed.)

Care-n Franţa versifica
Cu ce zel, pe vestitul
Jansenius îl alunga.

Strângu-se bine pe Liră
chiar din mărunte amoruri
cântece, Urbea le-admiră,
nu-s acolo omoruri.

Dar deja ca în febre
bârfe ne-nvaţă
zic între ei prin tenebre
„Nu-i parohul de Faţă!”

În gâtlej minciună te-ntoarce!
Daţi-i pe cei răi la o parte
infami la stâlp ţintuiţi!
Iată acum vă descopăr
doar adevărul sublim,
laurul cast îl sporeşte,
iar natala salvare
fie-i acestei stirpe, din plin!

[SONETELE LUI DON FABRIZIO][154]*

Compactă şi netă sub soarele de august
apa cisternei pare asemenea blocului
de marmoră verde care stă, frust,
ultimă barieră în calea siroccului.

Dar nu-i aşa. Printr-o fantă subţire
secretă se pierde binele cel ascuns;

[154] * Traducere de Adrian Popescu. (N. Tr.)

se scurge-n zadar şi numai o vană lucire
tâmp-a prundişului în lumin-a pătruns.

Încet scade apa şi oricui i se-arată
Cât de hidoasă, vâscoasă, mortală
Se depune: noroi, viermi, caznă.

de cald ce te sufocă şi fiece tristă pată
a noastră, ce apare deasupra-i greşeală;
ce salvare ne-a fost, acuma-i miasmă.

Când într-o bătrână inima Iubirea se lasă
lent înaintează şi printre obstacole triste
de-ngropate speranţe, lacrimi ascunse-n batiste
ea calea trebuie să şi-o taie: mumia[155] scârboasă

de vicii[156] bolnave cărări îi închide şi piste.
Se încuibă în fine, sfâşie vălurile, nu-i pasă:
în ochi are doar o batjocură neveninoasă,
cum avu, plăceri întrezărite, mixte.

Tirană la tinerete, călău la bătrânete, crud
nu-i al vieţii mesager, e al morţii,
iscă dureri, oroare şi ruşine-n valuri.

Eu sufăr, plâng, blestem, numai dispreţ aud;
ea mă sugrumă cu torturi cu laţul sorţii,
mândră mă va-nsoţi pe-ntunecate maluri.

---

[155] Deasupra cuvântului „mumie“ autorul scrie „larve“, fară să indice vreo preferinţă. (N. ed.)
[156] Deasupra cuvântului „vicii“ autorul scrie „morţi“, fară să indice vreo preferinţă. (N. ed.)

Cuprins

Postfaţă
Descoperirea „Canţonierului”
Ducelui de Palma la cea de a opta aniversare a căsătoriei sale…
SONETELE LUI DON FABRIZIO